

**T.C.  
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ALEMDAR MUSTAFA PAŞA'NIN DEVLET  
HAYATI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Mehmet ALKAN**

**Enstitü Anabilim Dalı : Tarih  
Enstitü Bilim Dalı : Yakınçağ Tarihi**

**Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Turgut SUBAŞI**

**HAZİRAN-2011**

T.C.  
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

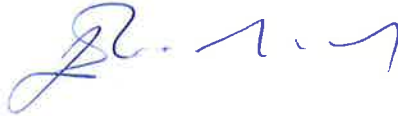
ALEMDAR MUSTAFA PAŞA'NIN DEVLET  
HAYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ALKAN

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih  
Enstitü Bilim Dalı : Yakınçağ Tarihi

Bu tez 24/ 06 /2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.



Doc. Dr. Erubekir SOFUOĞLU

Jüri Başkanı

- Kabul  
 Red  
 Düzeltme



Yrd. Doç. Dr. Turgut SUBAŞI

Jüri Üyesi

- Kabul  
 Red  
 Düzeltme



Yrd. Doç. Dr. İsmail HİRA

Jüri Üyesi

- Kabul  
 Red  
 Düzeltme

## **BEYAN**

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

**Mehmet ALKAN**

**24/06/2011**

## ÖNSÖZ

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı Devleti'nde âyanlık müessesesi incelendi. İkinci bölümde Kabakçı Mustafa isyanı, IV. Mustafa'nın tahta çıkışı, Alemdar Mustafa Paşa'nın Kabakçı Mustafa'yı öldürmesi, Serdarı Ekrem ile İstanbul'a hareketleri ve bu hususta Ruscuk Yaranı'nın faaliyetleri, İstanbul'a gelişi ve isyancıların öldürülmesi üzerinde duruldu. Üçüncü bölümde ise Alemdar Mustafa Paşa'nın Babiâli baskını, III. Selim'in şehit edilmesi, II. Mahmud'un tahta çıkması, Alemdar'ın sadrazamlığı, Sened-i İttifak'ın imzalanması ve Sekban'ı Cedit'in kurulması üzerinde duruldu. Bu çalışmanın son bölümü olan dördüncü bölümde de Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümü ve yaşanan olaylar hakkında detaylı bilgi verildi.

Bu çalışma yapılırken Alemdar Mustafa Paşa ile ilgili orijinal bilgilere sahip olmak amacıyla Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden yararlanılmıştır. Çalışmamızda dönemin vekayinüvis tarihçilerinin çalışmaları ile arşiv belgelerini karşılaştırarak nesnel bilgiler vermeye özen gösterdik. Ayrıca çalışmada konumuza ışık tutan kitap ve makâle gibi eserlerde ihmal edilmemiştir.

Çalışmamızın her aşamasında yakın ilgi ve desteğini gördüğüm değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Turgut SUBAŞIYA, Arşiv belgelerinin okunmasında yardımlarını gördüğüm Yrd. Doç. Dr. M. Hüdai ŞENTÜRK'e, çalışma sırasında fikir ve yönlendirmeleri ile bana destek olan Doç. Dr. Ebubekir SOFUOĞLU'na ve bunun yanında benden hiçbir yardımı ve desteği esirgemeyen sevgili aileme ve saygı değer arkadaşlarım Melik ARVASI, Beytullah ÇELİK, Muhsin ILIK ve abim Nesim ALKAN'a ve son olarak da Araştırmalarım esnasında her türlü kolaylığı sağlayan Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İslam Stratejiler Araştırma Merkezi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Sakarya Üniversitesi Kütüphanesi personeline teşekkürü bir borç bilirim.

**Mehmet ALKAN**

**24/06/2011**



## İÇİNDEKİLER

<b>KISALTMALAR</b> .....	<b>iii</b>
<b>ÖZET</b> .....	<b>iv</b>
<b>SUMMARY</b> .....	<b>v</b>
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
<b>BÖLÜM 1: OSMANLI DEVLETİ'NDE ÂYANLIK MÜESSESESİ</b> .....	<b>6</b>
1.1. Osmanlı Devleti'nde Âyanlık .....	6
1.1.1. "Âyan" Kelimesinin Anlamı ve Kullanımı .....	6
1.1.2. Osmanlı Devleti'nde Âyanlığın gelişimi .....	7
1.1.3. Âyanlık Seçimi.....	23
1.1.4. Âyanlığın Sona Ermesi .....	30
1.1.5. Ruscuk Âyanı Tirsinikli oğlu İsmail Ağa'nın Ölümü ve Alemdar Mustafa Paşa'nın Âyanlığa Geçmesi .....	35
<b>BÖLÜM 2: KABAKÇI MUSTAFA İSYANI VE ALEMDAR MUSTAFA PAŞA</b> .....	<b>50</b>
2.1. İsyanın Sebepleri .....	50
2.2. İsyanın Çıkışı .....	56
2.3. Ruscuk Yaranı'nın Faaliyetleri .....	60
2.4. İsyanın Sonuçları.....	68
2.5. Dördüncü Mustafa'nın Tahta Çıkışı ve Asilerin Tayinleri ve Ödüller .....	73
2.6. Alemdar Mustafa Paşa'nın Serdarı Ekrem ile İstanbul'a Hareketleri ve Bu Hususta Ruscuk Yaranı'nın Faaliyetleri .....	75
2.7. Kabakçı Mustafa Paşa'nın Öldürülmesi.....	76
2.8. Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelişi ve İsyancıların Cezalandırılması .....	79
<b>BÖLÜM 3: ALEMDAR MUSTAFA PAŞA'NIN BABİÂLİ BASKINI VE II. MAHMUT'UN TAHTA ÇIKIŞI</b> .....	<b>83</b>
3.1. Alemdar Mustafa Paşa'nın Babîâli Baskını, Yaşanan Olaylar ve III. Selim'in Şehit Edilmesi.....	83
3.2. IV. Mustafa'nın Hal' Edilmesiyle II. Mahmut'un Tahta Çıkışı .....	87

3.3. Alemdar Mustafa Paşa'nın Sadrazamlığı.....	90
3.4. Ayanların İstanbul'a Gelişi Sened-i İttifakın İmzalanması.....	93
3.5. Sekban-ı Cedit.....	101
<b>BÖLÜM 4: ALEMDAR MUSTAFA PAŞA'NIN ÖLÜMÜ .....</b>	<b>103</b>
4.1. Alemdar Mustafa Paşa ve Ruscuk Yaranı'nın Amaçlarından Sapması, Zevk ve Sefaya Dalmaları.....	103
4.2. Alemdara Karşı çıkan Yeniçerilerin isyan Sebepleri ve İsyân Hazırlığı .....	104
4.4. Yeniçerilerin Babıâli Baskını ve Alemdar Mustafa Paşa'nın İntiharı .....	107
4.5. Alemdar Mustafa Paşa'nın .....	112
4.5.1. Kişiliği.....	113
4.5.2. Ailesi .....	116
4.5.3. Mezarı .....	118
<b>SONUÇ.....</b>	<b>120</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>136</b>
<b>EKLER.....</b>	<b>144</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>187</b>

## KISALTMALAR

<b>A.g.e.</b>	: Adı geçen eser
<b>A.g.m.</b>	: Adı geçen makale
<b>A. MKT. NZD.</b>	: Sadaret Mektubî Kalemî Nezaret ve Devâir Belgeleri
<b>C. AS.</b>	: Cevdet Askeriye
<b>C. DH</b>	: Cevdet Dâhiliye
<b>C.ML.</b>	: Cevdet Maliye
<b>C.NF</b>	: Cevdet Nafia
<b>C.S.M.</b>	: Cevdet Saray
<b>C.TZ.</b>	: Cevdet Tımar
<b>HAT</b>	: Hatt-ı Humayun
<b>İ.MBH.</b>	: İradeler Mabeyn-i Hümayun

<b>Tezin Başlığı :</b> Alemdar Mustafa Paşa'nın Devlet Hayatı	
<b>Tezin Yazarı :</b> Mehmet Alkan	<b>Danışman :</b> Yrd. Doç. Dr. Turgut Subaşı
<b>Kabul Tarihi :</b> 24 Haziran 2011	<b>Sayfa Sayısı :</b> v (ön kısım) + 144 (Tez) + 43 (Ekler)
<b>Anabilimdalı :</b> Tarih	<b>Bilimdalı :</b> Yakınçağ Tarihi
<p>Alemdar Mustafa Paşa 1765 yılında Hotin'de doğdu. Hacı Hasan Ağa'nın oğludur. Babası gibi Yeniçeri Ocağı'na girmiştir. Daha sonra Tirsinikli İsmail Ağa'nın hizmetine girmiştir. Kısa sürede Efendisinin güvenini kazanıp, kabiliyeti sayesinde hızla yükselmiştir. Alemdar Mustafa'nın lakabı İsmail Efendisine bayraktarlık yapmasından ileri gelir.</p> <p>Alemdar Mustafa kazandığı başarılarla önce Hassa Silahşörü rütbesi (1799) daha sonra Kapıcıbaşılık rütbesini (1803) bir müddet sonra da Hezargrad âyanlığına tayin edilmiştir. Alemdar Mustafa, Tirsinikli İsmail'in ölümü üzerine onun yerine Ruscuk âyanı oldu (1806). Bu sırada başlayan Rusya savaşı sırasında Rumeli'de oluşan zafiyet dolayısıyla III. Selim tarafından Alemdar Mustafa'ya önce vezirlik rütbesi ve Silistre valiliği daha sonra Tuna Seraskerliği verilmiştir (Şubat 1807)</p> <p>Bu savaş sırasında tertiplenen Kabakçı Mustafa isyanı neticesinde III. Selim tahttan indirilip, Nizam-ı Cedit'e son verilip IV. Mustafa tahta çıkarılmıştır. Bu sırada İstanbul'da ve orduda Nizam-ı Cedit ricali avı başlamıştır. Bunun üzerine Ruscuk Yaranı denilen kişiler Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınmışlardır. Daha sonra Alemdar Mustafa'yla anlaşılan Ruscuk Yaranı III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak için İstanbul'a gelmeyi başarmışlardır. Alemdar Mustafa İstanbul'a varmadan önce adamını gönderip Kabakçı Mustafa'yı öldürmüştür.</p> <p>Kendisinin yerine Alemdar Mustafa'nın III. Selim'i tahta çıkaracağını anlayan IV. Mustafa, III. Selim ve II. Mahmud'un öldürülmeleri için emir vermiştir. III. Selim'i öldürmüş ama II. Mahmud kurtulmayı başarmıştır. Padişah olan II. Mahmud, Alemdar'ı sadrazam yapmıştır. Sadrazam olan Alemdar Mustafa Paşa âyanları toplayarak Sened-i İttifak denen belgeyi oluşturmuş ve Sekban-ı Cedid denen orduyu kurmuştur. Daha sonra Yeniçeriler tarafından tertiplenen bir isyan sırasında kendi konağında sıkışan Alemdar Mustafa Paşa intihar ederek kendisiyle beraber 300-400 Yeniçeriyi de öldürmüştür.</p>	
<b>Anahtar Kelimeler:</b> Alemdar Mustafa Paşa, III. Selim, IV. Mustafa, Kabakçı Mustafa, Sened-i İttifak	

<b>Title of the Thesis:</b> Alemdar Mustafa Pasha's Country Life	
<b>Author :</b> Mehmet Alkan	<b>Supervisor :</b> Assist. Prof. Dr. Turgut Subaşı
<b>Date:</b> 24 June 2011	<b>Nu. of pages :</b> v (pre text)+ 143 (main body)+44(app.)
<b>Department :</b> History	<b>Subfield :</b> The Modern History
<p>Alemdar Mustafa Pasha was born in 1765 in Hotin. He was the son of Hacı Hasan Aga. Like his dad, He enrolled the janissaries, then entered the service of Tirsinikli İsmail Aga. In a short time, due to the confidence of his master, he increased his popularity rapidly. His Monikers (onun lakabı İsmail Efendisine bayraktarlık yapmasından ileri gelir)</p> <p>With his rank of successes, he was appointed Hassa Silahşörü (1799) then Kapıcıbaşılık rütbesi (1803) and then Hezargrad âyanlığı. Because of the death of Tirsinikli İsmail, Alemdar Mustafa became the Ruscuk âyanı instead of him (1806).</p> <p>Due to beginning of Russian war at this time, which had caused vulnerability in Rumeli, He gained the Grand vizier rütbesi, then was given the governship of Silistre, then was given Tuna Seraskerliği (February 1807).</p> <p>During this war, as a result of Kabakçı Mustafa Rebellion, III. Selim was downloaded from the throne and IV. Mustafa was ascended to the throne. For this time It had begun hunting both in İstanbul and army to Nizam-ı Cedid.</p> <p>As a resut, Ruscuk Yaranı achieved to come back İstanbul fort o ascend him (III. Selim) to the throne back. Alemdar Mustafa was killed Kabakçı Mustafa on his way. As IV. Mustafa understood, who would ascend the throne, III. Selim was killed by IV. Mustafa; but II. Mahmud was succeeded to get rid of from him.</p> <p>The Sultan II. Mahmud made Grand vizier to him. The Grand Vizier Alemdar collected Âyans and created the document which was called Sened-i İttifak and set up the Sekban-ı Cedid Army.</p> <p>Later, during a riot organized by janissaries, he committed suicide in his own mansion.</p>	
<b>Keywords:</b> Alemdar Mustafa Pasha, III. Selim, IV. Mustafa, Kabakçı Mustafa, Sened-i İttifak	

## GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin kendine özgü olan ve çok iyi işleyen ekonomik ve toplumsal düzeni vardı. Osmanlı devleti duraklama dönemine kadar Batı'ya muhtaç değildi ve Batı'ya nazaran daha fazla hürriyet ve refaha sahipti. Osmanlı Devleti'nin medeni seviyesi de Batı'nın çok üstündeydi.

Osmanlı Devleti'ndeki ilk bozulmalar XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayarak XVII. yüzyıl boyunca artarak devam etmiş ve XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise had safhaya ulaşmış ve devletin mevcudiyetini tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti, Batı'ya nazaran daha zayıftır. Osmanlı Devleti toprak kayıpları ile karşı karşıya kalmakta ve Batı'nın ilerlemesi durdurulamamaktadır.

Bu sebeple Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketlerine girişilmiştir. Bu dönemdeki ıslahat hareketleri genelde kişilerle sınırlı kalmış, bu kişiler öldüğü veya değiştiği zaman ıslahat teşebbüsleri de doğal olarak son bulmuştur. Çünkü bu ıslahat hareketleri halka mal edilememiştir. Kaynaklara baktığımız zaman çeşitli ıslahat hareketlerinin ulema ve Yeniçeri Ocağı'nın direnmesi ve değişimin önünde set kurmasıyla engellenmiştir. Bu devrenin en önemli ıslahat hareketleri ise Lâle Devri (1718-1730) ve Nizâm-ı Cedit<sup>1</sup> (1789-1807) hareketleridir.

Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde yaşanan askeri yenilgiler ve bunun sonucunda yaşanan siyasi ve iktisadi krizler neticesinde bu dönemdeki devlet adamları bu durumu düzeltmenin yegâne çaresi olarak da askeri ıslahatları görmüşlerdir. Tabi bu durum ise devlet adamlarını sadece askeri ıslahat teşebbüslerine yönlendirmiş ve toplum için daha önemli olan diğer alanlara yönelmemişlerdir. Bu devlet adamları eğer askeri yenilgiler durdurulursa her şeyin kendiliğinden düzelebileceği varsayımından yola çıkarak hareket etmişlerdir. Doğal olarak ilk batılılaşma hareketi ise askeri alanda olmuş ama daha sonra meydana gelen olaylar ise devlet adamlarını zorunlu olarak diğer alanlarda da ıslahat teşebbüslerine yönlendirmiştir.

---

<sup>1</sup> Kelimenin aslı yararlandığımız sözlükte Nizâm-ı Cedit olarak kullanılmıştır. Bizde eserimizde kelimeyi Nizâm-ı Cedit olarak kullanacağız. (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Üçüncü Baskı, Milli Eğitim Basımevi, C. 2, s. 702, İstanbul 1983)

III. Selim'den önceki devlet adamları devletin içine düştüğü kötü durumu düzeltmek ve tekrar eski ihtişamlı günlerine kavuşturmak amacıyla bir takım ıslahat teşebbüslerine girişmişler de bu çalışmaların kişilere bağlı kalması, yeniliklerin sürekli hale getirilememesi ve ıslahatların ise geleneksel düzene dönme amacı taşıması gibi nedenlerle tam bir başarı sağlanamamıştır.

Bu durum III. Selim dönemine kadar böyle devam etmiştir. III. Selim döneminin karakteristik özelliği, Osmanlı Devleti'nin Batı'nın kendinden üstün olduğunu kabul etmiş olmasıdır.

Nizâm-ı Cedit hareketi dar ve geniş anlamda ikiye ayrılmaktaydı. Dar anlamda, askeri bir düzenden başka bir şey değildi. Fakat geniş ve gerçek anlamda ise; “mevcut rejimin yerine yenisini koymaktı” ve bu ise şu hususları kapsıyordu: yeniçeriliği kaldırmak, ulema sınıfının nüfuzunu kırmak ve Avrupalılaşmaktı.<sup>2</sup>

III. Selim'in saltanatının ilk yılları karışıklıklarla geçmiştir. 1787'de başlayıp devam eden Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşları dış sorunların başında gelmekteydi. Osmanlı orduları bu savaşta başarılı olamamış ve Avusturya-Rusya karşısında gerilemiştir. Bunun yanında ayrıca Rusya, Kaynarca Antlaşması'yla elde ettiği kazanımları kullanarak Eflak-Boğdan, Bosna-Hersek ve Sırbistan'da devamlı olarak müdahalelerde bulunuyor ve buralardaki halkı Osmanlı Devletine karşı isyana teşvik edip onlara her türlü güvenceyi veriyordu. Ayrıca Slavlara da milliyetçilik fikirlerini aşıyordu.

Bu sürecin en dramatik yanı ise Fransa'nın 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesi ve Osmanlı Devleti'nde sorunların artmasına ve Avrupa'nın üstünlüğünün bir kez daha anlaşılmasına sebep olmuştur.

III. Selim döneminin ilk yıllarında, Osmanlı Devleti'nin iç meselelerinin başında ise disiplinsizliği iyice artmış ve askerlikle ilişkileri kalmamış bunun yerine ise her türlü asayişsizlik olayında yer alan Yeniçeri Ocağı gelmektedir. Bunlara ayrıca ulufe dağıtılmasına rağmen bunların askerlikten anlamaması ve askerlik harici işlere yönelmelerinden dolayı asker sıkıntısı çekilmekteydi. Ayrıca kaliteli yönetici eksikliği ise diğer önemli bir eksiklikti. Bu durum ise merkezi idarenin iyi yönetilmesini

---

<sup>2</sup> Tarık Zafer Tunaya, *Türkiyenin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s. 20

engelliyordu. Bunun sonucunda vergilerin toplanamaması, bazı ürünlerin bulunamaması, yolsuzlukların çoğalmasına sebep oluyordu. Doğal olarak bu durumdan en çok halk zarar görüyordu.

Taşrada ise durum merkezden farklı değildi. Buralara gönderilen memurlar liyakatten mahrumdu. Görevlerini layıkıyla yerine getiremiyorlardı. Kazalara yönetici olarak atanan bazı yöneticiler görev yerlerine ya gitmiyorlar veya yerlerine birini vekil olarak gönderiyorlardı. Bu eksikliği ise âyan ve derebeyi doldurmuştu. Âyan ve derebeyleri bu durumdan faydalanarak konumlarını güçlendirme yoluna girmişlerdi. Buna bağlı olarak taşrada soygun, yolsuzluk, anarşi ve huzursuzluk hâkimdi. Âyan, mütegalibe ve yeniçeri serdarlarının zulümleri bu dönemde kırsal kesimin boşalmasına sebep olmuştur. Kırsal kesimden merkeze özellikle İstanbul'a büyük göçler oluyordu. Bu göçler ise İstanbul'da büyük sıkıntılara sebep oluyordu. Konut ve temel ihtiyaçların karşılanmasında büyük sıkıntılar yaşanıyor. Göç eden halkın önemli bir kısmı da âyan ve mütegalibelerin yanına sığınyordu. Bu durum ise başka sıkıntılara sebep oluyordu.

Taşrada boşalan yerlere âyan, mütegalibe, derebeyleri hâkim oluyorlardı. Özellikle 1798-1804 yılları arası Rumeli ve Anadolu'da âyan ve derebeyi hâkimiyeti çok yaygınlaşmıştır. Bunların çoğu ise ya merkezle rekabet halinde ya isyan etmiş ya da bağımsız olarak hareket etmektedirler.

Sultan III. Selim daha tahta geçmeden önce devletin içinde bulunduğu durumu bildiği için Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmak amacıyla kendisinden önceki selefleri tarafından denenmiş olan ıslahatlardan farklı olan ıslahat projesini hayata geçirmeye karar vermiştir. III. Selim'in önündeki en büyük engel ise Rusya ve Avusturya savaşlarıdır.

Bu sırada Avrupa'da karışıklıklar mevcuttu. Çünkü Fransız İhtilali'nin yaymış olduğu milliyetçi fikirler nedeniyle Avrupa'da huzursuzluklar çıkmıştı. Bu fikirlerden etkilenen devletlerin başında ise etnik yapılarından dolayı Rusya ve Avusturya devletleri gelmekteydi. Rusya ve Avusturya kendi iç meseleleriyle uğraştıklarından dolayı Osmanlı Devleti ile devam eden savaşı durdurup barış yapmak zorunda kalmışlardır. Bunun üzerine 1792'de Rus ile Yaş Antlaşması ve Avusturya ile ise 1791'de Zıştovi Antlaşması imzalanmıştır.



Barış ortamının getirdiği uygun durumdan faydalanmak isteyen III. Selim Nizâm-ı Cedit'i hayata geçirmek için faaliyete geçmiştir. Osmanlı devlet erkânı Avusturya ve Rusya savaşlarında eğitilmiş asker olmadıkça düşmana karşı koymanın mümkün olmayacağını anlamışlardır. Bu durumu Yeniçerilerin kendisi de kabul etmiş ve eğitilmiş asker olmadıkça düşmanla başa çıkılamayacağını kendileri de dile getirmeye başlamışlardır. Sultan Selim'in tahta çıkışının ilk günlerinde Yeniçerilerden bu hususta bir dilekçe geldiğini Cevdet Paşa nakleder.<sup>3</sup>

Avusturya ve Rusya ile barış antlaşmaları imzalanır imzalanmaz Sultan Selim hemen faaliyete geçmiştir. Nizâm-ı Cedit adıyla bir ordu kurmuş ve bu ordu kısa sürede önemli bir sayıya ulaştı. Sultan Selim bu ordunun ihtiyacını karşılamak için İrad-ı Cedit adıyla yeni bir hazine kurdurtmuştu. 1212 senesinde İrad-ı Cedit hazinesinin geliri altmış bin keseye varmıştı. III. Selim Levent çiftliğinden başka Üsküdar'da da bir kışla yaptırmıştı. Bu şekilde eğitim görmüş piyade ve süvari sayısı günden güne çoğalmakta ve bunlara asâkîr-i şahâne denilmekteydi. Bunlar buldukları yerlerde gayet disiplinli ve buldukları yerlerin güvenliğini sağlamada son derece güvenilirlerdi.

Nizâm-ı Cedit'in faaliyete girmesiyle birlikte ülke içinde bunlara karşı muhalif guruplarda belirmeye başladı. Bu guruplar ise eski düzenden çıkarı olan yönetimdeki yüksek mevkilerde görevli bazı memur, bürokrat takımı ile ulema takımı ve Nizâm-ı Cedit'in sayısı arttıkça kendi ocaklarının kapatılacağından korkan Yeniçerilerdir. Yeniçerilerin Nizâm-ı Cedit'e duydukları kını belirmek için verilebilecek en iyi örnek şudur. Cevdet Paşa'nın Asım Tarihi'nden naklettiğine göre; Yeniçerilerden birine bir gün şaka olarak Nizâm-ı Cedit olur musunuz diye sorulduğunda "asla! Moskov olurum, Nizâm-ı Cedit olmam" dediği Asım Tarihi'nde yazılıdır.<sup>4</sup>

Taşra da ise âyanlar ve diğer yerel güçler Nizâm-ı Cedit'e karşı diğer bir muhalif kanadı oluşturmuşlardır. Ayrıca Sultan Selim'de zevk ve sefaya düşkün olduğundan yakınları onu devamlı meşgul etmek için gezilere ve eğlenceye sevk ederlerdi. Aynı şekilde Nizâm-ı Cedit'e taraftar olan devlet adamları da zevk ve eğlenceye düşkün olup, kendileri mal ve mülk sahibi olmakla meşgul idiler. Bu durum ise halkın Nizâm-ı Cedit'e karşı tepki göstermesine sebep olmuştu.

<sup>3</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet (Osmanlı Tarihi)*, Üçdal Neşriyat, C.IV, İstanbul 1994, s. 2064

<sup>4</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.IV, s. 2064-2066

1806'da Nizâm-ı Cedit'e karşı muhaliflerin ilk büyük isyan faaliyeti, Nizâm-ı Cedit'in Rumeli'ye kurulmasını engellemek üzere âyanların birinci derece rol oynadığı II. Edirne Vakası'dır. 1807'de gerçekleşen ikinci isyan olayı ise sonuçları ve etkileri daha büyük çapta olan bürokrat, ulema, yeniçeri ve halk işbirliği ile gerçekleştirilen Kabakçı Mustafa ayaklanmasıdır.

Bütün bu olaylar sırasında Alemdar Mustafa Paşa başlarda devrin şartlarından dolayı Nizâm-ı Cedit muhalifi olarak tanınmıştır. Fakat ileride değineceğimiz nedenlerden dolayı Padişah ve Nizâm-ı Cedit taraftarı olan birisi olarak ortaya çıkmıştır. Kabakçı Mustafa ayaklanması Osmanlı Devleti'nin yenileşme hareketinin kısa süreliğine durmasına sebep olmuştur. Alemdar Mustafa Paşa, Ruscuk Yaranı'nın etkisiyle III. Selim yanlısı yenilikçi kanada vermiş olduğu destekle Osmanlı Devleti'nin yenileşme sürecinde yaşanan bu kısa süreli kesintinin bitmesine ve onun sayesinde tahta geçen II. Mahmud (1808-1839) vasıtasıyla devam etmesini sağlamıştır. II. Mahmud'un ıslahat hareketleri ise daha geniş bir modernleşme hareketi olan Tanzimat dönemine öncülük etmiştir.

# BÖLÜM 1: OSMANLI DEVLETİ'NDE ÂYANLIK MÜESSESESİ

## 1.1. Osmanlı Devleti'nde Âyanlık

### 1.1.1. “Âyan” Kelimesinin Anlamı ve Kullanımı

Âyan tabiri Arapça göz anlamına gelen “ayn” kelimesinin çoğulu olarak; bir şehrin, kasabanın veya bir zümrenin ileri gelenleri, belli başlıları, saygıdeğer ve itibarlı olanları için kullanılan bir tabirdir.<sup>5</sup> Anadolu Selçuklu Devleti zamanında, şehir ve kasabalarda önde gelen, söz sahibi ve şehre hâkim olan zümre genellikle esnaf ve tüccarlardan meydana geliyordu.<sup>6</sup> Osmanlı Devleti'nde ise XVI ve XVII. yüzyıllarda âyan olarak ileri gelen kimseler kastediliyordu.

Âyan tabiri diğer devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de çok geniş manada kullanılmıştır. Tarihi belgelerde voyvoda, mütesellim, muhassıl, mutasarrıf ve vali olarak görülen yerli hanedanlar, aynı zamanda âyan, derebeyi veya mütegalibe tabirleriyle de ifade edilmektedir. Ayrıca seyyid, müftü, kadı, müderris, tarikat şeyhi gibi ilmiye mensupları, yeniçeri serdari ve kethüdâyeri gibi kapı kulları ve bunların mâzul ve emeklileri ile çocukları, kasapbaşı ve bakkalbaşı gibi esnafın önde gelenleri, kuyumcu, zahireci, bezzaz gibi tüccar ve mültezimler<sup>7</sup> âyandan sayılmıştır. Osmanlı Devleti'nde bunların hepsine birden âyan-ı vilayet adı verilmekteydi.<sup>8</sup>

Âyanlık dönemini başlatan en önemli sebeplerin başında, merkezi yönetimin taşradaki gücünü önemli ölçüde kaybetmesi gelmektedir. Bu sebepten dolayı Anadolu ve Rumeli'de âyanlık giderek yaygınlaşmaya ve güçlenmeye başladı. Âyanlık düzeninin ve döneminin başladığını gösteren en belirgin özellikler, resmi âyan seçimi ile tayinin

---

<sup>5</sup> “Ayân” kelimesi ve Osmanlı Devletinde Ayânlıkla ilgili daha detaylı bilgi için bakınız; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayânlık*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994, s.7 (Yücel Özkaya'nın birden fazla çalışması referans olarak kullanıldığından bu çalışma kısaca, Özkaya, “Âyan” olarak gösterilecektir.); Rıza Karagöz, “İkinci Viyana Seferi Sonrasında Ayânların Güçlenmesi”, *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu 09-11 Haziran 2000*, Can Reklam evi Basın Yayın Ofset, Ankara 2001, s.209; Mehtap Özdeğer, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Âyânın Mali ve İdari Yönetime Müdahale Devri*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 50, S. 1-4, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, s. 69

<sup>6</sup> Mehtap Özdeğer, a.g.m. , s. 69

<sup>7</sup> Bir köy veya kasabanın devlet varidatını (gelirini) deruhte ve iltizam edip 69buna mukabil hazineye maktuan para veren kimse hakkında kullanılan bir tabirdir. (Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e., s. 613-614)

<sup>8</sup> Özcan Mert, “Âyan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul 1991, s.195-196 (Özcan Mert'in birden fazla çalışması referans olarak kullanıldığından bu çalışma kısaca, Mert, “Âyan” olarak gösterilecektir.)

başlaması ve malikâne sistemine geçilmesidir.<sup>9</sup> Devlet, vilayete ait önemli meselelerde, başı daraldığında “âyan ve eşrafa” başvurmaktaydı. Şehirde pek çok konuda âyan ve eşrafın rolü önemli idi. Asker temininde, vergi toplanmasında, hazinenin uğradığı şehir ve yolların korunmasında, eşkıya tedibinde “âyan-ı memleket veya âyan-ı vilâyete” sık sık başvuruluyordu. Ülkenin şartları onları ön plana çıkarıyordu.<sup>10</sup>

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin bir yerleşim merkezindeki ulema ve kapıkullarına mensup, mazul ve emeklileri ile esnaf ve tüccarın önde gelenleri âyandan sayılır ve hepsine birden âyan-ı belde, âyan-ı memleket, âyan-ı vilayet veya âyan ve eşraf denilirdi. XVIII. yüzyılda halk ile devlet arasındaki ilişkileri yürüten, merkezi hükümete karşı halkın ve halka karşı da merkezi hükümetin temsilcisi konumundaki ve vilayet âyanlarının da reisi durumundaki âyana ise resmî âyan, aynülâyan, baş âyan ve reis-i âyan adları verilirdi.<sup>11</sup>

### 1.1.2. Osmanlı Devleti'nde Âyanlığın gelişimi

Osmanlı Devleti'nin ilk döneminde kurumlar görevlerini gereği gibi yaptıklarından âyanın toplum içindeki nüfuzu oturduğu yerleşim yerinin sınırları dışına taşmazdı.<sup>12</sup> Âyan, bu dönemde vergi toplama hususunda devlet yetkilileri ile halk arasında; o şehri veya kazayı iyi tanıyan biri olarak rol almakta; sancakbeyleri ve kadılar ise ilgili sancağın çeşitli meselelerini halletmede, vergilerin toplanması, tahsil ve deftere kayıt edilmesinde âyan ile işbirliği içindeydiler. Âyan ile şehrin diğer ileri gelenleri mahallin en yüksek mülki amiri olan kadının, icap ettiği zamanlarda onun emri altında toplanırlardı. Devletin, herhangi bir eyalet veya sancak ile ilgili bir meselesi hal edilmesi gerektiğinde o yerin âyanına danışıldığı da olurdu.<sup>13</sup>

---

<sup>9</sup> Özcan Mert, “Osmanlı Devleti Tarihinde Âyânlık Dönemi”, *Osmanlı Teşkilat*, C.6, YTY, Ankara 1999, s.175 (Özcan Mert'in birden fazla çalışması referans olarak kullanıldığından bu çalışma kısaca, Mert, “Âyanlık Dönemi” olarak gösterilecektir.)

<sup>10</sup> Yücel Özkaya, “Merkezi Devlet Yapısının Zayıflaması Sonuçları: Âyânlık Sistemi Ve Büyük Hanedanlıklar”, *Osmanlı Teşkilat*, C.6, YTY, Ankara 1999, s.165 (Yücel Özkaya'nın birden fazla çalışması referans olarak kullanıldığından bu çalışma kısaca, Özkaya, “Âyanlık Sistemi” olarak gösterilecektir.)

<sup>11</sup> Özcan Mert, *Âyânlık Dönemi*, s.174

<sup>12</sup> Özcan Mert, *Âyan*, s.196

<sup>13</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.*, s. 72

Görüldüğü gibi âyan, merkezden kendi mahalline tayin edilen devlet görevlilerine, o sancağın yerlisi olarak devlet meselelerinin kolayca halledilmesinde ve isabetli kararlar alınmasında resmi bir vasfı olmadan yardımcı ve yol gösterici konumundaydı.

Osmanlı Devleti'ndeki bu karışık duruma karşı Avrupa'da ise, Coğrafi keşiflerle beraber askeri ve ekonomik alanda yeni gelişmeler oldu. Bu gelişmeler Avrupa ile Osmanlı Devleti arasındaki askeri ve ekonomik dengeleri Avrupa lehine değiştirdi. Bilindiği gibi merkezi bürokratik karakter gösteren Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan Orta Avrupa'ya doğru yayılışı kolay gerçekleşmişti.

Daha önceleri Osmanlı Devleti'nin katıldığı savaşlar kısa süreli olur ve elde edilen ganimetler ve ele geçirilen ülkeler sayesinde devlet hazinesinin gelirleri oldukça artardı. Ancak Coğrafi Keşifler ile beraber bu durum tamamen değişti. Avrupa'nın yeni yollar keşfetmesi ve sömürgelerinden bolca miktarda değerli madenleri kendi ülkelerine taşımaları ile hızlı bir yükselişe geçtiler. Buna karşı Osmanlı Devleti'nde ise ticaret yollarının değişmesi ve Avrupa'dan gelen ucuz mallar ile ekonomisi hızlı bir şekilde çöküşe geçti.<sup>14</sup>

Yukarıda da değindiğimiz gibi Osmanlı Devleti eskiden girdiği savaşları kısa sürede kazanır ve bunun neticesinde de önemli avantajlar elde ederdi. Ancak Coğrafi Keşiflerle beraber Avrupa devletlerinin harp teknolojisi hızlı bir değişime uğradı. Batı'nın askeri garnizonlarda yetiştirilip devamlı hazır halde bulunan düzenli ve disiplinli ordularıyla beraber, değişen harp vasıtaları teknolojisi, harp usulündeki yenilikleri beraberinde getirdi. Buna karşı Osmanlı Devleti'nin ordusu, hızla ateşli silahlarla donatılan Avrupa ordularına karşı ateşli silahlarla donatılmadı. Artık Osmanlı Devleti eskisi gibi savaşları kısa sürede kazanamıyordu ve savaşlar uzuyordu. Bu ise tımarlı sipahilerden istenen hizmetleri yerine getirilemez hale koymakla beraber, tımar sisteminin de hızlı bir bozulmaya geçmesine sebep oldu. Bozulmaya başlayan tımar sistemi ise Osmanlı Devleti maliyesinde önemli sıkıntıların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Genellikle XVII. yüzyıldan itibaren olmakla beraber daha öncede görülen buhranlar ve harpler neticesinde bunun devlete yansması çok olumsuz olmuştur. Osmanlı Devleti'nde ekonomik yapılanma genellikle tarıma dayanmakta olup, devlet-reaya

---

<sup>14</sup> Murat Özyüksel, *Feodalite ve Osmanlı Toplumunu, Derin Yayınları*, İstanbul 2007, s. 231-233

arasındaki sosyal münasebetler de yine tarıma dayanmaktaydı. Neticede tarım rejiminde oluşan sıkıntılardan, sistemden dolayı en çok etkilenen devlet-reaya arasındaki ilişkiler oldu. Tımar rejiminin bozulmasını hızlandıran sebepler, yine tımar sisteminin dayandığı temelden kaynaklanıyordu.

Tımar rejiminin bozulmasına rağmen devlet, tımarlı sipahiye yüklenen mükellefiyetlerden dolayı mali kaynakları bozulmuş olmasına rağmen bunları çeşitli şekillerde tahsil etme yoluna başvurduğundan dolayı tımarlı sipahi kendi imkânlarını kaybetmeye başladı.<sup>15</sup> Devletin sipahileri sıkıştırmasına mukabil sipahide halkı ödeyemeyecekleri kadar vergi istemekle sıkıştırdı. Bunun neticesinde bu yükümlükleri yerine getiremeyen köylü yerini yurdunu terk etmeye başladı.<sup>16</sup> Bunun sonucunda tımar sistemi artık devlet müdahalesine rağmen düzeltilemeyecek boyutlarda bozulmaya başladı.

Öte yandan devletin, miri toprakları denetim haklarıyla beraber saray mensupları ve saraya yakın olan devlet adamlarına arpalık veya mülk tahsisi şeklinde vermesiyle tımar sisteminde önemli bozulmalar başlamış oldu. Bu zümre tarafından miri topraklar zamanla vakıf haline dönüştürülmüş böylece toprakların mülkiyeti ve üretim şeklinde yeni durumlar ortaya çıkmıştır. Miri topraklar üzerinde oluşan yeni sistemle köylü bir yandan yeni sahibine diğer yandan da devlete ödediği vergilerle iyice bunalmıştır. Bir de devlet tarafından paranın değerinin düşürülmesiyle oluşan enflasyonun etkisiyle de geçimi oldukça zorlaşmış bulunmaktaydı. Faizle borç para almak zorunda kalan köylüler, borcunu ödeyemeyince, çiftliği “ribâhor”un eline geçmekteydi.<sup>17</sup>

Âyanlar durumdan istifade ile iltizama katılmak ve çiftçilere borç para vermek suretiyle servetlerini artırıp topraklarını genişlettiler. Bunun yanı sıra bazen bozulan işlerini düzeltip devam ettirebilmek ve bazen de nakdi vergilerini ödeyebilmek için onlardan borç alan halkı kendilerine daha bağımlı hale getirdiler. Böylece âyanlar, ekonomik ve sosyal açıdan giderek güçlendiler.<sup>18</sup>

Âyanlar, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren memleketin idaresinde ve düzeninde aksaklıkların belirmesiyle önem kazanmaya başladı. Bu devirde halk ile devlet

<sup>15</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.*, s. 70-74

<sup>16</sup> Özcan Mert, *Âyan*, s.196

<sup>17</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.*, s. 74-75

<sup>18</sup> Yücel Özkaya, *Âyanlık Sistemi*, s.166

arasındaki işlerde aracı ve iş takipçisi olarak faaliyet gösteren âyanların, bulunduğu yerin çeşitli ihtiyaçlarını temin etmek, vakıfların tevliyet<sup>19</sup> ve nezaret işlerini yürütmek, satılan malların fiyatlarını tespit etmek, bilirkişilik yapmak, bazı vergilerin tahsil zamanını belirlemek, kötü idarecilerin görevlerinden alınmaları ve yerine iyi idarecilerin tayin edilmeleri yolunda şehir sakinlerinin isteklerini İstanbul'a arz etmek gibi fonksiyonları vardı<sup>20</sup>.

Celali isyanları ve tımarlı sipahililiğin ihmal edilmesi nedeniyle boş kalan tımarlar iltizama verilince, âyan mültezimlik yoluyla köylüye adeta hâkim oldu. Ayrıca toprağını terk eden çiftçi ve leventlerin<sup>21</sup> kendisine sığınması ile çalışan ve savaşan nüfus bakımından da kuvvet kazandı. Âyan zenginliği ölçüsünde maiyetindeki sekban<sup>22</sup> ve levent sayısını artırdı. Öte yandan arpalık<sup>23</sup> ve paşmaklık olarak verilen topraklara umumiyetle yerli âyanın voyvoda<sup>24</sup> ve mütesellim olarak tayin edilmesi, bunların idari yönden de güçlenmelerine imkân verdi. Böylece âyan iktisadî, içtimaî ve askeri güçlerine idarî yetkiler de katarak bölgelerinin merkez ile olan münasebetlerinde en kuvvetli temsilci olma durumuna gelmeye başladı.<sup>25</sup>

1683'te başlayan Avusturya-Osmanlı savaşları 16 yıl sürerek, 1699 yılında Karlofça Antlaşması'yla son buldu. Uzun süre devam eden Avusturya-Osmanlı savaşları, Osmanlı Devleti'nde yeni mali sorunlar ortaya çıkarmış, devlet maliyesi bu dar boğazdan kurtulmak ve bütçe açıklarını kapatmak için yeni gelir kaynakları bulma yoluna yönelmiştir.<sup>26</sup> Netice de, 1695 yılında yayımlanan bir fermanla "malikâne" usulü adı verilen yeni bir sisteme geçildi.<sup>27</sup> Malikâne sisteminde devlet, mukataalardaki vergi toplama hakkını "kayd-ı hayat" şartıyla, herkese açık bir müzayede usulü ile satışa çıkarmaktadır. Mukataayı satın alacak olan müteşebbis (malikâneci), müzayede

---

<sup>19</sup> Vakıf işine bakmak vazifesi yerinde kullanılan bir tabirdir. Vazife münasebetiyle berat verilir ve verilen berata "Tevliyet Berati" denirdi. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.3, s. 484-485)

<sup>20</sup> Özcan Mert, *Âyan*, s.196

<sup>21</sup> Eskiden bahriyede kullanılan askerlerin bir nevine verilen addır. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.2, s. 358)

<sup>22</sup> Muhtelif zümrelere unvan olarak kullanılmış bir tabirdir. Halk arasında "seymen" denilirdi. Sekban'ın lügat manası köpek muhafızı demektir. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.3, s. 145)

<sup>23</sup> Memurlara bir nevi munzam tahsisat ve azil yahut tekaüd edilen mülki ve ilmî memurlara mazuliyet ve takaüt maaşı kâbilinden verilen şey hakkında kullanılan bir tabirdir. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.1, s. 84)

<sup>24</sup> Reis, subaşı, ağa gibi muhtelif manalara gelen bir tabirdir. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.3, s. 598))

<sup>25</sup> Özcan Mert, *Âyan*, s.196

<sup>26</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.*, s. 76-77

<sup>27</sup> Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 65

sırasında belirlenen “muaccele” adı verilen peşin bir bedel ile (devlet tarafından daha önce belirlenmekte olan ve “mal” adı verilen) her yıl belirli miktarda nakit bedel ödemeği taahhüt etmektedir.

Malikâne sahipleri, devletin mali yönden zor durumda olmasını kendi menfaatleri doğrultusunda değerlendirerek, malikânelerin devlet kontrolü dışında ve serbest olduğunu iddia ederek buralara kadı ve valilerin müdahale etmesini önlediler ve malikâneler üzerinden rahatlıkla kanun dışı vergi toplamaya devam ettiler. Bu durumda devletin buralarda nüfuzu giderek azalmaya başladı. Yukarıda da vurguladığımız gibi âyanlar önceleri sadece devlet tarafından kendi bölgelerinin önde gelen ve tanınmış kimseleri olmalarından dolayı devlet görevlilerine yardımcı olmaları için faydalanılıyordu. Fakat Devletin mali yokluk içine girmesiyle, hızlı denilebilecek bir zaman zarfında, bu hususiyetler değişti, servet yönünden güçlü olanlar, âyan olarak kabul edilmeye başlandı ki, âyanlarda şahsi meziyetler yerine, servet asaleti geçerli olmaya başladı.

Âyanlar, daha evvel genellikle iltizama verilen, kârı ve menfaati belli mukataaları olarak mültezim olup, vergi toplama ve belli mukataaların gelirlerini toplayarak mali sahaya inmişlerdi. Artan servetleriyle beraber XVIII. yüzyılın sonlarına doğru daha fazla servete sahip oldular dolayısıyla daha fazla gelir getiren malikânelere de sahip olmaya başladılar.<sup>28</sup>

1683 Avusturya savaşı sırasında devlet çok zor durumda kalmış ve askerlerin ihtiyaçları dahi karşılanamamıştır. Bu durum ise devletin zayıflığını gösteren ve Anadolu’da yeni bir zümrenin doğmasına imkân veren bir durum ortaya çıktı. Uzun süren Osmanlı-Avusturya savaşları sırasında Anadolu’daki idareciler ve askerler savaşa katılmak için Anadolu’dan ayrıldıklarından başıboş kalan Anadolu’da yer yer eşkıyalar türemişti, bu eşkıyaları önleyecek kuvvet ve idareci eksikliği vardı.<sup>29</sup>

Bu durumdan faydalanarak ortaya çıkan, leventlerin eşkıyalıkları ile aşiretlerin çıkardıkları olaylar bir türlü önlenemiyordu. Osmanlı Devleti bunların cezalandırılmaları için de âyan ve eşrafa başvurur hale geldi.<sup>30</sup> Avusturya savaşından

---

<sup>28</sup> Mehtap Özdeğer, a.g.m., 76-77

<sup>29</sup> Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 65

<sup>30</sup> Yücel Özkaya, *Âyanlık Sistemi*, s.166; Rıza Karagöz, a.g.e. , s.210



sonra yeni tayin olunan ve yerlerine dönen idareciler ise halkı soymakta ve halka baskı yapmaktaydılar. Bu durumda çeşitli yerlerde ortaya çıkan mütegalibeliğe hevesli memurlardan ve mütegalibelerden halk yakınmaktaydı.<sup>31</sup>

Ayrıca Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında başlayan seferin, Lehistan, Venedik ve Rusya'nın da düşmana ilhaki ile 16 sene sürmesi neticesinde askere verilecek paranın bulunamaması sonucu Anadolu'daki zengin kişilerden yardım istenmişti.<sup>32</sup> Âyandan olan yerli mütegalibeler daha rahat hareket etmeye başladılar; bunun sonucunda halk perişan olmaya ve yerini yurdunu terk etmeye başladı. 1710 ile 1725 arasında mütegalibelerin sayısı çok arttı. Bunlar himayelerine aldıkları eşkıyalarla kuvvetlerini iyice artırıp, halka zulüm yapmakta, bazen vergi toplamak gibi kanunsuz yollara başvurmakta, rüşvet almakta, ehl-i örf<sup>33</sup> ve ehl-i şer ile anlaşıp beraber hareket etmekteydiler.<sup>34</sup>

1710 ile 1725 yılları arasında mütegalibelerin sayısı çok artmış ve bunların çoğunluğu ise yerli mütegalibelerdi. Bunların ekserisi buldukları yerlerde vergi toplayarak, müstakil hareket etme yoluna başvurmaktaydılar. Mütegalibeler ile ilgili halktan yoğun şekilde şikâyetler geliyordu. Mütegalibeler ile ilgili şikâyetler, savaşlar sebebiyle ekseriya “ordu-yu hümâyûna” yollanmaktaydı. Anadolu'daki kaza ahalilerinin İstanbul'a gönderdikleri dilekçelerden pek çok kazada mütegalibelerin türediğini anlamaktayız. Bu durum ise devletin nasıl zorda olduğunu göstermektedir. Halk mütegalibeleri sık sık İstanbul'a şikâyet etmiş, bunların bir kısmı cezalandırılmış ise de bir süre sonra bunların yerlerini başkaları almıştır. Bu durum bize gösteriyor ki devletin gücü bu mütegalibeleri bitirmeye yetmemektedir. Köylerde mütegalibelik yapan pek çok kimse zorla rüşvet alıp halkın mal ve mülkünü gasp ediyorlardı.<sup>35</sup>

Devlet, halkın refahının ve huzurunun sağlanması, vali ve hâkimlerin zulmünün engellenmesi ve eşkıyaların yakalanması için pek çok “Adalet Fermanı” yayınlamıştı. Bu fermanlar genellikle etkili olmuyorlardı. Mütegalibelik yoluna başvuranlar himayelerine aldıkları eşkıyalarla iyice güçlenerek halka baskı yapmakta, bazen vergi

---

<sup>31</sup> Yücel Özkaya, *Âyanlık*, s. 60

<sup>32</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Ayan”, *İslam Ansiklopedisi*, C.2, Milli Eğitim Basımevi, 1979, s.41; Yücel Özkaya, *Âyanlık Sistemi*, s.166

<sup>33</sup> İdare memurları hakkında kullanılır bir tabirdir. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.1, s. 510)

<sup>34</sup> Yücel Özkaya, *Âyanlık Sistemi*, s.166

<sup>35</sup> Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 60-63

toplama gibi kanunsuz yollara başvurmakta, rüşvet almakta, ehl-i örf ve ehl-i şer ile anlaşp beraber hareket etmekteydiler. Fakat genellikle içlerinden kuvvetli olanlar sıyrılıyordu. Devlet ise bunlardan zayıf olanları bertaraf ederken güçlük çekmiyordu. Tabi bu karışık ortamdan en çok zararlı çıkan ise halk oluyordu.<sup>36</sup>

XVIII. yüzyılda yerli mütegalibelerden başka sancakbeyi, voyvoda, kadı gibi devlet memurlarının da mütegalibelik yaparak halkı soydukları ve mütegalibelerle anlaştıkları görülmüştür. Bu durumda halk perişan olmakta ve halkın bir kısmı toprağını terk ederek eşkıyalık yapmaktaydı.<sup>37</sup> Bunlara fermanlarda “calâlî”, “türedi”, “kapusuz ve bacaksız levendât” , “haramzâde” gibi isimlerle bahsedilmektedir. Bu durum XVI. yüzyılın sonlarından, XVII. yüzyılın ikinci yarısına ve hatta XVIII. yüzyıla kadar uzanmıştır. Artan baskıya dayanamayan reaya toprağını terk etmeye başlamıştır. Bunların bir kısmının başına, merkezi yönetim tarafından çeşitli mekanizmalarla dirlikleri alınan sipahiler geçmiş, böylelikle küçük küçük celali grupları oluşarak eşkıyalık yapmaya başlamışlardır.

Böylelikle XVI. yüzyılın son çeyreğine celali isyanları ile birlikte girilmiştir. Toprağını terk eden reayanın bir kısmı celali isyancılarına katılmış diğer kısmı ise Avrupa ülkelerindeki toprağını kaybeden köylüler gibi şehirlere göç etmişlerdi. Osmanlı Devletindeki köylüler şehirlere göç ettiklerinde Avrupalı köylülerin tersine şehirde iş imkânına kavuşamadılar çünkü ülkenin durumu buna müsait değildi. Köylülerin elinde bir tek seçenek kalıyordu o da medrese öğrenimi görerek ulema kategorisine atlamaktı.<sup>38</sup>

Medreseler Osmanlı düzeni çözülmeden önce genelde kent halkına açıktı. Ancak reayanın kitleler halinde topraklarını bırakıp kentlere göç etmeleriyle medreselerin çekiciliği ön plana çıkmıştı. Medrese eğitiminin sağladığı parlak gelecek ve daha ilk anda yatacak yer, yemek gibi reaya için bulunmaz fırsatlardan dolayı reayanın medreseleri doldurmasına sebep olmuştu. Bu durum ise önleri tıkanan ve iş olanakları olmayan büyük bir “suhte” grubu ortaya çıkardı. 1570’li yıllarda işsiz kalan suhteler, çeteler halinde bir araya gelerek devlet görevlilerinin, zenginlerin, mültezimlerin

---

<sup>36</sup> Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 66-67

<sup>37</sup> Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 60

<sup>38</sup> Murat Özyüksel, *a.g.e.* , s. 241-243, Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 667-68

konaklarını basmaya başladılar. Böylece devletin yıkımını hızlandırıyor ve köylerin boşalmasına ve üretimin azalmasına sebep oluyordu.

İsyanların sürmesi, merkeze şikâyetlerin artmasına neden oluyordu. Bu şikâyetler üzerine devlet, eyaletlerdeki memurlarını olağanüstü yetkilerle donatarak isyanları bastırmaya çalışıyordu. Devlet otoritesinin kaybolduğu ve köylülerin adeta sahipsiz kaldığı bu ortamda olağanüstü yetkilerle donatılan devlet memurları etrafına topladıkları leventlerle, kendilerine mal ve servet edinme telaşına düşmüşlerdi. Beylerbeyi, subaşı ve diğer devlet memurları etraflarına topladıkları leventlerle devlet adına haksız vergiler toplamakta ve tarlalara el koymaktaydı. Sancakbeyleri paralı özel birliklerinin başına eski sipahileri topluyor ve onları sekbancıbaşı yapıyordu. Köylünün bu şekilde yağmalanmasından istifade ile geçmişin güçlü tımarlı sipahileri, zengin mültezimler, yeniçeri subayları kurdukları celali çeteleriyle bu yağmaya katılmaktaydılar.

Olaylar bu boyutlara ulaştığında halkın şikâyetleri artmaktaydı. Devlet ise çaresizliğinden ilginç bir yola başvuruyordu. III. Murat (1574-1595) ve daha sonra III. Mehmet (1595-1603) bu durum karşısında yayınladıkları fermanlarında; köylülere, zalim devlet memurlarının saldırıları karşısında silahlanarak kendilerini korumalarını, onları köylerine sokmamalarını öğütlemişlerdi. Bu durum ise devletin aczinin kanıtıydı. Devletin aciz durumda olduğunu gören köylüde sarayın kendisinin yanında olduğunu bildiğinden aldığı güçle yiğitbaşılar komutasında “il oğlanları” adı verilen sivil milis örgütleri kurmaya başlamışlardı. Görüldüğü gibi XVI. yüzyılın ikinci yarısındaki olumsuz durum dolayısıyla köylü, köylerini terk ederek bir kısmı celali isyancılarına katılmış diğer kısmı ise şehirlere göç etmişlerdi.<sup>39</sup>

1715’de başlayan Venedik ve Avusturya savaşları sırasında Anadolu’da eşkıyalık had safhaya ulaşmıştı. Bu durum karşısında gerek İstanbul’dan gönderilen fermanlar da, gerekse de eyalet valilerinin buyruğunda, vilayetlerdeki görevlilerden yolları kesen, halkı öldüren, yağma eden ve çeşitli zulümler yapan eşkıyaların cezalandırılması emrediliyordu.

XVII. ve XVIII. yüzyılda devleti uğraştıran önemli meselelerden biride leventler ve leventlik meselesidir. Eşkıyaların büyük kısmı levent, özellikle, devrin tabiri ile

---

<sup>39</sup> Murat Özyüksel, *a.g.e.*, s. 241-245

“kapusuz ve bacasuz levendat”dan oluşmaktadır. Kapısız leventler paşaların azledilmesi veya çeşitli şekillerde boşta kalan ve yeni kapı bulamadıkları için avare dolaşan kimselerdir. XVI. ve XVII. yüzyılın başlarında köy hayatında ortaya çıkan ekonomik ve sosyal bozukluklardan dolayı pek çok kimse çiftini ve çubuğunu bırakarak levent eşkıyası olarak dolaşmaktaydı.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında, Anadolu’nun hemen her yerinde görülen leventler karışıklıklara sebep olmaktaydılar. Bu durumdan rahatsız olan halk ise bunları devamlı İstanbul’a şikâyet ediyordu. Anadolu’da işsiz güçsüz bir şekilde gezen eşkıyalar yol kesmek, soygun yapmak, adam öldürmek gibi işlere kalkışıyorlardı. Bu durum ise halkın köylerinde rahat yaşamalarını engelliyor ve devlete olan güvenlerini ise sarsıyordu. Halk ayrıca valiler ve kadıların yaptıkları zulümleri görünce iyice umutsuz oluyorlardı. Ayrıca bu eşkıyaları yakalamak ve tedip etmek için valilerin gücü her zaman yeterli olmuyordu. Bu durum ise halkı iyice çıkmaza sokuyordu.

Halk perişan ve ne yapacağını bilemez durumdaydı. Ayrıca valilere yörelindeki eşkıyaları yakalamaları için her zaman fermanlar gönderiliyordu ama valilerin gücü bunları yakalamaya yetmiyordu. Devlet ise bu leventleri bitirmek için savaş sonrasını bekliyordu. Başboş leventlerin sayısı ise sürekli artıyordu. Başboş leventlerin sayısının artmasının en önemli sebebi ise beylerbeyi ve sancakbeylerin dairelerinin masraflarını kısmak düşüncesiyle kapılı leventlerin sayısını azaltmaları ve hizmetçi için gelen leventleri de kabul etmemeleridir.

Bazı valiler ve hâkimler ise kendilerine gönderilen fermanların aksine hareket etmekte ve eşkıya tedibini aksatmakta veya hiç yapmamakta hatta para almak şartıyla eşkıyalarla anlaşmakta ve onların hareketlerine göz yummaktadırlar. Valiler kapılarındaki leventleri bırakınca, bunlar sığınacak başka bir kapı bulamadıklarından dolayı sayıları sürekli artmış ve onlarla mücadeleyi zaafiyete uğratmıştır.<sup>40</sup> Bu durum ise köylünün köyünü terk etmesine ve özellikle İstanbul’a göç etmesine sebep olmuştur.

Reâyâ daha XVI. ve XVII. yüzyıllarda bile mal ve mülkünü satarak İstanbul ve Batı Anadolu’nun diğer şehirlerine göç etmekteydi. 1683 Avusturya savaşları ve XVIII. yüzyılda iyice bozulan düzen nedeniyle yerini yurdunu terk edenlerin sayısı artmıştır.

---

<sup>40</sup> Yücel Özkaya, *Âyân*, s. 73-78

Ayrıca halkın yerini yurdunu terk etmesinde vergiler de büyük etkiye sahip olmuştur. Yerini yurdunu terk eden köylüler ise hem avarız<sup>41</sup> vergisinden hem de çeşitli vergilerden kurtuluyorlardı.

Mesela yerini yurdunu terk etmeyen köylüden tahsil edilmek istenen Tekâlif-i şakka vergisi, halk ile memurlar arasında büyük ihtilaflara sebebiyet vermekteydi. Yukarıda da belirttiğimiz gibi göçlerin çoğu İstanbul'a olmaktadır. Bu durum ise İstanbul'a gelenler tarafından çeşitli zabıta olaylarına, hastalıklara, yiyecek, yakacak yetersizliği gibi çeşitli sıkıntılara sebep olmaktadır.

Göç edenler nedeniyle pek çok şehir harap olmuş vaziyetteydi. Geride kalanlar ise zor durumdaydılar. Devlet göç edenlerin geri döndürülmeleri için pek çok ferman yayınlamıştır. Yayınlanan fermanlar ya hiç uygulanmamış ya da bunlar ağırdan alındığı için bir sonuç alınmamıştır. Göç edenlerin büyük çoğunluğu İstanbul'a göç ettiği için İstanbul halkı hayat şartlarının zorluğu ve pahalılığında isyan eder hale gelmiştir. Aşiretlerin iskân meselesi de devleti uğraştıran önemli bir sorundu. Bunlar buldukları yerlerde köyleri basıp halkı soyuyorlardı. Bu durum halkın yerini yurdunu terk etmesinde etkili oluyordu. Devlet bunların iskânı içinde sayısız ferman yayınlamış ama işe yaramamıştır.<sup>42</sup>

Avusturya savaşlarının uzaması ve başarısız bir şekilde devam etmesi Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmış ve uzayan savaşların masraflarını artırdığından bunların teminini imkânsız hale getirmiştir. Valiler hem savaşlardan önce hem de savaşlar sırasında leventlerden müteşekkil kapı halkı beslemişlerdi. Valiler besledikleri kuvvetler nispetinde sefer zamanında bunlar için halktan “imdâd-ı seferiyye”, sulh sıralarında, ise “imdâd-ı hazeriyye” toplayarak devamlılıklarını sağlama yoluna gitmişlerdir. Fakat bu vergileri toplarken çok miktarda akçe talep etmişlerdir. Buna mukabil az sayıda kapı halkı ile seferlere katılmışlardır. Bu durumdan da anlaşılacağı gibi valiler yalnız kendi çıkarlarını düşünmüşlerdir.

Reâyâ, fermanlarda belirtilen ve ödeme yükümlülüğü olan vergileri yani “avarız”, “öşür” ve diğer vergileri ödemediği halde, şeriat hükümlerine aykırı ve buyrulmuş olarak

---

<sup>41</sup> Fevkalâde ahval ve bihassa harb sebebiyle tahsil olunan vergiye verilen addı. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.1, s. 112)

<sup>42</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.*, s. 73-75; Yücel Özkaya, *Âyân*, s. 81-86

imdâd-ı seferiyye, kaftan, baha, selamiye gibi vergileri de ödemekteydi. Bu tip vergiler Anadolu eyaletindeki vezirler ve sancakbeyleri tarafından toplanıyordu. Halk bu ağır vergilerden dolayı perişan olmakta ve İstanbul'a bu vergi yükünün azaltılması ve düzene girmesi için sık sık dilekçeler yollamaktaydı. Buna karşı devlet memurlarının kendi çıkarlarını düşünmesi ve halkı soyması devam etmekteydi.

Köy halkı oşür ve diğer vergileri ödemiş olmasına rağmen, sipahiler emrindeki çok sayıda adam ile gelip kanunsuz ve deftersiz olarak bedava yem, yiyecek, koyun, kuzu, yorgan, döşek istiyorlardı. Bunlar yetmiyormuş gibi küçük çocuklardan bile “resm-i ispençe” istemekte ve zorla almaktaydılar. Subaşılar ise atlı adamlarıyla gidip, serbest olan yerlere müdahale gerekmediği halde, buralardan “cürüm-cinayet”, “arusâne”, “kul ve cariye müdegânesi”, “badıhevâ” gibi çeşitli vergiler topluyorlardı.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında valilerin, kadıların ve naiplerin ve diğer devlet memurların halktan zorla para topladıkları hakkında şer'iyeye sicillerinde pek çok örneği mevcuttur. Görev süreleri çok kısa olan kadı ve valilerin tayin olduktan kısa bir süre sonra çok zengin oldukları görülmüştür.<sup>43</sup>

Devletin zor durumda olmasını fırsat bilen devlet memurları da âyan ve diğer eşkıya gibi zengin olma uğruna halkı soymakta ve çıkarları için her şeyi yapmaktaydılar. Devlet de acizliğinden dolayı halkın zor durumda olması ve sürekli şikâyet dilekçeleri yolmasına rağmen pek bir şey yapamamaktaydı. Bu durum ise bu kişileri iyice cesaretlendirmekteydi.

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda tımar sistemi bozulmaya başlamıştı. Tımarlara XVI. yüzyılda olduğu gibi XVIII. yüzyılda da pek kimse rağbet etmiyordu. XVIII. yüzyılda tımarların pek çoğu vezirlerin, beylerbeylerin ve vilayet âyanlarının üzerine kayıtlıydı. Bunlar ise tımarlara kendileri gitmeyip yerlerine kendi adamlarını gönderiyorlardı.

XVII. ve XVIII. yüzyılda tımarlar Anadolu'da artık ehliyetli ve ehliyetsiz olmalarına bakılmaksızın herkese veriliyordu. Bununla birlikte zeamet<sup>44</sup> ve tımar sistemi

---

<sup>43</sup> Yücel Özkaya, *Âyân*, s. 88-93

<sup>44</sup> Fetih sırasında arazi-i emiriyye itibar olunan yerlerden muhariplerle bir kısım devlet ve saray memurlarına kılıç hakkı ve dirlik olarak verilen “Beytülmal” hissesi yerinde kullanılan bir tabirdir. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.3, s. 649)

bozulduktan sonra eski faydası sağlanamamış, zirai ve askeri alanda bir çökme başlamıştır. Bununla birlikte tımarların kadı<sup>45</sup>, naip<sup>46</sup>, cebeli tahsildarı “arz”ları ile verilmesi, XVII. ve XVIII. yüzyılda bunların sırf kazanç elde etmek isteyen “âyân-ı vilâyet” ve ricâl-i devlet<sup>47</sup>’in eline geçmesine sebep olmuştur. Bu durum ise tımarların el değiştirmesine ve eski önemlerini kaybetmelerine sebep olmuştur.<sup>48</sup>

Anadolu’da toprak idaresi yönünden diğer bir değişiklik de mirî mukataaların malikâne olarak vilâyet âyan ve devlet ileri gelenlerine kayd-ı hayat şartı ile verilmesi olmuştur. XVIII. yüzyıla gelindiğinde eski tımarlı toprakların çoğu miri mukâtaa ve mâlikâne sistemi dairesine girerek âyan ve derebeyi zümresinin eline geçmiştir. Âyanlar ele geçirdikleri bu toprakları hukuken olmazsa bile fiilen hâkimiyetlerine geçirip özel mülk gibi kullanıp büyük çiftliklere sahip olmuşlardır. Bu suretle eski sipahilerin yerine geçen âyanlar tapu senedi dağıtma hakkına da sahip olmuşlardı. Hükümet kaza âyanı sıfatıyla halktan fazla para toplayan âyanları cezalandırma yoluna gittiyse de Rusya savaşı dolayısıyla bu konu üzerine yeterince eğilememiştir.<sup>49</sup>

Âyan ve eşrafın önünde köylerde artık çiftlikler kurmaya bir engeli kalmamıştı, bunlar sınıflaşmaya kadar kaynakları yine devlet hizmeti olmuştur. Kapılarında yıgdıkları levendlere dayanarak “celali” tarzında isyan edip rakiplerini ezmek ve hükümete kafa tutmak yoluyla çevrelerinde baş edilemez birer zorba kesilmişlerdi. Devlet ise bu durumda bu isyancı elebaşlarını vali yaparak itaate alma yolunu seçmişti. Bu durum ise bu kişilerin bu yoldan rical sınıfına yükselmelerine yol açmıştı.<sup>50</sup>

Bu durum kendiliğinden gelişmişti. Çünkü elimizde devletin âyanlarla ilgili bir kararı olmadığına göre, âyanlık örgütü kendi kendine teşekkül etmiştir. Bu durum karşısında devlet 1726 senesinde ileri gelenler ile ilgili olarak tedbirler almak ve bunu kabul etmek zorunda kaldı. Böylece âyanlık örgütü meşru bir hal aldı. 1726 senesinde ileri gelenlerle

---

<sup>45</sup> Kaza işlerine bakan memura verilen ünvandır. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.2, s. 119)

<sup>46</sup> Şerî mahkemelerin hâkimlerine verilen ünvandır. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.2, s. 644)

<sup>47</sup> Büyük devlet adamları hakkında kullanılır bir tâbirdir. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.3, s. 37)

<sup>48</sup> Mustafa Akdağ, “Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi 1970-1974*, C. 8-12, S. 14-23, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1975, s. 54-56; Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 94

<sup>49</sup> Yuzo Nagata, *Muhsin-zâde Mehned Paşa ve Âyanlık Müessesesi*, Toyo Shuppan Co. Ltd, Tokyo 1976, s. 79

<sup>50</sup> Mustafa Akdağ, *a.g.m.*, s. 56

ilgili alınan kararlar, âyandan olan hanedan sahiplerine sancakbeyliği verilmesi kaide haline gelmişti.<sup>51</sup>

Devlet, sancakbeylerinden asker için gerekli şartları, maaş ve zahire ve diğer giderleri karşılamakta güçlük çekmekte ve onlardan yeteri kadar faydalanamamaktaydı. Devlet bu eksiği gidermek için malca ve kudretçe önemli servet sahibi hanedanları sancakbeyi yaparak bunlardan faydalanma yolunu seçmiştir. Devlet 1726 yılından önce bunlardan asker istemiş ve buldukları yerin asayişini koruma görevlerini vermekle kendilerini kabullenmiş oluyordu. Devlet, bunlara sancakbeyliği vermekle bunu resmileştirmiştir. 1726 yılından sonra ise devlet bu yola çokça başvurur olmuştur bu durum ise yerli hanedanların daha çabuk kuvvetlenmesini sağlamıştır.

Hâkimler, zabıtlar, âyan ve diğer devlet memurları halktan fermansız olarak haksız vergiler toplanmakta olduğunu bilen devlet, İran savaşları dolayısıyla bir şey yapamıyordu. Çünkü devlet İran savaşı dolayısıyla âyandan faydalanmak zorunda idi. Halk ise bu durum karşısında köyünü terk edip İstanbul'a göç ediyordu. Devlet İstanbul'a göçü engellemeye çalışıyordu ama bunun önüne geçemiyordu. Âyanlar ise bu durumdan olumlu yönden faydalanıyorlardı. Çünkü vergi vermek, askere gitmek gibi devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmek istemeyenler âyanlara sığınıyorlardı.<sup>52</sup>

Vilayet âyanlarından bazıları çevrelerinde çok güçlenmişlerdir. Bu âyanlardan bazıları edindikleri mukataalar, çiftlikler, servet ve kendilerine sığınan adamlarla önemli bir kuvvet haline gelmişlerdir. Bu kişiler, aynı bölgede bulunan vilâyet âyanı içerisinde, onlara söz geçirecek kadar kuvvet kazandıktan sonra buldukları yerin idaresini ellerine alabilecek güce erişmişleridir. Bunların bu kadar güçlenmesinin bir diğer nedeni de devlet idaresinin çok zayıflaması ve Anadolu'da yok denecek kadar azalmasıydı. Âyan tahakkümü arttıkça halk İstanbul'a daha çok şikâyet dilekçeleri yollamaya başlamıştı ama halkın âyan emrinden kurtulması zor olacaktı. Çünkü devlet zayıflamış ve o anki koşullar âyanlara karşı yumuşak davranmayı gerektiriyordu. Zaten devlet de âyanlara karşı genelde nasihat yollu yumuşak bir politika izlemiştir.<sup>53</sup>

---

<sup>51</sup> Yücel Özkaya, *Âyân*, s. 120

<sup>52</sup> Yuzo Nagata, *a.g.e.*, s. 81-82; Yücel Özkaya, *Âyân*, s. 121-126

<sup>53</sup> Yücel Özkaya, *Âyân*, s. 125-126



Âyanların bu kadar güçlenmesinde dağlı isyanları ve derbentlerin bozulması da etkili olmuştur. Özellikle dağlı isyanları devleti en çok uğraştıran konuların başında gelmektedir. Rumeli'nin her tarafına yayılan bu eşkıyalar sekban adı altında âyanların hizmetine girmişlerdir. Bunların çoğu Kırcaali dağları ve Tuna yalısındaki Deliorman yöresinde bulunmakta ve burada yaşayanlardan teşekkül etmekteydi.<sup>54</sup>

Dağlı isyanlarının sebepleri ise kısaca şöyle sıralanabilir: 1768-1774 Osmanlı-Rus ve 1782-1792 Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya savaşları nedeniyle devletin zor durumda kalması ve Rumeli ile ilgilenememesi ve bunun sonucunda âyan ve derebeyinin tahakkümünün artması. Devlet görevlilerinin Rumeli'de artan yolsuzlukları, İmparatorlukta vezirlerin etkisinin azalması sonucu âyan ve derebeylerin merkezle direk irtibata geçmeleri ile azalan devlet gücüyle birlikte merkezdeki güçlü devlet memurların durumdan yararlanarak taşra işlerine karışır hale gelmişlerdir. Âyanların sekbanlarının beslenmesi işi halka yüklenmişti, bu ağır yük ise halkın perişanlığına sebep olmuştu. Devletin merkezi otoritesinin zayıflaması sonucu haksızlıkların ve eşkıyalıkların önü alınamıyordu. Savaş nedeniyle valilerde seferde bulunduğundan bunu fırsat bilen âyan ve derebeyi etki alanlarını genişletmişlerdir.<sup>55</sup>

Dağlı isyanları devleti en çok uğraştıran konuların başında gelmiştir. Yukarıda bazı sebeplerine vurgulama yapıldığı gibi, derbentlerde devletin nizamının sürmesinde etkili olan unsurların başında gelmektedir. Devlet de bunu bildiği ve eğer derbent teşkilatı bozulursa geri hizmetin duracağı ve oraların harap olacağı bilincindeydi. Bunun için gerekli önlemleri almaya çalışmıştı ama bu önlemler bazen istendiği gibi uygulanamıyordu.

Bir köy halkı üzerinde derbentçilik sıfatı, ya buldukları yerdeki derbende artık ihtiyaç kalmadığından ya da görevlerini layıkı ile yapmadıklarından dolayı kaldırılıyordu. Bundan başka bazı yerlerde ise muafiyetleri kaldırıldığı halde derbentçiliklerinin devam etmesiydi. Bunlar geçit yerlerinde olmalarından dolayı gelip geçen idarecilerin ve onların kapı halkı ile birlikte köylerine konması sekban akçası, menzil akçası, vilâyet masrafı vb sebeplerle kendilerinden para alması tekâlif-i şakka denen ne şer'i, ne de örfi

---

<sup>54</sup> Yücel Özkaya, *Dağlı İsyamları*, s. 7

<sup>55</sup> Yücel Özkaya, *Dağlı İsyamları*, s. 14-17

olmayan vergi talebi ile bu köyler zor durumda kalıyordu. Devlet bu duruma engel olmaya çalışıyordu ama önüne geçemiyordu.

Ayrıca bazı bölge derbentçilerinin veba gibi büyük tahribat yapan salgın hastalılar nedeni ile telef olmaları gibi durumlar dışında fazla vergi toplanması, derbent idarecilerinin kifayetsiz ve sorumsuz davranışları, kalabalık şaki guruplarına engel olamayacak kadar tesirsiz kalmaları. Bunların sonucu olarak derbent teşkilatı bozulmuş ve asli vazifesini yerine getiremez olmuştur.<sup>56</sup>

Devletin bu durumundan en kazançlı çıkan kesim ise şüphesiz âyan ve derebeyi olmuştur. 1702’de devlet mukataalarının mültezimlere “malikâne” olarak hem de eskiden uygulandığı şekliyle tımar malikânesi gibi erkek evlada geçmesi şartı ile devletin vergi toplama yükümlülüklerini eline geçiren yerli mütegalibeler, kendi bölgelerinde birer derebeyi hüviyeti kazanmışlardır. Âyanlık düzeni diye adlandırılan bu yeni siyasi hayat Anadolu’nun 150 yıldan beri bir türlü sonu gelmeyen karışıklıklar sonucunda kendiliğinden doğmuştu.<sup>57</sup> Devlet idaresinin zayıflaması ile cazip hale gelen âyanlığın pek çok aile tarafından Anadolu’nun hemen her yerine yayılmasına sebep olmuştur. Bazı kişiler ise âyan olma kuralı belli iken, halkın oyunu almadan âyanlıkları ele geçirmişlerdir. Paşalar ise kuvvetli olan yerli aileleri sancaklara mütesellim olarak tayin ederek kendilerine ait gelirleri daha güvenli bir şekilde toplama yoluna gitmişleridir. Bu durum ise devlet memurlarının da kuvvetli âyanlardan yararlanma yoluna gittiklerini göstermektedir.

Devlet çeşitli ihtiyaçların temini için XVIII. yüzyılda âyanlara sık sık müracaat eder hale gelmiş, bu durum ise âyanlar için bir görev haline dönüşmüştür. Devletin bu ailelere böyle müracaat etmesinin sebebi bu ailelerin ellerinde başıboş leventlerden müteşekkil kuvvetlerin bulunması idi. Devlet eşkıyaların bertaraf edilmesinde âyanlara sık sık başvurur hale gelmişti.<sup>58</sup>

---

<sup>56</sup> Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı*, Edebiyat fakültesi Matbaası, İstanbul 1967, s. 111-116

<sup>57</sup> Mustafa Akdağ, *a.g.m.*, s. 51-53

<sup>58</sup> Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 129-130

Bu itibarla önce Anadolu’da daha sonra da Rumeli’de yaygınlaşan “âyanlık devri” diye adlandırılabilir bu devirde mültezimlik<sup>59</sup>, muhassıllık, mütesellimlik<sup>60</sup> ve voyvodalık gibi önemli makamlara gelmeyi başaran âyanın devlete karşı görevleri idarî, askerî ve mali vazifeleri sistemleşmeye başladı. Âyanların vazifeleri konusunda yazarların görüşlerinde çok olmasa da farklılıklar arz etmektedir.<sup>61</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı’ya göre: “âyanlar bulunduğu mıntıkanın asayişini sağlama, vergileri tahsil etme, asker tertip ve sevk ile erzak ve levazım tedariki işleriyle vazifelidiler ki, aslında bu işleri kaza kadıları yerine getirmekteydi”<sup>62</sup>

Mehtap Özdeğer’in naklettiğine göre; Juchereau de Saint Deny’e göre: “âyan kazanın askerî ve idarî işleriyle meşgul olmakta, kadıya ise sadece kazanın adlî işleri kalmaktaydı”.<sup>63</sup>

Mehtap Özdeğer’e göre ise: “Devlet âyandan; eşkıyanın takibi ve yakalanması, devlete karşı gelen asinin cezalandırılması, sefer zamanında asker temin edilmesi, askerin iaşelerinin temin edilmesi, İstanbul’a erzak ve zahirenin gönderilmesi, baruthaneler için gerekli bir hammadde olan güherçilenin temin edilmesi gibi günün şartlarına göre ihtiyaç duyulan, her türlü metayı isteyebilmekteydi.”<sup>64</sup>

Bu yeni statüde iyice güçlendikleri görülen âyanların başlıca görevleri, şehir ve esnaf için gerekli malları sağlamak, erzak ve ham madde fiyatlarını tayin etmek, eşkıya yakalamak ve cezalandırmak, kamu binalarının inşa ve tamirini yapmak, orduya asker sağlamak ve bu askerlerin ihtiyacını gidermek, ordu tayinat ve mühimmatının taşınması için hayvan tedarik etmek, İstanbul’a erzak ve koyun göndermek, İstanbul baruthânesinin güherçile ihtiyacını karşılamak, bazen gemi yapmak ve gemi yapımı ile ilgili malzemeyi temin etmek, vergi ve mukataa gelirlerini toplamak vb. görevleri vardı.<sup>65</sup>

---

<sup>59</sup> Bir köy ve kasabanın devlet varidatını (gelirini) deruhde ve iltizam edip buna mukabil hazineye maktuan para veren kimse hakkında kullanılır bir tabirdir. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.2, s. 614)

<sup>60</sup> Tanzimattan evvel vali ve mutasarrıfların undelerinde bulunan sancak ve kazaların idaresine memur edilenler hakkında kullanılır bir tabirdir. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.2, s. 639)

<sup>61</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.*, s. 80-81

<sup>62</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul 1942, s. 5-6

<sup>63</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.*, s. 81’den naklen

<sup>64</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.*, s. 81

<sup>65</sup> Özcan Mert, *Âyan*, s.197

Bu durum ise âyanları iyice güçlendirmekte ve devlet nazarında muhatap alınmalarına sebep olmaktadır. Âyanlar ise bu durumu kendi çıkarlarına göre kullanmış ve büyük servet sahibi olmuşlardır. Devletin vergi toplama işini de âyanlar üstlenmiş ama bunlar haksız vergiler toplamaya başlamışlar ve halk zor durumda kalmıştır. Halk bu durumu İstanbul'a şikâyet etmiş ama devletin içinde bulunduğu şartlar dolayısıyla bu durum engellenememiş sadece fermanlar yollanmış ama genelde uygulanmamıştır. Aynı zamanda devlet memurları da kendi çıkarları yönünde hareket etmişler olan yine perişan durumdaki halka olmuştur.

Merkezi hükümetin taşradaki gücünün giderek azalması ve bir âyan ailesinin kendi bölgesinde devamlı olarak yöneticilik yapması sonunda adeta bir hanedan hüviyeti taşıyan büyük aileler ortaya çıktı. Taşradaki otorite boşluğunu dolduran âyan, hânedan ve derebeyi aileleri devletin birçok yerinde varlık ve üstünlüklerini kabul ettirdiler.<sup>66</sup> Bunlardan bazıları Rize dolaylarında Tuzcuoğulları, Samsun ve çevresinde Canikli Hacı Ali Paşa ile oğulları, Sivas'ta Zaralızâdeler, Yozgat yöresinde Çapanoğulları, Kayseri'de Zennecizâdeler, Kalaycıoğulları ve Emin Ağazâdeler, Ankara'da Müderriszâdeler, Muslu Paşazâdeler ve Nakkaşzâdeler, Bilecik'te Kalyoncuoğulları, Manisa ve çevresinde Karaosmanoğulları, İzmir'de Kâtipoğulları, Isparta'da Yılaoğulları, Antalya'da Tekelioğulları, Çukurova'da Menemencioğulları ile Kozanoğulları, Suriye'de Azimzâdeler, Kuzey Irak'ta Babanzâdeler, Edirne'de Dağdevirenoğlu, Ruscuk dolaylarında Tirsiniklioğlu ile Alemdar Mustafa Paşa, Vidin'de Pazvantoğlu ve Arnavutluk ile Epir'de de Tepedenli Ali Paşa ve oğulları vb. gösterilebilir.<sup>67</sup>

### 1.1.3. Âyanlık Seçimi

Âyanlık müessesesi devletin içinde bulunduğu şartlar neticesinde toplum içinde kendi kendine tezahür eden, merkezi devletin bu müessese üzerinde herhangi bir kuruluş teşebbüsü olmadığından özellikle “reis-i âyan” ya da “resm-i âyan” seçiminde belirli yol ve yöntemlerin olmaması doğal bir neticedir.<sup>68</sup>

<sup>66</sup> Özcan Mert, *Âyanlık Dönemi*, s. 176

<sup>67</sup> Özcan Mert, *Âyanlık Dönemi*, s. 176; Rıza Karagöz, *a.g.e.*, s.214; Yücel Özkaya, *Âyanlık Sistemi*, s.169-170; Özcan Mert, *Âyan*, s.196; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Ayan*, s.41-42

<sup>68</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.*, s. 85

Âyan denilen kişiler kaza ve köylerde halkın ileri gelenlerinden olan buralarda devlet görevlilerine yardımcı olan, halk ile devlet arasında aracılık yapan, yani asker, zahire toplanması, vergi dağıtımı ve toplanması ve diğer işlerin yerine getirilmesinde, yanında bulunanların kendisine yardımcı olduğu, bunun karşılığında âyanlık ücreti denilen bir ücret alan kimselerdi. Bunlar XVIII. ve XIX. yüzyılın bir bölümünde, Osmanlı İmparatorluğu'nda çok önemli roller oynamışlardır. Bununla birlikte âyanlık görevi asla bir memuriyet halini almamıştır.<sup>69</sup>

Bununla birlikte, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı taşra teşkilatı içinde önemi giderek artmakta olan “resmi âyanlık” çok cazip bir noktaya geldiği için her “vilayet âyanı” için ulaşılması gereken bir hedef halini almıştır. Âyan seçimine katılanlar genellikle, kadı, nâib, müftü, müderris, seyyid, imam gibi devlet memurları ile vilâyet âyanına mensup, resmi olmayan kimselerdir.

Bu kişiler tarafından seçilen, “resm-i âyan adayı”nın adı, kadının ilâmı ile valiye bildirmekte ve onayı istenmekteydi. Atama ise ancak, sancak yöneticisinin adayı, uygun görüp onaylaması ile gerçekleşebilmektedir. Bundan ayrı olarak bazen valinin kendi istediği birisini, doğrudan doğruya “resm-i âyan” olarak atadığı durumlar da olmaktaydı.<sup>70</sup>

Resmî âyan çoğunlukla vilâyet âyanı arasından seçilmektedir. Hali vakti yerinde olan, belirli kuvvet ve nüfuza sahip bulunan kimseler arasından “reis-i âyan” seçilirdi. Bunun nedeni ise devletin reis-i âyana bazı yükümlülükler yüklemesinden ileri gelmektedir. Âyanın idari, mali ve askeri sahadaki yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için kendi muhitinde güçlü, muteber, sözü geçer; belirli bir servete sahip ve aynı zamanda o devirde önemli bir koşul olan askeri bir güce sahip olması beklenirdi.

Resmi âyanların kaç yıl için seçildiklerine dair herhangi bir kaide bulunmamaktadır. Kimilerinin bu mevkide çok kısa bir süre kalabildiklerini, kimilerinin ise 20-30 sene bu görevde kaldıkları görülmüştür. Bölgelerinde muteber ve güçlü olan âyanlar ise ölünceye kadar bu görevde kalmışlar ve öldüklerinde ise yerlerine evlatları bu görevi devralmışlardır.<sup>71</sup>

---

<sup>69</sup> Yücel Özkaya, *Âyân*, s. 271

<sup>70</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.* s. 86; Yücel Özkaya, *Âyân*, s. 271

<sup>71</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.*, s. 86-87

Âyanlık seçiminde seçimi kazanan resmî âyan adayının halktan mazhar, kadıdan ilâm ve validen buyruldu alması gerekmektedir. Bu kimse, buyruldu karşılığında “âyaniye” adı verilen bir ücret öderdi. Zamanla bazı valiler, kasabalarda eşrafın reis-i âyanlık konusundaki rekabet ve mücadelelerinden faydalanarak rüşvet karşılığı buyruldu vermeye başladılar. Bundan halkın zarara uğradığını gören ve daha önceleri âyanlık seçimlerine karışmamış olan hükümet, zaman zaman duruma müdahale etmek zorunda kaldı.<sup>72</sup>

XVIII. yüzyılın ortalarına doğru âyan seçimi ve tayini konuları bozulmaya başlamış ve işe rüşvet girmiştir. Kudretli ve zengin kimseler kendilerinin âyan tayininde halk tarafından seçilmemiş olmalarına rağmen bir yolunu bularak vali ve hâkimlerin yanına sığınıp kendilerini reis-i âyan seçtirmişlerdir. Daha sonra ise vermiş oldukları rüşvetleri halktan kat be kat daha fazlasını toplamışlardır.

Bir âyan öldüğü zaman yerine bir başkası âyan olarak atanırdı. Bu atanan âyan ise yukarıda belirttiğimiz gibi “nasb ve tayin” ile ilgili olarak yazılan ’i’lamlarda imza sahipleri molla, seyyid, hacı, müderris gibi ileri gelenlerden ibarettir. Fakat ’i’lamın en sonunda “ve bi’l-cümle ahaliyi kaza” denilerek sanki kaza halkı da bu işleme katılmış yani âyan seçimini halkın yaptığı vurgulanmak istenmiştir.<sup>73</sup>

Âyan seçiminden sonra, kadı i’lâmı alınıp, durum valiye ve İstanbul’a arz edilirdi. Vali âyanlık buyruldu’sunu âyan olacak kişiye verirdi. Bu durum önceleri halkın lehine iken sonraları ise tamamen halkın aleyhine dönecekti. Vilayet âyanı arasından en güçlü ve nüfuz sahibi olan âyan, ehl-i örf ve ehl-i şer ile anlaşır, sanki halk tarafından seçilmiş gibi âyanlık yapmaya başlamışlardır. Bu şekilde usulsüz yollarla validen “âyanlık buyruldu’su, kadıdan da “mürâsele”<sup>74</sup> alan âyan bu yolla harcadıkları paraları halktan zorla ve fazlasıyla toplamışlardır.<sup>75</sup>

Resmi âyan olan kişiler, halkı soymakta ve halktan haksız vergiler toplamakta servetine servet katmaktaydı. Ayrıca, halkın ev ve harmanını basmak, kız kaçırmak, zorla arazi

<sup>72</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.* , s.41; Özcan Mert, *Âyanlık Dönemi*, s. 175

<sup>73</sup> Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 272

<sup>74</sup> Anadolu ve Rumeli kazaskerleri tarafından kadı ve naiplere ve onlar canibinden nahiye naiplerine tayinleriyle selâhiyetlerini mübeyyin olarak yazılan resmi emirler hakkında kullanılır bir tâbirdir. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.2, s. 621)

<sup>75</sup> Yuzo Nagata, *a.g.e.* , s. 29; Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 272-273; Mehtap Özdeğer, *a.g.m.* , s. 88

gasp etmek ve satmak, mahkeme basmak, kadı öldürmek gibi çeşitli zorbalık hareketlerine girişmişlerdi. Bu durumdan en zararlı çıkan yine reaya olmuştur.

Âyan olan kişi ise elinde bulundurduğu kuvvete güvenerek âyan seçiminde verdiği parayı halktan toplamak için yapmadığı zulüm kalmamıştır. Bir yandan merkezi devlete ödenen vergiler, diğer yandan ise âyanın topladığı gayri resmi vergiler nedeniyle reaya giderek borçlanma yoluna gidiyor, borçlarını ödeyebilme imkânına bir türlü erişemeyen reayanın toprağı, nihayet servet ve nüfuz sahibi olan âyanın eline geçiyordu. Bu vaziyet ise devleti doğrudan doğruya etkilemekte, merkezi hükümet iktisadi ve askeri açıdan büyük kayıplara uğramaktaydı.<sup>76</sup>

Devlet halkın yoğun şikâyetleri ve zor durumda kalması ve ayrıca kendi kayıpları ile taşra halkının uğramış olduğu zararları gidermek amacıyla bazı tedbirler almak mecburiyetinde kalmıştır. 1557 yılında, merkezi hükümetin, Anadolu'nun sağ koluna yazdığı bir adaletnâmede devlet; vali, kadı, nâib, zabıt ve âyanın halkı çeşitli vesilelerle rahatsız etmemesini tembih etmiş ve âyanın “evâmir-i şerîfe ile salyâne ve tekâlîfe” fazla akçe eklemesi halinde cezalandırılıp, fukaranın haklarının geri verileceğı belirtilmiştir. Ancak âyanlar, bu fermana riayet etmeyip, eski hal ve hareketlerine devam etmişlerdir.<sup>77</sup>

Âyanlık seçimlerine ilk müdahale, 1765 yılının Nisan ayında Sadrazam Muhsinzâde Mehmet Paşa tarafından yapıldı. 1765 yılında Rumeli'ye 1766 yılında da Anadolu'ya gönderilen içerik olarak neredeyse birbirinin aynı olan fermanlarda: kaza âyanın menfaatleri icabı bolca para vererek, valilerden âyanlık buyruldu, kadılarından da mürasele aldıktan sonra “âyanlık buyrulduğuna şu kadar akçe verdim” diyerek bunun iki katını sâlyane<sup>78</sup> defterlerine (tevzî defterlerine) yazdıkları ve fukaradan tahsil ettikleri belirtilmektedir.

Âyanlık masrafından halkı kurtarmak için bundan böyle vali ve kadılar tarafından âyanlık buyruldu verilemeyecektir. Halk tarafından âyan olması istenen kişi, kaza yöneticisine bildirilecek, resmi âyan adayının bu makam için uygun bir şahsiyete sahip olup olmadığının belirlenmesi üzerine, adayın şahsiyeti ve hâli sadrazama ilâm edilecek,

<sup>76</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.*, s.87-88

<sup>77</sup> Yücel Özkaya, *Âyân*, s. 25-251'den naklen

<sup>78</sup> Tanzimattan evvel bir kısım memurlarla müstahdemlere senelik olarak verilen vazife (ücret) yerinde kullanılır bir tabirdir. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.3, s. 111)

sadrazam tarafından aday hakkında yapılacak ayrı bir tahkikatın sonucunda, şayet münasip görülürse, mektup veya kaime ile adayın kaza âyanlığına tayîn edildiği, mahallin valisine bildirilecektir. Bu usul ile seçilen bir resmî âyanın, daha öncekiler gibi fukaranın salyânesine kendi nefsi için para ekleyip, bunları tevzî‘ ettiği belirlenirse, bunlar şiddetli şekilde cezalandırılacakları, devamlı surette resmi belgelerde işlenmiştir.<sup>79</sup>

Bir süre sonra patlak veren Rus savaşı için de ölen bir âyanın yerine yenisinin geçmesi mevcut usule göre zaman alacağından, 1769 yılının Ocak ayında halkın seçimi ile âyan tayini (resmî âyan) sistemine geri dönmüştür.<sup>80</sup> Çünkü vefat veya başka sebeplerle boşalan bir resmî âyanın yerine yeni birisinin tayin edilmesi kolay olmamakta uzun bir zaman gerekmektedir. Savaş durumunda devletin ihtiyaçlarının hızlı bir şekilde karşılanması gerekmektedir. Bunun için devlet devamlı en kolay ve kısa zamanda olabilecek seçenekleri uygulama yolunu seçmiştir.<sup>81</sup>

Ancak âyanlık iddia ve kavgalarının devam etmesi ve reis-î âyan olma yolunda vali ile mütesellimlerden rüşvetle buyruldu alınması karşısında 1779 yılının Nisan ayında yeniden 1765 yılının uygulamasına dönmek zorunda kalındı. Valilerin ve kadıların resmî âyanı tayin edemeyecekleri, halkın tercih ettiği kişinin “sadrazamın kaimesi”<sup>82</sup> ile göreve başlayacağı belirtilmiştir. Bu uygulama bir ara bozuldu ve yine valiler tarafından âyanlık buyruldu verilmeye başlandı. Fakat Bâbiâli 1784 yılının Mayıs ayında aldığı bir kararla âyan tayininin vali buyruldu ve kadı muraselesi ile olmayıp, kaza halkının ittifakı ile seçilen bir kişinin sadrazama bildirilmesi ile sadrazamdan alınan izin mektubuyla seçilmesi usulü tekrar kabul edilmiştir.<sup>83</sup>

Merkezi hükümetin zayıflaması sebebiyle âyanlık seçimleriyle ilgili olarak alınan bütün bu kararlar ve tedbirler imparatorluğun her yerinde tam olarak uygulanamadı ve âyanlık mücadeleleri zaman zaman kanlı çatışmalara dönüştü.

---

<sup>79</sup> Yuzo Nagata, *a.g.e.*, s. 31-32; Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 276-278; Mehtap Özdeğer, *a.g.m.*, s. 89-90 ; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.* , s.41

<sup>80</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.* , s.41; Özcan Mert, *Âyanlık Dönemi*, s. 175; Özcan Mert, *Âyan*, s.197

<sup>81</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.* , s. 91

<sup>82</sup> Eskiden büyüklerden küçüklere yazılan resmî kâğıtlardan birinin adı idi. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.2, s. 140)

<sup>83</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.* , s.41; Özcan Mert, *Âyanlık Dönemi*, s. 175; Özcan Mert, *Âyan*, s.197; Mehtap Özdeğer, *a.g.m.* , s. 90



Ayrıca âyan olmak için kendisine yakın adamlar toplayan, halka eziyet edip zorla para toplayıp kadı ve naiplere yüklü miktarda rüşvet veren ve bu sayede âyanlık ehliyeti olduğuna dair ilâm ve mazharları temin edenlerin halka daha çok eziyet ettikleri görülmüştür.<sup>84</sup> Bu nedenle hükümet 1786 tarihinde âyanlığı kaldırarak, yerine “şehir kethüdası” ismi altında ve âyanlar hariç tutulmak sureti ile kasabanın orta tabakasından intihap ettirmeye başladı.<sup>85</sup> Böylece memlekette bundan sonra âyanlık kaldırılmış olacaktı. Bundaki amaç ise âyanlık seçimlerinde ve daha sonra âyanlar tarafından halka yapılan eziyetlerin önlenmesi yatıyordu. Artık defterlere fazla akçe yüklenmesi ve ayrıca bir kazada bir yılda iki üç âyanın seçilmesi de önlenecekti.<sup>86</sup>

Bu fermanın yayınlanmasından sonra bazı kazalar işlerini esasen âyan vasıtasıyla görmediklerini ve kazalarında eskiden beri âyan olmadığını beyan etmişlerdi. Örneğin: Osmanlı İmparatorluğundaki kaza ve kasabalarında âyan sözünün kaldırılıp, halkın “tekalîf ve tevzi‘at<sup>87</sup> ve vilayetleri mesâlihini” görmek için kendi aralarında kimi isterlerse, onu şehir kethüdası seçmeleri ve kullanmaları, buna vali ve diğer görevlilerin müdahale etmemesi konusunda yazılan emr-i şerîf Sadrazam tatarlarından Abdullah Ağa vasıtasıyla Kandiye’ye gelmişti. O anda Kandiye muhafızı ve Girid Adası seraskeri olan vezir Silahtar Memet Paşa’nın önünde kurulan Meclis-i Şer’<sup>88</sup>de bütün ağalar, zabitler ve ocak ihtiyarları ile “ehl-i zimmet” toplanmış ve bu emri şerif okunmuştu.

Toplantıda hazır bulunanlar, eskiden beri kazalarında âyan bulunmadığını beyanla, öteden beri raiyyet işlerinin divan tercümanı ve Rumi yazıcısı ve her nahiyenin Kestel Kethüdası olan zımmi tarafından görüldüğünü, bundan sonra da aynı şekilde devam olunacağını beyan etmişler ve Kandiye Kadısı Hacı Mehmed 5 Eylül 1785’te durumu il‘amla İstanbul’a sunmuştu.<sup>89</sup>

Şehir kethüdalarının iş başına gelmeleri ve âyan sözcüğünün kaldırıldığını belirten ferman Osmanlı İmparatorluğu’nun çeşitli yerlerine yazılmıştı. Örneğin; Anadolu’nun sağ koluna yazılan hattı hümayunda da kaza ve kasabalarda âyanlığın kaldırıldığını,

---

<sup>84</sup> Özcan Mert, *Âyan*, s.197

<sup>85</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s.41

<sup>86</sup> Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 284; Özcan Mert, *Âyan*, s.197

<sup>87</sup> Halkın ödemekle mükellef oldukları örfî verginin halka dağıtılarak tahsil olunması yerinde kullanılan bir tabirdir. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.3, s. 485)

<sup>88</sup> Kadı’nın muhakeme veya bir takrir içtimai için akdeylediği celse hakkında kullanılan bir tabirdir. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, C.2, s. 430)

<sup>89</sup> Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 284’ten naklen

vergilerin dağıtımı ve vilayet işlerini görmeye layık, halkın ittifakıyla belirlenen kişinin şehir kethüdası olacağını ve bununla ilgili şartları belirtmekteydi.<sup>90</sup>

Kuvvetli olan âyanlar, yeni duruma uymadılar ve eski alışkanlıklarını sürdürdüler. Bu kişiler halkı soymaya, haksız vergi toplamaya ve âyan olmak için kendi aralarında rekabete devam ettiler. Bu yeni duruma pek uyulmadı bundan dolayı fermanın pek hükmü kalmamış, bunun uygulanmasında kusurlu davranılmış, memleket işlerinin yürütülmesinde ve düzeninde istenilen sonuç bir türlü elde edilememiştir.

Bunun yanında yukarıda değindiğimiz gibi memlekette âyanlığını devam ettirenlere, âyanlık iddiasında bulunanlara, âyanlık peşinde koşanlara ve eskiden âyan olup da şehir kethüdası olanlara rastlanmaktaydı.<sup>91</sup> Öte yandan şehir kethüdaları âyan kadar güçlü, muteber ve iş görür olmadıklarından Bâbîâli'nin emirlerini gereği gibi uygulayamamışlar ve devlet işlerini yerine getirirken zaman zaman âyanın muhalefeti sebebiyle görevlerinde tam anlamıyla başarılı olamamışlardır.<sup>92</sup>

Devlet bütün gayretlerine rağmen Şehir Kethüdalığı'nda başarılı olmamıştır. Bunun sebeplerini inceleyecek olursak âyan ailelerinin bunun karşısında olması ve şehir kethüdalarının devletin kendilerinden beklediği işleri yapmaktan aciz olmaları başta gelen sebepler olmakla birlikte ayrıca şehir kethüdaları nüfuz sahibi kimseler olmadıklarından ve âyanlara göre aciz kimseler arasından çıktıkları için halk tarafından desteklenmemişlerdir. Kaza'da iş görebilecek kişileri oranın ileri gelenleriydi. Bunlar bir iş yapılacakken hiçbir işe karışmayarak biz âyan değiliz elimizde bir güç yok diyerek bir kenara çekilip şehir kethüdalarını yalnız bırakmışlardır.

Şehir kethüdaları ise bir işi layıkıyla yerine getirememekte seferler için gerekli arabalar, beygirler ve diğer istekler zamanında yerine getirilememekte yerine getirilenler ise düzenli çalışmamakta ve bu yüzden düşmanın üzerine zamanında çıkılmamasından dolayı savaşlar uzamaktaydı. Bunun zararı yine halka yansımaktaydı. Öyle bir noktaya gelmişti ki devlet için şehir kethüdalığı, âyanlığa göre daha az yararlı bir hal almıştı.<sup>93</sup>

---

<sup>90</sup> Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 285

<sup>91</sup> Özcan Mert, *Âyan*, s.197; Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 287-288

<sup>92</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.* , s. 91; Özcan Mert, *Âyan*, s.197; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.* , s.41

<sup>93</sup> Yücel Özkaya, *Âyan*, s. 288-289

1787 yılında başlayan Rus harbinde sefer hazırlıklarında görülen aksaklıklar üzerine, durumun düzeltilmesi için, 1790 yılının Kasım ayında çıkarılan bir hükümlerle her kazanın önceki düzen üzere halk tarafından seçilmiş âyanların “hüccet-i şeriyeye” ile görevlerine tayin edileceklerdir. Âyanın seçimi ve tayin işine sadrazam, vali ve diğer yöneticiler; ferman, mektub, buyruldu vermek suretiyle karışmayacaklar ayrıca kadı ve naîbler verdikleri hüccet karşılığında, herhangi bir bedel talep etmeyecekleri kararlaştırıldı.<sup>94</sup>

Devletin bu uygulama da arzuladığı şey ise resmî âyan seçiminin doğrudan doğruya halk tarafından yapılması, resmî âyan seçilen kişilerin ise halktan zorla “âyanlık parası” istememesi idi. Böylece halk âyanlık seçiminde uğradığı büyük haksızlıklardan kurtulacaktı. Devlet ise bu durumda yerel muhitten daha rahat askeri ve mali gereksinimlerini karşılayabilecekti. Çünkü halk tarafından seçilen âyanın halkla daha rahat iletişime geçerek devletin isteklerini daha rahat yerine getirmesi hedeflenmiştir.<sup>95</sup>

#### 1.1.4. Âyanlığın Sona Ermesi

Âyanlığın resmen ihdas edilmesiyle bilhassa Anadolu ve Rumeli’de âyanlık mücadeleleri yeniden alevlendiği<sup>96</sup> gibi merkeze karşı âyanların giderek güçlendiği görüldü. Öyle ki; Rumeli’de Tirsiniklioğlu İsmail-Yılıkoğlu Süleyman mücadelesi sırasında âyanlar, Silistre valisini eyalet merkezine sokmayacak kadar kuvvetliydi.<sup>97</sup> Bu arada 1793’te III. Selim’in başlattığı Nizâm-ı Cedit hareketini Anadolu âyanından destekleyenler (Kadı Abdurrahman Paşa, Çapanoğlu Süleyman Bey ve Bolu Voyvodası İbrahim Ağa) oldu.

Rumeli âyanları ise aynı hareketi kendilerine ve bağımsızlıklarına karşı bir hareket olarak değerlendirip cephe aldılar. Nitekim 1806 yılının Haziran ayında Ruscuk âyanı Tirsiniklioğlu İsmail Ağa’nın başkanlığında Rumeli âyanı, Nizâm-ı Cedit ordusunun Rumeli’de kurulmasına karşı çıkarak Osmanlı tarihinde II. Edirne Vakası olarak bilinen olayın meydana gelmesine yol açtılar.<sup>98</sup>

<sup>94</sup> Özcan Mert, *Âyanlık Dönemi*, s. 175; Özcan Mert, *Âyan*, s.197; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.* , s.41

<sup>95</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.* , s. 91

<sup>96</sup> Özcan Mert, *Âyan*, s.197

<sup>97</sup> Özcan Mert, *Âyanlık Dönemi*, s. 177

<sup>98</sup> M. Fatih Salgar, *Üçüncü Selimin Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Ötüken Neşriyat A.Ş. , İstanbul 2001, s. 25; Yücel Özkaya, “Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları (1791-1808)”, *Anakara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları Dergisi*, No: 344, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara

Bunun üzerine kan dökülmesini istemeyen III. Selim yeni ordunun Rumeli’de teşkil edilmesinden vazgeçti. Yenileşme yolunda geriye atılan bu adım muhalif güçlere cesaret verdi. Bu sebeple 1807 yılının Mayıs ayı sonlarında çıkan Kabakçı Mustafa önderliğinde ki isyan neticesinde önce Nizâm-ı Cedit’e son verildi. Daha sonra III. Selim tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa çıkarıldı. Kabakçı Mustafa İsyanı’ndan canını kurtaran bir kısım Nizâm-ı Cedit ricali Rumeli’deki Alemdar Mustafa Paşa’ya sığındılar. Ruscuk Yaranı denilen bu kişiler II. Edirne Vakası’nda Nizâm-ı Cedit’e muhalefet etmiş olan Alemdar Mustafa Paşa’yı söz konusu yenileşme hareketinin gerekliliğine inandırdılar.<sup>99</sup>

Ordusu ile İstanbul’a III. Selim’i tekrar tahta çıkarmak için gelen fakat III. Selim’in öldürülmesi nedeniyle Alemdar Mustafa Paşa, 28 Temmuz 1808’de IV. Mustafa’nın yerine II. Mahmud’u tahta çıkardı. II. Mahmud kendisini tahta çıkaran Alemdar Mustafa Paşa’yı sadrazam yaptı. Böylece Osmanlı Tarihinde ilk ve son defa bir âyan sadarete kadar yükseldi.

Alemdar Mustafa Paşa, memleketin iç ve dış meselelerine çare bulunabilmesi için hükümet ile âyan güçlerinin karşılıklı güven içinde birleşerek hareket etmeleri gerektiğine inandığından, taşra âyan ve valileri ile baş şehir ricâlini İstanbul’da yapılacak bir toplantıya davet etti.<sup>100</sup> Az sayıdaki âyanın katıldığı toplantı sonunda Sened-i İttifak adlı belge imzalandı (7 Ekim 1808).<sup>101</sup> 1808 yılında Alemdar Mustafa Paşa’nın desteği ile tahta geçen Sultan II. Mahmud, saltanatının ilk evresinde otoritesini dayandırdığı tek güç olan Alemdar Mustafa Paşa ve onun aracılığıyla âyanlara Sened-i İttifakta, hükümlerlik yetkilerini sınırlandıran bir takım haklar vermişti. Bu sınırlandırma padişahın hoşuna gitmese de içinde bulunduğu zaruri şartlar nedeniyle bu duruma sessiz kalmak zorunda kalmıştır.

---

1983, s. 98-99 (Yücel Özkaya’nın birden fazla çalışması referans olarak kullanıldığından bu çalışma kısaca, Özkaya, “Dağlı İsyancıları” olarak gösterilecektir.)

<sup>99</sup> Zuhuri Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. XI, Zuhuri Danişman Yayınevi, İstanbul 1966, s. 156-157; Özcan Mert, *Âyan*, s.197; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi “Nizamı Cedit Ve Tanzimat Devirleri” (1789-1856)*, C.V, Türk Tarih Kurumu Basımevi, IV. Baskı, Ankara 1983, s. 80-81

<sup>100</sup> Özcan Mert, *Âyan*, s.197

<sup>101</sup> BOA, HAT., Dosya No: 212, Gömlek No: 35242

Sened-i İttifak hakkında, Alemdar Mustafa Paşa’nın Babıâli Baskını ve II. Mahmud’un Tahta Çıkışı ile ilgili bölüm içerisinde geniş bilgi verileceğinden burada sadece imzalandığı belirtilmekle yetinilmiştir.

Sened-i İttifak'ın imzalanmasından sonra âyan kuvvetlerinin önemli bir kısmı İstanbul'dan ayrılınca yeniçeriler bir isyan çıkardılar. 16 Kasım 1808'de çıkan bu isyanda Alemdar Mustafa Paşa hayatını kaybetti. Böylece II. Mahmud, yakınındaki en güçlü âyandan kurtulduğu gibi İstanbul'da ki âyan hâkimiyeti de son buldu. Bunların sonucunda Sened-i İttifak'ta hükümsüz kaldı.<sup>102</sup>

II. Mahmud saltanatına gölge düşüren Sened-i İttifak'ın hazırlanmasında âyanların rollerini çok iyi bildiği gibi Nizâm-ı Cedit'e son verilmesinde onların payını da unutmamıştı. Bu bakımdan II. Mahmud, Sened-i İttifak'a benzer belgelerle bir daha karşılaşmamak, hem de yenileşme hareketleri karşısında muhalif bir güç olarak gördüğü âyanları her bakımdan kendisine bağlamak ve onların taşradaki üstünlüklerine son vermek için merkeziyetçi siyasete yöneldi.

II. Mahmud, 1812 Bükreş Antlaşması sonrasında merkeziyetçi politikayı uygulamak üzere harekete geçti. II. Mahmud'un bu siyasetini başta Halet Efendi olmak üzere saray, ulema ve Bâbîâli bürokrasisi de destekledi. Çünkü bu siyasetin başarısı, merkezin vilayetlere hâkim olması ve adı geçen zümre mensuplarının nüfuzlarının taşrada artarak devam etmesi demektir.<sup>103</sup>

II. Mahmud arkasına aldığı destekle Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdıktan sonra, merkezileştirme siyasetine ağırlık vermiş ve âyanın devlet içindeki etkisini yavaş yavaş azaltmaya gitmiştir. Fakat II. Mahmud kaldırdığı Yeniçeri Ordusu yerine kurulan "Asakire-i Mansure-i Muhammediye" ordusundan beklediği sonucu alamayınca yeni yollar aramaya koyulmuştur.

Bu sırada kurulan "Redif Askeri Teşkilatı" adı verilen orduda görev alacak subaylar, kazaların ileri gelenlerinden yani âyanı arasından, valiler aracılığıyla seçilecekti. Yalnız subay olarak seçilen âyanın hem subaylık hem de idari işleri yapabilecek güçte olanları hariç, diğerleri idari işlerle uğraşmayıp, sadece askerlik işlerini ifa edeceklerdi. Bu durum gösteriyor ki II. Mahmud âyanın gücünden faydalanmaya devam etmiştir.<sup>104</sup>

---

<sup>102</sup> Özcan Mert, *Âyan*, s.197; *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1989, s. 364-365

<sup>103</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.* , s.42; Özcan Mert, *Âyanlık Dönemi*, s. 178-179; Özcan Mert, *Âyan*, s.197-198; Yücel Özkaya, *Âyanlık Sistemi*, s. 170-172

<sup>104</sup> Mehtap Özdeğer, *a.g.m.* , s. 96

II. Mahmud, buna rağmen, merkezi yönetimi güçlendirmek amacıyla âyanın nüfuzunu kırma siyasetini devam ettirmiştir. II. Mahmud itaatkâr ve güçlü olan âyanlara kuvvet kullanmayıp onların ölümlerini bekledi. Ölümleri üzerine yerlerine varislerini değil, Bâbiâli'nin temsilcilerini tayin ederek taşradaki etkilerini azalttı. Mesela 1813'te Çapanoğlu Süleyman Bey ölünce Bozok sancağı idaresinin Kayseri Mutasarrıfı Ali Paşa'ya ve 1816'da Karaosmanoğlu Hüseyin Ağa ölünce Saruhan sancağı muhassıllığının İzmit Kereste Nazırı Osman Efendi'ye verilmesinde olduğu gibi.

II. Mahmud asi âyanlar'da ise farklı bir taktik uygulamıştır. Onların üzerine ya ordu göndermiş veya onları birbirine düşürmek ya da mal ve mülkleri müsadere edilmek suretiyle merkezi otoriteyi hâkim kılmayı başarmıştır. Mesela Tepedelenli Ali Paşa üzerine ordu yollarken Tuzcuoğulları'na karşı Hazinedaroğulları'nı kullandı. Asi âyanların çoğunu idam ve malları ile emlâkini de müsadere<sup>105</sup> etti.

Devletin müsadere uygulamasına en güzel örnek, konumuz açısından 1806 yılında öldürülen Tirsiniklizade İsmail Ağa'nın muhallefatinin devlet tarafından müsadere edilmesidir.<sup>106</sup> İsmail Ağa'nın ölümünden sonra Ruscuk'a gelerek âyan olan Alemdar Mustafa Paşa'ya Devlet tarafından, İsmail Ağa'nın muhallefatine dokunulmaması emredilmiştir.

Devlet tarafından İsmail Ağa'nın muhallefatinin hesaplanması için görevlendirilen memurların yaptığı inceleme sonucunda İsmail Ağa'nın borçlarının muhallefatından (mal varlığı) daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Çiftlikleri, konakları ve diğer bütün eşyası satılsa dahi sekbanlara olan ulufeleri ve esnafa olan borçları ödenemeyecektir. Ayrıca sarraflara ve devlete de borcu olduğu anlaşılan İsmail Ağa'nın bütün borçlarını efendisini çok seven Alemdar Mustafa Paşa üstlenmiştir. Bunun üzerine devlet de bir bedel karşılığında İsmail Ağa'nın muhallefatını kendisine devretmeyi önermiştir. Bedel olarak yapılan pazarlıklardan sonra Tirsiniklizade İsmail Ağa'nın muhallefati, 500

---

<sup>105</sup> Müsadere, bilindiği üzere özellikle devlet görevlilerinin haksız bir şekilde elde ettikleri menkul ve gayrimenkullerin tamamına ya da bir kısmına devletin el koyması anlamına gelmektedir. Ancak uygulamada bunun dışına çıkmış, hazinenin ihtiyacı doğrultusunda devlet görevlileri, siviller, hatta suçu sabit olan ilmiye sınıfı mensupları gibi toplumun önemli bir kesimi için uygulanır hale gelmiştir. Bu işlem sadece ölenler için değil, hayatta olanlar içinde uygulanmıştır. (Muhallefat ve müsadere hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncay Öğün, "Osmanlı Devletinde Müsadere Uygulamaları", *Osmanlı*, C. VI, Ankara 1999, s. 371-383; Tahsin Özcan, "Muhallefat", *TDVİA*, C. XXX, İstanbul 2005, s. 406-407)

<sup>106</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s.42; Özcan Mert, *Âyanlık Dönemi*, s. 178-179; Özcan Mert, *Âyan*, s.197-198; Yücel Özkaya, *Âyanlık Sistemi*, s. 170-172

keseinin peşin kalan 300 kesenin de taksit halinde ödenmesi karşılığında toplam 800 kese olarak Alemdar Mustafa Paşa'ya devredilmiştir.

Bir diğer örnek de; Servetinin neredeyse tamamını meşru olmayan yollarla kazanan Tepedelenli Ali Paşa'nın muhallefati miri için zapt edilmiştir. Tepedelenli Ali Paşa, uzun yıllar bugünkü Yunanistan'ın bir bölümü ile Arnavutluk'ta hüküm sürmüş ve devlet için yaptığı hizmetler ve verdiği vergilerle konumunu korumuştur. Yüzlerce çiftliğin ve sayısız gayrimenkulün sahibi olan paşanın devlet politikasının gereği asi ilan edilmesinden sonra, kendisiyle birilikte oğullarının da mal varlığına el konulmasına karar verilmiştir. Nitekim 1822 yılında öldürülen paşanın bütün serveti müsadere edilmiştir.<sup>107</sup>

II. Mahmud, bazı âyanları kendi bölgelerinden uzak yerlere sürgün ederek veya İstanbul'da görevlendirip gözetim altına alarak büyük ölçüde pasif duruma düşürdü. Uygulanan merkezileştirme politikası sonunda âyanlar, genel olarak siyasi, askeri ve idari güçlerini kaybetmiş görünmektedirler. Askeri ve idari yönden güçlerini kaybeden âyanlar ise taşradaki sosyal ve iktisadi nüfuzlarını sürdürdüler. 1833'ten itibaren memleketin bazı yerlerinde âyanlık seçimi yerine muhtarlık seçimine geçilerek "muhtarlık örgütü" kuruldu.<sup>108</sup>

Muhtarlık teşkilatı hakkında en geniş bilgiyi Takvim-i Vekayi vermektedir. Takvim-i Vekayi'nin 1833 tarihli ve 73. sayısında İstanbul'un dışında Kastamonu mahallelerinde ve Kastamonu Sanacağına bağlı kazalarda muhtarlık teşkilatının kuruluşu ile ilgili haber mahiyetinde verilen bilgilere göre, Kastamonu Sancağı'na bağlı Taşköprü Âyanı hacı Ömer, kaza halkına zulmetmekte çeşitli adlarla halktan fazla vergi toplamaktadır.

Âyandan memnun olmayan Taşköprü halkı, ileri gelenleri vasıtasıyla Kastamonu Mütessellimi Dergâh-i Âli Kapucubaşlarından Dede Mustafa Ağa'ya şikâyetle bulunmuş, muhasebesinin görülmesini ve yerine yeni bir âyanın seçilmesini istemişlerdir. Bu şikâyet üzerine Mütessellim, Âyanı "Huzur-i Şer'-i Şerif'e" davet etmişse de Âyan davete uymadığı gibi etrafına topladığı kimselerle isyan etmiştir.

<sup>107</sup> Meral Bayrak (Ferlibaş), "Alemdar Mustafa Paşa'nın Muhallefatı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Bayrak Yayımcılık Matbaa San. Ve Tic. Ltd Şti., S. 21, İstanbul 2009, s. 67-69

<sup>108</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s.42; Özcan Mert, *Âyanlık Dönemi*, s. 178-179

Bunun üzerine de mütesellim üzerine asker göndermiş, âyan ve adamlarından bazıları öldürülmüştür. Böylece halk âyanın zulmünden kurtarılmıştır.

Mütesellim bu olaydan sonra yeni bir âyan seçme yoluna girmemiş, İstanbul mahallelerinde uygulanmakta olan muhtarlık usulünü Kastamonu Sancağı'nda da tesis etmiştir. Her mahallede halkın takdirini kazanmış, iş beceren ve söz söyleyebilen kimselerden seçim yolu ile muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani adı ile iki muhtar seçirmiştir.<sup>109</sup> Bundan sonra bütün mahalle halkı toplatılmış, muhtarlara mahalle imamı kefil etmiş, mahalle halkına ise muhtarlar kefil olmuşlardır. Dede Mustafa halkın yeni durumdan memnun olduklarını belirttikten sonra yeni seçilen muhtarların adlarının yazılı olduğu defteri de İstanbul'a göndermiştir. Bu durumdan haberdar olan II. Mahmut ise yeni gelişmelerden memnun olmuş ve muhtarlık teşkilatının diğer kaza ve kura mahallelerinde de uygulanmasını istemiştir.<sup>110</sup>

Daha sonra Tanzimat devri'nde âyanlığın güçlenmesinde etkileri büyük olan malikâne sistemi ile mütesellimliğe son verildi. Bütün bu önlemlere rağmen âyanlar ya da âyan kökenli kimseler, varlıklarını ve nüfuzlarını sürdürerek sosyal, iktisadi ve siyasi hayattaki rolleri ile önemlerini Tanzimat döneminden sonra Cumhuriyet yıllarına kadar devam ettirdiler.<sup>111</sup>

### **1.1.5. Ruscuk Âyanı Tirsinikli oğlu İsmail Ağa'nın Ölümü ve Alemdar Mustafa Paşa'nın Âyanlığa Geçmesi**

Bayraktar veya Alemdar diye şöhret bulan Mustafa Ağa Hotinli veya Ruscukludur. Hacı Hasan Ağa adında Ruscuk yeniçerilerinden birinin oğludur. Kendisi de yeniçeri olup ağa bölüklerinden kırk ikinci bölüğün yoldaşlarındandı. 1768 Rus harbinde bölüğün bayraktarı olmakla Bayraktar Mustafa diye şöhret bulmuştur.

Alemdar Mustafa'nın bu ilk devrinde Ruscuk, Silistre ve diğer kazalar Âyan ve diğer Voyvodaların idareleri altında olduğundan kendisinde Ruscuk Âyanı Tirsiniklizâde

<sup>109</sup> Musa Çadırcı, "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatı'nın Kurulması Üzerine Bir İnceleme", *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. XXXVI, S. 135, Ankara 1970, s. 410'dan naklen

<sup>110</sup> Musa Çadırcı, *a.g.m.*, s. 411

<sup>111</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s.42; Özcan Mert, *Âyanlık Dönemi*, s. 178-179; Özcan Mert, *Âyan*, s.197-198; Yücel Özkaya, *Âyanlık Sistemi*, s. 170-172



İsmail Ağa'nın maiyetinde yetişmiştir.<sup>112</sup> İri yapılı ve kahraman görünüşlü genç Mustafa'nın gösterdiği şecaat İsmail Ağa'nın dikkatini çekmiş ve bu sadık ve yiğit adamı kendisine önce hazinedar daha sonra da bayraktar yapmıştır.<sup>113</sup> İşte bundan dolayı, sonraları Alemdar Mustafa'yı İsmail Ağa'nın güvendiği birinci derece adamlarından görmekteyiz.

Alemdar Mustafa'da, İsmail Ağa'yı efendisi olarak görmektedir. Hatta İsmail Ağa'nın katlinden sonra onun devletçe tespit edilecek olan muhallefati hakkında hükümete gönderdiği bir arızasında İsmail Ağa'nın etrafına olan borçlarından bahsederken "Efendimi borçlu yatırmam" sözleriyle ona olan bağlılığını göstermiştir.<sup>114</sup>

Şöyle ki Tirsiniklizade İsmail Ağa'nın ölümünden sonra Ruscuk'a gelerek âyanlığını ilan eden Alemdar Mustafa Paşa'ya devlet tarafından İsmail Ağa'nın muhallefatine karışmaması emredilmiştir. Diğer yandan merkez tarafından İsmail Ağa'nın muhallefatını hazine adına tahsil edebilmek için Kapıcıbaşı Cihanzade Hüseyin Ağa görevlendirilmiştir. Kapıcıbaşı Cihanzade Hüseyin Ağa 1806 yılı Ekim ayı ortalarında Ruscuk'a ulaşmış ve İsmail Ağa'nın muhallefati hakkında Alemdar Mustafa Paşa ile bir görüşme yapmıştır. Yapılan inceleme sonucunda İsmail Ağa'nın borçlarının muhallefatından fazla olduğu anlaşılmıştır.

Öyle ki; çiftlikleri, konakları ve diğer tüm eşyası satılsa dahi sekbanlara olan ulufe borçları ve esnafın borçları kapatılamayacaktır. Kaldı ki hazineye ve sarraflara olan borçları bunun dışındadır.<sup>115</sup> İsmail Ağa'nın muhallefatinin borçlarını karşılayamadığını gören Alemdar Mustafa Paşa, efendisinin borçlu olarak kabre girmesine gönlü razı olmadığı için efendisinin borçlarını üstlenmeyi devlete teklif etmiş ve bütün borçlarını ödemeyi taahhüt etmiştir.

---

<sup>112</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.40,; Kültür Ansiklopedisi, C. 1, Mopra Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s. 69-70; Kemal Beydilli, "Mustafa Paşa (Alemdar)" *Yaşamları ve Yapılarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, YKY, İstanbul 1999, s. 306 ; Yücel Özkaya, a.g.m. , s. 100; Mustafa Müftüoğlu, *Yalan söyleyen Tarih Utansın*, Başak Yayınları, İstanbul 2004, s. 144

<sup>113</sup> Kalost Arapyan, *Ruscuk Âyânı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kahramanlıkları*, çev. Esat Uras, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1943, s 3,

<sup>114</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 40-41

<sup>115</sup> Meryem Kaçan Erdoğan-Meral Bayrak Ferlibaş-Kamil Çolak, *Tirsiniklizâde İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806)*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009, s. 129; Meral Bayrak (Ferlibaş), "Alemdar Mustafa Paşa'nın Muhallefatı", s. 68

Bu durum karşısında hükümet de hazinenin çıkarlarını düşünerek bu teklifi kabul etmiş ve bir bedel karşılığında İsmail Ağa'nın muhalefatı Alemdar Mustafa Paşa'ya devretmeyi kabul etmiştir.<sup>116</sup> Yapılan inceleme sonucunda İsmail Ağa'nın muhalefatının Alemdar Mustafa Paşa'ya 500 kesenin peşin kalan 300 kesenin de taksitler halinde ödenmesi koşuluyla toplam 800 kese akçe karşılığında Alemdar Mustafa Paşa'ya devretmiştir.<sup>117</sup>

Alemdar Mustafa 1797 yılında Ruscuk'a saldıran Pazvant Oğlu'na karşı bütün askerleri ile kasabanın muhafazasına memur edilmiştir.<sup>118</sup> Bu harekâta yollarda karakol hizmetini görmüş ve Ruscuk'u müdafaası sayesinde Ruscuk istiladan kurtulmuştur. Bundan dolayı Silistre valisi Gürcü Osman Paşa'nın inhası üzerine Alemdar Mustafa'ya Hassa Hasekiliği rütbesi verilmiştir.<sup>119</sup>

Alemdar Mustafa o tarihlerde devletin Mısır seferini fırsat bilerek isyan sahasını genişleten Pazvant oğlu Osman'a karşı mücadele eden Tirsinikli İsmail'in kumandanı olarak hükümete sadıkane hizmette bulunmuş ve Pazvant oğlunun Silistre eyaletine doğru yayılmasına engel olmuştur. Alemdar'ın başarılarından dolayı Hassa Silahşoruğu rütbesi verilmiştir. Alemdar Mustafa lüzumu halinde Hükümet merkeziyle de irtibat halindedir. Nitekim Tirsinikli oğlu ve Yılık oğlu arasındaki rekabet terk edilerek kendilerini tehdit eden Pazvant oğlu üzerine yürümeleri emrolunduğu zaman, Alemdar Mustafa bu emre derhal itaat ederek Deliorman taraflarındaki kuvvetlerini çekmiş ve kendisiyle barışan Yılık oğlu ile beraber Pazvant oğlu üzerine gidileceğini İstanbul'a bildirmiştir.

Şöyle ki; Niğbolu ve çevresinde uzun zamandır eşkıyalık yapan Manav İbrahim, Celiloğlu, Küçük Ali, Koşancalı Halil ve diğer eşkıya liderleri 1803 yılı başlarından itibaren Ruscuk, Şumnu, Hezargrad ve Cuma-i Atik taraflarına gelerek buraları ele geçirmek için faaliyetlere geçmişlerdir. Yılıkzade Süleyman Ağanın, Manav İbrahim'e

---

<sup>116</sup> Meryem Kaçan Erdoğan-Meral Bayrak Ferlibaş-Kamil Çolak, *a.g.e.* , s. 129-130

<sup>117</sup> Meral Bayrak (Ferlibaş), *a.g.m.* , s. 68

<sup>118</sup> BOA, HAT, Dosya No: 61, Gömlek No: 2712

<sup>119</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 41; *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1989, s. 364; *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi Padişahlar Albümü*, C.2, Tercüman Yayınları, s. 305

gönderdiği yardımcı kuvvetlerle de Tuna Nehri kenarında yer alan Totrakan'ı ve burada bulunan küçük adayı 1803 yılı Mayıs ayında ele geçirmişlerdir.<sup>120</sup>

Bu durum karşısında hükümet, Tirsinikli İsmail ve Yılıkoğlu'nu barıştırarak Totrakan tarafında bulunan Pazvant oğlu Osman'ın adamlarından Manav İbrahim ile Celil oğluna karşı birlikte hareket etmelerini sağlamaya çalışıyor öte yandan ise İstanbul'un zahiresinin ambarı konumundaki Varna, Hacı oğlu pazarı Balçık, Ruscuk ve Silistre havalisinden zahire teminini ve Eflak ve Boğdan'a gidip gelen tüccarların emniyet altında gidip gelmelerini arzu ettiğinden buraların asyışine çok önem veriyordu.

Hâlbuki buralar bu iki şahsın aralarındaki çekişmeler yüzünden perişan vaziyetteydi. Bu vaziyetten ürken İsmail Ağa Manav İbrahim'i kendi tarafına çekmek istediğinde Manav: "Ben akçe âşıkı değilim, tamam yoktur. Uzun zamandan beri hizmetinde bulunduğum Pasbanzade'nin gayretkeşiyim ve uğruna canımı feda ederim; lakin beni Tırnova'ya müstakil Voyvoda nasb ve güvendelerim ile oturmaya ruhsat verersen tarafınıza varup resim üzere kürk giyerim ve illâ bin kese akçe virsen Paspanzade'den ayrılma ihtimalim yoktur"<sup>121</sup> demiştir. Bu durum karşısında İsmail Ağa bir durum değerlendirmesi yapmış ve Manav'ın Yılık oğlu ile birleşme ihtimali kendisi için çok feci sonuçlar doğurabilirdi. Bundan dolayı Manav gailisinin defî devlet için olduğu kadar İsmail Ağa için de önemliydi. Bunun için hükümetin isteğini düşünmeden yerine getirip emirleri doğrultusunda harekete geçmiştir.

Manav İbrahim'in çeşitli yağmalar yapıp Totrakan'a çekilmesini fırsat bilen İsmail Ağa, kuvvetlerinin serkerdesi hassa silahşörlerinden Alemdar Mustafa Ağa tarafından kuşatılması emrini vermiştir. Bunun üzerine Alemdar Mustafa Totrakan'ı kuşatmıştır. Bunun üzerine Yılık oğlu âyanlarla aralarındaki anlaşmaya rağmen Tirsinikliye taraftar olmalarından dolayı Pravadi, Kozlica, Hacı oğlu pazarı köylerini yağmalatmış ve Varna'dan gelen arabaları zapt etmiş olduğundan Tirsinikli ile Yılık oğlu arası tekrar açılmıştır. Hatta bu durum karşısında çok üzgün olan İsmail Ağa, durumu hükümete şikâyet etmiş ve Yılık oğlunun hareketi karşısında pek bir şey yapamadığını belirtmiştir.

Bu sırada Alemdar Mustafa Ağa ise Totrakan'ı karadan ve kısmen de nehirden muhasara altına almıştır. Alemdar Mustafa muhasarayı devam ettirdiği sırada Yılık oğlu

<sup>120</sup> Meryem Kaçan Erdoğan-Meral Bayrak Ferlibaş-Kamil Çolak, *a.g.e.* s. 83

<sup>121</sup> İsmail hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 18-19

Süleyman ise Manavı kendi tarafına celb ile hükümetin emri altına geçmesi için uğraş veriyor ve Tirsinikli'nin Manavı ele geçirip bundan kazançlı çıkmasını istemiyordu. Manav ise Alemdar Mustafa'nın kararlılığından kuvvetlerini kurtaramayacağını anladığından bir gün 25 kadar arkadaşıyla Totrakan'dan çıkarak hükümete dehalet işini görüşmek için Yılık oğlunun yanına gitmiş ve tekrar geri dönüp Totrakan'a gelmiştir.<sup>122</sup>

Bu durumu öğrenen Tirsinikli oğlu Manav ve gailisini kendisine celb ile dehalet etmek istemiştir. Bu sırada Manavın emri altından bulunan Arnavudlar, Yılık oğluna katılmak istememişlerdir. Bu durum ise İsmail Ağa'nın durumunu kolaylaştırmıştır. Manav'da bu durumu ister istemez kabul etmiştir. İsmail Ağa bu durumdan yararlanıp hiç olmazsa kısa bir süre Manav'ı kendi tarafına çekmenin kendi çıkarları için daha uygun olacağına karar vererek 1803 yılının Temmuz ayında hükümetten bunların affedilmesi için istekte bulunmuş ve bu istek karşısında hükümet Manav İbrahim, Celiloğlu, Küçük Ali ve Kocamat başta olmak üzere eşkıyanın affedilmesini 31 Temmuz-9 Ağustos 1803 tarihinde onaylanmıştır.

Bundan sonra Tirsinikli bu eşkıyaları muhtelif yerlere yerleştirmiş, bir kısmını ise kendi memleketlerine göndermiştir. Manav İbrahim'e de Ruscuk'da kendi yanında bir çiftlik tahsis etmiştir. Manav İbrahim'in adamları boş durmamışlar Eflak yakasına geçip oraları yağmalamışlardır. Eflak Voyvodası ise bu durumdan şikâyetçi olmuş. Bu durum karşısında İsmail Ağa ise Manav İbrahim'i yanına çağırıp öldürmüş, Celiloğlu ve diğer eşkıyaların öldürülmesi işini de Hezargrad kasabasında âyan olan Alemdar Mustafa Ağa halletmiştir. Böylece Manav gailisi tamamen ortadan kaldırılmıştır.<sup>123</sup>

Daha sonra Manav İbrahim isyanında göstermiş olduğu başarıdan dolayı Alemdar Mustafa Paşa'ya kapucubaşılık payesi verildi (1803 Ağustos). Manav İbrahim'in katli dolayısıyla hükümetin memnun olduğunu bilen Tirsinikli oğlu İsmail, İstanbul'a gönderdiği bir arızasında sabık Hezargrat Âyanı Hacı Ömer Ağa'nın vefat ettiğini ve onun yerine Kapucubaşı Mustafa Paşa'nın tayin edilmesini istemiş ve talebi kabul edilmiştir.<sup>124</sup>

---

<sup>122</sup> Meryem Kaçan Erdoğan-Meral Bayrak Ferlibaş-Kamil Çolak, *a.g.e.*, s. 84-85; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 19-20

<sup>123</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 20-21; Meryem Kaçan Erdoğan-Meral Bayrak Ferlibaş-Kamil Çolak, *a.g.e.*, s. 85-89

<sup>124</sup> Yücel Özkaya, *a.g.m.*, s. 100; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 41-43

Bu esnada Ruscuk Âyanı Tirsinikli İsmail Ağa bir kadın meselesi yüzünden öldürüldü.<sup>125</sup> Tirsinikli İsmail Ağa'nın ölümü Şimali Balkanlarda yeni bir vaziyet ihdas etmişti. İsmail Ağa'nın hasmı olan Yılıkzâde Süleyman fırsat bulurak derhal faaliyete geçmiş ise de başarılı olamamış, kırk küsur kaza âyanının desteğini alan Hezargrat âyanı Alemdar Mustafa Paşa'nın baskısıyla geri çekilmeye mecbur kalmıştır.<sup>126</sup> Edirne vakası dolayısıyla hükümet belki muhalifleri tahrik eder korkusuyla Alemdar Mustafa Paşa'nın âyanlığını tanımıştır.<sup>127</sup>

Hükümetin Alemdar Mustafa Paşa'nın âyanlığını kabul etmesinin bir başka nedeni de Tirsiniklizade İsmail Ağa'nın öldürülmesinden sonra Ruscuk halkı ve ileri gelenleri mahkemeye başvurarak İsmail Ağa döneminde son derece huzurlu olduklarını belirtmişler ve onun has adamı olan Alemdar Mustafa'nın onun yerine âyan olarak atanmasını istemişlerdir. Bunun üzerine Ruscuk naibi bu durumu merkeze bildirmiş ve hükümet Alemdar Mustafa'yı Ruscuk âyanı olarak tayin ederken bunu göz önünde bulundurmıştır.<sup>128</sup>

Hükümet arzı mahzarla âyanlığa talip olarak sadıkane hareket eden Alemdarın Ruscuk âyanlığını kabul ediyorsa da, Tirsinikli oğlu İsmail'in büyük servet sahibi olmasına sebep olan Tırnova Voyvodalığını vermek istemiyordu. Ayrıca Alemdar'ın sadece Ruscuk'ta kalmasını ve diğer âyanların işine karışmasını istemiyordu. Fakat İsmail Ağa'nın ölümüyle onun kurduğu düzen bozulmayarak Hezargrat Âyanı, hemen bütün Silistre eyaleti (Silistire kasabasındaki Yılık oğlu müstesna) Âyanlarının ittifakıyla "Âyanlar Âyanı" oldu.<sup>129</sup> Diğer taraftan Alemdar'ın kuvvetleri bir taraftan Yılık oğlunu takip ve İbrail'i muhasara ederlerken diğer bir kısım kuvvetleri de Silistre'yi zapt etmiştir.<sup>130</sup>

---

<sup>125</sup> A. Cemal Erksan, *Selim III ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul 1950, s.7;

Kalost Arapyan bu olayı şöyle anlatmaktadır: "İsmail Ağa birgün, tenezzüh maksadıyla bir bahçeye gitmiş idi. Orada ağaç altında oturarak eğlenirken, ormanda gizlenmiş olan düşmanlarından birisi, üzerine ateş etti, kendisini vurarak öldürdü ve kaçtı. Bu felaket şehri alt üst etti Vaka, Lazgrad'da (Hezargrat) oturan Mustafa Ağa'nın kulağına erişince, hemen yanına yiğit, cesur adamlarından bazılarını alarak yıldırım gibi Ruscuk'a yetişti. Bu gelişle, şehrin halkı, teselli buldular" Kalost Arapyan, *a.g.e.*, s. 4

<sup>126</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 43-50; *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2. Baskı, YKY, İstanbul 2008, s. 306

<sup>127</sup> BOA, HAT, Dosya No: 55, Gömlek No: 2526

<sup>128</sup> Meryem Kaçan Erdoğan-Meral Bayrak Ferlibaş-Kamil Çolak, *a.g.e.*, s. 123

<sup>129</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 44-50

<sup>130</sup> BOA, HAT, Dosya No: 56, Gömlek No: 2580

Şöyle ki; Yılıkzade Süleyman Ağa, Gâvur Hasan adındaki adamını ve Aydos Âyanı Odacıoğlu Seyfullah'ı Yenipazar taraflarını egemenliği altına almak için göndermiştir. Bu durumdan endişelenen Alemdar Mustafa Ağa, kendi adamı olan Satızade'yi Silistre üzerine göndermiştir. Bunun üzerine Satızade ise hemen harekete geçerek Silistre halkından bazılarını kendi tarafına çekerek, Silistre'ye girmeyi başarmıştır. Satızade'nin bu başarısı karşısında Yılıkzade Süleyman Ağa, kaçarak İbrail Nazırı Ahmet Ağa'nın yanına sığınmıştır. Bunun üzerine Alemdar Mustafa Paşa, kendisini takip etmiş ve İbrail halkını kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. Bu durum karşısında endişelenen İbrail Nazırı Ahmet Ağa iç kaleye çekilmiştir.

Bu durum karşısında hükümet bölgeden gelen yeni haberlerle birlikte İbrail, İsmail ve Kili kalelerini bu bölge halkından toplanacak olan Tatar ve Kazak kuvvetleriyle takviye ederek güçlendirmeyi düşünüyordu. Bu tedbirlere ek olarak hükümet Hotin Muhafızı Mehmet Paşa'yı Silistre Eyaleti'ne vali olarak tayin etmiş ve buradaki güçlü âyandan her birine eşit davranmasını bunları birbirine düşürmeden düzeni sağlamasını istemiştir. Ayrıca bölgede tek bir âyanın aralarından sıyrılıp güçlenmesini engellemek için gereken tedbirleri almasını istemiştir.

Alemdar Mustafa Ağa'nın Satızade önderliğindeki kuvvetleri Yılıkzade Süleyman Ağa'yı takip ederek İbrail'i kuşattığı sırada yukarıda da değindiğimiz gibi Alemdar'ın kuvvetleri Gâvur Hasan ve Odacıoğlu Seyfullah kuvvetlerine karşı mücadeleye girişmişlerdir. Ancak bu sırada Yılıkzade Süleyman'ın kaçtığı haberi duyulunca Gâvur Hasan ve Odacıoğlu Seyfullah'ın önderliğindeki kuvvetler Yenipazar ve Aydos taraflarından Kırklareli'ye kaçmıştır.

Odacıoğlu, âyanı olduğu kazasını bırakarak kaçması üzerine Aydos, Alemdar Mustafa Paşa'nın egemenliği altına girmiştir. Böylece Tirsinikli İsmail Ağa'nın dahi ulaşamadığı Silistre ile Aydos kazası Alemdar Mustafa Ağa'nın egemenliği altına girmiştir. Böylece Alemdar Mustafa Ağa'nın egemenliği altına giren bölge sayısı 45'e ulaşmıştır.

Alemdar Mustafa Ağa'nın Silistre'ye hâkim olan adamları, şehri ele geçirmiş olan Satızade'nin buraya âyan tayin edilmesi yönündeki isteklerini belirten bir arzuhal'i merkeze göndermişlerdir. Gelişen durum karşısında endişeye kapılan hükümet Satızade'nin âyanlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Fakat bir takım şartlar öne sürmüştür. Hükümet, Satızadenin âyanlığını kabul etmekle birlikte Silistre valilerininin

burada ikamet etmelerine müsaade etmelerini ve Silistre mezbahanelerinde olan yağlar ile erzak ve zahirenin İstanbul'a gönderilmesini şart koşmuştur.<sup>131</sup>

Bilindiği gibi Alemdar Mustafa Ağa, âyan olmadan önce hükümetin tayin ettiği valiler Silistre'de ikamet edemiyorlardı. Çünkü âyanlar buna müsaade etmiyorlardı. Alemdar'ın âyanlığıyla bu durum değişmiş ve hükümetin merkezi yönetimi biraz daha güçlenmiştir.

Bu arada Alemdar Mustafa Paşa'nın bir kısım kuvvetleri de Ahyolu emini Köse Ahmet Efendi kumandasında Yenipazar üzerine gelmişler ve orada da Gâvur Hasan ve Odacıoğlu Seyfullahı tazyik eylemişlerdir. Alemdar Mustafa bundan başka kendisine muhalefet edebilecek olan Selvi Âyanı Hasan Ağa üzerine de kuvvet gönderip orayı muhasara ettirmiş ve Köse Ahmet vasıtasıyla İslimiye'yi de işgal ettirince hükümet ister istemez Alemdar Mustafa'ya güler yüz göstermiş ve daha önce çok gördüğü yerlerden daha fazlasını (Silistre, Aydos ve İslimiye) Alemdar Mustafa'nın nüfuz sahası olmasını kabul etmiştir.<sup>132</sup>

Diğer taraftan Alemdar Mustafa Paşa âyanlık makamına geçtikten sonra, şehri derhal tahkim etmiş, kara tarafından istihkâmlar, derin ve geniş, çok kuvvetli tabyalar, hendekler, surlar ve muhtelif yerlerde münferit istihkâmlar yaptırmış, Tuna sahiline toplar ve askerler yerleştirmiş ve büyük ihtiyat tedbirleri almış idi. Şehri bir kale haline getirmiştir, büyük depolar yaptırarak içlerine zahire doldurtmuştur.

Ayrıca ordusunu cesur askerlerle takviye etti ve onlar için kışlalar inşa etti. 36 çeşme inşa etti. Çayları, dereleri takviye ettirdi, kurak yerleri sulattı, vergileri hafifletmek suretiyle halkın çektiği ızdıraplara son verdi. Vergilerden dolayı başka yerlere göç etmiş olan halk geri geldi. Güzel hanlar, kervansaraylar ve faydalı binalar yaptırdı. Bu suretle şehir nüfusu hızla artmaya ve yaşam standardı yükselmeye başladı. Pazarlara alış-veriş başladı.<sup>133</sup>

Hükümetin Alemdar'a karşı mülayimane hareket etmesi Silistre havalisinde devletin nüfuzunu iade eylemiş, o zamana kadar Silistre'ye giremeyen valilerin eyalet

---

<sup>131</sup> Meryem Kaçan Erdoğan-Meral Bayrak Ferlibaş-Kamil Çolak, *a.g.e.* , s. 124-126

<sup>132</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 43-54

<sup>133</sup> Kalost Arapyan, *a.g.e.* , s. 4-5

merkezinde bulunmaları temin olunmuştur. Alemdarın Ruscuk Âyanlığını müteakip Kapıcubaşılık rütbesine ilaveten kendisine “Mirahurî evvel payesi”de verilmiştir.

Devlete uzun süre isyan ettikten sonra Vidin muhafızlığıyla vezir olan Pazvand oğlu Osman Paşa Sırp isyanı dolayısıyla devlete hizmet ettiği sırada vefat edince Tuna boyu boş kaldı; vaziyetin nezaketi sebebiyle Tuna boyunda vali ve serasker olarak kuvvetli bir vezirin bulunması zaruri idi. Sultan Selim’in arzusuyla Alemdar’a vezirlikle Tuna Seraskerliği verilmesi düşünülmüş fakat Alemdar’ın âyanlıkta kalmak istemesi de muhtemeldi. Onun için Alemdar’ı ikna etmek için onun hemşerilerinden Behiç Efendi görevlendirildi. Alemdar bu görevi kabul etmek istemedi ama Behiç Efendinin ikna kabiliyeti ile vatansever olan Alemdar’a Sultan Selim’in kesin iradesi de böyledir diyerek<sup>134</sup> onu Silistre Valiliği ve Tuna Seraskerliği’ni kabule ikna etti.<sup>135</sup>

Ayrıca kendisine paşalık rütbesi de tevcih olunarak ismi Tuna Seraskeri Alemdar Mustafa Paşa oldu.<sup>136</sup> Bu sırada hükümet Silistre Sancağı’nda zeamet ve tımarlardan yetmiş beş adet zeamet ve tımarı bir sene müddetle Silistre Valisi ve Tuna Seraskeri Vezir Mustafa Paşa’ya tahsis etmiştir.<sup>137</sup> Silistre Valisi ve Tuna Seraskeri Alemdar Mustafa Paşa Tuna kalelerini tahkim etmek istediğini<sup>138</sup> ve ayrıca buraların korunması için Rumeli’den asker yazılmasını için istediği izin mecliste kabul edilmiştir.<sup>139</sup> Ayrıca Silistre Valisi ve Tuna Seraskeri Alemdar Mustafa Paşa’nın istediği kadar barut ve mühimmatından da kendisine gönderileceği belirtilmiştir.<sup>140</sup>

Bunun yanında hükümet Tuna Seraskeri Alemdar Mustafa Paşa’nın hudut başlarında toplanan askerlerinin tayinatı için Balkanların öte ve bu taraf kazalarından sahra ve kışlık tertipleri olarak müretteb zahire ve koyunlar için gerekli hazırlığı yapmaları emredilmiştir.<sup>141</sup> Hükümet Filibe kazasının rüsum-u hamriyesinin tahsil olup gönderilmesini Silistre Valisi ve Tuna Seraskeri Mustafa Paşa’ya emretmiştir.<sup>142</sup>

---

<sup>134</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 54-57

<sup>135</sup> BOA, C.AS., Dosya No: 28, Gömlek No: 1298

<sup>136</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s.8

<sup>137</sup> BOA, C.TZ., Dosya No: 154, Gömlek No: 7652

<sup>138</sup> BOA, HAT, Dosya No: 1356, Gömlek No: 53136

<sup>139</sup> BOA, HAT, Dosya No: 1357, Gömlek No: 53208

<sup>140</sup> BOA, C.AS., Dosya No: 30, Gömlek No: 1352

<sup>141</sup> BOA, C.AS., Dosya No: 160, Gömlek No: 7053

<sup>142</sup> BOA, C.AS., Dosya no: 160, Gömlek No: 7050



Avrupa'da Napolyon'un başarıları Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya karşı güttüğü politikada yumuşamaya gitmesine sebep oldu. Osmanlı Devleti Avrupa'daki bu karışık durumdan yararlanarak Rus yanlısı Eflak ve Boğdan beylerini azletti. Rusya ve İngiltere'nin baskısıyla Osmanlı Devleti bu beylere görevlerini iade etti. Bundan sonra Osmanlı Devleti her işi halletmiş sanıp ve bir harp durumunu da düşünmeyerek (Rus sefiri de bu husus da teminat vermişti) hudutların erzak ve levazımını ihmal etmişti.

Osmanlı Devleti'nin hazırlıksız olmasından yararlanmak isteyen Rusya savaş ilan etmeden General Michelson 60 bin kişilik orduyla iki koldan Osmanlı topraklarına saldırdı. 14 Ekim 1806'dan itibaren Ruslar önce Bender ve Hotin sonrasında Kili ve Akkirman kalelerini Fransa ile savaşmak için geçiş yapacakları bahanesiyle işgal etmişlerdir.<sup>143</sup> Ruslar bu kaleleri aldıktan sonra hedef olarak İsmail Kalesi'ni seçmişlerdir. Bu ani Rus taarruzunu haber alan Ruscuk Âyanı Alemdar Mustafa Ağa durumu derhal hükümete bildirdiği gibi<sup>144</sup> İsmail kalesi üzerine yürüyen Ruslara karşı da Pehlivan İbrahim Ağa'yı göndermişti.

İsmail Kalesi'ni muharebesiz almak için teklif yapan Rusya'ya karşı İsmail'in imdadına yetişen Pehlivan Ağa, daha kaleye girmeden evvel beş, altı yüz süvari ile Rusların iki üç bin kişilik bir kuvvetini bozduktan sonra dönüp kaleye girerek müdafaaya başlamıştır. Muazzam kuvvetlerle İsmail kalesini saran Ruslara karşı bir avuç Türk askerinin yedi saat süren bir muharebeden sonra savaşı kazanmaları ile Rus istilası durdurulmuştur.<sup>145</sup>

Bu sırada Eflak'tan ilerleyerek Yergüğü'ye gelen Michelson kuvvetlerini, o tarafa geçen Alemdar Mustafa Ağa beş saat süren bir muharebeden sonra bozmuş olduğundan Rusların bu taraftan da ilerlemeleri engellenmiştir. Hükümette Rusların bu ani tecavüzleri duyulunca Rusya'ya harp ilan olundu (1806) ve hududa bilhassa İsmail Kalesi ve Alemdar Mustafa Paşa maiyetine kuvvet sevk edildi.<sup>146</sup> İşte bu sırada yani 4 Şubat 1807'de Alemdar Mustafa Ağa vezir ve serasker tayin edildi.<sup>147</sup>

---

<sup>143</sup> Semavi Eyice, "Goleşti (Romanya)'de Küçük bir Türk Hatırası: Alemdar Mustafa adına H. 1221 (M 1806) tarihli bir kitabe", *İ.Ü. EDB. FAK. Tarih Dergisi*, İ. H. Uzunçarşılı hatıra sayısı, İstanbul 1979, s. 376

<sup>144</sup> BOA, HAT, Dosya No: 1359, Gömlek No: 53461

<sup>145</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 57-60; Kemal Beydilli; *a.g.e.*, s. 306

<sup>146</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 60; Kalost Arapyan, *a.g.e.*, s. 5; *Alfabetik Okul Ansiklopedisi*, Görsel Yayınlar, C.1, ? 1988, s. 230-231

<sup>147</sup> BOA, HAT, Dosya No: 148, Gömlek No: 6239

Sadrîâzam ve Serdarîekrem olan Hilmi İbrahim Paşa Nisan 1807’de kapıkulu askerleriyle İstanbul’dan hareket etti. Sadrîâzâmın, Serdarîekrem olarak ordu ile hareketinde kendisine vekil olarak Rikâb-ı Hümayun kaymakamı denilen bir vezirin bulunması kanun olduğundan bu vazifeye riyakârlığı ile meşhur olan Köse Musa Paşa tayin edildi;<sup>148</sup> hâlbuki bu adam hem yeni nizama ve hem de silerlini yediği için Nizâm-ı Cedit ricaline aleyhtar idi; lakin sahte tavırlarıyla onları kandırmayı başarmıştır.

Ordunun Edirne’ye gelişinde Tuna Seraskeri Alemdar Mustafa Paşa, sadrazama hoş geldin demek için kendi kethüdası Ebubekir Ağa ile kapı kethüdası ve hemşerisi Behiç Efendi’yi yollamıştı. Sadrîâzam İbrahim Hilmi Paşa Alemdar’dan daha fazla faydalanmak ve devlete bağlılığını artırmak için fırsatı kaçırmayarak Bekir Ağa’ya mirahurî evvelik payesiyle kapucubaşılık tevcih edip baş muhasebe payesinde olan Behiç Efendiyi de asaleten baş muhasebeye tayin ederek Alemdar’ın yanına göndermiştir.

Bu durumdan memnun olan Alemdar Mustafa Paşa, beş altı bin kişilik bir kuvvetle Pravadi mevkiinde orduyu karşılamaya gelince ordu mensupları bu duruma çok sevindiler, iki taraf arasında ziyafetler verildi ve ikramlar yapıldı. Alemdar Mustafa Paşa, ordunun iaşesi için lazım olan zahirenin tedarikini üzerine aldığını belirtince, bu durumdan memnun olan sadrîâzam, Alemdar’a “Livâ-i Şerif Seraskerliği” ünvanını verdi. Sonra Alemdar Mustafa Paşa Ruscuk’a Osmanlı ordusu da Silistre’ye doğru hareket etti.

Sadrîâzam İbrahim Hilmi Paşa, Alemdar Mustafa Paşa’nın samimi ve sadıkane hareketi sebebiyle kendisine mücevher çelenk verilmesini padişah arz etti ise de bu sırada Sultan Selim’in tahttan indirilmesi ile İstanbul anarşi içinde bulunduğundan bu çelenk işi unutulmuş daha sonra verilmiştir.<sup>149</sup>

Ordu, düşman karşısında savaşırken İstanbul’da mühim hadiseler cereyan ediyordu. Sadaret Kaymakamı Köse Musa Paşa ile Şeyhülislam Topal Atullah Efendi el ele vererek Nizâm-ı Cedit muhaliflerini teşvike başladılar. Kabakçı Mustafa vakası adıyla tarihe geçen bu isyan neticesinde Nizâm-ı Cedit’in lağvına ve III. Selim’in tahttan

---

<sup>148</sup> Erdoğan Tokmakçıoğlu, *Osmanlı Tarihinde Katledilen Şehzadeler*, , Geçit Kitabevi, İstanbul 2004, s. 379

<sup>149</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 2062; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 60-62

indirilmesine karar verildi. Saltanata geçmek için birçok entrikalar çeviren IV. Mustafa arzusuna muvaffak olduktan sonra yeniliği yıkmak için başta bulunanlar ne istediye onu yaptı. IV. Mustafa'nın emri saray kadınlarından ve saray duvarlarından öteye geçemez olmuştu. İstanbul'da kan gövdeyi götürürken düşman karşısında harp eden ordu içine bu haber yayılınca işler büsbütün karıştı.

Sadriâzam İbrahim Hilmi Paşa, kal'a yamaklarının isyanı zamanında ve Sultan Selim'in tahttan indirilmesinden önce İstanbul'dan aldığı gizli bir emirde, IV. Mustafa taraftarlarından olan yeniçeri ağası Pehlivan Hüseyin Ağa'nın bu isyanı duyar duymaz isyan çıkarması muhtemel olduğundan azlinin muvaffak olacağı bildirilmiştir. Bunun üzerine Pehlivan Hüseyin Ağa görevinden alınmıştır. Bunu duyan yeniçeriler Pehlivan Ağa'nın tekrar atanmasını istemişlerdir, buna karşı sadrazam mektupçusu Tahsin ve muhasebe-i evvel Ramiz Efendiler itiraz etmişlerdir. Fakat bir isyanın çıkmasını önlemek için Pehlivan Ağa tekrar yeniçeri ağası olmuştur.<sup>150</sup>

IV. Mustafa'nın hükümdar olduğu haberi orduya gelir gelmez ordudaki Nizâm-ı Cedit taraftarlarının azledilmelerine başlanmıştır. İlk olarak Tahsin ve Ramiz Efendiler azledilerek Kavala'ya sürgün edilmek için yola çıkarılmıştı.<sup>151</sup> Yeniçeri Ağalığına tekrar tayin edilen Pehlivan Hüseyin Ağa'nın şımarıklığı artmış ve orduda karışıklık çıkarmaya başlamıştır. Sadriâzam'ın arzusuna rağmen ağalıkta bulunması dolayısıyla tahakkümü artan Pehlivan Ağa "Kul sadriâzamı istemiyorlar" diye yeniçerilere önyak olup birdenbire sadriâzamin çadırına saldırmıştır.

Bu durumdan haberdar olan sadriâzam hemen ordudan uzaklaşıp Alemdar Mustafa Paşa'nın çiftliğine sığınmıştır.<sup>152</sup> İbrahim Hilmi Paşa'dan alınan mührü şerif Akdeniz Boğazı Seraskeri Çelebi Mustafa Paşa'ya verilmiş, Sultan Mustafa'nın bu sadık bendesi Sadrazam ve Serdarı Ekrem payesiyle ordunun başına gönderilmişti.<sup>153</sup>

Yeni sadriâzamin orduya gelişi işleri büsbütün karıştırdı. Orduda söz ayağa düşmüştü. Yeniçeri Ağası Pehlivan Ağa'nın cahilane hareketleriyle ordu da tam bir anarşi hüküm sürmekteydi. Pehlivan Ağa'nın tesiriyle yeniçeriler, İstanbul'da ki arkadaşlarını kast ederek "Onlar İstanbul'da olanı öldürdüler, biz de burada Nizâm-ı Ceditçileri

<sup>150</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 64-65; A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s.8

<sup>151</sup> BOA, HAT, Dosya No: 1360, Gömlek No: 53523

<sup>152</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 66

<sup>153</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s.8

öldürelim” diyerek ordudaki Sultan Selim taraftarlarını öldürmek istediler; fakat bu durumdan Alemdar Mustafa Paşa'nın haberdar edilmesi üzerine beş bin kişilik bir kuvvetle birdenbire Silistre'ye geldi. Böylece büyük bir facianın önüne geçmiş oldu ve yeniçeri kabadayıları sinelerine çekildiler.<sup>154</sup>

Sadaretin, ordunun yanında bulunan ve her suretle vaziyete hâkim olan kendisine verilmemesinden dolayı Alemdar Mustafa kırgındı. Bu sırada Sadriâzam Çelebi Mustafa Paşa Silistre'ye gelmişti. Sadriâzam geldiği zaman Alemdar'a ehemmiyet vermeyerek soğuk davrandı; samimi muameleye ve güler yüzle iş görmeye alışık olan Alemdar Mustafa Paşa bu halden ve sadrazam olamaması üzüntüsüyle, Sadriâzam'a soğuk muamele edip küskün bir halde Ruscuk'a gitmiştir. Alemdar Mustafa giderken beraberinde Tahsin Efendi'yi de götürmüştür.

Alemdar Mustafa, Paşa henüz Sadriâzam orduya gelmeden önce Tahsin Efendi'nin kendi maiyetinde bulunmasını Livâyı şerif kaymakamı Bekir Paşa'dan rica etmiş ve muvafakatini almıştı. Ayrıca Kavala'ya sürülen Ramiz Efendi'yi de Filibe'den döndürerek Ruscuğa getirtmiş ve cezasının affını rica etmişti. İlk defa Alemdarın yanına giden Tahsin Efendi “Ruscuk Yaranı” denilen cemiyetin tohumunu atıyordu. Alemdar bunların cezalarının affını sağladı<sup>155</sup>

Alemdar Mustafa Paşa'nın Sadriâzamların iyi olmaması orduya kötü yansımıştı. Ayrıca sadriâzam orduda her şeyi eline almış olan yeniçeri ağasına, tahakkümünü artırmak için üstelik vezirlikte vermiş olduğundan Pehlivan Ağa iyice kontrolden çıkmıştı. Alemdarın darılıp gitmesi ve gerekli olan zahireyi vermekte ağırdan alması ve bu sırada Eflak yakasında bulunan Çarhacı Ali Paşa'nın Ruslara mağlup olması vaziyeti çok tehlikeli bir hale sokmuştu. Düzenli ve muntazam olan yalnızca Alemdar Mustafa'nın kuvvetleri kalmıştı o da Ruscuğa çekilmişti. Alemdar, İstanbul'a yazdığı tahriratta Sadriâzam'dan şikâyette bulundu. Padişah bu durumdan rahatsızlık duydu ve ne yapıp edip Alemdarla Sadriâzam'ın aralarının bulunmasını emretti.

Böylece iki taraf birbiriyle barıştılar. Bu barış ise Ruscuk Yaranın ileriki planları için zaruri görülmüştü. Bu sırada kendi maiyetindeki yeniçerilere bile kötü davranan

---

<sup>154</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s.8; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 68-69

<sup>155</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s.8-9; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 69-72; Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi*, C. 4, Emre Yayınları, İstanbul 2002, s. 198

Pehlivan Hüseyin Paşa, ocağın içinden çıkan bir isyan neticesinde öldürüldü. Pehlivan Ağa'nın ölümü ordu erkânından iki zatın vaziyetini güçleştirdi. Bunlar sadrîâzam kethüdası Refik Efendi ve Reisülküttap Galip Efendi idi. Bu iki kişi Sultan Selim ricalinden olmakla beraber eskiden beri yeniçeri ağası ile araları iyi olduğundan o sayede hayatlarını devam ettiriyorlardı.

Fakat yeniçeri ağasının ölümü ile durumları güçleşti. Çünkü Sultan Selim ricalini tamamen ortadan kaldırmak isteyen Köse Musa bu ikisinin öldürülmeleri hakkında sadrazama bir Hatt-ı Hümayun göndermişti. Bunu daha önceden haber alan Refik ve Galip Efendiler Pelivan Ağa'nın ölümünü bahane ederek Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına sığındılar. Bunun üzerine sadrîâzam bu iki kişinin kaçtıklarından bahsetmeyerek bunların azl edildiklerini İstanbul'a telhisle bildirmiştir.<sup>156</sup>

Böylece Sultan Selim ve Nizâm-ı Cedit taraftarı olarak itham edilerek nefy veya idam edilmek istenen ordu erkânından olan Mustafa Refik, Mehmed Said Galip, Abdullah Ramiz, Mehmed Tahsin Efendilerle Alemdarın kapı kethüdası Mehmet Emin Behiç Efendiler (Ruscuk Yaranı) Ruscukta Alemdarın yanında toplanarak devlete verilecek istikamet hakkında görüşmeye başladılar.<sup>157</sup>

Bu sıra da Çar ile Napolyon arasında Tilsit'te yapılan musalâhada Türkiye ile Rusya arasında bir mütareke yapılması da kararlaştırılmıştı. Yapılacak görüşme şartlarını görüşmek üzere ordu erkânından deneyimli bir şahsın gönderilmesi lazım geldiğinden böyle bir kişi bulunmadığından Alemdar'ın yanında bulunan Reisülküttap Galip Efendi bu işe memur edildi ve neticede Yergöğü civarında dokuz ay müddetle (Ağustos 1807) bir mütareke imza edildi. Bu mütarekeden sonra padişah ve İstanbul'da ki şura ordunun cephede kışlamasını arzu ediyordu. Bunun sebebi ise güya İstanbul'daki yeniçeriler arasında Eflak ve Buğdan'ı düşmana verip kendileri orada oturacaklar diye bir takım şayiaların çıkması imiş.

Hâlbuki ordunun Edirne'ye gelip kışlamak istemesi ve yeni kıtalarla takviyesi hem iâşe ve hem asker cihetinden zaruri idi. Bu sırada padişahın İstanbul'da hiç nüfuzu yoktu. Bütün işler şeyhülislam Ataullah, Köse Musa ile yeniçeri ocağının elinde idi. Hatta

---

<sup>156</sup>, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 69-75

<sup>157</sup> Kemal Beydilli; *a.g.e.*, s. 307; A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 8

padişah Topal Ataullah'ı tahakkümünden dolayı görevinden aldığı halde yeniçerilerin baskısıyla tekrar yirmi dört saat içinde görevine getirmek zorunda kalmıştır.<sup>158</sup>

---

<sup>158</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.* , s. 8-9; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 70-81

## BÖLÜM 2: KABAKÇI MUSTAFA İSYANI VE ALEMDAR MUSTAFA PAŞA

### 2.1. İsyanın Sebepleri

Kabakçı İsyani, III. Selim ve Nizâm-ı Cedit karşıtlarının ortak işbirlikleri sonucunda ortaya çıkarılmış bir isyan hareketidir. Bu karşıtların tek ortak yanı III. Selim ve Nizâm-ı Cedit muhalifliğidir. Osmanlı Devleti'nin geleceği üzerinde önemli ve belirleyici bir rolü olan bu ayaklanmaya, ilk başlatıcısının adına izafeten “Kabakçı Mustafa Ayaklanması” denir. Nizâm-ı Cedit yeniliklerinin başarılı olamamasının nedenleri çok çeşitlidir.<sup>159</sup> Bu sebepler dâhili ve harici olmak üzere iki başlık altında toplanabilir. Bu iki sebebi bu başlık altında birlikte ele almaya çalışacağız. Osmanlı Devleti, Avrupa da ortaya çıkan ve gelişen birçok yenilikte olduğu gibi askeri alanda da çağın gerisinde kalmıştır. Osmanlı Devleti, Avrupa orduları karşısında eğitimli asker olmadıkça başarılı olamayacağını daha önceki Avusturya ve Rusya seferlerinde daha iyi anlamıştır. Bu önemli işin başarıya ulaşması pek de kolay gözüküyordu. Her şeyden önce Yeniçeri Ocağı bu yeniliğin önünde duran en önemli engeldi. Yeniçeri Ocağı'nda 1202 seferinde bunun farkına varmıştı. Bunlar düşmanın üstün ateş gücü karşısında çaresiz kalınca eğitimli asker olmadıkça düşmanla başa çıkılamayacağını kendileri yüksek sesle dile getirmeye başladılar.<sup>160</sup>

Bu durum karşısında Sultan Selim tahta çıkışının ilk günlerinde devlet adamlarından bu konu hakkında bir layiha istedi. Barış anlaşmasından sonra bu işe girişildi. Önceleri Yeniçeri Ocağından bir miktar asker alınıp bu işe girişildi ama bu askerler eğitimden kaçınca Levend Çiftliğinde Bostancı Ocağı'na ilave olunarak Nizâm-ı Cedit askeri sınıfı kuruldu. Bu askeri sınıf kısa sürede başarılı oldu. Bu ordu için kurulan İrad-ı Cedîd hazinesinin gelirleri artmaya başladı.

İrad-ı Cedîd hazinesinin geliri çoğaldıkça buna orantılı Nizâm-ı Cedit askerinin de sayısı çoğalıyordu. Bu sırada Levent Çiftliğinden ayrı Üsküdar'da da bir kışla yapılmıştı. Bu şekilde talimli askerinin sayısı artarak Asâkir-i Şahâne adını aldılar. Bu yeni ordunun Yeniçeriler gibi, kimseye karşı herhangi bir haksızlığı, zorbalığı

<sup>159</sup> Osman Özkul, *Gelenek ve Modernite Arasında Ulema*, Birharf Yayınları, İstanbul 2005, s. 321-322

<sup>160</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2063-2064; Mustafa Nuri Paşa, *a.g.e.*, s. 214

olmamıştır. Buldukları yerde güven telkin ederek halkın rahat ve huzur içinde yaşamalarına katkı da bulunmuşlardır. Cahil halk bile bu durumun farkındaydı ve bu yeni ordunun çoğalması için dua ediyordu.

Osmanlı devletinde yerleşmiş bir yapı olduğundan bir şeyleri değiştirip yerine yenisini koymak güçtür. Aynen Nizâm-ı Cedit olayında da bu görülmüştür. Artan vergiler nedeniyle bir kısım halk şikâyetçi olmaya başlamış buna karşı bir kısım halk ise Nizâm-ı Cedit ordusunun iyiliğinden bahsederek ortamı yatıştırmaya çalışmışlar ama onlarda beli bir zaman sonra her şeyi unutup Nizâm-ı Cedît karşıtı konumuna gelmişlerdir.

Nizâm-ı Cedit asker sayısı çoğaldıkça Yeniçeri Ocağı yavaş yavaş karşıtlığını belli etmeye başladı. Çünkü kendi ocakları kapatılır diye korku ve telaşa başladılar.<sup>161</sup> Devletin ileri gelen ve sevilen kimseleri ile diğer memurlar arasında da birçok Yeniçeri taraftarı vardı. Durumun bu hale gelmesinde bunların da büyük etkisi olmuştur. Zaten eski ocakların askeri Nizâm-ı Cedit'i hiçbir şekilde benimseyemedi.

Padişahın yakınları ve gözdeleri olan kimseler dünya halinden habersiz, tecrübesiz kimseler padişaha verilen layihaları dillerine dolayıp akılsız ve şuursuz bir şekilde padişahı güldürmek için kullandılar. Bu durum ise Nizâm-ı Cedîd'e taraftar olan devlet adamlarını halk diline düşürüp küçük düşürdüler ve bunların Nizâm-ı Ceditin aleyhine dönmelerine sebep oldular.<sup>162</sup>

Hatta bir gün Köse Musa Paşa'nın dahi katılmadığı gayet gizli bir toplantı yapılmıştı. Çok zaman geçmeden meclisin bu toplantıda almış olduğu karar Paris'te bir gazete aynen yer aldığı görülmüştür. Padişahın yakınları ve gözdelilerinin böyle davrandığını gören büyük devlet adamları hatta saray hizmetlileri dahi halkın arasına karışır gerekli gereksiz konuşurlardı. Hatta padişahın özel adamlarında bazılarını kahve ve bunlara benzer yerlerde görenler “bu kadar kayıtsızlık nedir? Bu kadar düşkünlük ne demektir?” diye kendi aralarında söylenir ve hoşnutsuzluklarını açığa vururlardı.<sup>163</sup>

Sultan Selim'in zevk ve eğlenceye düşkün olduğunu bilen yakınları onu meşgul etmek için daima gezilere ve eğlencelere katılmasını teşvik ederlerdi. Halkın bir kısmı da bu gibi eğlencelere düşküdü. Bunun için her yerde eğlence yerleri açılmış ve çoğalmıştır.

<sup>161</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2064-2065

<sup>162</sup> Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 2810; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2066

<sup>163</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2066-67



Boğaz içi gezi kayıkları ile dolmuştur. Halk yaz geceleri mehtap da deniz eğlenceleri, kışın helva sohbetleri ile muhabbet eder yer içer ve eğlenirlerdi. Hiç kimsenin eğlencesine karışılmazdı. Cevdet Paşa, “bu mutlu ve eğlenceli hayatın o sıralarda, Vehhabiler’in Taif’i istila edip, Mekke ve Cidde’yi de muhasara ettikleri haberiyle sarsıldığını” yazar.<sup>164</sup>

Yukarıda vurgulandığı gibi Nizâm-ı Cedîd’e taraftar olan devlet adamları zevk ve sefaya dalmış ve kendileri mal ve mülk elde etmekle meşgul olmuş, bunların yakınları da bu yolda idiler. Halkın beklentisi ise tam tersiydi. Halk bunlardan fedakârlık bekliyor ve her şeyin yoluna girmesini umuyorlardı. Bu durum karşısında Nizâm-ı Cedîd taraftarları olanların çoğu saltanatın koruyucuları aleyhine dönüştüler. Toplanan vergilerden dolayı halk geçim sıkıntısına düştü. Buna karşı bir yandan da sefahat ve gösteriş aldı başını gitti. Karışık sikkeler ve yeni vergilerden dolayı erzak ve eşyanın fiyatlarında sürekli bir artış görüldü. Bu durum devlet yöneticilerine gizli bir şekilde anlatıldıkça bunlar bu duruma hiç önem vermeyerek kimi: “halkı bundan daha iyi meşgul edecek şey olmaz, geçim derdine düşünler de devlet işlerine karışmasınlar derler; kimisi, burası zenginler beldesidir buraya fakir kısım yakışmaz, devletlüler arasında iflas etmişlerin yeri yoktur”<sup>165</sup> diye cevap verirlerdi. Bu durum halkın gözünden kaçmıyor ve devlet görevlilerine kin besliyorlardı.

Diğer şehirlerde de durum İstanbul’dan farklı değildi. Halk, konulan ağır vergiler altında eziliyor ve Hükümete şikâyet mektupları yolluyordu. Hükümet görevlileri ile saray mensupları kendi aralarında anlaştıklarından dolayı Nizâm-ı Cedîd ile alakalı hiçbir şikâyeti ciddiye almıyorlardı. Bu durum karşısında sadrazam bile mevkiini kaybetmemek için bunlara göz yumuyordu. Sultana ise her şeyin güllük gülistanlık olduğu aşılanıyor, bu durum karşısında valide sultan da sultan üzülmesin diye her şeyi ondan gizliyordu.

Bir ara Sultan Selim’in akıl hastası olduğu dedikoduları yayılmaya başladı. Bu hususta Cevdet Paşa’nın Asım Efendi’den naklettiğine göre: “Bunun aslı yoktu. Padişahın sıhhati çok iyi idi. Akıl ve şuuru gayet yerinde idi. Fakat bazı olayları ve devletin şerefini düşürücü durumları öğrenince, bunların düzeltilmesi, halkın şikâyetlerinin

<sup>164</sup> Osman Özkul, a.g.e. , s. 342; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e. , C. 4, s. 2067

<sup>165</sup> Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e. , C. 4, s. 2065-2066

giderilmesi ve durumlardan kendisinin haberdar edilmesini isteyip bu emirlerini bir hatt-ı hümâyûn ile Bâb-ı Âli'ye bildirdi.

Fakat sadrazam bu hatt-ı hümâyûn'u meydana çıkarmadı. Hemen vekiller arasında görüşmeler yapılarak güya her tarafa bildirilmiş gibi cevap yazıldı. Bu mesele yayılır korkusu ile de işi gürültüye getirip unutturmak için büyük padişaha akıl hastalığı gibi bir iftirada bulundular".<sup>166</sup> Sır kâtibi Ahmet Efendi'nin Padişah üzerindeki etkisini gösteren bir olaydan dolayı, halk arasında bunların padişahı sihir ile emirleri altına aldıkları biçiminde yorumlanır.

Şöyle ki: "Sır Kâtibi gibi birkaç kimsenin, bugüne huzûr-u şâhânedede, nice nice etvârlarından, padişahı sihriyle âlûde etmişlerdir, padişah bunlara bir muhâlefet edemez" diye halk arasında yayılmıştır.<sup>167</sup> Bu durum ise Sultan Selim etrafındaki devlet adamlarının ne kadar yozlaştığını ve kendi çıkarlarının bozulmasını engellemek için her şeyi göze aldıklarını göstermesi açısından ilginçtir.

Devlet adamlarının ve yakınlarının bu durumuna karşı Sultan Selim, gayet yumuşak ve merhametli olduğundan kimseyi kırmak ve gücendirmek istemezdi. Yakınları ne derse onlara uyar ve fikirlerini devamlı değiştirirdi. Ayrıca kimseyi görevinden almak istemediğinden herkes rahattı ve ceza korkusu diye bir şey yoktu. Bundan dolayı devletin yüksek kademesindekiler zevk ve sefaya dalmış ve kendi çıkarları yönünden hareket ederek halkı düşünmez hale gelmişlerdi. Bu durum ise halkı hükümet aleyhine çevirmiştir.<sup>168</sup>

Câbi Ömer Efendi bu menfaatçi takımından bahsederken şu bilgileri vermektedir: "Çelebi (Mustafa Reşid) Efendi ve Valide Kethüdası ve Sabık Kazasker Abdullah Molla Tatarcık-zâde ve el-Hacc İbrahim Kethûda vs. konaklarında değirmenler ve fırınlar ihdas ve padişaha layık nân-ı hâslar tabhından murâd ulah ve Boğdan beylerinden ve Kapan tarafından nihayet-i merâm buğday bâd-i hevâ kül etmek ve bir taşradan alınacak madde ekall-i kalîl ve sair hâcegân ve ulemânın dün rütbe olanları, fakir rütbesine reside ve sair ibadullah ma'net-i beyti hususundan aciz olub, Kadıasker-i sabık Abdullah Molla Efendi Beylerbeği'nde yalısı olmağla, Çengel karyesinde ez-

<sup>166</sup> Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2066-2069

<sup>167</sup> M. Ali Beyhan, *a.g.e.*, s. 127

<sup>168</sup> Sabri Sürgevil, *Türkiyede Çağdaşlaşma Hareketleri*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2005, s. 82-83; Mustafa Nuri Paşa, *a.g.e.*, s. 215; Osman Özkul, *a.g.e.*, s. 342

kadim Üsküdar kasaplarının yüz elli koyunu gezer gezmez bir çiftlik namında bir harap mezrai sekiz yüz elli guruş almağla hilesinden, “efendimiz çiftlik almış” deyu şöhret-şiar olmağın yalnız üç bine karib Ulah beyi tarafından çiftlik-i merkuma damızlık koyun hediye ve Serezli İsmail Bey’den maada ve gayrısı bundan kıyas olma”<sup>169</sup>

Nizâm-ı Cedit’e tepkilerin bir nedeni de yabancı devletlerin devreye girmesi ve halkı kışkırtmasıdır. Mesela Nizâm-ı Cedit ordusunun Mısır’a saldıran Fransa ordusuna karşı elde ettiği başarı, Fransa tarafından hoş karşılanmadı. Bu durum karşısında Fransızlar yeniçerileri, Nizâm-ı Cedit’e karşı kışkırtma yolunu seçmişlerdir. Bunun yanında Ruslarda boş durmamış ve bu işi baltalama yoluna girmişleridir. Çünkü biliyorlardı ki eğer Nizâm-ı Cedit başarılı olursa kendi aleyhlerine olacağını biliyorlardı.<sup>170</sup>

Nitekim Câbi Ömer Efendi, hâcegandan duyduğu sözleri naklederken: “Rusya’nın Nizâm-ı Cedit başarılı olursa kendi aleyhine olacağını bildiğinden, yeniçerilerin arasına ajanlar soktuğunu ve para yardımı yaptığını” anlatır. Bu tür faaliyetlerin zararından korunabilmek için, Nizâm-ı Cedit ordusunun İstanbul’dan uzakta bir yerde kurulmasının daha mantıklı olacağını savunur”.<sup>171</sup>

Nizâm-ı Cedit’e karşı tepkilerin oluşmasında İngiliz gemilerinin İstanbul önlerine kadar gelmesi de etkili olmuştur. Tarihçi Asım Efendi’nin anlattığına göre, İngiltere ve Osmanlı Devleti arasındaki ticari ilişkileri düzenlemek amacıyla, bazı devlet adamlarının göz yumması ile gelişen olaylar, gittikçe Fransa elçisi Sebastiyani’nin de dedikodu ve kışkırtmaları ile Nizâm-ı Cedit’i, yeniçerilerin kışlarına yerleştirmek amacına yönelik bir hareket olarak yorumlanır.

Sebastiyani, yeniçeri ağası Pehlivan Hüseyin Ağa’ya: “bu gemiler devlet adamlarının daveti ile geldi” der. O da bu sözleri abartarak devlet adamlarının İngilizlerle birleşip devleti ele geçirerek krallıklarını ilan edeceklerini, Yeniçeri kışlarına Nizâm-ı Cedit askeri yerleştireceklerini dile getirir. İngilizler de işlerin yolunda gitmediğini görerek, kinine bu dedikoduları kuvvetlendirip, Ruslarında Karadeniz’den geleceğini, bütün

---

<sup>169</sup> M. A. Beyhan, *a.g.e.*, s. 83-84

<sup>170</sup> Osman Özkul, *a.g.e.*, s. 322-323

<sup>171</sup> M.A. Beyhan, *a.g.e.*, s. 139

meselenin Yeniçeriliğin kaldırılması olduğunu söyleyerek kışkırtmalarda bulunur. Böylece fitne ve fesat gittikçe yaygınlaştırılır”<sup>172</sup>.

Diğer taraftan Yeniçeriler, iyice yüz bulmuş ve devletin kurtuluşu için kurulan Nizâm-ı Cedit askerine hakaret ve küfretme cesaretini buldukları halde hükümet tarafından herhangi bir ceza görmediklerinden azgınlıkları iyice tırmanmıştır. Diğer taraftan ise Sultan Mustafa ve yandaşlarının çalışmaları vardı.<sup>173</sup>

Bütün bu anlatılanlardan sonra Kabakçı Mustafa isyanının sebepleri şöyle sıralanabilir:

- “Asâkir-i Şâhâne” denilen Nizâm-ı Cedit Ordusu’nun kurulmuş olmasının Yeniçeri Ocağı’nı kışkırtması; Nizâm-ı Cedit askeri çoğaldıkça, Yeniçeri Ocağı’na ulufe verilmeyeceğinin ve hatta Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılacağı söylentilerinin yayılması
- Nizâm-ı Cedit masrafı için senede 20 bin keselik rüsûm ihdası ve nihayet İrâd-ı Cedit hazinesinin 60 bin keseye kadar çıkması birçok kimseleri rahatsız etmiştir.
- Nizâm-ı Cedit askerlerinin kıyafetlerinin kâfirleri taklit olarak sayılması,
- Sultan III. Selim’in Nizâm-ı Cedit için istediği layihaları verenlerin, bazı genç padişah yakınlarınca alaya alınmasından dolayı, eski devlet adamlarının gücenmesi,
- Yeni vergilerle, paranın ayarının bozulması ve buna bağlı olarak pahalılığın artması
- Düzenli askerin gerekliliğine inanmış olan bilginler, vezirler ve devlet ileri gelenleri çok az ve sınırlı olup, basit düşünceli vezirler, bağınaz sadrazamlar ve devlet ileri gelenleri, Rumeli ve Anadolu âyânları toptan, Nizâm-ı Cedit kuruluşunun karşısında idiler.
- Yenilik taraftarlarının servet ve mülk sahibi olarak zevk ve sefaya dalmaları, III. Selim’inde saz, söz ve mehtap alemleri yapmasının halk ve askerler nazarında, sefahat olarak görülmesi,
- Yolsuzlukların, kötülüklerin, şikâyetlerin padişahın gizlenmesi ve bunlara kulak verilmemesinden dolayı, padişahın devlet işleri ile meşgul olmadığı şeklinde halk arasında aleyhte söylentilerin ortaya çıkması,

<sup>172</sup> Osman Özkul, a.g.e. , S. 325-326’ dan naklen

<sup>173</sup> Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e. , C. 4, s. 2070

- Padişahın yumuşak mizancından dolayı düşmanlarının ve yeniçerilerin şımarıp cesaretlenmesi,
- Alafrangalığın zevk ve eğlenceye çevrilmesi bundan dolayı ilmiye sınıfının saraya karşı cephe alması,
- İkinci Edirne vakasında Veliahd Mustafa'nın kaykısının olduğu bilindiği halde Sultan Selim'in tepkisiz kalması düşmanlarını cesaretlendirmiştir,
- Padişahın selamlığa Nizâm-ı Cedit üniformasıyla çıkmasından dolayı Yeniçerileri kaldıracığı yayılmıştır,
- Sadaret kaymakamlığına Nizâm-ı Cedit muhalifi Köse Musa ve Şeyhülislamığa ise Topal Ataullah Efendinin getirilmesi,
- III. Selim'in kendine inanmış kuvvetli yardımcılarının bulunmaması ve yenilikleri uygulayacak bilgili ve deneyimli bir kadronun oluşturulamamasıdır.<sup>174</sup>

## 2.2. İsyanın Çıkışı

Edirne Vaka'sı sonrasında Sadrazam Hafız İsmail Paşa azledilmiş yerine İbrahim Hilmi Paşa atanmıştı. Sadrazam'ın Rusya seferi nedeniyle Serdar-ı Ekrem olarak Rumeli'ye geçmek zorunda olması nedeniyle, görünürde Nizâm-ı Cedit taraftarı gerçekte ise muhalifi olan Köse Musa Paşa Sadaret Kaymakamı olarak atandı. Bu sefer öncesinde yenilikçi reformların gerekliliğine inanan ve Nizam- Cedit'e destek veren Şeyhülislam Ahmet Esad Efendi'nin ölmesiyle yine görünürde Nizâm-ı Cedit yanlısı; gerçekte ise karşıtı olan Rumeli Kazaskeri Ataullah Efendi şeyhülislam olarak atandı.<sup>175</sup>

<sup>174</sup> Kabakçı Mustafa İsyamı hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Mustafa Nuri Paşa, *Netayic'ül-Vukuat (Kurumları ve Öğütleriyle Osmanlı Tarihi)*, (Sadeleştiren, Notlar ve Açıklamaları Ekleyen Neşet Çağatay), C. III-IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1980, s. 214-217; İsmail Hakkı Danişmend, *İzahlı Osmanlı Kronolojisi*, C.4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, s.85-86; Osmanlı Padişahları Ansiklopedisi, C.3, Nesil Basım Yayın, İstanbul 1999, s. 578-579; Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi, C. 5, Güven yayınevi, İstanbul 1971, s. 2810-1811; Erdoğan Tokmakçioğlu, *Osmanlı İmparatorluğunda İsyandar Darbeler, Baskınlar, İhtilaller, Vak'alar, Suikastler*, Geçit Kitabevi, İstanbul Ocak 2006, s. 247-248; Osman Özkul, *a.g.e.* . 321-369; Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.* , s. 379-381; Mesut Talaslıoğlu, *Türk Devrim Tarihi*, Tel Yayınevi, İstanbul 1972, s. 71-75; A. Cevat Eren, "III. Selim", *İslam Ansiklopedisi*, C. 10, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1980, s. 455; Abdurrahman Şeref, *Osmanlı Devleti Tarihi (Târih-i Devlet-i Osmâniyye)*, Haz. Musa Duman, Bilimevi Basın Yayın Ltd. Şti., İstanbul 2005, s. 372; Feridun Fazıl Tülbentçi, *Türk Büyükleri ve Türk Kahramanları*, Tan Gazetesi ve Matbaası, s. 202; Zuhuri Danişman, *a.g.e.* , s. 157-158

<sup>175</sup> Abdurrahman Şeref, *a.g.e.* , s. 372; Yaşar Yücel, Ali Sevim, *Türkiye Tarihi*, C. 4, Türk Tarih kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 169

Köse Musa ortalığı boş bularak hemen Ataullah Efendi ile anlaşarak devamlı karışıklık çıkartmaya çalışan Şehzade Mustafa taraftarlarıyla işbirliği yaptılar. Hemen el altından yeniçerileri kışkırtmaya başladılar. Diğer taraftan bütün muhalifleri yanlarına toplamaya çalıştılar. O esnada enderûn-u hûmâyûndan bir yalan yayıldı. Güya Sultan Selim; bostancıbaşı Şakir Bey'e "Sen, bostancı neferlerine Nizâm-ı Cedit elbisesi giydirebilir misin?" demiş, o da "emrediniz ben onlara şapka bile giydiririm" diye cevap vermiş.<sup>176</sup> Bu söz halkın ağzına düşmüş ve bostancılar dahi yeniçerilerle anlaşıp bizzat Şakir Bey'e yani hükümet aleyhinde kin beslemelerine sebep olmuştu.<sup>177</sup> Bunların hiç birisinden haberi olmayan Sultan Selim ise Nizâm-ı Cedit askerlerinin çoğalmasında için çalışıyordu. Bununla beraber daha önce Trabzon'dan bir iki bin Lâz yamak getirilerek Karadeniz boğazındaki yedi kale yamaklarına ilave olunmuştu. Yamakların ulufeleri ise İrad-ı Cedit hazinesinden veriliyordu. Boğazın iki tarafında çadır kurup yerleşmiş olan Nizâm-ı Cedit askerleriyle karıştırarak onları Nizâm-ı Cedit'e ısındırmaya çalışıyorlardı.

O sırada İngilizce bildiği için "İngiliz" denilen ve Boğaz nazırlığında bulunan eski Reis-ül-küttab Raif Mahmud Efendi ile Bostancı-başı Şakir Bey'in bu Lâz yamaklarını gizlice kıyafet değiştirmeye teşvik etmeleri Köse Musa için mükemmel bir fırsat teşkil etmiştir. Çünkü İstanbul içinde karışıklık çıkartmaya kalksa hemen duyulup kısa sürede bastırılabilirdi. Fesat ateşini dışarıda pişirip de sonra yeniçeri kazanlarını meydana çıkarmak yani ihtilal sesini önce yamaklar içinde yaymak, oradan kıvılcımını aniden sıçratmayı daha uygun görüyordu.

Köse Musa bir taraftan Yeniçeri Ocağı'na fesat bırakıp, diğer taraftan da yamakların arasına birkaç adamını göndererek "Sizler yeniçeri sayılırsınız, Frenk kıyafetine girip de dininden çıkmış olan askerle karışmanız yakışır mı?" diyerek onların akıllarını karıştırdı. Diğer taraftan yamaklara "Nizâm-ı Cedit elbisesi giymek ve harbili tüfek kullanmak hususu teklif olunup da kabul etmedikleri halde bütün bağları olan boğaz

---

<sup>176</sup> Georg Oğulokyan Efendi bu hadiseyi şöyle anlatır "Padişah, Bostancıbaşı'yı huzuruna çağırıp: 'Ne kadar bostancı varsa üniformalarını değiştirip talim etmelerini, istemeyenlerin ise istedikleri yere gitmelerini' söyleyince, Bostancıbaşı: 'Yalnız üniformaları değil, ferman buyurursanız onlara şapka bile giydiririm' diyerek Padişah'a teminat verdi. Padişah buna mukabil: 'Sen bunu yaparsan ömrün boyunca üçtuğ üzerinden eksik olmayacaktır, aferin' dedi ve ona Nizâm-ı Cedit'e mahsus şemsiyeli kaput giydirdi ki bunu gözümle gördüm"

<sup>177</sup> Erdoğan Tokmakçıoğlu, a.g.e., s. 248-249; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., s. 2072; İsmail Hakkı Danişmend, a.g.e., s. 85-86; Çağatay Uluçay, *Taht Uğruna Baş Veren Sultanlar*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1997, s. 156; Zuhuri Danişman, a.g.e., s. 158

kalelerinden kovulacaklarmış” gibi sözler ile onları korkutmuştu.<sup>178</sup> Mahmud Efendi'nin yamaklara Nizâm-ı Cedit elbisesi giydireceği ve Macar tabyası subayı olan Halil Haseki dahi bunun yerine getirilmesine söz vermiş olduğu haberi isyanın çıkmasına sebep oldu.

O gün yamaklar toplanıp gizli görüşmelere başladılar. Bu durumu haber alan ağları Halil Haseki yanlarına varıp toplanmalarının sebebini sordu. Onlar, “Mahmud Efendi ile bizim için İstanbul'dan Nizâm-ı Cedit elbisesi gelmiş, sen de giydirmeye söz vermişsin, kabul etmeyiz; Ocak kıyafetine aykırı giyinmeyiz” diyerek karışıklık çıkarmaya başladılar. Bunun üzerine Halil Haseki, elbise geldiğinin aslı yok diyerek onlara güven verip dağılmalarını emretti. Fakat bunlar bunu dinlemeyip hemen Halil Hasekinin üzerine saldırdılar ve onu öldürüp isyana başladılar.

O sırada Rumeli tabyasında bulunan Mahmud Efendi bunu duyunca oradaki bütün Nizâm-ı Cedit askerlerine, Büyükdere çayırına gidip orada kendisini beklemelerini söyledi. Kendisinde oraya gitmek için kayığa bindi. Fakat yamaklar efendilerinin kaçmakta olduğunu görünce kayıklara binip onu takip edip yolunu kestiler. Bunun üzerine Mahmud Efendi Büyükdere ocağına sığınmak üzere oraya yöneldi. Karaya çıktığı vakit yamaklar yetişip yanındaki hizmetçi neferiyle beraber onu da öldürdüler.<sup>179</sup>

Mahmud Efendi'nin mühürdarı, İstanbul'a gelen kayıkçılardan durumu öğrenince hemen gidip İbrahim kethüdaya haber verdi. İbrahim kethüda telaşa kapılarak durumu derhal hükümete bildirdi. Akşamüstü Bab-ı Âli'de bir toplantı yapılarak durum görüşüldü. Toplantıda katillerin bulunup cezalandırılması üzerinde durulurken o sırada Köse Musa “bir kazadır olmuş, yamaklar da yola gelmek üzeredir” diyerek işin peşine düşülmemesini sağladı.

---

<sup>178</sup> Saim Sakaoğlu, “Manzum Tarihi Destanlar”, *X. Türk Tarihi Kongresi Ankara 22-26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. 5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s. 2022-2023; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e. , C. 4. , s. 2072-2073; Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 5, Ötügen Neşriyat A. Ş. , İstanbul 1994, s. 100; Reşad E. Koçu, *Yeniçeriler*, Nurgök Matbaası, İstanbul 1964, s. 304-306; Mustafa Baydar, *Atatürk ve Devrimlerimiz*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973, s. 103-104; Enver Behnan Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul 1961, s. 358; Abdurrahman Şeref, a.g.e., s. 372-373; Çağatay Uluçay, a.g.e. , s.156; İzzettin Barış, *Osmanlı Padişahlarının Yaşamlarından Kesitler*, Bilimsel Tıp Yayınevi, Ankara 2002, s. 195

<sup>179</sup> Georg Oğulkyan'ın Ruznamesi *1806-1810 İsyancıları (III. Selim, IV. Mustafa, II: Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa)*, Terc. Hrand D. Andreasyan, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1972, s. 2-3; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e. , s. 2074; Ubeydullah Kuşmânî, *Asiler ve Gaziler Kabakçı Mustafa Risalesi*, Haz. Aysel Danacı Yıldız, Kitap Yayınevi, 1. Basım Ekim 2007, İstanbul, s. 51-52; Yaşar Yücel, Ali Sevim, a.g.e. , s. 170

Bunun üzerine Sultan Selim’de gerekli tedbirlerin alınarak eşkıyanın dağıtılması ve zararlarına son verilmesini emretti. Bunun üzerine onlara nasihat etmek üzere Yeniçeri Ocağı’nın orta mütevellî ve ihtiyarları ile aşçı ustaları yazıcılarından bir heyet gönderildi. Gönderilen heyet onlara nasihat yerine gayret ve cesaret vermekte idi. Bunun üzerine isyancı yamaklar cesaretleterek Büyük dere çayırında toplandı.<sup>180</sup> İçlerinden Kastamonulu Kabakçı Mustafa Çavuş’u reis, Arnavut Ali, Bayburtlu Süleyman ve Memiş adlı kişileri kendilerine öncü seçtiler. Bunlar, gayelerine varmak için bütün yamakları topladılar.

Toplanan yamaklar, gerek Müslüman gerek Hıristiyan her kim olursa olsun hiç kimsenin ırz, can ve malına dokunulmamak, eğer dokunacak olursa idam olunmak ve Şeyhülislamlıkça tasdik olunmadıkça bir şey istenmemek hatta sokakta bir çöpü dahi almamak, beş vakit namazın bir vaktini dahi terk etmemek ve kaçırmamak, içilmesi men olunan içki ve rakı gibi içeceklerin bir damlasını bile ağza almamak, At Meydanı’nda toplanarak Bâb-ı Âli’den yapılacak isteklerine izin verilmedikçe dağılmamak üzere aralarında yemin edip Kuran’ı öpmek ve kılıç atlamak gibi ilginç bir inanç gösterisinde bulunarak anlaşmışlardı.<sup>181</sup>

Ertesi Çarşamba günü Büyükdere’den dört beş yüz kişiden ibaret oldukları halde ilerlemişler ve rast geldikleri serserileri de yanlarına katıp çoğalarak Tarabya’ya vardılar. Burada dokuz yüz kişi kadar oldular. Bunların yürüdükleri yolun biraz batısındaki Levend Çiftliği’nde bir miktar Nizâm-ı Cedit askeri vardı ve sayıları Üsküdar’dakilerle beraber 13 bine ulaşmaktaydı. Bu konuda Cevdet Paşa “Eğer Sultan Selim bu askeri kullansa, Musa Paşa’nın boynunu vursa idi, asileri te’dfib ile devlet nizâmını iâdeye muvaffak olurdu”<sup>182</sup> diye belirtmiştir. Fakat bu yapılamamış; hatta rivayete göre, Sadaret Kaymakamı Köse Musa bunların kışlalarından çıkmamasını emretmiştir.

<sup>180</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2075; A. Cevat Eren, *a.g.e.*, s. 455

<sup>181</sup> Ubedullah Kuşmânî, *a.g.e.*, s. 53; Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, C.3, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul 1994, s. 88; Georg Oğulukyan’ın *Ruznamesi 1806-1810 İsyancıları (III. Selim, IV. Mustafa, II: Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa)*, s. 3; Reşad E. Koçu, *a.g.e.*, s. 308; Mustafa Baydar, *a.g.e.*, s. 104-105; Vasfî Mahir Kocatürk, *Osmanlı Padişahları*, Buluş Yayınevi, Ankara 1957, s. 316-317; İzzettin Barış, *a.g.e.*, s. 195; Zuhuri Danışman, *a.g.e.*, s. 158-159

<sup>182</sup> Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, s. 88; Çağatay Uluçay, *a.g.e.*, s.156



İsyancıların henüz dağılmamasından dolayı Sultan Selim, merak edip Çarşamba günü Musa Paşa'yı saraya çağırtdtı ve “ Paşa bu ne sebepten dolaydır!” diye sorunca Musa Paşa “Bu işlere sebep benim yumuşaklığımdır, hakikaten bu işler benim yumuşaklığımdan dolayı doğmaktadır”<sup>183</sup> diye cevap vermiştir. Saltanatın atabeyleri hala işin iç yüzünden haberdar olmayıp eşkiyaya nasihat vermek için gönderilen kuruldun bir netice alınmadığından Bâb-ı Âli’de bir toplantı yaptılar. Köse Musa burada III. Selim’i kandırarak Yeniçeri Ocağı’ndan olup bu sayede bakırcılık ve kazancılık ticaretini inhisar şeklinde elde etmiş ve bu sayede büyük bir servet kazanmış olan Nizâm-ı Cedit düşmanlığı ile tanınmış Hacı Mustafa Ağa’yı sözde yamakları nasihatle dağıtmaya gönderdi.

Asilerle Yeni köyde görüşen Hacı Mustafa Ağa’nın getirdiği habere göre yamaklar Halil Haseki ve Mahmud Efendi’yi öldürmelerine pişman olmuşlardı. Ancak, boğaz taraflarında Nizâm-ı Cedit askeri buldukça kendilerine emniyet gelemeyeceğinden onlar çekilir çekilmez yerlerine dönmeyi kabul ediyorlardı. Bunun üzerine III. Selim, Nizâm-ı Cedit’in Levend Çiftliği’nde ve Üsküdar’da bulunan kışllarına çekilmelerini emretti. Bunun üzerine devlet ricali de iş bitti sanıp Bâb-ı Âli’den ayrılıp konaklarına gittiler ve istirahataya çekildiler.<sup>184</sup>

Bundan gizli maksat ise isyancıları İstanbul’a geçirerek saltanatın değiştirilmesi idi. Yamakların arasında Sultan Mustafa’nın adamları da bulunmaktaydı. Bunlar isyanın büyüyüp yayılması ve neticede III. Selim’in tahttan indirilmesine varması için ellerinden geleni yapıyor. Her türlü propaganda faaliyetlerinden geri durmuyorlardı.<sup>185</sup>

### **2.3. Ruscuk Yaranı’nın Faaliyetleri**

İstanbul’da çıkan Kabakçı Mustafa isyanı sonrasında Nizâm-ı Cedit yöneticilerinin üst düzey ileri gelenleri öldürülmüştü. Nizâm-ı Cedit yönetiminde bir alt kademedede bulunan yönetici kısmı ise ordu ile birlikte sefere çıkmış ve Kabakçı Mustafa hadisesinde İstanbul’da bulunmamalarından dolayı kurtulmuşlardır. Fakat yukarıda değindiğimiz gibi Rumeli’deki ordu içerisinde de Nizâm-ı Cedit taraftarlarına yönelik saldırı

<sup>183</sup> Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.*, s. 250-251

<sup>184</sup> *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2812; Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.*, s. 250-251

<sup>185</sup> Georg Oğulokyan’ın *Ruznamesi 1806-1810 İsyancıları (III. Selim, IV. Mustafa, II: Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa)*, s. 4-5; İsmail Hakkı Danişmend, *a.g.e.*, s. 86-87; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 2075-2076; Cemal Kutay, *Şehit Tacidarlar genç Osman ve Üçüncü Selim*, Yelken Matbaası, İstanbul 1997, s. 220-221; Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.*, s. 382; Yaşar Yücel, Ali Sevim, *a.g.e.*, s. 170

hareketleri belirmesi ile hayatları tehlikeye girenler Alemdar Mustafa Paşa himayesine girmişlerdi.

Alemdarın yanına sığınan Nizâm-ı Cedit erkânı Alemdar'ın dâhil olduğu gizli bir cemiyet kurmuşlardı. Bu cemiyetin amacı yenilikçi padişah III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak ve Nizâm-ı Cedit'i yeniden uygulamaya geçirmektir.<sup>186</sup> Bu cemiyete tarihimizde Ruscuk Yâranı ismi verilmiştir.<sup>187</sup> Bu cemiyetin üyeleri, başta Silistre Valisi ve Tuna Seraskeri Ruscuklu Alemdar Mustafa Paşa olduğu halde Mustafa Refik, Mehmed Sait Galip, Abdullah Ramiz, Mehmed Tahsin ve Mehmed Emin Behiç Efendilerdi. Bunların ne şekilde Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına geldiklerine yukarı da değinilmişti.

Ruscuk Yâranı'ı içinde Alemdar Mustafa Paşa'yı en çok etkileyen ve son ana kadar yanında olan kişi Ramiz Efendi idi. İlmiye sınıfından yetişmiş olan Ramiz Efendi yüksek vasıflarıyla Alemdar'ı istediği gibi idare ve sevk edebiliyordu. Bundan başka yine ilmiye sınıfından yetişmiş olan Tahsin Efendi'de Ramiz Efendi ile beraber Alemdar Mustafa Paşa'nın yanında olduğu için Tahsin Efendi'de Ramiz Efendi gibi hareket ediyordu. İlk defa Alemdarı etkileyen kişi Tahsin Efendi ama bunun olgunlaşmasını sağlayan ise Ramiz Efendi'dir.

Ruscuk Yâranı'nın etkisiyle Alemdar Mustafa Paşa'nın devlet idaresi hakkındaki görüşleri ve düşünceleri değişmeye başlamıştı. Özellikle Ramiz Efendi'nin bu devletin dâhili ve harici vaziyetini ve Sultan III. Selim'in meziyetlerini ve memleketi kurtarmak için yaptığı hizmetlerden bahsederken hamiyeti galeyana gelen Alemdar Mustafa Paşa, hemen gidip Sultan Selim'i tekrar tahta çıkaralım diyordu. Ruscuk Yâranı'nın etkisinde olan Alemdar Mustafa Paşa beş hocalı bir talebeye dönmüştü.<sup>188</sup>

Bu duruma farklı gözle bakan Kalost Arapyan Efendi (Ruscuk Âyânı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kahramanlıkları) isimli eserinde Rusya ile yapılan mütarekeyi müteakip, ordunun kış dolayısıyla Ruscuğa geldiğini ve orada Sultan Selim'i tekrar iclâs için görüşüldüğünü ve bu görüşmede Çelebi Mustafa Paşa'nın da bulunduğunu yazmakta ve şöyle demektedir:

<sup>186</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 82-83

<sup>187</sup> Mehmet Seyda, *Tarihimizde Gariplikler*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1973, s. 137; Zuhuri Danışman, *a.g.e.*, s. 179

“ Bu müzakereler esnasında Büyük Mustafa Paşa, onlara büyük bir cesaret ve itimatla: ‘Ey yüksek şan ve şeref sahibi devlet ricali, kumandanlar, ne için bu âsiler yüzünden müzakere ve müşavereleriniz korku ve dehşet altında oluyor? Biz, devleti idare eden adamlarız. Eğer biz, kendimiz, maruz bulunduğumuz musibetlere, felaketlere süratle derman bulamaz isek öldürücü korkunç tehlike gelip çatacaktır. İşte, Tuna civarındaki şehir ve kasabaları düşmanlarımız elimizden alacaklar. Hepsinin üstüne, her tarafa, büyük bir musibet çöktü. Âsiler tarafından tahta geçirilmiş olan padişahımızın idareye cesaret ve kifayeti yoktur. Takdir ve tefekkür kudreti, kendisinde mevcut değildir. Bilhassa onlardan çekinmektedir. Bu yüzden kanun ve nizam ortadan kalktı, her yerde fenalıklar, fesatlar yol aldı. Eğer devletimizin menfaatini, halkın refah ve saadetini arzu ediyorsanız, evvelâ, meşru hükümdarımız Sultan Selim’i hapisten çıkararak tahta geçirmeli sonra hepimizde matlûp veçhile devleti idare etmeliyiz’ dedi.

Devlet ricali, askeri kumandanlar, ileri gelenler, vaziyeti taktir etmekle beraber, bu işi başa çıkarmaya muktedir olamayacaklarını itiraf ettiler. O zaman Mustafa Paşa onlara ‘Acaba size neresi güç geliyor ki böyle söylüyorsunuz? Bana itaat ediniz, Allah’ın inayetiyle az zaman içinde size bunu temin edeceğim.’ dedi. Derhal sadrazam Çelebi Mustafa Paşa, Kaymakamı Mustafa Kethüda, reis Galip Efendi, defterdar Behiç Efendi, Yeniçeri ağası, çavuşbaşı Tahsin Efendi, kul kethüdası, ordu kadısı ve orda mevcut bulunan bazı zevat, kendi dinleri üzerine, emirlerine sadık kalmak üzere derhal yemin ettiler ve bu aht ve misakı yazı ile de tespit ve tahtim eylediler”<sup>189</sup>

Ruscuk Yârani’nin asıl maksadı Sultan Selim’i tekrar tahta çıkararak Nizâm-ı Cedit’i ihya etmek olduğuna göre Alemdar Mustafa Paşa’nın kendi kuvvetleriyle İstanbul’a gitmesi lazımdı. Fakat bunun hayata geçirilmesi zordu. Çünkü zahiresiz kalan Sadriâzam ordusunun Edirne’ye gelmesinden bile şüphelenen İstanbul, bu mevsimsiz gelişi iyi karşılamazdı. Zaten şimdiye kadar böyle bir olay da cereyan etmemişti.<sup>190</sup>

Ruscuk Yârani bu işi başarabilmek için öncelikle Alemdar Mustafa Paşa ile Sadrazam’ı barıştırmak ve Alemdar Mustafa Paşa’yı Edirne’de bulunan orduya getirmek Sadrazam’a ve İstanbul’a teminat vermek ve bundan başka Alemdar Mustafa Paşa hakkında Sultan Mustafa’nın yakın adamlarını ikna edebilmektir. Ayrıca orduya adam

<sup>189</sup> Kalost Arapyan Efendi, *a.g.e.* , s. 7

<sup>190</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 82-84; Rıza Nur Toker, *a.g.e.* , s. 170

sokarak her olaydan Alemdar'ı ve Ruscuk Yâranı'nı haberdar etmekte. En önemli ve başta gelen konu ise Sultan Selim'e bir suikast yapılmasını engellemektir.<sup>191</sup>

Ruscuk Yâranı niyetlerini açığa vurdukları zaman Sultan Selim'in hayatının tehlikeye gireceğini düşünerek Sultan Mustafa'nın yakınlarına samimiyetlerini arz ve davalarını ihsas ile onları kandırarak Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gitmesi için ruhsatı seniyye istihsal etmek üzere Refik Efendi'nin çoluk çocuğunu görmek bahanesiyle İstanbul'a gönderdiler. Ağustos ayının ortasında İstanbul'a ulaşan Refik Efendi kararlaştırıldığı gibi hemen faaliyete geçmiştir.

Bilhassa hazine vekili Nezir Ağa'ya gereği gibi hulul etmiş ve hazine kethüdası Selim Ağa ile baş çuhadar Abdulfettah Ağa'ya yakınlık peyda etmişti. Refik Efendi, bunlarla gizli gizli görüşmüş onlara Yeniçerilerin zorbaca hareketleri, hareketleri ile devlet nizamını bozmaları, vazifeleri dışındaki işlere karışmaları, bilhassa azilleri iade, Şeyhülislam tayini gibi büyük işlere cüret etmelerinin devletin aleyhine olduğunun ve bunlarında padişahın gücünü zayıflattığını üzülenek belirtmişti. Buna karşı Alemdar Mustafa Paşa'nın padişaha bağlılığından bahsedip onun İstanbul'a gelmesiyle bunların düzeleceğini belirtip paşanın İstanbul'a gelmesi için izin istemiştir. Buna inanan şahıslar durumu Sultan Mustafa'ya arz ettiklerinde Sultan Mustafa "Ocaklı yatıştır gibi oldu. Şimdilik durun." diyerek buna müsaade etmedi. Yalnız Refik Efendiyi reisülküttaplığa asaleten tayin ederek mükâfatlandırdı. Refik Efendi maksadına ulaşamasa da uygun bir ortam yaratmıştı. Refik Efendi Edirne'ye döndü burada Galip ve Tahsin Efendilerle buluştu.

Bu sırada nedense durumdan kuşkullanmış olan Sultan Mustafa'nın adamları Sultan Selim'i ortadan kaldırma düşüncesine kapılmışlardı. Musa Paşa bunu hissedince mesuliyetten kurtulmak için sadaret kaymakamlığından çekilme çarelerini araştırmaya başladı. Musa Paşa'nın bu maksada âlet olamayacağı anlaşıldığından iş başından uzaklaştırılıp yerine vaktiyle kaçtığı Rusya'dan dönmüş olan Tayyar Mahmud Paşa, Trabzon valiliği de uhdesinde bulunmak şartıyla sadaret kaymakamlığına getirildi (Kasım 1807).<sup>192</sup>

---

<sup>191</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 84

<sup>192</sup> Zuhuri Danışman, *a.g.e.*, s. 180-181; *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2823

Tayyar Paşa'nın kaymakamlığı Ruscuk Yaranı'nı korkutmuştur ve gerekli tedbirleri almaya başlamışlardır. Bu sırada Sultan Mustafa'nın adamları Sultan Selim'in işinin halledilmesi için orduda faaliyete geçmişlerdir. Bunun için Mart 1808 (22 senesinin Şevval, Zilkade, Zilhicce ayları maaşı) yılı maaşlarını vermek için orduya giden Nezir Ağa Sultan Selim'in öldürülme işini Sadrazam'a açmıştır.

Eğer Sadrazam bu işe muvafakat ederse kaydı hayat şartıyla o makamda kalacaktı. Bunu esas itibariyle kabul eden Sadrazam ordu ricalinin de ele alınmasını tavsiye etmişti. Bunun üzerine Nezir Ağa, İstanbul'da kendisiyle tanışan Reisülküttap Refik Efendi ile görüşerek bu konuyu açmıştır; çünkü onlara göre Refik Efendi Sultan Mustafa mensuplarındandı. Durumdan korkan Refik Efendi hemen Ruscuk Yâranı'nı bu durumdan haberdar etmiştir. Ayrıca Nezir Ağa'yı da iğfale çalıştı. Nezir Ağa bundan sonra bu konuyu sadaret kethüdası Moralı Osman efendi'ye açmıştır.

Bu işe çok hiddetlenen Osman Efendi, ipucu vermeyerek bu işe zahiren muvafakat etmiş fakat Ocak erkânının ve Ocaklının muvafakati olmadan başaramayacağını belirtmiştir. Nezir Ağa yanından ayrıldığında gizlice yeniçeri ağasını ve ocak erkânını haberdar ederek: “Sultan Osman hadisesinden beri üzerinizde olan lekeyi henüz silemediniz, maazallah bu işe muvafakat ederseniz ocağınız ebedi lânete mazhar ve gazabı ilâhi ile zirü zeber olacağı mukarrerdir.”

Nezir Ağa ise devlet ricalini ikna ettiğini düşünerek bundan sonra ocak erkânıyla görüşmüş ve aynı teklifi onlara sunmuş, ağalar bunu duyar duymaz: “ Hâlâ yediğimiz nimet ve giydiğimiz kisvet Sultan Selim Efendimizin âsârı inayeti ve devri saltanatımın füyûzâtı bereketidir. Maazallahü teâla bir kılına dokunacak şöyle dursun tarafına fena bakanların hasmı canıyız, ha'l edilmeleri dahi zamirimiz değil iken nasılsa kazâra oldu, hele bu dediğiniz madde kale değil kale bile getirilemez”<sup>193</sup> diye cevap verdiklerinden Nezir Ağa bir iş beceremeden İstanbul'a döndü. Tek ümitleri Refik Efendi'nin ümit verdiği Alemdar Mustafa Paşa'ya kalmıştı.

Nezir Ağa'nın İstanbul'a dönmesiyle birlikte Ruscuk Yâranı Sultan Selim'in bir emri vaki ile öldürülmesini engellemek için Tayyar Paşa'nın kaymakamlıktan azline çalışmak oldu. Bunun üzerine Refik Efendi Sadrazam ile Tayyar Paşa'nın arasını açmak

---

<sup>193</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 91-92; Vahid Çubuk, *a.g.e.* , s. 331- 333; Ahmet Rasim, *a.g.e.* , s. 202-205

için “Tayyar Paşa bir ay kaymakamlıkta kalırsa sadarete geleceğinden şüphe yoktur. Vakit geçirmeden İstanbul’dan uzaklaştırma çareleri aranmalıdır.” diyerek sadrazamı kandırmıştır ve Tayyar Paşa’yı azil için yoğun bir çalışma başlatılmıştır.

Sonuçta Mart 1808 tarihinde Tayyar Paşa Dimitoka’da oturmak üzere azledildi. Böylece Sultan Selim’e suikast düzenleyebilecek olan en tehlikeli şahıs İstanbul’dan uzaklaştırılmıştır.<sup>194</sup> Bu sırada Ruscuk Yârani denilen kişiler çeşitli görevlere atanmışlardır. Sadaret kethüdalığı Reis-ül Küttab Refik Efendi’ye Reis-ül Küttablık da Galip Efendi’ye verilmiştir. Bu sırada Osmanlı ordusunda da bazı tayinler yapılmıştır. Tahsin Efendi’ye asaleten çavuşbaşı, Alemdar Mustafa Paşa’nın adamlarından ve Divan-ı Hümayun memurlarından Seyit Efendi orduya Kasapbaşı olmuşlardır.<sup>195</sup> Serdar-ı Ekrem kendi zaafından bihaber Alemdar Mustafa Paşa’nın Rumeli’de gücünü kırmak için Yılıkoğlu, Gâvur Hasan ve İbrail Nazırı gibi birtakım kimseleri Edirne’ye davet etti. Refik Efendi’nin bu durumu gizlice Alemdar Mustafa Paşa’ya bildirmesi üzerine Alemdar Mustafa Paşa av bahanesiyle on bin kadar seçme askeriyle Edirne’ye doğru geldiği haber alınınca gerek Edirne’de ve gerekse İstanbul’da herkesi telaş sardı.<sup>196</sup> Sultan Mustafa’nın durumu sorması üzerine İstanbul’da kimsenin bundan haberi yoktu. Ordudan sebebi soruldu.

Bu sırada Alemdar Mustafa Paşa taraftarlarından gelen bir yazıda Serdar-ı Ekrem’in Yılıkoğlu gibi bazı kimseleri Edirne’ye davet etmesi alemdar Mustafa Paşa’yı kızdırdığı ve önlem alınmazsa sonunun kötü olacağı bildirilmiştir. Bunun üzerine Sultan Mustafa’nın Serdar-ı Ekrem’e gönderdiği hattı hümayun ile Yılıkoğlu ve emsali kimseler boğaz muhafızı Hakkı Paşa’nın emrine verildi ve böylece Alemdar Mustafa Paşa’nın gönlü alınmaya çalışıldı.

Bu sırada Refik Efendi Serdar-ı erkemle görüşerek “Bazı sefer hazırlıklarını görüşmek maksadı ile nüfuzlu birinin Alemdar Paşa’ya gönderilmesinin ve gidecek olanın Alemdar’ı tasattuttan vazgeçirmeye çalışmasının doğru olacağını” anlatınca Serdar-ı Ekrem bu işi kim becerir diye sordu. Refik Efendi: “Behiç Efendi’nin öteden beri Alemdarla tanışıklığı vardır ve bu gibi işler için liyakatli olduğu bilinir” diye tavsiyede

---

<sup>194</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2183-2184

<sup>195</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2185

<sup>196</sup> Vahid Çubuk, *a.g.e.*, s. 333

bulundu.<sup>197</sup> Behiç Efendi derhal çağrıldı ve yapacağı kendisine bildirildi başardığında mükâfatlandırılacağı bildirildi. Behiç Efendi başta kabul etmeyerek işi yokuşa sürdü ama Serdar-ı Ekrem'in ricasıyla ve işin sonunda defterdarlık vaat edilerek Behiç Efendi ikna edildi ve Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına gönderildi.

Ramiz Efendi ve Alemdar Mustafa Paşa ile görüşen Behiç Efendi işin yoluna girdiğini anlattı. Gizli maksatlarına dair bazı meseleleri konuştuktan sonra güya Serdar-ı Ekrem ile Alemdar'ın aralarını bulmuş ve Tuna yalısının muhafazasını Alemdar'a kabul ettirmeyi başardıktan sonra Edirne'ye döndü ve kendisine söz verildiği üzere defterdarlığa dair olan telhis de kendisine verilmiştir.<sup>198</sup>

Serdar-ı Ekrem ile Alemdar Mustafa Paşa arasında yapılan anlaşmaya göre Tuna boyunun korumasını eskiden olduğu gibi Alemdar Mustafa yapacaktı ve bu anlaşmadan sonra ordu heyeti Edirne'de kalacak ve icabında Sadrıâzam hem Rus hem de Sırp cephesine yardım edecekti. İşte Behiç Efendi, İstanbul'dan müsaadesi alınacak olan bu kararın temini ve bu husus hakkında şifahi izahat da vermek üzere payitahta gönderilmişti. Behiç Efendi bir taraftan Babıâli ile resmen temasa geçip kendisine havale edilen işleri takip ederken diğer taraftan Ruscuk Yâranı ile birlikte kararlaştırılan Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelmesi için uğraşıyordu. Bunun için Gürcü Fettah ve Nezir Ağalarla görüşüp Alemdar Mustafa Paşa hakkında Refik Efendi'nin dediklerini teyit etmiştir.

Bu sırada ise mütegalibenin makamı saltanata karşı olan hürmetsizliklerinden bahsetmiş ve Alemdar'ın Padişah'ı bu durumdan kurtaracak tek kişi olduğunu belirtmiş ve Alemdar Mustafa Paşa'nın ağzından olarak da "Padişahımızın bizim gibi sadık kulları var iken Allah'tan korkmaz bir alay edepsizin arasında bir şeyhülislamı azil ve nasba kadir olmamasının sebebi bizim bu işlere bakmamızdan dolayı halk bize lanet etmektedir" diyerek paşa'nın heyecan içinde bulunduğunu, ikna edici bir ifade ile beyan etmiş ve daha birçok şeyler söylemiştir. Bu sözler üzerine ikna olan Ağalar "Paşa hazretleri, efendimize hizmet etmek istiyorsa evvela Sultan Selim'i idam etmelidir" demişlerdir. Behiç Efendi soğukkanlılığını muhafaza ederek: "Evet sultan Selim hayatta oldukça Şevketlü Efendimizin rahat ve huzur bulamayacakları muhakkaktır.

---

<sup>197</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2185-2186

<sup>198</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 93-96; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2185-2186

Fakat mademki Yeniçeri ve bütün İstanbul halkı ve Rumeli âyanları ile serasker paşa ona muhaliftir. Vücudu yok gibi ve bir şey yapamayacağı açıktır. İdamı ise bazı mahzurlar doğurur ve hatıra gelemeyecek fırsatların meydana çıkmasına sebep olur. Bu cümleden olarak Fransa imparatoru Napolyon gibi bir cihangir ile aralarındaki sıkı dostluk sebebiyle hallolunduğu zaman İstanbul'daki elçisi Sebastiyân'ı müzakere meclisinde resmen imparatorun memnuniyetsizliğini ilan ve Sultan Selim hakkında suikast vuku bulursa Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki dostluğun bozulacağını beyan etmişti. Kaldı ki on dokuz sene saltanat makamını işgal eden padişahın sayısız taraftarı bulunacağı açıktır. Bu hususun şimdilik terk edilmesi ve ihtiyat yolunun tutulması doğru görünüyor.

Vakti gelince serasker paşa padişahın emri ile bu hizmeti de yerine getirmeye amadedir” gibi sözlerle ağları ikna eder gibi olmuş ve sözüne devamla: “Şefkatli Efendimize kudretli bir kölesi böyle sıkıntılı zamanında hizmete talip olurken rağbet etmemek sonradan pişmanlığa sebep olur. Burasını da düşünmek lazımdır” diyerek konuşmasını bitirmiştir. Bunun konuşma üzerine ikna olan ağalar peki ne yapmak lazım diye sorduklarında Behiç Efendi: “ Bu meselenin halli pek az bir himmetle mümkündür. Fakat son derece gizliliği gerektirir. Allah korusun ocaklı tarafına verilecek en ufak bir sır büyük tehlike doğurur” diyerek meselenin gizliliği her iki tarafça da kabul edilerek birbirlerine büyük yeminlerle teminat vermişlerdir. Bunun üzerine Behiç Efendi Alemdar'ın İstanbul'a gelebilmesi için hattı hümayuna lüzum olmayıp ağalar tarafından Alemdar'a hitaben yazılacak bir tahriratın bu işe kâfi gelebileceğini belirtmiştir.

Alemdar Mustafa Paşa'nın önce orduya oradan da İstanbul'a getirileceğini belirtmiştir. Behiç Efendi'nin hattı hümayuna gerek olmadığını belirtmesinin sebebi zorba topluluğu tarafından sorulan soru olursa Sultan Mustafa'nın ben yazmadım diye yemin ederek onları ikna edebilmesi içindi.

Orduya giden yeni defterdar, orada Refik, Galip ve Tahsin efendilerle görüşerek keyfiyeti Ruscuğa Alemdar'ın akıl hocası Ramiz Efendi'ye bildirmişler ve Fettah Ağa'nın Alemdar'a hitaben yazdığı mektubu da göndermişlerdi. Bundan sonra Ruscuğ Yâranı Alemdar Mustafa Paşa'nın Edirne'ye Yani orduya gelebilmesi için bir plan hazırladılar ve faaliyete geçtiler.



Mütareke bitip, sefer için yeni tedbirler almak lüzumu belirince ordu yetkililerinin yaptıkları toplantılarda Ruscuk Yaranı'na mensup olanlar (iki tarafın da ihtiyacı fazla Osmanlı ordusunda ise muktedir kimse yok. Böyle giderse sonu felaket getirir) Serdar-ı Ekrem'e korku verdiler. Yine kendilerinin planı dâhilinde Alemdar Mustafa Paşa beraberinde vilayet ileri gelenleri olduğu halde beş altı bin sekban ile Ruscuk'tan teftiş bahanesiyle ayrıldığı haberi geldi. Bunlar “Serasker Paşa Ruscuk'tan çıkıp bu tarafa doğru hareket etmiş orduya davetle sefer işlerine dair kendisiyle konuşulsa büyük faydası olur” diyerek Sadrazamı kandırıp ikna ettiler.<sup>199</sup>

Serdar-ı Ekrem'in davet mektubunu alan Alemdar Mustafa Paşa derhal kalabalık bir askerle Edirne'ye gelip karargâhını kurdu. Ertesi gün ise Serdar-ı Ekrem'in karargâhına gidip onunla görüştü. Alemdar Mustafa Paşa'nın böyle ansızın orduya gelmesi İstanbul'da heyecana sebep oldu. Durum ordudan soruldu. Bu suale sefer hazırlıklarını görüşmek için gelmiş olduğu cevabı verildi. Alemdar'ın orduya gelmesiyle Serdar-ı Ekrem ile aralarındaki soğukluk da giderilmiş oldu. Ruscuk Yâranı'nın verdiği karar mucibince Alemdar Mustafa Paşa Sadrazam ile gayet dostça geçinecek ve Sadrazam İstanbul'a gitmesi hususunda ikna edecekti. Birçok müzakerelerden sonra Sadrazam İstanbul'a gitmeyi kabul eder gibi olduğu bir sırada Alemdar Mustafa Paşa: “Öğle ise ben de gider, Efendimiz'in mübarek yüzünü görürüm ve hâkipâyine yüz sürerim...”<sup>200</sup> der demez etraftan hemfikir olan yâran da onun ordu ile birlikte bulunmasında çeşitli yararlıklar bulunduğunu belirterek sözlerini bitirdiler. Yâranın uzun zamandan beri hazırlığını yaptıkları hile ve düzenbazlık da istedikleri gibi neticelendi.

#### **2.4. İsyanın sonuçları**

Kabakçı Mustafa önderliğindeki isyan hareketinin bastırılması için alınan tedbirler hep aksi durum yaratmış, Kabakçı Mustafa'nın hareketi adım adım ilerlemiştir. Nizâm-ı Cedit askerinin boğaz içlerinden kışlalarına çekilmesi üzerine yamaklar rahat bir biçimde Rumel-i Hisarı'na doğru harekete geçtiler. Önlerinde bulunan münadiler “ Yâ İbadallah! Bizim meramımız Nizâm-ı Cedit belâsını kaldırmaktır, başka niyetimiz yoktur, Müslüman olanlar, kendilerini ocaklı bilenler bizimle beraber olsun” diye bağırırmaktaydılar. Böylece geçtikleri yerlerde de kendilerine katılanlarla sayıları

<sup>199</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 97-101; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.* , C. 4, s. 2187-2193

<sup>200</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.* , s. 13-14

çoğalmış ve gece dört sıralarında Tophane'ye gelmişlerdir. Bunun üzerine Köse Musa ve Sekbanbaşı tarafından Topçu Ocağı'na "Sakınıp müdafaa etmesinler, bu iş herkesin anlaşmasıyladır" diye haber gönderilmiş olduğundan çaresiz topçular dahi kazanlarını Tophane meydanına çıkarıp Kabakçı Mustafa gurubuna katıldılar.<sup>201</sup>

Musa Paşa, geceleyin padişahın yanına gidip durumu anlattı. Sultan Selim, kan dökmekten hoşlanmadığından bu olayı küçümsemiş ve yamakların nasihat yolu ile yatıştırılması için Musa Paşa'ya gerekli yetkiyi vermiştir. Bunun üzerine Musa Paşa'nın daveti üzerine Şeyhülislam, sadrazam ve devlet ricali sabahleyin toplandılar. Hemen meclis toplanıp mesele üzerinde görüşmelere başlandı. Bu sırada kayıkçı, hamal, bekâr ve serseri güruhu da gurup gurup İstanbul'a geçip isyancılara katılmaktaydı. Ayrıca birkaç yüz kalyoncu da onlar ile birleşip İstanbul tarafına geçmişlerdi. Bu şekilde isyancı gurup çoğalmış, çarşı ve sokaklarda "kimseye zararımız yoktur" diye halka güven vererek ve bütün ocaklıları birleşmeye davet ederek Et Meydanı denilen yere vardılar. Yeniçeri kazanları ortaya çıktı. Cebeciler de onlarla birleştiler. Bu durumu haber alan yeniçeri ihtiyarları ve söz sahipleri sabahleyin Süleymaniye camiinde toplandılar. Ocak başçavuşu kahveci Mustafa Ağa gelip onları Ağa kapısına davet etti. Oraya gidildiğinde Yeniçeri ağası vekili olan sekbanbaşı, bu ihtilalin bastırılmasına çare nedir diye kendilerinden sordu.

Bunun üzerine Şeyhülislam ile Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin Ağa kapısına gelip kendileriyle görüşmesini istemişlerdir. Davet kabul edilmiş ve Ocak ihtiyarları Şeyhülislam Ataullah Efendi, Rumeli Kazaskeri Ahmet Muhtar Efendi, Anadolu Kazaskeri Mehmed Hafid Efendi ve İstanbul kadısı Mehmed Murad Efendilerle görüştüler. Ulema efendiler asileri tasvip ediyorlardı.<sup>202</sup> Bunun üzerine Yeniçeri Ocak ihtiyarları izin isteyip kışlalarına döndüler. İşte o esnada Kabakçı Mustafa ve adamları da kışlalara girmek üzere idi. Ağa kapısından gelen ihtiyarlar ve söz sahipleri ile diğer ileri gelenleri merasimle karşıladılar sonra hepsi yeniden anlaşma yapıp yemin ettiler. Yeniçeri kazanlarını meydana çıkardılar.

---

<sup>201</sup> Georg Oğulokyan'ın Ruznamesi, *a.g.e.*, s. 4-5; İsmail Hakkı Danişmend, *a.g.e.*, s. 86-87; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 2075-2076; Cemal Kutay, *Şehit Tacidarlar genç Osman ve Üçüncü Selim*, Yelken Matbaası, İstanbul 1997, s. 220-221; Erdoğan Tokmakçıoğlu, *a.g.e.*, s. 382; Yaşar Yücel, Ali Sevim, *a.g.e.*, s. 170

<sup>202</sup> *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, 2812-2813; Georg Oğulokyan'ın Ruznamesi, *a.g.e.*, s. 5-7;

Halk bu durumdan haberdar olunca evlerine gizlenmiş ve dükkânlarını da kapatmıştı. Bunun üzerine isyancıların ileri gelenleri “ dükkânlar açılsın, kimse işinden kalmasın, kimseye zararımız yoktur; bizim ayaklanmamamız ancak Allah yolunda olanların rahatı ve devletin nizamı içindir” diye münadiler çıkartıp halka güven vermişlerdi. Bütün yeniçerileri de Et Meydanı’na çağırılmışlardı. Bunun üzerine dükkânlar yeniden açıldı ve halk rahat hareket etmeye başladı. Et Meydanı’nda toplananların sayısı çoğaldı. Bunlar kimseden parasız bir şey almadıklarından dolayı Et Meydanı satıcılarla doldu. Vaziyet Musa Paşa tarafından saraya bildirildi.<sup>203</sup>

Bunun üzerine III. Selim saray kapılarını kapattırdı.<sup>204</sup> Diğer taraftan Nizâm-ı Cedit’in kaldırılması için Bâb-ı Âli’ye bir hattı hümayun gönderdi. Şeyhülislam Efendi, isyancı guruba Nizâm-ı Cedit’in kaldırıldığını bildirdi. Bunlar dağılacağı sırada Köse Musa devreye girerek isyancılara başka isteklerinin olup olmadığını öğrenmek için sekbanbaşı ile fetva emini ve vekâyi kâtibi efendileri Et Meydanı’na gönderdi. Nizâm-ı Cedit’in kaldırıldığını<sup>205</sup> duyduklarında memnun ve sevinçli bir şekilde hemen Musa Paşa tarafından hazırlanarak gizlice Kabakçı Mustafa’ya gönderilmiş olan isim defterini ortaya koyup “İşte burada yazılı on bir kimse memleketi harap etti, bunları diri veya ölü olarak padişahımızdan isteriz”<sup>206</sup> dediler.

Padişahın katli istenen rical, devlet ve saltanat müsteşarı makamında bulunan ve İbrahim kethüda diye tanınmış olan İbrahim Nesim Efendi, Bahriye Nazırı Hacı İbrahim Efendi, Rikâb-ı Hümayun kethüdası Memiş Efendi, Reisülküttâb vekili Safa Ahmed Efendi, İrad-ı Cedid defterdarı Ahmed Bey, Darbhâne emini Ebu Bekir efendi, valide kethüdası Yusuf Ağa, saray ricalinden sır kâtibi Ahmed Efendi, mabeynci Ahmed Bey, bostancıbaşı Şakir Bey ve müderris kaptan naibi Lütfullah efendi idi.<sup>207</sup> İsyancıların tam bir güven içinde dağılmaları için Nizam-ı Ceid’in kaldırıldığı dellallarla İstanbul’un her tarafına duyuruldu. Fakat bunun bir faydası olmadı. İsyancılar “Bizim işimiz Et Meydanı’nda görülemeyecek, At Meydanı’na gidelim” diyerek At Meydanı’na geçtiler.

<sup>203</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2078-2079

<sup>204</sup> *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2813

<sup>205</sup> Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 9, Eko Ofset, İstanbul 1996, s. 172; Mustafa Baydar, *a.g.e.*, s. 105; Feridun Fazıl Tülbentçi, *a.g.e.*, s. 203; Zuhuri Danışman, *a.g.e.*, s. 159

<sup>206</sup> Zuhuri Danışman, *a.g.e.*, s. 159

<sup>207</sup> Zuhuri Danışman, *a.g.e.*, s. 159-160; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2079-2080

İsyancılar bu arada “Şer’ile görülecek davamız vardır. Şeyhülislam ve Kazaskerler buraya gelsinler” diyerek listeyi Ağa kapısına gönderdiler. Ataullah Efendi hükümdara bu on bir kişinin cezası tertip edildiğinde asilerin yatışacağını bildirdi.<sup>208</sup> Bunun üzerine Sultan Selim, Sırkâtibi Ahmet Efendi ile mâbeynci Ahmet Bey’e “Sizi de isterlermiş, belki elimden alırlar, varın başımızın çaresini görün” diye izin vermiş ve Musa Paşa’ya da “İbrahim Kethüdâ, Hacı İbrahim Efendi ve Sır Kâtibi Ahmet Efendi ile aramızda anlaşma vardır, onların idamından vazgeçilerek değerlerinin de kurtulması mümkün olmadığı takdirde icaplarına bakılsın” diye emir buyurmuşlardı.

Bunun üzerine İbrahim Efendiler bırakılarak diğerlerinden Memiş, Safa ve Bekir Efendiler Bâb-ı Âli’de, Bostancıbaşı Şakir Bey sarayda boğularak idam olunup kesik başları isyancılara göndermişlerdir.<sup>209</sup> İbrahim kethüda kaçtıysa da yakalanıp Mühendisbaşı Ali Ağa ile birlikte Et Meydanı’nda vahşice parçalandı. Bu sırada “Nizâm-ı Cedit geliyor” diye bir ses duyulmuş, asiler hemen her şeyi bırakıp birbirini çiğneyerek kaçımaya başlamışlardı. Lakin bunun doğru olmadığını anlayıp yeniden toplandılar.<sup>210</sup> Saray Enderun ağaları tarafından bu hususta Sultan Selim’e hayli ikazlar da bulunmuş ise de “Benim için kan dökülmesin, benim yüzümden Muhammed ümmetine zarar gelmesin” diye mürafaa ve karşı savunmada bulunmamıştır.

III. Selim, sadaret kaymakamına bir hatt-ı hümayun gönderip “daha meramları nedir” diye sorunca İrad-ı Cedid hazinesinin ilgasını istediler. III. Selim bunu da kabul etti ve dellallarla her tarafa bildirdi. Fakat isyancılar dağılıcağına isyan daha da büyüdü ve hal şehzadelerin korunması durumuna geldi. O vakit Osmanlı soyundan yalnız Abdülhamit Han’ın, Sultan Mustafa ve Sultan Mahmud adında iki şehzadesi olup Sultan Selim’in korumasındaydılar. İsyancılar, şehzadeleri “Kimseye inanmıyoruz, tarafımızdan güvenilir adamlar koyup muhafaza edeceğiz” demeleri üzerine durum Sultan Selim’e bildirildi. Sultan Selim “İlmiye sınıfından biri ile ocaklıdan biri saraya gelip şehzadeleri korusunlar”<sup>211</sup> diye emir verdi.

Bu durumdan dolayı son derece üzüntülü olan Sultan Selim Bâb-ı Âli’ye gönderdiği bir hatt-ı hümayunda “Benim zürriyetim yoktur. Şehzâdeler benim evladım ve iki

<sup>208</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C.4, s. 2080-2081

<sup>209</sup> Çağatay Uluçay, *a.g.e.*, s.156; *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s.2813-2814

<sup>210</sup> Zuhuri Danışman, *a.g.e.*, s. 160

<sup>211</sup> *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2814-2815

gözümdür. Allah korusun benim onlara kötülük yaparak temiz Osmanlı sülalesinin son bulmasına ve Osmanlı Devleti'nin yok olmasına sebep olmam hatır ve hayale gelir şey midir? Allah o günleri göstermesin. Cenab-ı Hak onların ömrünü uzun eylesin” diye buyurmuştu.<sup>212</sup>

Ertesi Cuma günü şeyhülislamın başkanlığında sekbanbaşı ile mazûlleri, turnacıbaşılar ve ocak ihtiyarları toplandılar. Derneğin dağılması ve herkesin yerli yerine gidip boğaz sergerdelerine hil'atlar giydirilmesi, rütbe ve bahşişler verilmesi kararlaştırıldı. Böylece, isyan sona ererken Ataullah Efendi birdenbire: “Varın bir kere başbuğlara ve sergerdelere sorun, başka bir istekleri var mı?” dedi. Bunun üzerine Ocak ihtiyarlarından dört kişi sergerdelerin yanına gittiler. Onlar da: “Neferlerimizle konuşalım” dediler. Tam bu sırada İstanbul kadısı Mehmed Murad Efendi asilerin yanına gelip: “Bundan sonra bu padişaktan güven beklenebilir mi?” deyince meselenin şekli birdenbire değişti.

Eşkıyanın öncüleri kızgınlıkla şeyhülislam Ataullah Efendi'nin yanına gidip “Sultan Selim saltanatın koruyucusu değildir. Devletin idaresini bir takım zalimlerin eline verdi. Kendisi zevk ve eğlence ile meşguldür. Devleti elinde tutanlar ise halka çeşitli işkenceler yapıyorlar” diyerek hilafetinin sıhhat ve sıhhatsızlığı konusunda fetva istediler. Toplantıda bulunanların çoğu aynı fikirde olduğunu belirtince Ataullah Efendi, Sultan Selim'in tahttan indirilmesi için fetva verdi. Bâb-ı Âli'de bulunan bir kısım ulema At Meydanı'na gelip hal'in doğru olmadığını asilere anlatmaya çalışırken bu sırada Kabakçı Mustafa'nın arkadaşlarından Bayburtlu Süleyman “Padişah ile kul arasına nefsâniyet girdi, şimden sonra ne o bize padişahlık edebilir ve ne de biz ona kulluk edebiliriz. Hemen bu hususa bir bağlantı verelim” diye konuşmuştur.<sup>213</sup>

Tam bu sırada At Meydanı'nda Sultan Mustafa'nın padişahlığına Fatih okuyup asker bir ağızdan âmin demişti. Ataullah Efendi yanına iki bin kişi alıp saraya yollandı. Oraya varılınca bayraklar Bâb-ı Hümayun'un iki tarafına dikildi. Hal' haberini Sultan Selim'e Anadolu Kazaskeri Mehmed Hafid Efendi haber verecekti. Kızlar ağasına Sultan

<sup>212</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2082-2087; *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2814-2815; Mustafa Baydar, *a.g.e.*, s. 106-107; A. Cevat Eren, *a.g.e.*, s. 455; Enver Behnan Şapolyo, *a.g.e.*, s. 359; Çağatay Uluçay, *a.g.e.*, s.157; Mustafa Müftüoğlu, *a.g.e.* s. 152-153

<sup>213</sup> *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2814-2815; Cemal Kutay, *a.g.e.*, 223-227; Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.*, s. 251-253; Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.*, s. 382-384; Reşad E. Koçu, *a.g.e.*, s. 310-313; Çağatay Uluçay, *a.g.e.*, s. 156

Mustafa cülus etmedikçe askerin dağılmayacağını yazıp gönderdi. Ağa, tezkereyi açmadan sünnet odasında bulunan III. Selim'e verdi. III. Selim tezkereyi açıp okuyunca: "Allah'ın takdiri budur" diyerek Harem-i Hümayun'a gidip tac ve tahtını Sultan Mustafa'ya vererek tebrik etmiştir 29 Mayıs 1807.<sup>214</sup>

## 2.5. Dördüncü Mustafa'nın Tahta Çıkışı ve Asilerin Tayinleri ve Ödüller

IV. Mustafa, I. Abdülhamit'in büyük oğlu ve II. Mahmud'un ağabeyidir. 27 yaşında (29 Mayıs 1807) iken tahta geçmiştir.<sup>215</sup> O gün has odadan Süleyman Ağa ve Tayfur Ağa-zade Ali Bey ile Tayfur Bey mâbeyincilik hizmetine getirildiler. Tayfur Bey'e ayrıca baş kitâbetlik hizmeti de verilmişti. Ertesi cumartesi günü sabahleyin yine Et Meydanı'nda toplandı. Ocaklı ile birleşip bir meclis kuruldu. Boğaz sergerdelerine "İstekleriniz ne ise padişah tarafından izin verilecektir." diye onlara teminat verildi. Kabakçı Mustafa Ağa, Rumeli kaleleri nezaret ve ağalığını istedi. Hemen turnacıbaşılık payesiyle kendisine isteği verildi. Serkerdelerden Arnavud Ali de Anadolu tarafındaki kalelerin nezaret ve ağalığını istediğinde ona da Anadolu kaleleri ağalığı verildi. Diğer serkerdelerden Bayburtlu Süleyman Ağa'ya tersane-i amire sancak kaptanlığı verildi. Memiş'in isteği sorulduğunda "bin altın isterim, başka şey istemem" demiş ise de yüz yirmi akçe yevmiye ile haseki tekâüdüğü görevine razı oldu. Bu sekerdelerin yanında bulunan on yedi çavuş altmışar, ellişer, kırkar akçe yevmiyeler verilmiştir.<sup>216</sup> Yeniçerilere 180.000 kuruş cülus bahşisi, yamaklara da 100.000 kuruş ihsan verildi. Asi liderleri olan bazı kimselerde bol bol bahşiş aldılar.<sup>217</sup> Böylece isyancıların istekleri yerine getirilmiş ve isyancılar dağılmıştır.

Musa Paşa, askeriye'nin işten elini çekip kendisinin makamında serbest kalmasını istemekteydi. Bunun için Et Meydanı'ndaki isyancılar dağıldıktan sonra Rumeli Kazaskeri Muhtar Efendi, Nakibül-eşraf Dürri-zâde Abdullah Efendi, Anadolu kazaskeri Hafid Efendi, İstanbul payelilerinden Münib Efendi ve İstanbul kadısı Murad-

<sup>214</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2087-2089; Ubedullah Kuşmânî, *a.g.e.*, s. 57-58; Rıza Nur Toker, *Türk Tarihi*, C. 3-4, Toker Yayınları, İstanbul 1994, s. 169; Adil Şen, *Osmanlıda dönüm Noktası III. Selim Hayatı ve Islahatları*, Fecr Yayınları, Ankara 2003, s. 66; Enver Behnan Şapolyo, *a.g.e.*, s. 360

<sup>215</sup> Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, s. 96; Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, s. 112; Enver Behnan Şapolyo, *a.g.e.*, s. 363; Abdurrahman Dilipak, *İhtilaller Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul 1991, s. 29; Necdet Sakaoğlu, "Mustafa IV" *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, YKY, İstanbul 1999, s. 277

<sup>216</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2092-2093

<sup>217</sup> Vahid Çubuk, *Kuruluşta Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 7, Emre Yayınları, İstanbul 2002, s. 326

zâde Efendi şeyhülislam konağına davet olundular. Kaymakam Musa Paşa da hazır olduğu halde şeyhülislamlıkta yapılan toplantıya Sekbanbaşı Arif Ağa ve ocaklı ileri gelenleri de çağrılmıştı.<sup>218</sup>

Yapılan görüşmeler sonucunda 31 Mayıs 1807’de isyancılar ile padişah arasında ilginç bir sözleşme imzalandı. Hücctin metin kısmında Nizâm-ı Cedit’e karşı gelmelerinin ve hep birlikte hareket ederek onu ortadan kaldırmalarının sebebi şu şekilde açıklanmıştı. Toplanan kurulun Hücct-i Şeriye diye bilinen belgeyi oluşturmalarının ve olayların ortaya çıkmasının sebebini ve hatta devlet adamlarının dahi bu yeni duruma kızmasının sebebi şudur: Fethedilen araziden devlete ayrılan kısım itibariyle Nizâm-ı Cedit’in finansmanı için İrad-ı Cedit namıyla kurulan hazineye ayrılmasından dolayı, ileriye gören devlet adamlarının bunun ne kadar olumsuz bir durum olduğunu ve Nizâm-ı Cedit tabiriyle sonradan çıkarılmış adetleri ve kendileri sanki bir tılsım, efsun gibi devleti kurtaracağız demeleri ve yaptıkları planları ile eylemleri boş bir uğraştan başka bir şey değildir. Ayrıca İrad-ı Cedit hazinesi de halka zulümden başka bir şey değildir.

İrad-ı Cedit’in amacı ve neticesi sadece Nizâm-ı Cedit ricalinin nefislerine kaynak oluşturmaktı. Ayrıca bunların Hıristiyan devletlerle münasebeti Müslümanları çok üzümüştür. Ayrıca şanlı bir geçmişe ve başarılarıyla bilinen Ocağı da ürkütmüştür. Sultan Selim Han’ın dahi güzel tavır ve vaatleri ortada kalmış, hızla eski ananelerden uzaklaşmıştır. Sultan Selim Han’ın erkânı hep kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmişlerdir. Bunlar zevk ve sefaya dalmış, gösteriş için yarışır olmuşlardır.

Eskiden Osmanlı Devleti’nde Ocak çalışkanlığı ve başarılarıyla bilinir ama şimdi ise Ocağın ağaları ve asker ıslah diye getirilen yeni düzene, isyan etmektedir.

Ulema ve Devlet ricali ile birlikte devletin kötü durumdan kurtulması, lazım olan intikam ateşinin alevlenmesi ve sonuca ulaşması için bizzat Sultan Mustafa Han Hazretleri dahi faaliyette bulunmuştur. Bu sırada Nizamı Cedit halka eziyet etmekte ve cefa getirmekteydi. Halk perişan olmuş buna karşı Nizâm-ı Cedit ricali ise lüks ve eğlenceyle hayatlarını devam ettiriyorlardı. Ayrıca Ocakta ise haksız kayırmalar yapmışlardı.

---

<sup>218</sup> Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, s. 112

Bu olumsuz gidişat nedeniyle büyük âlimler isyana öncülük etmiş ve akıl danışmanı olarak rol almış ayrıca isyan sonuca ulaşınca kadar aktif olarak çalışmışlardır. İsyân hazırlığında olanlar isyanın başarıya ulaşması ve Sultan Mustafa'nın tahta geçmesi için kendi aralarında anlaşmışlardır. İsyân başarıya ulaşıp bu sened imzalanmıştır.

IV. Mustafa bizzat Hücet-i Şeriye'yi onaylamış ve şeyhülislam, kaymakam ve ulema tarafından imzalanmasını bizzat istemiştir. Sultan Mustafa, hüccette mademki yeniçeri kullarım bu hüccette geçen ve herkesin bil ittifak onayladığı karşılıklı çıkarları olan bir senedi imzalayıp şartlarını kabul ettiklerine göre bundan sonra eski zamanlarda olduğu gibi Yeniçerilerin saltanatı seniye müdahale etmeyip kendi fermanlarına riayet ve zabitlerine herhalde itaat ederler diye belirtmiştir.

Ayrıca Bu Hücet-i Şer'iye ile Nizâm-ı Cedit'in zararlı oluşu, gerçekleştirilen eylemlerin bu yanlış düzeltmek için yapıldığından dolayı suç olmadığı, bundan sonra askerinin devlet işlerine karışmayacağına, karışarlarsa da er ve subayların padişah tarafından cezalandıracağı belirtiliyordu. Ayrıca Sultan Mustafa bunlara bu yaptıklarından dolayı hiçbir surette mesul olmayacaklarına dair Allahu teala ve iki cihan serveri Peygamberimiz üzerine yemin ile garanti vermiştir.<sup>219</sup> Münib Efendi'nin hazırladığı iki nüsha senedin bir nüshası şeyhülislam, kaymakam ve ilmiye sınıfı mensupları tarafından mühürlendi ve padişah tarafından da hatt-ı hümayun ile tasdik olundu. Padişahın nüshası alayla Ağa kapısına götürülüp merasimle okunmuş ve ağalara hilatlar dağıtılmıştır. Fakat zorbalara buna rağmen devlet işlerine karışmaktan geri kalmamışlardır.<sup>220</sup>

## **2.6. Alemdar Mustafa Paşa'nın Serdarı Ekrem ile İstanbul'a Hareketleri ve Bu Hususta Ruscuk Yararı'nın Faaliyetleri**

Yukarıda ordunun nasıl Edirne'ye geldiği anlatılmıştı. Serdar-ı erkemin Ruscuk yâranına olan güveni tamdı. Serdar-ı erkemin itimadını kazanan Ruscuk yararı, görüşmeler esnasında Edirne'de ordu heyetini idare edebilecek zahirenin az olduğunu ve hatta hâlihazırda muntazaman zahire tedarik edilemediğini belirtiyorlardı. Bu duruma

<sup>219</sup> BOA, HAT, Dosya No: 1498, Gömlek No: 18

<sup>220</sup> Yılmaz Öztuna, *II. Mahmud*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 23-24; Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, s. 97; İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, s. 88 ; Ubedullah Kuşmânî, *a.g.e.*, s. 60-63; Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu (Son Üç Yüz Yıl) Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, Acar Matbaacılık, Altıncı Basım, İstanbul 1997, s. 79-81; Vahid Çubuk, *a.g.e.*, s.324-325



inanmış olan Serdar-ı Ekrem karar verildiği şekilde ordunun İstanbul'a hareket etmesi hususunu padişahın sorulmasını toplantıda dile getirmişse de Ruscuk yaranı böyle bir durumun padişahın sorulması halinde işin danışma meclisine aksedeceğini bu durumda ise Atallah Efendi ile kazaskerlerin nüfuzlu ocak ağalarıyla ittifak ederek ordunun gelmesine müsaade etmeyecekleri bilindiğinden Refik Efendi sadrazamla gizlice görüşerek “zâtı şahane ordunun dışarıda oluşundan istifade ile devlet işlerini ele geçiren bilgisiz kişilerden huzursuzdur.

İstanbul'a dönmenizi temenni etmekte, çağırarak için fırsat gözetmekte olduğunu bazı yakınlarından işittik. Sizin İstanbul'a dönüşünüzden padişahın son derece memnun kalacağı şüphesizdir. Bu hususta emin olunuz. Ben kefilim. Fakat sorulduğu vakit iş şüpheye düşer” diyerek sadrazamı ikna etmeyi başarmıştı ve İstanbul'dan izin istenmesinden vazgeçilerek ağırlık arkadan gelmek üzere süratle gidilmeye karar verdi.

İşte bu sırada daha önce Ruscuk yaranın hazırladığı plan mucibince Alemdar Mustafa Paşa: “Öyle ise ben de beraber gidip te efendimizin didârı hümayunların göreyim ve hâkipâyî şâhânelerine yüz süreyim” der demez bu duruma sevinen Ruscuk yaranı, Alemdar Mustafa Paşa'nın ordu ile gelmesindeki faydaları sayarak sadrazamı ikna etmeyi başarmışlardı. İleri gelenlerin çoğunun haberi bile olmadan seher vakti Serdar-ı Ekrem Çelebi Mustafa Paşa ile Alemdar Mustafa Paşa, Çarhacı Ali ve Bayram Paşalar ordu ile aniden İstanbul'a doğru harekete geçmişlerdir; geriden gelen Alemdar Mustafa Paşa kuvvetlerinin mühim bir kısmı kendisiyle beraberdi.

Ordudaki memur ve yazıcıların çoğu bu hareketten habersizdi. Sabahleyin yataktan kalkıp durumu öğrendiklerinde sersemleyerek birbirlerine “yahu ordu kalkmış, diyorlar aslı var mı?” diye sorarlarken kimileride ordunun hareket etmeyeceğine inandıkları için bu duruma inanmayarak kahvelerini yudumluyorlardı. “Kimisi de öğle şey olmaz, var, sen kendini papucu büyüye okut” şeklinde aralarında muhabbet geçiyordu.<sup>221</sup>

## **2.7. Kabakçı Mustafa Paşa'nın Öldürülmesi**

Ordunun hareketinden bir iki gün önce Alemdar Mustafa Paşa boğaz nazırı Kabakçı Mustafa Ağa'yı öldürmesi için Boğaz hisarı âyânı Hacı Ali'yi birkaç yüz sekban ile Doğu Karadeniz boğazındaki Rumeli feneri kalesine göndermişti. Hacı Ali ve adamları

<sup>221</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 112-113; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2194-2195

Fener kalesi önüne vardılar ve atlarını oradaki değirmen duvarlarının gerisine bağlayıp Ketencioğlu'nun kılavuzluğu ile kalenin dış mahallesine girdiler.

O civarda bulunan kahveye bir adam gönderdiler geceleri orada geceleyen yamaklardan kimse olup olmadığını anlamak istediler. Giden adam iki üç kişiden başka kimsenin olmadığını haber verdi. Ketencioğlu on adamla kahveyi sessizce basıp yatanları bağlayarak Uzun Ali Ağa'nın yanına getirdiler. Bunlar kalenin yamaklarından iki hayta ve bir oduncu idi. Bu kişilerden Kabakçı Mustafa'nın kalmış olduğu yer öğrenildi.

Gece ilerleyen saatlerde Uzun Ali ve arkadaşları Kabakçı'nın kaldığı evi gayet sıkı bir şekilde kuşattılar. O gece orada kalmış olan adamlardan ve Kabakçı'nın yardımcılarında birkaç kişiyi karanlıkta yakaladılar. “Padişah'tan emirle geldim, görülecek işimiz var” diyerek harem dairesine saldırdılar ve Kabakçı'nın yatak odasına girdiler. Sekbanlardan biri ilerleyerek uykuda olan Kabakçı'nın başını gövdesinden ayırdı. Ketencioğlu kesik başı alarak Alemdar Mustafa Paşa'ya yetiştirmek için süratle yola çıktı.<sup>222</sup>

Georg Oğulukyan'ın Ruznamesi'nde bu olay şöyle anlatılır: “Salıyı çarşambaya bağlayan 1 Temmuz'da, Mustafa Paşa'nın (Alemdar Mustafa Paşa) 300 süvarisi, ani olarak Rumeli'den Fener'e geldiler. Süvarilerin bir kısmı dağda durdu, bir kısmı da, başlarında Vize âyânı Hacı Ali Ağa olduğu halde köye girdi. Onlar geceleyin kahvehaneleri ve diğer yerleri dolaşarak adam aramışlardır. Nihayet, Kabakçı'nın evinde olduğunu anlayınca evi sarmışlar. Sabahın erken saatinde, bir adam evden çıkmak için kapıyı açınca, dışarıda bekleyenler derhal içeri dalmışlar, ‘davranmayın’ diyerek bir uşak ile diğer adamları tutarak silahlarını ellerinden almış ve : ‘Padişah'ın emri vardır, kendisini isteriz’ diyerek dayılarını sormuşlardır.

Evin içinde bir gürültü kopmuş, dayının adamları korku ve şaşkınlık içinde iken, haremde uyumakta olan Kabakçı, gürültüden uyanmış ve arandığını anlayınca pencereden atlayarak kimseye görünmeden hamamcıya ait olan yandaki eve girmiştir. Paşa'nın adamları da, selamlık dairesindeki adamların işini gördükten sonra harem

---

<sup>222</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.* , s. 14-15; *Osmanlı Padişahları Ansiklopedisi*, s. 594-595; *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2824; Mesut Talaslıoğlu, *a.g.e.* , s. 76; Mustafa Baydar, *a.g.e.* , s. 108; Mehmet Maksudoğlu, *Osmanlı Tarihi 1289-1922*, Elif Yayınları, s. 381; Tekin Erer, *Türkiyede Parti Kavgaaları*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1966, s. 27; A. Cevat Eren, *a.g.e.* , s. 456; Mustafa Müftüoğlu, *a.g.e.* , s. 145; Zuhuri Danışman, *a.g.e.* , s. 181

dairesini de araştırmış, Kabakçı'nın karısı ölümle tehdit edilerek Kabakçın Mustafa'nın saklandığı yeri sormuşlar, kadında, korkusundan, onun kaçtığı yeri göstermiştir.

Paşa'nın askerleri, gösterilen eve koşarak kapıyı çalınca, Kabakçı, gelenleri kendi adamları zannederek, pencereden: o gelenler gittiler mi?' diye sormuş ve aşağıdakilerin 'gittiler sen aşağı gel, sana söyleyeceklerimiz vardır' sözleri üzerine gecelik entarisi ile aşağı inince derhal yakalayıp küfürler savurarak götürmüşlerdir. Başına geleceğini anlayan Kabakçı: 'Aman yoldaşlarım, bırakın bir abdest alayım" diye yalvarmış, fakat buna kulak asmayan adamlar onu kendi evine götürerek harem dairesinin içinde başını kesmiş ve iki üç kişi kellesini alıp gitmişlerdir. Kabakçının kellesinin orduya götürüldüğü rivayet edildi ve bir kölesi de tutulup götürüldü.

Bu işler bittikten sonra, âyân, Kabakçı'nın evinde, askerlerde köylülerin evlerinde oturmuş, atlarını bağlamış ve istirahate çekilmişler, köylüler de çarşı pazarı açmış ve herkes kendi işine gücüne bakmaya başlamıştır.'

Diğer kalelerin dayıları, olan bitenden haberdar olunca Fener'e gelerek âyân Hacı Ali'ye: 'Dayımızın başını kestin, varlığını talan ettin ise de, ne yapalım padişah emridir. Yalnız, şu fermanı göster de biz de görelim' dediler. Âyan: 'Sizin anlayacağınız şey değil, bilmenize lüzum yoktur' deyince, içlerinden birkaç kişi şehre inerek olan biteni şeyhüliislam'a anlatmış ve hükümet emri ile yapılıp yapılmadığını sormuşlardır. şeyhüliislam: 'Hükümetin bundan haberi yoktur. Onlara kırcalı (Rumeli askerlerine ve dolayısıyla Alemdar'ın maiyetine verilen addır.) derler ve daima böyle işler yaparlar' yaparlar cevabını vermiş. Bunun üzerine, tabyalılar: 'Bu işlere tahammülümüz yoktur, gidip dövüşeceğiz' deyince, Efendi, 'Size emrimdir, dövüşün ve korkmayın, çünkü devletin bundan haberi yoktur' deyip tabyalıların yardım isteklerine de 'tayınınızı göndeririz, siz ancak adam bulmaya bakın'<sup>223</sup> cevabını vermiştir. Hakikaten de aynı gün kalelere üç mavna peksimet gönderildi.

Tabyalılar, şeyhüliislamın sözleri üzerine derhal Galata'ya geçtiler ve orada bulunan şeriklerine her şeyi anlattılar. Silahını alan gizlice Fener'e gitti ve hepsi orada toplandıktan sonra, 2 Temmuz Çarşamba günü, akşamüştü, dövüşmeye başladılar. Vaziyetin ani değişikliğini gören Mustafa paşa'nın adamları evlerin içinden, tabyalılar

---

<sup>223</sup> Georg Oğulukyan'ın Ruznamesi, s. 24

da dışarıdan dövüşmeye başladılar. Tabyalılar kendilerinin kırıldığı, diğerlerine ise bir şey olmadığını görünce, topları kaleden dışarı çıkartarak evlere yağlı paçavralar atmaya başladılar. Bu feci manzarayı tarif etmek imkân haricindedir, çünkü Kavak ve Sarıyer'den Yeniköy'e kadar savaş gürültüsünü duyan Müslüman ve reaya bütün halk, ev barklarını terk ederek öteye beriye kaçıyor, kaçanların bir kayığı da battı ve içlerinden hepsi boğuldu.

Döğüş esnasında, âyân Hacı Ali, altmış âyanla beraber Fener'in içine sığındı, kalan askerleri de dağa kaçtılar. Bu vaziyette bir taraftan yangın yayılıyor, diğer taraftan da savaş devam ediyordu. Tabyalılar kaleden topla, dağdakiler de tüfenkle şiddetli bir şekilde dövüyorlardı. Pazar akşamına kadar gece gündüz devam eden bu savaşın gürültüsü Üsküdar ve Tophane'ye kadar duyuluyordu. Nihayet, kuledelikler gece karanlığında dışarı fırlayarak şiddetli bir ateş mubadelesi içinde Bahçeköy'e doğru uzaklaştılar. Rivayete göre, tabyalılardan üç yüz, Paşa'nın askerlerinden ise 13 kişi ölmüştür. Bu beklenmedik olayın nedenini ne büyük, ne de küçük, kimse anlamadı.”<sup>224</sup>

Kabakçı Mustafa'nın öldürülme hadisesi İstanbul'da büyük bir heyecan yarattı. İstanbul'a gelen yamakların ileri gelenlerinin ısrarı ile şeyhülislam ve sadaret kaymakamı hemen saraya başvurarak bu konuda padişahın bilgisinin olup olmadığı soruldu. Padişah tarafından Sadrazam'a Kabakçı'nın ordu emri ile idam edilip edilmediği soruldu. Sadrazam'dan gelen cevap bunun ordu emri ile yapıldığı ancak yamakların isyan çıkarma ihtimalinden dolayı ordunun İstanbul'a gelene kadar bu olayın gizli tutulması kararlaştırıldığı<sup>225</sup> bildirilmişti.

## **2.8.Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelişi ve İsyancıların Cezalandırılması**

Sadrazam Çelebi Mustafa, Ruscuk yaranının tavsiyesine uyarak ordunun İstanbul'a girişinden bir gün önce, kararlaştırıldığı gibi İstanbul'a ordunun geleceğini haber verecek olan Hacı Ali Ağa'yı İstanbul'a göndermişti. 18 Temmuz günü akşamı İstanbul'a ulaşan Hacı Ali Ağa saraya giderek ordunun İstanbul'a gelmek üzere Çorlu'dan Silivri'ye doğru çıkmış olduğunu bildirdi. Kabakçı hadisesinin şokunu atlatamayan İstanbul bu haberle yeni bir şokla daha karşılaştı. Bunun üzerine Şeyhülislam ve Kaymakam Paşa saraya davet edilerek durum onlara bildirildi.

<sup>224</sup> Georg Oğulukyan'ın Ruznamesi, s. 24-25

<sup>225</sup> BOA, C.SM., Dosya No: 9/A, Gömlek No: 470

Bu görüşme esnasında kaymakam ile Şeyhülislam: “Hodbehod böyle bir harekete cesaret türlü türlü mazarratı muciptir, amma izni hümâyun ile olmuş ise başka keyfiyeti”<sup>226</sup> diye padişahın izni olup olmadığını sormaları üzerine padişah daha önce Behiç Efendi’nin İstanbul’a gelişinde söylediği gibi izin yazmadım diyerek onları ikna ettikten sonra “yarın ulema, yeniçerilerin büyükleri ile sekbanbaşı ve diğer vükelâ davet edilerek yapılacak toplantıda ne karar verilirse bana bildirilsin” diye emretti.

Ertesi gün adı geçen bu kişiler Şeyhülislam konağına davet edildiler. Bu kişiler Kabakçı hadisesinin konuşulacağını zannedip ona göre hazırlanmışlardı. Fakat ordunun Alemdar Mustafa Paşa ile birlikte dönmekte olduğu bilgisi verilince hepsi şaşırıp ne yapacakları konusunda düşünmeye başladılar. Bilhassa ordunun dışarıda olmasından istifade ederek nüfuz sahibi olanlar, ordunun gelmesiyle zararlı çıkacaklarını bildiklerinden dolayı çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdi.

Kimi Hatt-ı hümayun ile geri çevrilmelerini, kimi böyle rıza hilafına hareket eden eşkıyanın yaptıklarının kanun ve devlete aykırı olduğunu belirtti, bazıları da askerle karşı koymak ve İstanbul’un kapılarını kapatarak şehre girmelerine mani olmak lüzumunu ileri sürerken, kaymakam, bugün Silivri’ye gelecekler ve Salı günü İstanbul’a girecekler diyerek tedbir almak için çok geç olduğunu belirtmesi üzerine hepsi demin dediklerini unutup öncekilerinin tersine görüş belirttiler: “ Elbette lüzum görülmezse gelmezler ve ihtiyaç duymazsa külfet yolunu tutmazlardı” derken bazıları da: “evet, evet ögle ya. Fakat kaide olduğu üzere sancağı şerif daveti için adam göndermek lazım gelir” demeleriyle bunun üzerine karar verilerek Rikab-ı Hümayun’a bildirildi. Aynı gün padişah tarafından hazine vekili Nezir Ağa davet için gitti ve pazartesi günü geri döndü.<sup>227</sup>

(1808 Temmuz) Cemaziyelevvel’in yirmi beşi Salı günü ordunun İstanbul’a girmesi kararlaştırıldığından o gün Şeyhülislam Ataullah Efendi, kaymakam Eğinli Mustafa Paşa, kazaskerler, ileri gelenler ve devlet adamları karşılama merasimi için İncirli çiftliğine gittiler. Orada Serdar-ı Ekrem ile konuştuktan sonra Alemdar Mustafa Paşa’nın çadırına yönelmişlerdir. Bunlar çadıra yöneldikleri zaman Alemdar her ne kadar devlet âdâp ve merasimini yeterince bilmiyorsa da Köse kethüda Ahmed

<sup>226</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 114

<sup>227</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C.4, s. 2196

Efendi'nin yardımıyla çadırından birkaç adım öne çıkarak onları karşıladı ve çadırına davet etti.<sup>228</sup>

Şeyhülislam Ataullah Efendi Alemdar Mustafa Paşa'ya hürmet sebebiyle daha geride bir yerde oturmak isteyince Alemdar Mustafa Paşa "Efendi Hazretleri lûtfedip buyurun, sizler hem yaşı büyük, hem işi büyük zümredensiniz. Onun için sizlere hürmet ve itibar etmek büyüklerin ve küçüklerin vazifesidir" Şeyhülislam Ataullah Efendi bu sözün samimi olarak söylendiğini fark etmeyerek bundan gocunup hakkındaki suizanna atfeyliyerek müteessir olmuştu.<sup>229</sup>

Sultan Mustafa mutat üzere Sancağı Şerif'i ve orduyu İncirli ile Davutpaşa arasında Kırk kavak mevkiinde karşıladı.<sup>230</sup> Serdarıekrem Çelebi Mustafa Paşa ayak öpüp sancağı padişaha teslim etti; kendisine mutat üzere sorguç verildi; bunu müteakip Sadriâzam'ın delaletiyle Alemdar Mustafa Paşa da ayak öptü. Bundan sonra merasim son buldu önce Sultan Mustafa sarayına döndü ve ondan sonra Sadriâzam alay ile İstanbul'a girip doğruca saraya giderek sancağı padişaha teslim ettikten sonra Babiâliye geldi.

Alemdar Mustafa Paşa ordu ile İstanbul'a girmedi. Çarşamba ve Perşembe geceleri Çırpıcı'daki kendi ordugâhında kaldı. Mayıs'ın yirmi yedisinde Perşembe günü Alemdar Mustafa Paşa büyük bir debdebe ile Bab-ı Âli'ye geldi. Bu gösteriş, paşanın giydiği süslü resmi elbise ve karşılama merasiminden ziyade kendisine refakat eden beş altı bin kadar seçme ve mükemmel silahlı asker sebep oluyordu.

Bu sırada Bab-ı Âli'de birkaç saat duran Alemdar Mustafa paşa daha önceden planlandığı gibi Rumeli kazaskeri Arapzade Arif Efendi Saray-ı hümayun'a davetle padişahın huzurunda Ataullah Efendinin yerine Şeyhülislamlığa getirildi. Sonra da Alemdar Mustafa karargâhına döndü.<sup>231</sup> Alemdar Mustafa Paşa askerlerinin sokaklarda acayip kıyafetlerle gezmeleri ve Alemdar'ın sertliği ortalığı sindirmişti. İstanbul'da bulunan kaldırım kabadayılarının sesleri çıkmaz olmuştu. Ataullah Efendi'nin ilk azline tepki gösterenler şimdi tekrar azledildiğinde ise seslerini çıkaramaz olmuşlardı. Keza

---

<sup>228</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2197

<sup>229</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 16

<sup>230</sup> Zuhuri Danışman, *a.g.e.*, s. 182; Vahid Çubuk, *a.g.e.*, s. 335-336

<sup>231</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 118-120; Burçak Evren, *Surların Öte Yanı Zeytinburnu*, İstanbul 2003, s. 232-233

Kabakçı Mustafa'nın idamından dolayı homurdanan ocaklılar artık seslerini çıkaramaz olmuşlardı.

Alemdar Mustafa Paşa ile Sadriâzam anlaşmışlardı. Bu gizli anlaşmaya göre İstanbul'da padişah ile sadriâzam aleyhtarlarıyla hükümet işlerine fuzuli karışanlar tedip olunacaklar ve bu iş bittikten sonra Alemdar Mustafa Paşa yine Tuna boyuna eski vazifesine dönecekti. Ruscuk yaranının etkisindeki Alemdar'ın gerçek amacı ise Sultan Selim'i tekrar tahta geçirmektir. Bu anlaşmadan dolayı sadriâzam pek memnundu. Alemdar'ın sadece bu iş için geldiğine inanıyordu. Gerek İstanbul halkı, gerek saray da aynı kanaatteydiler.

Sultan Selim'in hal'inde rol oynayanlar sürgün edilmeye başlandılar. Rumeli kazaskeri Mahmud Çavuşzâde Şemseddin Efendi Bursa'ya ve Sadr-ı Anadolu Lahumi Ali Efendizâde Mahmud Nureddin Efendi Kütahya'ya, yine sadri Anadolu payelilerinden Hoca Münip Efendi Ankara'ya sürgüne gönderildi, bazılarına da gözdağı verildi. Aygır imam lakabıyla şöhret bulan padişahın baş imam Derviş Mehmed Efendi imamlıktan atılarak yerine ikinci imam Tatar Hafız Ahmed Efendi baş imam ve müezzin başı Abdülkerim Efendi ikinci imam oldu. Sadriâzam Çelebi Mustafa Paşa bu faaliyetlerden memnundu. Çünkü İstanbul'daki mütegalibenin kendi hakkında iyi düşünceye sahip olmadığını biliyordu.<sup>232</sup>

---

<sup>232</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2198-2199

## BÖLÜM 3: ALEMDAR MUSTAFA PAŞA'NIN BABİÂLİ BASKINI VE II. MAHMUD'UN TAHTA ÇIKIŞI

### 3.1. Alemdar Mustafa Paşa'nın Babîâli Baskını, Yaşanan Olaylar ve III. Selim'in Şehit Edilmesi

Alemdar Mustafa Paşa İstanbul'a geldiği günden itibaren Ruscuk yaranının yapmış olduğu plan çerçevesinde hareket etmiş ve buna göre aziller gerçekleştirmişti. Bu plan çerçevesinde sıra Kaptanıderya Seydi Ali Paşa'ya gelmişti. Bu kişinin azlını Alemdar Mustafa Paşa Sadriâzam'dan istemiş ve bu isteği hemen kabul edilmişti. Fakat hem Sultan Mustafa hem de validesi, Seydi Ali Paşa'nın ileride kendilerine yarayacağını söyleyerek azl edilmemesini sadrazama söylediler.<sup>233</sup> Bunun üzerine sadrazam, Alemdar Mustafa Paşa'ya: “Mukavelemiz üzere mütegalibenin ortadan kaldırılmasına tarafımızdan ne derece dikkat edildiği hatırlardadır. Fakat hali hazır duruma göre bazı hususların geri bırakılması lüzumu hâsıl olmuştur. Kendileri selametle dönsünler ben burada istediklerinden daha âlâ işlere nasıl nizam veririm görsünler. Bundan böyle artık bu taraflarda kalmalarına sebep kalmadı” demesi üzerine Alemdar Mustafa Paşa hiddetlenerek: “Bizim anlaşmamız devleti mütegalibeden temizleme şartına bağlıdır. Dönüşümüzde bunun temininden sonradır” diye cevap verdi.<sup>234</sup> Böylece Alemdar Mustafa ile sadrazamın arası iyice açıldı. Çünkü sadrazam Çelebi Mustafa Paşa böyle bir vaziyet karşısında kalacağını hiç tahmin etmemişti.

Bu hadiseden sonra 27 Temmuz 1808 Çarşamba günü sadrazam ikindi namazını kılmak için Bâb-ı Âli'deki dairesinde abdest alarak kurulandığı sırada kendi adamlarından birisi, bazı hayırhahların bir sır tevdi etmek istedikleri halde cesaret edemediklerini söyledi. Bunun üzerine sadrazam onlardan birini yanına çağırarak gizli gizli konuştu. Bu adam sadaret kethüdası Refik Efendi'nin dairesinden sızan bir habere göre Alemdar Mustafa Paşa'nın asıl maksadının Sultan Selim'i tahta çıkarmak olduğunu ileri sürüyordu. Bu haberi alan Çelebi Mustafa Paşa telaşla derhal saraya koşarak meseli Sultan Mustafa'ya açtı. Fakat saray erkânı baştanbaşa öyle inandırılmışlardı ki Sadrazamın telaşına ehemmiyet veren bile olmadı.

<sup>233</sup> Vahid Çubuk, *a.g.e.*, s. 336; Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 120-121

<sup>234</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2200



Bunun üzerine Sadrazam Saray erkânından Nezir Ağa ile Hacı Ali Ağa'yı Bâb-ı Âli'ye çağırarak işin vahametini anlattı ve: “İş işten geçiyor, Şevketmeâb Efendimiz bana ruhsat buyursun, şimdi deruni İstanbul'da bulunan Refik Efendi ile refiklerini idam edeyim, hariçte yalnız Alemdar ile Ramiz Efendi kalır, İstanbul kapılarını kapatırız ve ocaklu ile ittifak ederek anların dahi çaresine bakarız ve illa sonra nedamet çekilir” demişse de Alemdar Mustafa Paşa'nın Sultan Selim'i öldürmek için geldiğine inanmış olan Nezir Ağa, Sadrazam'ın evhama kapıldığını ve bundan dolayı rahatsız olmamasını tavsiye ederek Bâb-ı Âli'den ayrılmışlardı.<sup>235</sup>

Durumu haber alan Refik Efendi hemen Ramiz Efendi'ye haber vererek harekete geçilmezse neticenin vahim olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Alemdar Mustafa Paşa ertesi günü yani 28 Temmuz 1808 seher vakti on beş binden fazla askerle İstanbul'a girerek doğruca Bâb-ı Âli'ye giderek arz odasına çıktı. Arz odasında bulunan sadrazam Çelebi Mustafa Paşa'ya bağırarak: “Bre herif mührü hümayunu ver” der demez Çelebi Mustafa Paşa heyecanlanıp şaşırarak elini koynunda ve koltuğunun altında dolaştırarak nihayet mührü hümayunu çıkarıp teslim etti. Alemdar Mustafa Paşa elindeki mührü ne yapacağını bilmediğinden elinde mühür sağa sola bakındığı sırada Refik Efendi'nin talimatıyla mührü Çavuşbaşı Tahsin Efendi'ye teslim etti. Çelebi Mustafa Paşa'yı ise maiyetindeki âyândan Boşnak Ağa ile Çırpıcı'daki karargâhına gönderdi. Aynı zamanda Tahsin Efendi'nin tavsiyesiyle şeyhülislam ile vezirleri davet etti.

Meşihat makamına yeni gelmiş olan Şeyhülislam Arapzâde Arif Efendi nazik ve çelebi bir kimseydi. Sadrazamın uğradığı muameleyi duymuş bulunuyordu. Etrafını saran dev gibi Rumeli âyânlarıyla yola çıkıp korku içinde Bâb-ı Âli'de arz odasına gelir gelmez Alemdar Mustafa Paşa: “Din ve devlete ait işlerimiz vardır. Nezdî hümayuna gitmek gerekli kalk gidelim” deyince durumu anlayan şeyhülislamın dizlerinin bağı çözüldü ve ne yapacağını şaşırıldı. Alemdar Mustafa Paşa ise onun bu durumuna kızarak : “Arap oğlumu sun nesin kalk” diye bağırınca Arif Efendi iyice şaşırarak iman tazeleyip kalktı ve kendine gelemeden onu takip etti.<sup>236</sup>

<sup>235</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 17-18; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 121-122; A. Cevat Eren, *a.g.e.*, s. 456; Mustafa Müftüoğlu, *a.g.e.*, s. 146; Ahmet Rasim, *a.g.e.*, s. 208

<sup>236</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 122-123; A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 18; Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.*, s. 257; Çağatay Uluçay, *a.g.e.*, s. 160; Zuhuri Danişman, *a.g.e.*, s. 182

Alemdar Mustafa Paşa'nın bu hareketi sarayda duyulunca büyük bir telaş hâsıl oldu, acaba ne yapalım hangi tedbirleri alalım diye tartışılırken bu sırada Alemdar Mustafa Paşa soğuk çeşme kapısından saraya girdi. Orta kapıda durup Darüssaade ağasını (Kızlar Ağası Mercan Ağa) çağırarak: “Bütün ulema ve devlet büyükleri, Rumeli ağaları ve Anadolu hanedanları Sultan Selim Efendimizin cülusunu istiyorlar. Buraya onun için gedik. Haydi, Sultan Selim efendimizi çıkarın tahta oturtalım” dedi ve peşinden de Şeyhülislam efendiyi de Sultan Mustafa'ya tahttan indirildiğini bildirmek için gönderdi.

Şeyhülislam Efendi IV. Mustafa'nın huzuruna çıkıp Alemdar Mustafa Paşa'nın söylediklerini iletince Sultan Mustafa sinirlenerek: “Bu fesadda sen de paşa ile birlik imişsin ki önüne düşüp de beni halletmeğe geldin. Şimdi seni parça parça ederim” diye bağırarak şeyhülislamı susturdu. Şeyhülislam Efendi durumu anlatmak isteyince bunun üzerine Sultan Mustafa: yıkıl git falan filan herif. Şimdi bu derneği dağıt ve paşayı gönder. Yoksa seni şöyle şöyle ederim” demesi üzerine Şeyhülislam Efendi padişahın yanından perişan bir halde çıktı. Sultan Mustafa'nın yakınları da sanki bütün işi o tertip etmiş gibi söğe saya geri yolladılar.

Bu kötü sözler üzerine sersemleyen şeyhülislam dönüp de telaştan manasız sözler söyleyince Alemdar Mustafa Paşa kızarak: “Bre münafık herif sen içerde işi başka kalıba dökdün çabuk git bu işe bir şekil ver” deyince Şeyhülislam Efendi, bu hal ile saray avlusunda biraz dolaştıktan sonra kendini toparlayıp Alemdar'a padişahın ve saray takımının laf anlamak istemediklerini söyleyebildi. Tam da bu sırada Bâb üs-saadenin kapandığını gördüler. Alemdar hemen koşup kazma ve baltalarla kapının kırılmasına çalışmaya başladı.<sup>237</sup>

Alemdar Mustafa Paşa kapıyı kırmaya çalışırken Sultan Mustafa ise yakınlarını etrafına toplamış bu derdin çaresi nedir? Diye sorunca “Sultan Selim ile Sultan Mahmud idam edilirse tahtta kalırsınız. Hemen izin verin Harem-i Hümayun'a girip onları idam edelim. Fakat idam işi bitinceye kadar Bâb üs-saade kapalı tutulsun” denilince Sultan Mustafa bu fikri uygun bulmuş ve Ak ağaları kapısını kapatmıştır. Baş çuhadar Abdulfettah ve hazine kethüdası Ebe Selim ve Haremi hümayun ağalarından Nezir Ağa, Eyüboğlu Mehmet adlı şahıs, Tebdil hasekisi Bağdatlı Hacıoğlu ve avadan

---

<sup>237</sup> Çağatay Uluçay, *a.g.e.* , s.160-161; *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, 2826; A. Cemal Erksan, *a.g.e.* , s. 20; Mustafa Müftüoğlu, *a.g.e.* s. 146; Zuhuri Danişman, *a.g.e.* , s. 183

bostancılarından birkaç kişi yanlarına alarak yirmi kadar kişi olmuşlardı. Bunlar Haremi hümayuna gittiklerinde durum Harem ağaları tarafından öğrenilmiş harem ağaları hemen kızlar ağası Mercan Ağa'ya haber gönderdilerse de, kendisi de aslında onlarla birlik olduğundan dairesine çekilmekle yetindi. Hâlbuki haremin mesulü kendisi olduğundan isteseydi kimseyi içeri almazdı.

Bu sırada Alemdar'ın naraları onun bulunduğu yere kadar geliyor ve kapı her an kırılmak üzereydi. Mercan Ağa'nın engel olmadığı kişilere, bostancı başı Ali Ağa durdurmaya çalıştı. Fakat adı geçen kişiler kendisini döverek etkisiz hale getirdiler. Daha sonra maksatlarını gerçekleştirmek için hareme saldırdılar. Kızlar ağası ortada görünmediğinden harem tevaşileri de bir şeye karışmayıp seyirci kalmayı tercih ediyorlardı.<sup>238</sup> Yalnız baş lala Tayyar Efendi, Abdülfettah'a yanaşarak: "Nereye gidiyorsunuz?.. Bu sevdadan vazgeçiniz. Bunun vehameti görülür ve pişmanlığı çekilir" dediyse de: "Evvelâ şu Sultan Selim taraftarlarını bitirelim" diyerek diyerek kılıç ile üzerine hücum ettikleri Tayyar Efendi hemen oradan kaçarak uzaklaşmaya başladı. Nezir Ağa: "Bırakınız onunla uğraşmaya vakit yok. Biz işimize bakalım" diyerek Tayyar Efendi'nin peşine düşenleri geri döndürdü.<sup>239</sup>

Harem dairesinin dehlizlerinden geçerek Sultan Selim'in odasını aramaya başladılar. Tam bu sırada Sultan Mustafa cariyelerinden birkaç kadın başlarını örtmüş ve arkalarına ferace almış oldukları halde bu katiller kafilesine yol göstermeye başladılar.<sup>240</sup> III. Selim'in dairesi önüne gelen katiller, eski padişah tahsis edilen haremden içeriye daldılar. Sultan Selim'in yanında en sevdiği haremi Refet Kadın ile cariyesi Pakize bulunuyordu. Câniler yavaş yavaş odanın ortasına doğru ilerlediler.

Sultan Selim başında âvâre sarılmış âbani bir sarık, arkasında yeşil yollu bir entari, üstünde kısa kürkü, ayağında mestleriyle oracıkta duruyordu. Yüzünde renk kalmamış, sapsarı olmuştu. Bir elini belindeki şal kuşağa sokmuş duruyordu. Daha fazla dayanamadı: "Cellad mısınız?" diye sordu. Zenci Nezir Ağa: "Fitne hep sizin başımızdan kopuyor... Ne yapalım kader böyle imiş..." dedi ve yanındakilere: "Ne duruyorsunuz yahu... Hadi başlasanıza..." diye bağırdı. O sırada cariyeye Pakize bağırarak Sultan Selim ile katiller arasına girerek: "Kıymayın efendine..." diye feryat

<sup>238</sup> *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2826; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C.4, s. 2202

<sup>239</sup> *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2826

<sup>240</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s.21

ediyordu ve ağlıyordu. Bu sırada bir kılıç darbesiyle Pakize'nin eli yaralanmıştı. Daha sonra onu saçlarından tutarak bir kenara attılar. Refet kadında itilerek bir sedire yuvarlandı. Sultan Selim ise tekbir getiriyor ve geri çekilmek istiyordu. Tam bu esnada bir kılıç darbesiyle Sultan Selim'in sağ taraf yanağı aklaşmaya başlayan sakalıyla beraber aşağı sarktı. Bu ilk darbeden sonraki kılıç darbeleriyle Sultan Selim yere yuvarlandı. Refet kadın son bir gayretle ortaya atılmak istediği zaman Sultan Selim vefat etmiş bulunuyordu. Bu sırada katillere yol gösteren Sultan Mustafa'nın müstefrişelerinden Peykidil de orada bu manzarayı izliyordu.<sup>241</sup>

Katiller Sultan Selim'in cesedini minderin üzerinde yayılı bulunan şiltelerden birinin üzerine koyarak dört ucundan tutup götürdüler.<sup>242</sup> Sultan Mustafa, III. Selim'in cesedini Alemdar Mustafa Paşa'nın kırmaya çalıştığı kapının açıldığı Arz odası önündeki sofadaki taşın üzerine bıraktırmıştı. III. Selim'in cansız bedeninin altına bir hasır üzerine de bir şal örtülmüştü. Kapı kırılıp içeri girildiğinde III. Selim'in cansız bedenini gören Alemdar Mustafa Paşa yıkılmış bir vaziyette cesedin üzerine ağlayarak: “Vay efendim! Seni tahta çıkarmak için nerelerden gelmiştim. Şu gözlerim seni bu halde mi görecekti? Şu Enderun halkı denen hainleri kılıçtan geçirip öcünü alayım” demiş ve bunu duyan askerleri tam harekete geçeceği sırada Ramiz Efendi devreye girmiştir. Ramiz Efendi: “Şimdi ağlamanın sırası değil tahtın yegâne varisi olan Sultan Mahmud'u bulup cülus edelim” deyince Alemdar'ın aklı başına gelmiş ve askerlerine emir vererek hemen şehzade Mahmud'un bulunmasını emretmiştir.<sup>243</sup>

### **3.2. IV. Mustafa'nın Hal' Edilmesiyle II. Mahmut'un Tahta Çıkışı**

II. Mahmut, I. Abdülhamid'in oğlu ve IV. Mustafa'nın kardeşidir. 23 Temmuz 1785 yılında dünyaya gelmiştir. Annesi ise Nakşî dil sultandır.

Yukarıda değindiğimiz gibi II. Mahmut, Sultan Mustafa'nın emriyle III. Selimle birlikte öldürülmek istenmişti. III. Selim'in adamlarından olan Tayyar Efendi yukarıda belirttiğimiz gibi onlara nasihat etmek istemişti ama onların üzerine yürümeleri ile can

<sup>241</sup> Bu kadın Sultan Mahmud tarafından boğdurularak Kızkulesi açıklarından denize atılmıştır.

<sup>242</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 21-24; Cemal Kutay, *a.g.e.*, s. 233-236; Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.* s. 386; İsmail Metin, *Osmanlı'nın Kanlı Tarihi*, Ant Yayınları, İstanbul 1996, s. 318-319; Hammer, *a.g.e.*, s. 183; Mustafa Baydar, *a.g.e.*, s. 109-110; Enver Behnan Şapolyo, *a.g.e.*, s. 366-367; Çağatay Uluçay, *a.g.e.*, s.162-163; Zuhuri Danışman, *a.g.e.*, s. 184; Ahmet Rasim, *a.g.e.*, s. 210-211

<sup>243</sup> Çağatay Uluçay, *a.g.e.*, s.163-164; *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2828; Mustafa Müftüoğlu, *a.g.e.* s. 147-148

havli ile kaçıyordu. Tayyar Efendi seferli dairesine doğru kaçmış, daha önce Sultan Mahmud'un lalası ve o tarihte seferli kethüdası bulunan Recep Paşazade Mehmet Bey'e durumu anlattığı sırada baş imam Tatar Hafız Ahmet Efendi yanlarına gelmiş ve aralarında anlaşmışlar. Buna göre; Alemdar Mustafa Paşa Ak ağaları kapısını nasıl olsa kırarak ve Harem-i Hümayun'a girecek. O gelene kadar Sultan Selim ile Sultan Mahmud'u koruyalım.

Bunun için Sultan Selim ile Sultan Mahmud'u Harem bahçesinden Kuşaneye karşı ve arz odasına bakan dam üzerine çıkarılmalarının gerektiği kararına varılınca Sultan Selim'in yetiştirilmelerinden olan ve Kuşane adlı yerde nöbet tutan adı geçen Anber Ağa ile yardımcısı Hafız İsa Ağa'ya durumu anlattıklarında onlarda hızla Hareme gitmişlerse de katillerin onlar gelmeden önce Sultan Selim'i şehit ettiklerini anlayınca bari şehzade Mahmud'u kurtaralım diye o yöne yöneldiler.<sup>244</sup>

Sultan Selim'i öldüren katiller ise şehzade Mahmud'u öldürmek için onun dairesine yönelmişlerdi. Oraya vardıklarında şehzadeyi dairesinde bulamadılar. Çünkü daha evvel Sultan Selim'in harem ağalarından Kasım Ağa namında biri şehzadeyi oradan kaçırmış ve şehzadenin hizmetinde bulunan Cevri kadına teslim etmişti. Cevri Kalfa'nın dairesi savunmaya gayet müsait idi. Cevri Kalfa'nın dairesine çıkmak için oldukça dik taş bir merdiven vardı. Merdivenin darlığı, dikliği, uzunluğu ve merdiven başındaki taş korkuluk mevkii müdafaaya gayet elverişlidir. Cevri Kalfa ile Şehzade Mahmud bu daireye çıkar çıkmaz Kasım Ağa, Hafız İsa ve Anber Ağa da arkalarından yetişip merdiven başını tutmuşlardı. Bu suretle Cevri Kalfa şehzadeyi kurtarmak için epeyce vakit kazandı.

Şehzade Mahmud'u arayan katiller Harem-i Hümayun'a silahlı müdafilerin girdiğini anladıklarından şehzadenin işini bir an önce bitirmek istiyorlardı. Bunun için kendilerine yol gösteren cariyelerin yardımıyla Cevri Kalfa dairesi merdiveninin alt başına geldiler. Burada merdivenin Hafız İsa ve Kasım Ağa tarafından tutulduğunu görünce: "Ağalar yol açın. Şehzadeyi öldürmeye ferman var, size zarar gelmesin..." diyerek merdivenin alt başına yaklaştılar. Kasım Ağa: "Geçemezsiniz" diyerek müdafa vaziyeti alınca bunun üzerine Nezir Ağa arkadaşlarına: "Bre ne duruyorsunuz, Şehzade

---

<sup>244</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2203

yukarıdadır. Başladığınız işi yarım bırakıp da candan mı vazgeçersiniz... Şunları söyletmeyin..." diyince yanında bulunanlar kılıçlarını çekip saldırmaya başladılar.

Bunun üzerine Hafız İsa ve Kasım bu hücumla yalnız mukavemet edemeyeceklerini anladıklarından hızla basamakları dörder dörder atlayarak yukarıya çıktılar. Kasım merdiven başındaki taş korkuluğu siper alarak müdafaaya başladı ve eline geçen şeyleri merdivenden çıkmaya çalışanlara atarak onların merdivenleri çıkmalarına mani olmaya çalışıyordu. Anber Ağa ile Hafız İsa ise dairenin kapısını bekliyorlardı. Şehzade Mahmud ise bu kapıdan başka girip çıkacak yeri olmayan ve dövme demir parmaklıklarla korunan bu dairenin içinde son dakikalarını yaşıyor haldeydi. Tam bu sırada Cevri Kalfa devreye girdi<sup>245</sup>

Cevri Kalfa müdafa için bir şey bulamayınca hamam külhanından bir kâse kül almış olduğundan katiller hücum edince külü gözlerine atmış ve biryandan da İsa ve Anber Ağalara: "Damdan kaçırın... Damdan..." diye bağıyordu.<sup>246</sup> Katiller gözlerini silip tekrar açmak istedikçe tekrar kül serperek onları oyalamış ve bunu fırsat bilen Anber ve İsa Ağalar da Şehzade Mahmud'u dam üstüne çıkarmışlardır. Bu boğuşmada Selim'in attığı hançer Şehzade Mahmud'un bir kolunu sıyırıp geçmiştir. Ayrıca Şehzade Mahmud telaşla kaçarken başını kapıya çarpmış ve sağ kaşının üstü de yarılmıştı.

Bu esnada Sultan Mahmud'u Kuşhane damında gören baş imam Hafız Ahmet Efendi, Mehmed Bey ve Tayyar efendi onu kurtarmak için çabalamaya başladıkları sırada Arif Ağa'nın kuşane ve meşkhaneden bulunduğu merdivenleri bellerindeki kuşaklarla birbirlerine bağlayarak Şehzade Mahmud'u aşağı indirmişlerdir. Hafız Ahmed Efendi önüne düşerek ve Mehmet Bey ile Tayyar Efendi koluna girerek II. Mahmud'u Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına getirdiler.<sup>247</sup>

Alemdar Mustafa Paşa gelenleri görünce: "Bu gelen kimdir?" diye etrafın fakilere sorunca İmam Ahmed Efendi ilerleyip: "Sultan Mahmud Efendimiz budur. Nevbeti hilafet kendilerininindir" diyince Alemdar, Sultan Mahmud'a yaklaşıp eteğini öperek dedi ki: "Şevketlû hünkârım, Cenab-ı Hak düşmeni bedhâhların makhur ve müdemmer eylesün... Enderun ağaları kullarını teşrifi kudumuna bahşettim. Eğer bir dakika daha

<sup>245</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 24

<sup>246</sup> Cemal Kutay, *a.g.e.*, s. 238-241; Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.*, s. 260-261; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2203; Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.* s. 390

<sup>247</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2203-2204; Zuhuri Danişman, *a.g.e.*, s. 185

mübarek vechi pür'enverinizi görmeseydim efendime dahi bir zarar terettüp etmiştir hulyasiyle Enderunu hümayun içre asla ziruh koymazdım. Lâkin ona kıyanları kılıçtan geçireceğim” diyerek Sultan Mahmud’un karşısında el bağıladı. Bunun üzerine Sultan Mahmud: “Paşa, ben anları bulup sana gönderirim. Sen askerini dağıt ve silahlarını çıkar, Hırka-i Saadet dairesine gidelim” diye ilk emrini verdi.<sup>248</sup> Bunun üzerine Alemdar Mustafa Paşa askere hitaben dışarı çıkın der demez hepsi birden dışarı çıktılar ve meydanda kalabalıktan eser kalmadı.

### 3.3. Alemdar Mustafa Paşa'nın Sadrazamlığı

Alemdar Mustafa Paşa emre uyararak silahlarını çıkardı yalnız belindeki işlemeli palaya bakarak efendim amcanızın yadigârıdır. Bunu çıkaramam deyince Sultan Mahmud da buna müsaade etti. Alemdar belinde pala olduğu halde sultan Mahmud ile birlikte Hırka-i Şerif dairesine hareket ettiler. Sultan Mahmud Hırka-i saadet odasına girdi. Alemdar Mustafa Paşa ise Aslanhane<sup>249</sup> denilen yerde bekletilip burada kendisine tatlı ve kahve ikram edildi.

Bu sırada Sultan Mustafa sünnet ve sarık odaları önünde, havuz üzerindeki Bağdat köşkü sofasında gezinerek: “Ben tahttan inmedim, Mahmud’u kim çıkardı” diye söylemekte olduğunu duyan Alemdar Paşa: “Bu kim? Sultan Mustafa mı? Söyleyin ona odasına gitsin yoksa elimden kıyamete kadar lânetlenecek bir iş çıkmasına sebep olur” deyince İmam Efendi ve bazı arkadaşları yanına giderek: “Efendim, tahtı âlide kısmetiniz bu kadarmış, biraz da Haremi Hümayun’a teşrif ile istirahat buyurunuz” diyerek ikna etmişlerdi.<sup>250</sup> Tatlı ikramından sonra Sultan Mahmud Alemdar Mustafa Paşa’yı Hırka-i Saadet odasına çağırarak bir müddet gizli görüştüler. Görüşmeden sonra Sultan Mahmud Taht-ı Âli Taht-ı Osmanî üzerine oturdu. Alemdar Paşa’yı sadarete getirmiş ve Arapzade Arif Efendi’yi de makamı meşihatte ikba ettiğinden önce Alemdar Paşa, peşinden Şeyhülislam ve sonra da diğerleri biat etmişlerdi.<sup>251</sup>

<sup>248</sup> Cemal Kutay, *a.g.e.*, s. 244-245; A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 26-28; Erdoğan Tokmakçıoğlu, *a.g.e.* s. 390-393; Çağatay Uluçay, *a.g.e.*, s.164-165 ; Zuhuri Danişman, *a.g.e.*, s. 186

<sup>249</sup> Aslanhane Hırka-i Şerif dairesinin dış tarafı demek olup, başlangıçta Osmanlı padişahları sadrazamın raporlarını burada okurlar ve lazım gelen emirleri verirlerdi. Bu sebeple adı geçen yere arzane adı verilmiş sonradan bu kelimeye galat olarak Arslanhane denmeye başlanmıştır.

<sup>250</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2206; A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 28; Ahmet Rasim, *a.g.e.*, s. 212; Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 280

<sup>251</sup> Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C.8, s.21; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2207

Biat merasiminden sonra Sultan Mahmud haremine çekilmiş Sadrazam olan Alemdar Mustafa hemen icraatlarına başlamıştır. Bu amaçla önce III. Selim'in katline sebep olanlardan temizliğe başlamıştır.<sup>252</sup> Katillerden Baş çuhadar Fettah, hazine vekili zenci Nezir Ağa ve Bostancıbaşı Mustafa ele geçirildiler ve Bostancıbaşı hapishanesine konuldular. Mirahor'u evvel Mehmet Bâb-ı Âli'ye çağrılarak hazine odasına hapsedildi.<sup>253</sup> Mercan Ağa azledilerek Balıkhane'de idam edildikten sonra cesedi orta kapı önünde ibret olsun diye teşhir edildi.

Mercan Ağa'nın yerine Hazinekar Kasım Ağa Darüssaade Ağası, onun yerine lala şehriyârî Amber Ağa hazinekar tayin olundu. Ser kitabinden çıkarılan bülbül Hafız diye bilinen Feyzullah Efendi tekrar Ser kitabetiyle Enderun'u Hümayun'a alındı. Yine Seferli Kethüdası Mehmet Bey silahtar, Çuhadar Arnavut Ahmet Ağa birinci mirahor, Sakazade seyit Ahmet Ağa hazine kethüdası, Civan Arif Ağa seferli kethüdası, Seyid Ömer Ağa baş çuhadar, Başçavuş Osman Ağa kahveci başı ve Çuhadar-ı Şehriyârî Hüseyin Ağa valide sultan kethüdası tayin olundular.

Katillerden Baş Çuhadar Abdülfettah Bâb-ı Hümayun dışında, Hazine vekili Nezir ile birinci Mirahor Kör Mehmet Alay köşkü önünde ve Avadan Bostancısı Deli Mustafa Yalı köşkü dışında idam edilerek cesetleri teşhir edildi. Şeyhülislam Ataullah Efendi Kızanlık kasabasına, eski sadrı Rumeli Muhtar Efendi ile Sultan Selim'in hal'i sırasında İstanbul kadısı olan ve Et meydanı erlerinin kabadaylarından olan Murat zade Efendi sürgün edilerek diğerlerine gözdağı verildi. Sultan Mahmud'un tahta çıkışından bir hafta sonra Cuma günü IV. Mustafa'nın kahveci başısı Süleyman Ağa idam edilmiştir. IV. Mustafa'nın cariyelerinden Sultan Selim'in öldürülmesi sırasında katillere yardım ettikleri belirlenen on kadar cariye ve kadın kayıklara bindirilerek kız kulesi açıklarında boğdurularak denize atıldılar. Sadece sultan Selim hadisesi sebebiyle birkaç gün içinde idam edilenlerin sayısı üç yüze yaklaşmıştı. Suçlulardan bazıları kaçmış, bazıları da gizlenmişse daha sonra hepsi yakalanıp cezalandırılmıştır.<sup>254</sup>

---

<sup>252</sup> Zuhuri Danışman, a.g.e. , s. 191; *Genel Türk Tarihi*, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 175; Ahmet Rasim, a.g.e. , s. 217

<sup>253</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 4, s. 2207; Vahid Çubuk, a.g.e., C.8, s.21; Zuhuri Danışman, a.g.e. , s. 192

<sup>254</sup> Erdoğan Tokmakçioğlu, a.g.e., s. 262-263; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.* , C. 4, s. 2208-2224; Ahmet Rasim, a.g.e. , s. 217-218



Alemdar Mustafa Paşa bu faaliyetlerde bulunurken, beraber çalışacağı ekibi de seçti. Salih zade Ahmed Esad Efendi şeyhülislam oldu. Ruscuk yâranından Ramiz Efendi uhdesine vezaret verilerek kaptan-ı deryalığa, Tahsin Efendi defterdarlığa, Mustafa Refik Efendi sadaret kethüdalığına ve Mehmed Seyyid Galip Efendi reisülküttaplığa getirildiler. Bu suretle yenilik taraftarları tekrar iktidara geçmiş oldular.<sup>255</sup>

Diğer taraftan İstanbul içinde de asayiş yoluna girmiş, yeniçerilerin edepsizliğinden dışarı çıkamayan insanlar gönül rahatlığıyla dışarı çıkmaya başlamışlardır.<sup>256</sup> Boğaz Yamakları Ocağı'nı kaldırdıktan sonra asi Yeniçeri ileri gelenleri öldürttü ya da İstanbul dışına sürdürttü böylece Yeniçeri Ocağı'nı tam olarak denetimi altına aldı.<sup>257</sup> Nam almış kabadayılardan kendine güvenenler bazı esnafı haraca bağlamış ve onları diğer serserilerin tecavüzünden koruyor, hırsızlardan para alarak onları hükümete karşı müdafaa ediyorlardı. Bu gibiler ortadan kaldırılmış, hükümet kuvvetleriyle alay edercesine oynayan Burunsuz Mustafa gibi kişiler birer birer öldürülmüştü. Bundan başka Galata etrafında bulunan (Kalyoncu Kullukları) odalarında yapılan her türlü fuhşiyata mani olunmuş ve bunu engellemeye çalışan namlı serserilerden birkaçı idam edilmişti.

Ayrıca İstanbul esnafı askeri talim görmeye mecbur tutulmuş ve askerlik yapmayanlar esnafıktan men edilmişti. Alemdar Mustafa Paşa'nın bunlara benzeyen birtakım icraatlarla halkın bir kısmını memnun ederken, diğer taraftan aleyhtarları da çoğalıyordu.<sup>258</sup>

---

<sup>255</sup> Enver Ziya Karal, Alemdar Mustafa Paşa için şöyle der: "Alemdar Mustafa Paşa, sadrazam olarak, imparatorluğu idare etmek için gereken kuvvet, kudret ve şiddete sahipti. Fakat devlet işlerini kavrayıp çevirecek kesin düşünce ve görüşten mahrumdu. Bunu kendi de itiraf ettiği için Ruscuk yârânı nazırların tavsiye ettiği tedbirleri yürürlüğe koymakla devlete hizmet etmeye çalıştı. Kazaskerlerden biri bir gün sürgüne gönderilmiş olan kardeşi içim şefaatte bulununca sadrazam o sırda yanında bulunan kethüda Mustafa Refik ve defterdar Tahsin efendileri göstererek: "Be Efendi, ben ne seni, ne kardeşini, ne de müftüyü, kazaskeri ve sairesini bilirim. Benim ulema neme lâzım. Anları sürmek neden iktiza eyledi. İşte şurada oturan kimseler din ve devlet elden gitti diye beni getirdiler. Şu adamları sürmek nizam-ı devletin temelidir ve şöyle etmek, böyle etmek lazımdır dediler. Bende öyle ettim, boş yere bana beddua etmeyin" diye bağırmıştır". (Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s.89-90

<sup>256</sup> Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 89-90; Ahmet Rasim, *a.g.e.*, s. 218

<sup>257</sup> Yaşar Yücel, Ali Sevim, *a.g.e.*, s. 177

<sup>258</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 31; Abdurrahman Şeref, *a.g.e.*, s. 376-377

### 3.4. Ayanların İstanbul'a Gelişi Sened-i İttifakın İmzalanması

Alemdar Mustafa Paşa iş başına geçtiği vakit, imparatorluğun durumu içler acısı bir vaziyetteydi. İstanbul'da devlet otoritesi zayıflamış ve zorbaların devlet işlerine karışması nedeniyle sarsılmıştı. Padişahın hükmü sarayı geçemez olmuştu. Rumeli ve Anadolu derebeylerin idaresinde idi. Arnavutluğun Toska bölümü Yanya valisi Tepedelenli Ali Paşa, Kegalık bölümü de İşkodra valisi Kara Kara Mahmud Paşa idaresinde idi. Halep ihtilal içinde bulunuyordu. Bağdat kölemenleri egemenlik davasına kalkmışlardı. Vehhabîler, Mekke ile Medine'yi ele geçirmişler, padişahın ismini hutbeden çıkarmışlardı. Mısır'da Mehmet Ali Paşa, kölemenlere karşı mücadele içindeydi. Garp ocakları dayıların zulmü altında eziliyordu.

Anadolu'da yer yer hanedanlıklar kurulmuştu. Alemdar Mustafa Paşa ve ekibi bu duruma son vermek için harekete geçtiler ve işe ilk önce İstanbul'dan başladılar. Boğaz yamakları ocağı kaldırıldı. Yeniçeri ocağının muhasebesi teftiş bahanesiyle yeniçeri zorbaları öldürüldü veya sürgüne gönderildi. Bu suretle İstanbul'da asayiş sağlanmış oldu. Alemdar Mustafa Paşa'nın korkusundan kimse yapılanlara karşı sesini çıkaramaz olmuştu.<sup>259</sup>

Bundan sonra ise Alemdar Mustafa Paşa Rumeli ve Anadolu'daki durumu ele aldı. Alemdar Mustafa Paşa devlet işlerini görüşmek üzere Anadolu ve Rumeli'de bulunan en nüfuzlu âyanlara haber göndererek İstanbul'a gelmelerini istemişti.<sup>260</sup> Daha önceleri hükümetin entrikasına kurban olmaktan korkan ve bunun için daima uyanık olan âyanlar, kendileri gibi âyanlıktan yetişen sözünün eri olan ve aynı zamanda nüfuz ve kudreti her taraftan duyulan Alemdar Mustafa Paşa'nın davetine karşılık olarak hemen İstanbul'a gelmişlerdi. Bunlardan ilk önce Bilecik âyanı Kalyoncu Mustafa İstanbul'a gelmişti. Maiyetinde beş bin kişi olan Kalyoncu Mustafa, Sultan Selim'i tekrar saltanata çıkarmak için yapılan Bâb-ı Âli ve saray baskınlarına katılmıştı. Diğer âyanlar ise daha sonra gelmişlerdi.<sup>261</sup> İstanbul'a gelen âyanlar, Manisa ve çevresinin âyanı Karaosman

<sup>259</sup> Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 90; Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C.8, s. 23-24; Ahmet Rasim, *a.g.e.*, s. 220-225

<sup>260</sup> Abdurrahman Şeref, *a.g.e.*, s. 377; Genel Türk Tarihi, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 175; Nihad S. Sayar, *Türkiye İmparatorluk Dönemi, Siyasi, Askeri, İdari, Metler Matbaası*, İstanbul 1978, s. 163; Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan İslahât Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1985, s. 91

<sup>261</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 138; Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C.8, s.24-25; Zuhuri Danışman, *a.g.e.*, s. 193

oğlu Ömer Ağa, Çapanoğlu Süleyman, Şile âyanı Ahmed Ağa, Bolu voyvodası Hacı Ahmed oğlu Seyid İbrahim Ağa ile Siroz âyanı İsmail Bey ve Çirmen mutasarrıfı Mustafa Bey'di.

Alemdar Mustafa Paşa'nın âyanları İstanbul'a çağırmasındaki amacı memleketi Osmanlı padişahının idaresi altında toplamak ve bir elden idare edebilmek içindi. Çünkü âyanlar, memleketi mıntika mıntika adeta müstakil şekilde idare ettikleri ve merkezi yönetimi saymadıkları için padişahın bir etkisi olmuyordu. Eğer durum böyle devam ederse imparatorluğın çökmesine sebep olacaktı.

İşte bu mütalaalara binaen hükümet idaresinin başına geçen Alemdar Mustafa Paşa, âyanları İstanbul'a çağırıp onlarla büyük bir toplantı (Meşveret-i âmme) yapıldı. Alemdar Mustafa Paşa bir nutukla toplantıyı açtı.<sup>262</sup> Nutkunda yeniçeriliğe olan bağlılığını, yeniçeri ocağının geriliğini ve düzenlenmesi gerektiğini şu sözlerle belirtti: “ Bizler an asıl ocaklıyu, yeniçeri ocağı hakkında taassubumuz derkârdır; Hüdavendigâr-ı şehid ocaklıya meram anlatamayup anlardan rağbetini kaldırdı ve talimlû asker tertibine himmet buyurdu; bu ise bizim menfurumuz olmağla canibi şâhanelerine inkıyad babında kusurumuz derkâr idi. Vaktâ ki rütbei vezaretle başımız bağlandı ve unvan-ı seraskerî ile kadrimiz ilâ kılındı.

Gerek orduyu hümayun maiyetine ve gerek bilistiklâl asakir-i düşmanla harp ve kıtalimiz esnasında â'danın galip olduğu görülmekle esbabı hakikiyesini tedkik ve taharrî ettiğimde düşmanın galebesi, askerinin muallim ve muntazam ve zabitlerinin fenni harpte mâhir ve serkâranının müttehidülefkâr olmasından neş'et eylediğini tayakkun ettim ve gidişimiz yolsuz ve bilişimiz yanlış olduğunu öğrendim ve şehidi merhumun sayı şâhaneleri mücerret teyidi din ve devlet niyeti hayriyesine mebni idügin anlayup peşiman ve müteessif oldum ve keyfiyeti sırdaşımız olan bazı akıllı adamlara açtığımda onları kendimden ziyade müteessif gördüm; hal' vak'ası zuhurîle saltanat tebeddül ve işler sureti kadime-i sakiymeye tehavvül ettikte askerî guruhu bütün bütün nizamından çıktı ve ehli islâma bin kat ziyade zâaf geldi. Ol vakit İstanbul'un ne halde olduğu cümlenizin malûmudur.

---

<sup>262</sup> Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 90

Bu hal-i hezelandan müteessir böyle giderse düşmanın İstanbul'a kadar geleceği mülahazasıyla mükedderülhatır olduğumuz esnada hâlâ ümenâyı devlet olan iş bu zatlar ile mülakat ve hamiyeti islâmiyye ve gayretli devleti âliyye iktizasınca icrâyı müzakerat ve müsahabat ile halleşerek nihayet îadeyi cülus ile sureti sabıkanın yeniden tertibi hususuna Fatiha okumuş idik. Zira Hüdavendigâr sabık Sultan Mustafa'nın hali malûm ve bir müddet daha seriri saltanatta bakası maazallâhü teâlâ devleti âliyyenin bâisi indirası olacağı cümle indinde meczum idi ve eğerçi niyetimiz diğer gün oldise delillâhilhamdü vel mine padişâhı güzîn halife-i rûyi zemin efendimiz hazretleri ilim fazilet ve rüştü diranet ile muttasıf olup bizlerin meşhudatımız alan suver anların fetaneti fitriye ve malûmatı müktesibeleri hasebile ayineyi kalbi hümâyunlarında cilvegar olduğunu hakkalinsaf riyasız olarak cümleten itiraf eyleriz ve zatında gayur ve dilir ve âlî himmet sahibi şehamet bir padişahı cihangir olup aksayı emeli padişâhaneleri memaliki şahâneleri tetavülü eyadi-i âdadan muhafazadır.

Bu ise vükelâyı devleti âliyenin ve bilcümle vüzerayı izam ve serkâran ve hükkâmın yekdil ve yek cihet olmalarına menût olduğundan irade-i seniyyeleri üzere cümle Âyan ve Hânedan ve Eşraf buraya davet olunmuşlar idi, geldiler ve müşrif-i indiras olan büngânı devleti ihkâm için miyaneden ref'î şıkak ile miyane bendi kemeri ittifak ittiler. Şimdi meseleyi tasvir ve ne yapılmak lâzım ise anı tasavvur ve tedbir idelim.”<sup>263</sup>

Bu konuşma sonrasında toplantıya katılanlar Sadrazam'ın sözlerine ittifakla katıldılar ve bazı teknik inceleme ve müzakereler sonrasında âyan ve vükela arasında yedi madde ve bir zeyilden oluşan ittifak senedi hazırlanmış ve toplantıya katılanlar bu ittifaka bağlı kalacaklarına dair yemin etmişlerdir. Meşvereti amme toplantısından yaklaşık on gün sonra temize çekilen Sened-i İttifak metni 7 Ekim 1808'de Bab-ı Âli'de tekrar toplanan devlet yetkilileri ve âyanlarca imzalanmıştır.<sup>264</sup> Belge bu işlemlerden sonra Sultan II. Mahmud'un onayına sunuldu. Sened'in aslı sarayda kalacak sureti Bâb-ı Âli'ye gönderilecekti. Sultan Mahmud senedi hocası İbrahim Efendi ve Baş Çuhadar Ömer Ağa ile müzakere ettikten sonra Ömer Ağa'nın “Bu senet sizin istiklali saltanatınıza dokunur. Ancak reddetmekte uygun değildir, şimdilik, çaresiz onaylanıp sonra bu senedin feshi ve ilgası çaresine bakılmalıdır” demesi üzerine belge Sultan Mahmud tarafından onaylanmıştır. Sultan Mahmud'un bu belgeyi elinde olmayarak imzalamak

<sup>263</sup> Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 91-92; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 141-142

<sup>264</sup> BOA, HAT, Dosya No: 746, Gömlek No: 35242

zorunda kalması onun âyanlara ve Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı kin beslemeye başlamasına neden olduğu rivayet edilmiştir.<sup>265</sup>

Padişah tarafından onaylanan Sened-i İttifak belgesi şekil bakımından şer'i bir vesikadır ve şer'i bir yemin şeklinde kaleme alınmıştır.<sup>266</sup> Sened-i İttifak'ın muhtevası dua ile başlayan girişten sonra özetle şöyledir:

Birinci madde, Padişahın kişiliği ve otoritesi devletin temeli olup taahhüt ve güvencemiz altındadır. Ona karşı tüm devlet ileri gelenleri ve yerel hanedanlar, asker ocakları sözlü ya da eylemlî, açık ya da gizli bir ihanet ya da itaatsizlikte bulunurlarsa, buna yeltenenleri hep birlikte cezalandıracağız. Bu karara uymayanları da yola getireceğiz. Hayatta oldukça kendimiz daha sonrası içinde evlatlarımız ve hanedanlarımız adına, saltanatın korunması ve “fesat ve ihanet”ten uzak tutulması sorumluluğunu üstleniriz.

Görüldüğü gibi Alemdar Mustafa Paşa bu maddede, devletin ve padişahın otoritesine herkesin baş eğmesini ve Yeniçeri Ocağı'nın padişaha itaatini sağlamıştır. Toplantıya katılanlar bunu sağlamayı hep birlikte taahhüt etmişler ve gizli veya açık bir şekilde itaatsizlik edenleri hep birlikte cezalandıracaklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kendileri hayatta oldukça kendileri, daha sonra ise evlatları ve hanedanlarıyla saltanatın devamını ve korunmasını üstlenmişlerdir. Bu maddenin devlet açısından kazanımları önemlidir. Çünkü bilindiği üzere hükümet çok zor durumdadır. Âyanlık sistemi adeta devletin içinde devlete rakip bir konuma gelmiş ve içlerinde çok güçlü âyanlar çıkarabilmiştir. Zaten ülkenin hemen her yeri bir şekilde âyan egemenliği altındaydı. Devlet bu maddeyle âyanların gücünü bir nevi arkasına alıyor. Tabi burada şunu da eklemek lazım. Bu toplantıya bütün âyanlar katılmıyor. Bunun için alınan kararlar bütün âyanları bağlayıcı nitelikte olmuyor.

Bu madde aynı zamanda âyanlar için de çok önem arz etmektedir. Çünkü bu madde ile devlet resmen âyanları tanımış oluyor. Âyanlar artık devlet nezdinde resmîyet

---

<sup>265</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 5, s. 2243-2244; Erdoğan Aydın, *Osmanlı Gerçeği "Nizamı Âlemin Gayri Resmî Tarihi"*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2000, s. 305-307 Mehmet Maksudoğlu, *a.g.e.*, s. 382; Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C.8, s.26-28

<sup>266</sup> Halil İnalçık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu" *Belleten*, C. XXVIII, TTK Basımevi, Ankara 1964, s. 606

kazanıyorlar. Bu durum demokrasi açısından çok önemli bir durumdur. Kimi yazarlar bunu Magna Carta olayıyla aynı kefiye koyuyorlar.

Orhan Aldıkaçtı, Sened-i İttifak'ın yapılış ve hazırlanış özellikleri ile hükümdarın âyanlara verdiği hak ve güvenceler bakımından iki belge arasında benzerlikler olduğunu belirtmektedir.<sup>267</sup>

Tarık Zafer Tunaya, Sened-i İttifak'ı bir çeşit Osmanlı Magna Carta'sı<sup>268</sup> ve İlber Ortaylı ise Osmanlı Devleti'nde gecikmiş bir Magna Carta olarak belirtir.<sup>269</sup>

Niyazi Berkes'e göre ise, iki belge arasında bir benzerlik aramak yanlıştır. İlk başlarda lordlara hak tanıyan Magna Carta zamanla burjuvaları da bir heyet, sınıf ya da "etat" olarak kapsamına alan bir anlayış ve uygulamaya açılabilmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun, birbirinden kopuk ve bir sınıf bilincine sahip olmayan kişilerden oluşan derebeyliği ise feodalizm demek olmadığı gibi, Sened-i İttifakta, feodal hakları olan beyler sınıfı ile bir Baş-Bey durumundaki hükümdar arasında yapılmış bir sözleşme değildir. Padişah, beylerin sadece birincisi ya da başı olmaktan çok öteye, bütün toplum üzerinde despotik yetkileri olan bir hükümdardır. Ne İslam ne de Osmanlı hukukunda ulema, umera ve reaya hukuk karşısında bir "heyet", bir sınıf olarak görülmüşlerdir. Haklar ancak bireyler içindir. Bu temel farklar yüzündendir ki, İngiltere de Magna Carta demokratik bir gelişmenin kapısını açarken, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sened-i İttifak'ın böyle bir işlevi olmamıştır.<sup>270</sup>

İkinci madde, Kendimizin ve hanedanlarımızın yaşaması, devletin yaşamasına ve güçlenmesine bağlı olduğundan, toplanacak askerde devlet askeri olarak yazılacaktır. Ocaklar buna karşı gelirlerse, elbirliği ile bunların cezalandırılmasına çalışacağız.

Alemdar Mustafa Paşa, bu madde de çok önemli bir konuyu yani devletin mevcudiyetinin sağlanması ve yaşaması ayrıca asker teminini de garanti altına almıştır. Bu görevi ise âyanlara yüklemiştir. Âyanlar, kendilerinin ve hanedanlıklarının devamı ve yaşamasını ancak devletin yaşamasına ve devamına bağlı olduğunu anlamış ve bu yönde hareket edeceklerine dair garanti vermişlerdir. Bu durum devletin aciziyetini

<sup>267</sup> Orhan Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1978, s. 36-39

<sup>268</sup> Tarık Zafer Tunaya, *Türkiyenin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, ?, İstanbul 1996, s. 25

<sup>269</sup> İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 43

<sup>270</sup> Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 509-510

göstermesi açısından ilginçtir. Devlet resmen kendi mevcudiyetini tek başına koruyamadığını ve âyanlara olan ihtiyacını belirtmiş ve onları resmen tanımıştır.

Üçüncü madde, Hazine ve devlet gelirlerinin toplanması ve korunmasına, padişah buyruklarının yerine getirilmesine çalışmaya, buna karşı gelenleri birlikte cezalandırmaya söz veririz.

Bu maddede de anlaşıldığı gibi devletin çok zor durumda olduğu bir kez daha vurgulanmıştır. Çünkü devlet kendisi vergilerini toplayamıyor ve padişahın buyrukları yerine getirilemiyordu. Hatta devletin görevlendirdiği valiler, âyanların karşı koyması yüzünden görevlendirildikleri yerlere gidemiyor ve oralarda ikamet edemiyorlardı. Alemdar Mustafa Paşa, kendisi âyan olması ve ülkenin durumunu çok iyi bilmesi nedeniyle devletin vergi toplarken yaşadığı zorluğu kendi bölgesinden de bildiği için böyle bir yola gidilmesinin devletin lehine olacağına karar vermiş ve vergi toplama ve padişahın buyruklarının yerine getirilmesini, bunlara karşı gelenlerin de cezalandırılma işini âyana yüklemiş ve bir nevi devleti çok büyük bir yükten kurtarmıştır.

Dördüncü madde, Öteden beri padişah buyruk ve yasalarının onun mutlak vekili olan sadrazamdan çıkması nasıl kanun idiye, bundan böyle de öyle olacak, her iş ona sunulup onun izni alındıktan sonra hareket edilecektir. Buna karşı gelenlerden hepimiz davacı olacağız. Ama sadaret makamı da yasa dışı ve devleti zarara sokacak işlere kalkışır ya da mutlak yetkisini kötüye kullanıp keyfi hareketlerde bulunursa, bunun önlenmesine de elbirliği ile müdahale edeceğiz.

Görüldüğü gibi bu madde de sadrazamın keyfi uygulamalarının önüne geçilmesi, padişahın bütün buyruk ve yasakların Sadrazamdan geçmesi kuralının pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu madde de göze çarpan asıl önemli konu sadrazamın “Padişahın mutlak vekili” diye söz edilmişse de, Onu eskiden olduğu gibi sadece padişahın mutlak vekili olmaktan çıkarıyor, senede bağlı bir konuma getiriyor. Çünkü madde de değindiği gibi sadaret makamının yasa dışı ve devleti zarara sokacak işlere kalkışır ya da mutlak yetkisini kullanıp keyfi hareketlerde bulunursa, bunun önlenmesine de elbirliği ile müdahale edeceğiz denilerek Sadrazam’ın aslında senede olan bağlılığı vurgulanmak istenmiştir.

Beşinci madde, Padişah ve devlet otoritesinin korunmasına nasıl kefil olduysak, hanedanların devlete, merkezdeki devlet adamlarının da birbirlerine güven duymaları en büyük şarttır. Bu, birlik içinde birbirimize kefil olmamızda sağlanabilir. Şöyle ki, hanedanların birbirine bir suçu olmaksızın devlet veya taşra vezirlerinden bir saldırı gelirse, hepimiz el birliği ile bunu önlemeye bakacağız. Hanedan temsilcilerinin ve bunlar ölünce de hanedanların korunmasını vekiller taahhüt edecek, hanedanlar da kendi yönetimleri altındaki âyan ve ileri gelenleri koruyacaklardır. Hiçbir hanedan kendisine verilen toprakların dışına el atmayacaktır. Aksine davranışlar birlikte önlenecektir. Bütün hanedan ve âyanlar, karışıklık ve ayrılık yaratanları, reayaya zulüm yapanları ve şeriat buyruklarının yerine getirilmesine karşı koyanları cezalandıracaklardır. Hanedanlar vekillere, ulemaya ve büyük küçük devlet memurlarına haksız işlem yapılmamasına kefil olurlar. Birinin suçu varsa, soruşturma yapıldıktan sonra sadaret makamı suçuna göre onun cezasını vermelidir.

Görüldüğü üzere bu madde de âyan ve varislerinin durumunu güvence altına almaya yönelik kararlar mevcuttur. Öncelikle kendileri nasıl padişah ve devlet otoritesinin korunmasına kefil olmuşlarsa, devletinde kendilerinin mevcudiyetini muhafaza altına almasını sağlayıcı kararlar almışlardır. Keyfi uygulamaları engellemek için kişinin suç işlemesi durumunda soruşturma yapılmadan ceza verilmemesi, cezaların suça göre sadrazam tarafından verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca âyanlar arası rekabeti önlemek ve her âyanın kendi bölgesindeki hâkimiyetini devam ettirebilmek için âyanın kendi toprakları dışına el atmama prensibi getirilmiştir.

Bir haksızlık durumunda eğer hanedanların birbirine bir suçu olmaksızın devlet ve taşra vezirlerinden bir saldırı gelirse, hepsi birlikte karşı koymak üzere anlaşmışlar. Ayrıca kendi yönetimlerindeki halkı korumayı garanti etmişleridir. Bu durum gösteriyor ki hanedanlar devlet nezdinde resmiyet kazanmış ve devlet onların pozisyonlarını onaylamıştır. Bunlar devlet içindeki pozisyonlarını garanti altına almış ve her türlü haksız müdahaleyi engellemeye dönük kararlar almışlardır. Bu durum ise devletin ne kadar çaresiz ve zor durumda olduğunu göstermesi açısından ilginçtir.

Altıncı madde, Başkentteki asker ocakları ayaklanırsa, bütün hanedanlar izin ve çağrı almadan gelerek o ocağı dağıtacaklardır. Bu işe kalkışanlar sıradan kişilerse, bunların soruşturma sonucu idam edilmelerini âyan taahhüt eder.



Alemdar Mustafa Paşa görüldüğü üzere bu maddede Yeniçeri Ocağı'nın padişaha itaatini sağlamaya ve herhangi bir durumda isyan etmelerini önlemeye yönelik bu maddeyi koymuştur. Âyan güçleriyle Yeniçerilere gözdağı verilmesi amaçlanmış ve herhangi bir isyan hareketinin önlenmesi amaçlanmıştır.

Yedinci madde, Yoksulların ve reayanın korunması esas olduğundan, âyan kendi yönetimindeki yerlerin asayişine ve vergilerin ezici olmamasına dikkat edecektir. Bunun için vükela ile hanedanlar arasındaki görüşmeler sonunda haksız vergiler kaldırılacaktır. Hanedanlar birbirlerinin davranışlarını gözetleyecekler, zulüm yapanları devlete bildireceklerdir.

Alemdar Mustafa Paşa âyandan gelme bir kişi olduğundan halkın durumunu en iyi bilenlerden birisidir. Âyan konusunda değindiğimiz gibi âyanlar halktan haksız vergi topluyorlardı. Buna çoğu zaman devlet görevlileri de katılıyordu. Olan yine her zamanki gibi halka oluyordu. Hükümet ise bu durumu engellemek için sürekli fermanlar yayınlıyordu fakat bunlar pek işe yaramıyor durum aynen devam ediyordu. İşte Alemdar Mustafa Paşa, bu durumu çok iyi bildiğinden bunun önüne geçmek için haksız vergilerin alınmamasına ve halkın ezilen konumda olmasını engellemeyi bizzat âyanlara yükleyerek bu kötü duruma yerinde müdahale etmeyi uygun görmüş ve devletin zaafiyetini bu yolla gidermeyi uygun görmüş ve yerinde olan bir karardır.

Senedin ek kısmında imzalanan senetten sonra görev alacak olan sadrazam ve şeyhülislamın göreve başlar başlamaz bu senedi imzalayacaklar kararı belirtilmiştir.<sup>271</sup> Bu kararların altında imzaları bulunan zevat şunlardır: Sadriâzam Alemdar Mustafa Paşa, Şeyhülislâm Salih zade Ahmed Es'ad, Kaptanı Derya Abdullah Ramiz, Anadolu valisi Abdurrahman, Rumeli Kazaskeri Mehmed Derviş, Nakibüleşraf Dürri zade Seyyid Abdullah, Rumeli payesinde Emin Paşa zade Mehmed Emin, Anadolu Kazaskeri Hafız Kâmil, İstanbul Kadısı Mahmed Tahir, Kethüdâyı Sadrı Âlî Mustafa Refik, Yeniçeri Ağası Mustafa, Defterdar Mehmed Emin Behiç, Reisülküttab Mehmed Said Galip, Sabık Rikâp Kethüdası Mustafa Reşid, Umuru Bahriye nazırı Seyyid Ali, Çavuşbaşı Mehmed Tahsin, Ruznamçei evvel Emin, Cebbar zade

---

<sup>271</sup> Bülent Tanör, *a.g.e.* , s. 47-48; Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C.8, s. 28-31; Kemal H. Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*, çev. Akile Zorlu Durukan, Kaan Durukan, İmge Kitabevi, İstanbul 2002, s. 85-87; Mehmet Doğan, *Tarih ve Toplum Türkiyede Toprak Meselesi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1977, s. 154-156; Zuhuri Danışman, *a.g.e.* , s. 194-195

Süleyman, Serezli İsmail, Kara Osman zade Hacı Ömer, Muhasebe-i evvel pâveli Ahmed, Dergâhı Âlî sipah Ağası Mehmed, Beylikci-i Divânı Hümâyün Mehmed İzzet, Divan-ı Hümâyün Âmedcisi Hüseyin Hüsnu, Çirmen livası mutasarrıfı Mustafa.

Alemdar Mustafa Paşa, âyan olup daha sonra Sadrazam olduğundan devletin içinde bulunduğu durumu en iyi bilenlerin başından gelmektedir. Sadrazam olduğunda yapılabilecek en iyi şeyin âyanları toplayarak aralarında bir senet yapmak olduğuna karar vermiştir Osmanlı Tarihi açısından takdire şayan bir durumdur. Ama maalesef Alemdar Mustafa Paşa'nın bir baskın sırasında katl edilmesi üzerine II. Mahmud tarafından bu senet daha yürürlüğe konulmadan bir köşeye atılmış ve böylece Osmanlı Devleti'ndeki ilk demokrasi hareketi yarım kalmıştır. Normal şartlarda Sened-i İttifakta adları geçen âyanları İstanbul'a getirmek neredeyse imkânsızdır. Ama bu kişiler Alemdar Mustafa Paşa'nın mertliğini, cesaretini, namını çok iyi bildiklerinden onun daveti olduğunda hiç tereddüt etmeden İstanbul'a gelmişler ve Sened-i İttifak denen ve maddeleri yukarıda verilen sened ortaya çıkmıştır. Böyle bir olaya Osmanlı Devleti içinde ilk defa rastlandığı için önemi çok büyüktür. Padişah kendi eliyle yetkilerini kısıtlamış ve devlet âyanları resmen tanımıştır.

Sened-i İttifak'ın imzalanmasından sonra âyanlar yerlerine gitmeye başlamışlardır. Yalnız Sadrıâzamın emriyle Serezli İsmail Bey Davutpaşa bir miktar asker bıraktı. Ayrıca sadece Bolu voyvodası Hacı Ahmed oğlu Seyid İbrahim Ağa, Alemdar Mustafa Paşa'nın yanında kalmıştı.<sup>272</sup>

### 3.5. Sekban-ı Cedit

Âyanların İstanbul'dan memleketlerine dönmelerinden sonra Alemdar Mustafa Paşa askeri ıslahata girişti. Askeri ıslahatın karakteri ise III. Selim devrinde kurulan Nizâm-ı Cedit ordusunun aynı idi.<sup>273</sup> Bunun için de vezir Kadı Abdurrahman Paşa'ya dağılmış olan Nizâm-ı Cedit askerlerinden (tüfenkçi) namıyla beş altı bin kişi yazarak İstanbul'a gelmesi emredilmiştir. Abdurrahman Paşa'nın İstanbul'a gelmesi üzerine Nizâm-ı Cedit işi açıkça yapılmaya başlanmış ve asker yazdırılmaya başlanmıştır. Alemdar Mustafa Paşa ocağın tepkisini çekmemek için başta Yeniçeri Ocağı olmak üzere yedi ocağın bir

<sup>272</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 143-144

<sup>273</sup> Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 93; Alan Palmer, *a.g.e.*, s. 82-83

muvafakat senedi aldıktan sonra sekizinci ocak olarak “Sekban-ı Cedid”i kurmaya başlamıştır.<sup>274</sup>

Toplanan askerler Üsküdar, Selimiye ve Balmumcu taraflarındaki Levend çiftliği kışlarına yollanmaktaydılar. Bunlara bol yevmiye ve aynı tip elbise verilmişti. Bu yeni askere Nizâm-ı Cedit’in olumsuz çağrışım yapmasından dolayı aynı isim verilmemiş yerine Sekban-ı Cedid denilmiştir. Buraya varidat tedariki için ihdas edilen umuru cihadiye nezaretine Behiç Efendi getirildi onun yerine ise Ruscuk yaranından Tahsin Efendi defterdar tayin edildi. Diğer ocaklarda olduğu gibi bu yeni ocağa da merasimle müzika ve tuğ verildi.

Sekban-ı Cedid ocağının maaş ve tayinler çok olduğundan kısa bir zaman içinde birçok nefer kendi istekleriyle yazıldı. Yeniçerilerden de bu ocağa katılanlar oldu. Bu ocağa kayıt olanların miktarı bir ay içinde dört bini bulmuştu. Bu yeni ocağın ağalığına Nizâm-ı Cedit askeri zamanında ocak kethüdası olan Süleyman Ağa tayin edildi ve talime başlandı.<sup>275</sup>

Sekban-ı Cedid’in kuruluşuna paralel olarak yeniçeri Ocağı’nda da ıslahat yapıldı. Esamelerin alım satımı yasak edildi. Askerlikle ilişkisi olmayanların esameleri, gümrüklerden yarı bedelleri ödenmek suretiyle ellerinden alındı. Yeniçeri ortalarına bağlı, fakat askerlikten anlamayan birçok sebzevatçı, hamal ve kayıkçı delikanlıların sekban veyahut kalyoncu sınıflarına yazılarak askerliği öğrendikten sonra sanatlarıyla uğraşmalarına müsaade verilmesi kararlaştırıldı.<sup>276</sup>

---

<sup>274</sup> İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.* , s. 95; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 144; Hammer, *a.g.e.*, s. 185; Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C.8, s.32; İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, C. 2, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1977, s. 353-354; Zuhuri Danişman, *a.g.e.* , s. 195

<sup>275</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 144-145

<sup>276</sup> Enver Ziya Karal, *a.g.e.* , s. 93; İhsan Gencer, *a.g.e.* , s. 91; Zuhuri Danişman, *a.g.e.* , s. 196

## BÖLÜM 4: ALEMDAR MUSTAFA PAŞA’NIN ÖLÜMÜ

### 4.1. Alemdar Mustafa Paşa ve Ruscuk Yaranı’nın Amaçlarından Sapması, Zevk ve Sefaya Dalmaları

Alemdar Mustafa Paşa’nın mühim bir kuvvetle İstanbul’a gelişi ve onun davetiyle âyanlarında onu takip etmesiyle Alemdar Mustafa Paşa İstanbul’da zorba ve kabadayların faaliyetlerine son vermiş ama tam anlamıyla yok edilememiştir. Nizâm-ı Cedit aleyhtarları ile Sultan Selim aleyhtarlarının sürgün edilmeleri ortalıkta geçici bir sükûnet meydana getirmişti. Ruscuk yaranı ise her işi istedikleri gibi yapıyor ve Alemdar Mustafa Paşa’yı da istedikleri gibi yönlendiriyorlardı. Ruscuk Yaranı yenilik aleyhtarlarını ve düşmanlarını tamamen bertaraf ettiklerine inanıp Nizam-ı Ceid ricali gibi zevk ve eğlenceye dalmışlardı.

Fakat bunların içlerinde gidişin pek de iyi olmadığını gören sadece Reisülküttab Mehmd Said Galib Efendi idi. Galib Efendi arkadaşlarının eğlencelerinden uzak durmaya çalışıyordu. Ramazan günü arkadaşları Ayasofya camiinde toplanıp müsahebe yaparlarken Galip Efendi onlardan uzak bir köşede kuran okumakta idi.<sup>277</sup>

Günler geçtikçe Ruscuk yaranı asıl amaçlarını unutup zevk sefaya dalmışlardı. Bunlar birbirlerinin konaklarına (müzekkeratı mühimme) bahanesiyle giderek zemin katlarında yaptıkları eğlence salonlarına çekilir, orada saz ve içki âlemleriyle kendilerinden geçerlerdi.<sup>278</sup> Bu yer altı meclislerinde kadın oynatmak tutkusu olabildiğince artmıştı. Bilhassa Alemdar’ın da katıldığı bu toplantılarda Çingene kadınlarını oynatarak eski günlerini anıyorlardı. Cevdet Paşa tarihinde bu konuya şöyle değiniyor: “Her gece bir yerde müntehap sezende ve hanendelerle tezyini bemzgâhı ıyşü işret ederek meşguli hâyuhuy ve yerli yerlerine avdetlerinde kucaklarında sabahladıkları güzel cariyelerle hâbı gaflet olarak imranı leylü Nehar eylemekte idiler.”

Bunların kadın bağımlılıkları o kadar aşırılığa kaçtı ki bunlar birbirlerine rüşvet olarak güzel cariyeye takdimine başladılar. Bilhassa Kaptanı Derya bu işte o kadar ileriye gitti ki, Anadolu’nun her tarafında güzel kadınları bulması için esirciler göndermiştir.

<sup>277</sup> Mustafa Müftüoğlu, *a.g.e.* s. 150; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 151-152; Ahmet Rasim, *a.g.e.* , s. 2228-2229

<sup>278</sup> Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C.8, s. 34

Alemdar Mustafa Paşa cahil ve ümmî olmakla beraber, oldukça zeki bir insandı. Fakat etrafında bulunan Ruscuk Yaranı kendisini istediği gibi kullanırlar, birçok yolsuzluğa alet ederlerdi. Kadın meselesinde de paşayı kendilerine uydurmuşlar, güzel cariyelerle onu zevk ve safa deryasına boğmuşlardı.<sup>279</sup> Örneğin, Sultan Selim'in tahttan indirilmesinde rol oynamış olan Anadolu kazaskeri Hafit Efendi, Alemdar Mustafa Paşa'ya güzel bir cariye hediye ederek kendini kurtarmıştır. Kamertab adındaki bu Gürcü kız çok güzeldi ve Alemdar Mustafa Paşa'nın başını döndürmüştü. Bunun üzerine Alemdar Mustafa Paşa'yı kendine bağlayan bu Gürcü kıza: "Ne yapıp da şu paşaya silahlarını çıkartırsan seni zinet ve servetlere gark ederim"<sup>280</sup> diye onu yönlendirmişti.

Çünkü Alemdar Mustafa Paşa bütün meclislere silahları belinde olduğu halde gider, selamlıkta ve divanda yani her gezdiği ortamda silahları daima yanındaydı. Alemdar Mustafa Paşa karşısındakiyle konuşurken elini silahlığından ayırmaz bu haliyle insanı ürkütürdü. İşte bu güzel Kamertab, Alemdar Mustafa Paşa'nın silahlarını çıkarmasını sağlamıştı. Kız güya silahlardan korkuyormuş hissi vererek Alemdar Mustafa Paşa'yı ikna etmişti. Alemdar Mustafa Paşa gibi yiğitlik ve kahramanlıklarıyla tanınmış bir kimsenin böyle kadınların sözleriyle hareket etmesi kendi askerleri arasında birçok dedikoduya sebep olmuştu: "Abe artık bizim paşa da karılar gibi silahsız gezmeye alıştı, yazık olsun..." diyerek hislerini belirtiyorlardı. Bunun üzerine Alemdar'ın askerleri yavaş yavaş yanından uzaklaşmaya ve vaziyetin aldığı şekilden korkarak birer birer geldikleri yere dönmeye başlamışlardı.<sup>281</sup>

#### **4.2. Alemdara Karşı çıkan Yeniçerilerin isyan Sebepleri ve İsyan Hazırlığı**

Alemdar Mustafa Paşa sadrazam olarak İstanbul'da ki yenilik karşıtı kesimleri, kabadayı ve zorbaları sindirmiş, birçoğunu cezalandırmış veya sürgüne yollamıştır ama bu kesimi tama olarak yok edememiştir. Alemdar Mustafa Paşa ve Ruscuk yaranı önceden hazırladıkları plan dâhilinde Nizam-ı Ceid'i tekrar ihya etmek amacıyla girişmiş oldukları faaliyetler ve yenilikler nedeniyle çeşitli kesimden çıkarı zedelenen insanların kinlerini üzerlerine çekmeye başlamışlardır. Alemdar Mustafa Paşa nitelikleri itibariyle devleti yönetebilecek kabiliyette değildi. O, Ruscuk yaranının tavsiyeleri ve

<sup>279</sup> Rıza Nur Toker, *a.g.e.* , s. 171; A. Cemal Erksan, *a.g.e.* , s. 31-32; Zuhuri Danışman, *a.g.e.* , s. 198

<sup>280</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.* , s. 32

<sup>281</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.* , s. 32

istekleri doğrultusunda gücünü kullanarak ıslahat ve icraatları gerçekleştirmiştir. Alemdar Mustafa Paşa bürokratik işleyişi bilmediğinden sadrazamlığı döneminde büyük memuriyetlerde bulunanların gereksizliğine inanıp bunların sadece birer imza ile onay makamı olduğu, bu işlerin küçük memurlarca da yapılabileceği yönündeki tavır ve davranışları ilmiye sınıfını, ayrıca Alemdar'ın yakın çevresi ve Birundaki görevliler vasıtası ile devlet işlerini halledebilmeleri saray görevlilerinin aleyhine dönmesine sebep olmuştur.<sup>282</sup>

Ayrıca Alemdar Mustafa Paşa, sadrazam olarak kazandığı başarılar ve yanındakilerin tesiriyle daha önce kendisinde mevcut olmayan engin bir gurur uyandırmıştı. Sadrazam artık arkadaşlarını lüzumsuz ve düşmanlarını her türlü değerden mahrum görüyordu. Alemdar Mustafa Paşa İstanbul'da ki yaşayışı da benimsemiş zevk ve sefaya dalmıştı. Rumeli kıyafetini bıraktığı gibi Kamertab adlı Gürcü cariyesinin tesiriyle artık silah da taşımaz olmuştu. Bu durum ise Rumeli âyanlarından çoğunu kırdı ve askerlerini alıp memleketlerine döndüler. Alemdar Mustafa Paşa ise bu duruma aldırmadı. Çünkü yanında on altı bin askeri vardı. Ayrıca Kadı Paşa'nın yanında da üç bin kişi bulunuyordu. Sultan Mahmud ise Sened-i İttifak'ın imzalanmasından hoşnut değildi. Ulema ise kendilerine ihbar edilmediği ve nüfuzlarını kırdığı için, zaten Yeniçeri Ocağı'nda Sekban-ı Cedid ordusu kurulduğu ve talim terbiyeye mecbur edildiği için Alemdar Mustafa'ya kin beslemeye başlamışlardı.<sup>283</sup>

Ruscuk yararı da bütün rakiplerini bertaraf etmiş ve Nizâm-ı Cedid düşmanlarını sindirmiş oldukları düşüncesiyle zevk ve sefaya dalmışlardı. Hatta içlerinden en temkinli kişi olarak bilinen Kaptan-ı Derya Ramiz Paşa zevk ve sefaya düşkünlüğü ve esir pazarından cariyeler satın almasıyla ün kazanmıştı. Bu zevk ve sefa gecelerine Alemdar Mustafa Paşa'da katılırdı. Gün geçtikçe Alemdar Mustafa Paşa'nın halk üzerindeki olumlu etkisinin yerini kin ve nefret alıyordu. Hükümet Sekban-ı Cedid askerinin sayısının artmasını beklemeyerek âyanların memleketlerine gitmesine izin vermekle büyük bir hata yapmıştı.

Çünkü bu sıralarda Sekban-ı Cedid askerinin sayısı dört yüz kişi civarındaydı. Bu suretle Alemdar Mustafa Paşa'nın etrafındaki kuvvetlerin azalması ile aleyhtarlarını

---

<sup>282</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C.V, s. 2247

<sup>283</sup> Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 94

cesaretlendirmiş ve yavaş yavaş fısıltılarını yükseltmişti. Hatta Alemdar'ın kuvvetlerinin iyice azalması için yeni bir yol buldular. O da, İstanbul'da ocaklının teşvikiyle Vidin valisi olan İdris Paşa'nın Ruscuğun zaptı için harekete geçmesi oldu. Bunun üzerine Alemdar Mustafa Paşa maiyetinde bulunan serkerdelere Boşnak Ağa'yı mühim bir kuvvetle o tarafa gönderdi. Serezli İsmail Bey, memleketine dönerken Alemdar Mustafa Paşa ile arkadaşlarının başladıkları işi başaracaklarına inanmayarak Alemdar'ın emriyle bir miktar askerle İstanbul'da bıraktığı serkerdesine: "Bak ağa! Bunlar da Ferhad gibi işlerini başa çıkaramazlar, ne yolları yol ne gidişleri gidiştir, bizi savduktan sonra taşırırsalar gerektir. Bir dernek çıkarsa kuskuna bakmayup sıyrılıp bizim yana ilgar idesiz" demişti. Alemdar vakası sırasında ağa, İsmail Bey'in tavsiyesine uyarak Serez'e dönmüştü.<sup>284</sup>

Diğer taraftan IV. Mustafa'da bu durumdan istifade etmek istemiş ve tekrar tahta geçmek için adamlarıyla görüşmeye başlamıştır. Hatta IV. Mustafa kendi yazdığı bir mektupta "Seni çıktığım gibi Kaptan Paşa iderim. Mustafa Paşa Asitaneden gittiği gibi beher hal on binden ziyade asker başına cem'edip hemen Sarayı Hümayun'a gelup sözünüzde ısrar edüp beni çıkarasın göreyim seni" der.<sup>285</sup> Bunun yanında IV. Mustafa'nın kız kardeşi Esmâ Sultan da tebdili kıyafet ile sürekli bir propagandaya girişmiş ve hatta bazı ocak erkânıyla görüşmüştür. Alemdar Mustafa bu vaziyeti Sultan Mahmud'a iletmişse de Sadrazam'ın diktatörlüğünden memnun olmayan II. Mahmud bu duruma aldırmanmıştır.<sup>286</sup>

İstanbul'da bazı ekâbir kadınlar gibi süslenmeye başladılar, orta halliler bile mücevherat takmaya başladılar. Bu hal askere de sirayet etmeye başladı. Rumeli askeri gümüş ve altınlı tozluklar, çaprast tabir olunan göğüs bağları, gümüş düğmeler, mamul kundaklı tabancalar, tüfekler ve kılıçlar, En'am keseleri ve fişekler kuşandılar. Sekbanlarında maaş ve ulufeleri artırıldı. Zabitan da şubare denilen kalpaklarını altından yapılmış şeritlere süsleyip tepelerine Hürmüzî denilen inciler yerleştirip etrafına şallar sarmaya ve askerlikle ilgisi olmayan elbise ile sokaklarda ve pazarlarda dolaşmaya başladılar.

---

<sup>284</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 152; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C V, s. 2250; Ahmet Rasim, *a.g.e.*, s. 210-230-232

<sup>285</sup> Tahsin Öz, "Selim III. Mustafa IV: ve Mahmut II. Zamanlarına Ait Birkaç Vesika", *Tarih Vesikaları Dergisi*, C. 1, S. 1-6, s. 23

<sup>286</sup> İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, s. 96; Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C. VIII, s.35

Limon ve kömür satarak geçimlerini sağlamaya çalışan yeniçeriler, sekbanların bu hallerini görünce onları kıskanıyorlardı. Hele bir Ramazan akşamı Sekban zabitanın Bâb-ı Âli’de verilen bir iftara gidişleri Ocaklıları iyice çileden çıkarmıştı.

Bu suretle Yeniçerilerin kin ve düşmanlıkları artıp parlamağa müsait bir hal aldığından devlet erkânının resmi elbiseleri çıkartılıp başlarına şubare giydirileceği ve Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılıp ellerindeki ekmek paralarının alınacağı yolunda dedikodular başladı.<sup>287</sup> Bunun üzerine Bâb-ı Âli duvarlarına: “Rumeli’den geldi bir çıtak bayramertesiyeye ya kılıç oynayacak ya bıçak” diye yazılar yapıştırdılar.<sup>288</sup>

Alemdar ve Ruscuk yaranı aleyhindeki tehlikenin iyice belirmesi üzerine tecrübe sahibi bazı zevat duymuş oldukları bir takım şeyleri de anlatarak bir müddet için Edirne’ye gidilerek orda kalınmasını ve Rumeli kuvveti ile yeniden İstanbul’a gelmesini Sadrazam’a tavsiye etmişlerse de aldırış etmemiş ve: “Bir takım kayıkçı, manav, leblebici güruhu ne yapabilir?” diye yeniçerileri küçümsemiş yapılan ikaz ve uyarıları dikkate almamıştır.<sup>289</sup>

Faaliyetlerine devam eden bazı ocak zabitleri işi laftan çıkararak harekete geçmek için aralarında gizli bir cemiyet kurmuşlardı. Bunlar gizli toplantılarda Alemdar Mustafa Paşa ve arkadaşlarını öldürmeyi planlıyorlardı. Ramazan münasebetiyle Alemdar Mustafa Paşa bazı davetlere iştirak ediyordu. Bunların yaptığı plana göre Alemdar Mustafa Paşa davetlere giderken yolda öldürülecekti hatta bunun için birkaç fedai ayarlanmıştı. Fakat bu suikast olayı haber alınmış olduğundan güvenlik önlemleri artırılmıştı. Rivayete göre Sultan Mahmud bile bu gizli suikast teşebbüslerinden haberdar bulunmakta idi.<sup>290</sup>

#### **4.4. Yeniçerilerin Babiâli Baskını ve Alemdar Mustafa Paşa’nın İntiharı**

Alemdar Mustafa Paşa, 15 Kasım Salı günü Ramazan ayının yirmi yedinci günü Kadir gecesi olması nedeniyle adet gereği Divan yolunda Atik Ali Paşa Camii karşısındaki Şeyhülislam’ın konağındaki davete alayla katılmıştır. Alemdar Mustafa Paşa kendisine karşı yapılacak olan suikasttan haberdar olduğu için yeterli miktarda askerle hareket

<sup>287</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.* C. V, s. 2250-2251

<sup>288</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 154; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.* ,C. V, s. 2251

<sup>289</sup> Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C. VIII, s. 36; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 154 ; Zuhuri Danışman, *a.g.e.* , s. 199

<sup>290</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.* , s. 32-33



ettiğinden gidişinde herhangi bir saldırı olmamıştır. Alemdar Mustafa Paşa Ayasofya'daki Hünkâr alayına yetişmek üzere iftardan sonra konaktan çıkmıştı. Bu sırada halk Alemdar Mustafa paşa'yı görmek için sokaklara dökülmüş, Divanyolu ile Ayasofya yolu arasında büyük bir kalabalık toplanmıştı.

Suikastçılar de gecenin karanlığından istifade ile kalabalık arasına dalıp Sadrazam'ı öldürmek için mükemmel bir fırsat yakalamışlardı. Etraf gayet karanlıktı; ahalinin elindeki fenerler ortalığı aydınlatmaya yetmiyordu. Sadrazam alayının önü sıra giden vardacılar ile meşaleciler yolu açmak için çok zorlanıyorlardı. Suikast dedikoduları nedeniyle vezir muhafızları büsbütün dikkatli davranıyorlar, ellerinde bulunan değnek ve kamçı gibi şeyleri etrafa savuruyorlardı. Çemberlitaş'tan Ayasofya meydanına ulaşabilmek için tam bir saat vakit geçmişti. Bu esnada birçok kişi atların altında kaldı. Ayrıca kamçı yiyen ve sopa ile yaralananlar da pek çoktu. Muhafız sekbanların da elbiseleri parçalanmıştı.

Bütün bu kargaşalıklar suikastçılar tarafından meydana getirilmiş, halkın arasına karışan fedailer bir yolunu bulup Alemdar Mustafa Paşa'ya yaklaşamamışlardı. Çünkü Sadrazam'ın muhafızları her ihtimali düşünüp ona göre tedbir almışlardı.<sup>291</sup> Alay dağıldıktan sonra yaralanan kişiler Yeniçeri ve Cebeci kahvehanelerine gidip: "Bizleri böyle darp ve tahkir neden lâzım geldi? Cürüm ve günahımız nedir? Bir haydut başı geldi; bir padişahı hal' ile vezirinden mührü hümayunu cebren aldı. Hâlâ da şevketlû Padişahımıza lâyük olan ubudiyet muamelesini de göstermiyor. Başlı başına hainlerin sözile din ve devletin erkânı olan ocaklûyi ve ulemayı kaldırmak, fıkara ve zeafayı ayaklar altına almak istiyor.

Bundan sonra bize korkmak ve yaşamak ne lâzımdır. Biz anın yanındaki hayta güruhundan elhamdülillah bin kat ziyade iken anlarla başa çıkamaz mıyız? Biz anlara Müslümanlığımızı ve yeniçeriliğimizi anlatmalıyız." gibi sözlerle ortalığı karıştırmaya başladılar.<sup>292</sup> Zaten ocaklı harekete geçmek için yeteri kadar adam toplamış iken halkın böyle kahvehanelerde alenen şikâyet etmeleri ve Alemdar aleyhine söz söylemeleri kendilerini oldukça memnun etmişti. Bu sırada ismi bilinmeyen biri onlara güya bayramdan sonra Yeniçeri ocağı kaldırılacakmış yollu bir söz söylemiş böylece fesat ve

<sup>291</sup> Reşad E. Koçu, *a.g.e.*, s. 316-318; A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 33

<sup>292</sup> Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 95; A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 33; Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.*, s. 264; Zuhuri Danışman, *a.g.e.*, s. 200

fitne ateşi giderek genişlemiştir. Odabaşılar ise yaptıkları gizli toplantılarda: “Eğer bir müddet daha geçerse sekban askeri çoğalır, sonra başa çıkamayız. Şimdiden bir çaresi bulunmalıdır” diyerek gizli niyetlerinin icrası için acele etmek gerektiğini belittiler.<sup>293</sup> Bunun için aslı olmadığı halde yangın ilan ettiler. Bu yangın söylentisinden maksatları suikast hareketini gizlemek ve koşuşturmaların yangından dolayı olduğu izlenimini uyandırmaktı. Şehir içinde bulunan Rumeli askeri bu suretle iğfal olunacak ve eski adet gereğince yangına gidecek olan Sadrazam ve devlet erkânı evlerinden çıkar çıkmaz öldürüleceklerdi.

Bunun için birkaç defa yangın ilan edip Bâb-ı Âli’ye yangın nöbetçileri gönderdiler ve tulumbar hareket ettirdiler. Bütün bu gürültülere aldırış eden olmadı. Bu suretle Sadrazam’ı öldürmek mümkün olmayınca ihtilalcılar biraz daha bekleyip sahurdan sonra Bâb-ı Âli’yi basmağa karar verdiler.<sup>294</sup> İhtilalcılar kendilerinden olanları olmayanlardan ayırabilmek için kendi aralarında “sabahtır” parolasını belirlediler.<sup>295</sup> Bu ihtilalı idare edenler Yeniçerilerin dokuzuncu bölük zabitanı idi. Bunlar Ağa kapısında toplandılar. Az zamanda gittikçe çoğalan isyancı kesim, otuz birinci bölük odabaşlarından Yeniçeri Mustafa Ağa’dan kendilerine yardım etmelerini istediler. Ağa kendilerine nasihat etmek isteyince hemen onu orda öldürüp yerine bir miktar askerle kol kethüdasını bırakıp sesiz sedasız Bâb-ı Âli’nin etrafını kuşattılar.<sup>296</sup>

Yeniçeriler yanlarında getirdikleri kuru otu Sadrazam Kethüdası’nın odası altına yerleştirip ateşe verdiler. Ateş hemen etrafı sardı, arkasından tüfek ve tabanca sesleriyle isyan hareketi resmen başladı. Bu sırada Bâb-ı Âli’nin etrafı iyice sarıldığından yangını söndürmek için dışarı çıkanlar teker teker öldürülüyorlardı. Bu esnada alevler ahşap olan binayı sarmış ve yangın gittikçe büyüyordu. Zorba yeniçeri eşkıyası, Alemdar Mustafa Paşa’nın askerlerine haber göndererek: “Bizim işimiz, ocağımızın düşmanı vezir iledir. Anın işi tamam oldu.

Siz başımızla beraber arkadaşlarımız ve tariki Bektaşî’ye de hempa ve yoldaşlarımızsınız. Kışlarımızıza buyurunuz, rahatta olunuz” gibi sözlerle Alemdar Mustafa Paşa’nın adamlarını kandırmaya çalıştılar, dışarı çıkanı ise derhal öldürdüler.

<sup>293</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. V, s. 2252-2253

<sup>294</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 156

<sup>295</sup> Zuhuri Danışman, *a.g.e.*, s. 201

<sup>296</sup> Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C.VIII, s. 37; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. V, s. 2253

Bu kargaşalıkta yakalanan sekbanlardan bir kısmı memleketlerine gönderilmiş bir kısmı ise öldürülmüştür.<sup>297</sup> Yangın şiddetli bir şekilde devam ederken mahalle bekçilerinin haber vermediği bu yangını ve silah seslerini merak ederek sokaklara dökülen halk köşe başlarına geldiklerinde Yeniçeriler: “Bu yangın bildiğiniz yangın değildir” demeleri üzerine namuslu olanlar evlerine kapanmış, kötü olanlar ise silahlanıp isyancılara karışmış böylece Bâb-ı Âli’nin etrafı mahşeri bir kalabalık toplanmıştır.<sup>298</sup>

Bu esnada alemdar Mustafa Paşa’nın adamları, Yeniçerilere teslim olmaksızın sıkı bir ateş açarak eşkıyanın ortasına atılarak onlarla savaşmak istediler. Bu suretle eğer kurtulabilirlerse dışarıdan takviye kuvvetle eşkıyayı temizlemek mümkün olabilecekti. Fakat Alemdar Mustafa Paşa buna itiraz etti ve: “Bize elbette imdad olunur. O vakte dek siperden cenk edip dayanalım” diyerek kurtulma şansını kaçırmış oldu.<sup>299</sup>

Yangın başlayalı iki üç saat olmasına karşın bir netice elde edilememişti. Koca Bâb-ı Âli binası yanmış Alemdar Mustafa Paşa ele geçirilememişti. Herkes içeriden ara sıra gelen silah seslerinin olduğu yere yoğunlaşmıştı. Gerçekten Alemdar Mustafa Paşa gizlenmiş olduğu mahzenin müdafaalı ve demir kapaklı pencerelerinden kendisine yaklaşan yeniçerileri teker teker öldürerek kendisini korumakta idi. Bunun üzerine yeniçeriler: “Bre yoldaşlar bu canibde kimse var... Korkmayın vurun” diyerek yeniçerileri oraya yönlendirdiler. Oraya giden kişi daha ilk adımını atmadan yere düşüyordu.<sup>300</sup>

Alemdar Mustafa Paşa nefisini müdafaa etmek için var gücüyle mücadele edip yardım beklerken buna karşı Ramiz Paşa cesaret edip süratle hareket edememiş, ondan başka da askere kumanda edecek kimse olmadığından ve Alemdar Mustafa Paşa’nın kuvveti olan Rumeli âyanları da birer ikişer memleketlerine gitmiş olduklarından Rumeli askeri toplanamadı.

Yeniçeriler, mahzene açıktan açığa yaklaşmaya cesaret edemediklerinden, mahzenin arka tafralarından bir yeri delip Alemdar’ı öldürmeyi kararlaştırdılar. Kazma ve külünk gibi aletleri tedarik etmeye çalıştıklarını gören Alemdar Mustafa Paşa neticeyi anlamış

<sup>297</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 34; Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C.8, s. 38-39

<sup>298</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. V, s. 2254

<sup>299</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 35; *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2838; Reşad E. Koçu, *a.g.e.*, s. 318

<sup>300</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 35

ve yanında bulunan cariyeler ve köleleri kurtarmak için seslenerek zabitlerden bir kaçının gönderilmesini istemiştir. Kapıya yaklaşan usta ve baş karakullukçuya bunları teslim etti. Bu sırada seçme cariyesi olan baş kadını ve Tavaşî hadım ağa onlarla birlikte gitmeyip Alemdar'ın yanında kalmayı tercih ettiler. Sonra Paşa bu zabitlere hitaben: “Nefsime bir zarar gelmemek şartıyla kendimi dahi sizlere teslim ederim. Lakin bana su-i kast edilmeyeceğinden emin olabilmem için mensubu bulunduğum 42. Bölük odabaşısı ile ustasını bana gönderiniz. Gelsin, beni buradan alsınlar” diyince Yeniçeriler bu duruma çok sevindiler. Yeniçeriler odabaşısını bulup getirdiler.

Bu adam pencerenin önüne yaklaştığı zaman Alemdar Mustafa Paşa bağırmaya başladı: “Bre devlet haini... filanlar! Sizin ocağınıza suikast edecek olsaydım şimdiye dek toptan imha edemez miydiniz zannedersiniz! Lâkin siz kendi ihtilâliniz sebebiyle Devlet-i Âli'yeyi harap edecek olduğunuz ve hiçbir türlü söz kabul etmediğiniz herkesin malûmu iken ben yine sizin ocağınızı ihya ve ıslaha gayret ettim.

Kışlanıza çeşme yaptırdım ve size bunca ihsan ettim. Şimdi bana yardım edeceğinize başkalarıyla birlik olup bana hıyanet ediyorsunuz. Sizin gibi... filânların ahdine itimat ederek sizlere teslim olup kıyamete kadar arkamdan söğülüp tel'in edilmesini ister miyim, bu yiğitlik ve bahadırılık kalesinden karı gibi kendi isteğimle çıkıp gider miyim zannediyorsunuz bre filanlar!”<sup>301</sup> diyerek hakaret etti. Bu sırada odabaşısı ateş edip onu öldürdü. Alemdar tabanca ve tüfekte tekrar çatışmaya başladı. Bunun üzerine Yeniçeriler mahzenin tepesine çıkarak kazma, külünk, küskü gibi aletleri kullanarak delmeye çalıştılar.

Vakit epeyce ilerlemiş, ikinci vakti gelmişti. Alemdar Mustafa Paşa sahur zamanından beri kendisini müdafaa ediyordu. Alemdar Mustafa Paşa yukarıdan açacakları bir delikten kendisini boş yere öldüreceklerine kanaat getirip ve bir yerlerden yardım gelmesinden umudu keserek kaderine boyun eğip cephaneliğe ateş etti. Dehşetli bir sesle mahzenin kubbesi parçalandı ve beraberinde üzerindeki birkaç yüz askeride

---

<sup>301</sup> Zuhuri Danışman, *a.g.e.*, s. 201-202; A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 36; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. V, s. 2257-2258; Reşad E. Koçu, *a.g.e.*, s. 318-320; Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C. VIII, s. 38-39

öldürdü. Etrafindakiler de patlamanın şiddetiyle etrafa yayılan taşların isabetiyle öldüler. 16 Kasım 1808.<sup>302</sup>

Bâb-ı Âli vakası üzerine asiler büsbütün azıtıp şehirde zorbalığa ve devlete hâkim olmaya başladıkları için Sultan Mahmud, Kaptan Ramiz ve Kadı Abdurrahman Paşaları ihtiyaten sarayın müdafaasına davet etmiştir. Bunun üzerine Ramiz Paşa, Segban ve topçu kuvvetleriyle ve Kadı Paşa'da Selimiye'deki askerleriyle denizden Topkapı'ya gelmişlerdir. Saray'ın müdafa edildiğini duyduklarında aralarında yemin ederek Saray-ı Hümayun üzerine saldırdılar. Fakat her hücumda Sekban-ı Cedid tarafından birçok Yeniçeri telef edildi, sokaklar cesetlerle doldu.

Bu sırada isyancıların amacının Sultan Mustafa'yı tekrar tahta çıkarmak olduğu saray'da duyulunca yapılan toplantı ve şeyhülislamın fetvası sonucu Sultan Mustafa boğdurulmuştur. Asiler Ayasofya minarelerine çıkarak sarayın içine ateş etmeye başlamışlardır. Bu sırada sarayda erzak sıkıntısı baş gösterdi. Bundan dolayı Sekban-ı Cedid askerinin azlığına rağmen karşı saldırıya geçmişlerdir. Ocak Ağa'sı Süleyman Ağa sekbanları üç kola ayırarak ustaca bir hareketle asiler üzerine hücum etmişlerdir. Asilerden üç veya beş bin kişi öldürülmüş ve Cebeciler kışlasını zapt etmişlerdir. Bunun üzerine Yeniçeriler kışlayı ateşe vermişlerdir. Rüzgârdan dolayı yangın genişleyerek Divan yolu, Sultanahmet ve Ayasofya taraflarını kül haline getirmiştir.

Minarelerden saraya ateş açılınca Sultan Mahmud donanmanın asileri topa tutmasını emretmiştir. Bu sırada asilerin birçoğu kendi evlerini yangından korumak için dağılmıştır. Bunun üzerine Ocak ağaları neticeden ümidi keserek ulemeden bazılarını dehâlet için saraya göndermişler ve padişahı kabul etmiştir. Ertesi gün bir ittihat hücceti yazılmak üzere her iki taraftan da ateş kesilmiştir.<sup>303</sup>

Bu olaylar cereyan ederken Alemdar Mustafa Paşa'nın arkadaşlarından olan Ruscuk Yaranından Tahsin ve Mustafa Refik Efendi isyan sırasında, Behiç ve Ramiz Efendiler

---

<sup>302</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 36-37; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. V, s. 2258; *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 283; Tuncer Baykara, "II. Mahmud'un Islahatında İç Temeller 1826-1839 Arasında Anadolu", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu Ankara: 31 Ekim-3 Kasım 1989*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s. 264; Nadir Yaz, *Ağlayan Batı Trakya*, Yeni Batı Trakya Dergisi yayınları, İstanbul 1986, s. 165; Abdurrahman Şeref, *a.g.e.*, s. 378; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, C. 5, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005, s. 166

<sup>303</sup> İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, s. 94-95; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. V, s. 2259-2264; Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.*, s. 253; Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C.8, s. 40-46

de Rumeli’de yakalanarak öldürülmüşlerdir. Bir tek Galip Efendi hayatını kurtarabilmiştir. Nizâm-ı Cedit’e ve Alemdar’a destek veren Kadı Paşa ise Alanya’da yakalanarak yedi sekiz aylık bir kuşatma sonrasında ele geçirilerek idam edilmiştir. Böylece Nizam-ı Ceid ekibi tamamen ortadan kalkmıştır.

#### 4.5. Alemdar Mustafa Paşa’nın

##### 4.5.1. Kişiliği

1765 yılında dünyaya gelen Alemdar Mustafa Paşa aslen Hotinli<sup>304</sup> veya Ruscuklu olup Hacı Hasan Ağa adında Ruscuk Yeniçerilerinden birinin oğludur. Alemdar Mustafa’nın çocukluğu Hotin’de geçmiştir. Hayatı boyunca herhangi bir eğitim almayan Alemdar Mustafa’nın okuma yazması yoktu.<sup>305</sup> Gayet mert ve cesur, asker yetiştirmeye kadir, cömert, yoldaş uğruna can vermekten çekinmeyen bir insandı.<sup>306</sup> Alemdar Mustafa, iri cüsseli buna rağmen çevik vücutlu, güçlü, at ve kılıç kullanmada maharetli, mavi gözlü, açık alınlı ve Rumelilere özgü gaga burna sahip bir kişi olarak kaynaklarda tarif edilmektedir.

Alemdar Mustafa da babası gibi yeniçeri olup ağa bölüklerinden kırk ikinci bölüğün yoldaşlarındandı. 1768 Rus harbinde bölüğün bayraktarı olmakla Alemdar diye şöhret bulmuştu.<sup>307</sup> Alemdar Mustafa babası gibi ziraat ve hayvan alım-satımı ile servet sahibi olmuş, ayakdaşları, hizmetkâr ve âyanlar kendisine karışamayacak kadar iktidar sahibi olmuştur.<sup>308</sup> Alemdar’ın bu ilk devrinde Ruscuk ve diğer kazalar âyan ve voyvodaların idareleri altında olduğundan kendisi de Ruscuk Âyanı Tirsinikli zade İsmail Ağa’nın maiyetinde yetişmiştir.<sup>309</sup> Alemdar Mustafa kısa zamanda elde ettiği başarılarla İsmail

---

<sup>304</sup> Kalost Arapyan, *a.g.e.* , s. 3

<sup>305</sup> Ali Seydi (İlyas), *Alemdar Mustafa Paşa*, Kanaat Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul 1913, s. 46; Feridun Fazıl Tülbentçi, *a.g.e.* , s. 207; Enver Ziya Karal, *a.g.e.* , s. 87; Necati Kotan; *Alemdar Mustafa Paşa*, Kemal Matbaası, Adana 1967, s. 7

<sup>306</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.* , C. V, s. 2268; Abdurrahman Şeref, *a.g.e.* , s. 375; Kemal Beydilli, *a.g.e.* , s. 308

<sup>307</sup> Erdoğan Tokmakçıoğlu, *a.g.e.*, s. 253; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 40

<sup>308</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.* , s. 2268

<sup>309</sup> Hotun (Hotin) şehrinden Mustafa isminde, pek iri yapılı, heybetli ve kahraman görünüşlü bir genç de, bu kuvvetlere büyük bir alaka ve sevgi ile iltihak etmiş ve günden güne gösterdiği yiğitlikler, âkilâne hareketler ile İsmail Ağa’nın muhabetini kazanmıştı. İsmail Ağa, bu genci kendisine hazinedar yaptı. Bir müddet de sadakatini, yiğitliğini ve aynı zamanda zekâsının şiddetini tecrübe ve takdir ettikten sonra bayraktar tayin etti. Biraz sonra da Lazgrad (Herazgrad) denen şehre âyan ve vali nasbetti. (Kalost Arapyan, *Ruscuk Âyanı Mustafa Paşa’nın Hayatı ve Kahramanlıkları*, s. 3)

Ağa'nın takdir ve güvenini kazanmıştır. Alemdar Mustafa böylece Tirsinikli İsmail Ağa'nın has adamları arasında yer almış ve İsmail Ağa'nın her faaliyetinde yer almıştır.

Ruscuk âyanı Tirsinikli İsmail Ağa, 1797 yılında isyan eden ve kendi bölgesi olan Ruscuk'a saldıran Pazvantoğlu Osman ve kuvvetlerine karşı, Alemdar Mustafa'yı Ruscuk şehrini savunmakla görevlendirmiştir. İki yüz adamı ile birlikte Pazvantoğlu kuvvetlerini püskürten Alemdar Mustafa Ruscuk kasabasını istiladan kurtarmıştır. Bu başarısından dolayı Tirsinikli İsmail Ağa'nın desteği ve Silistre valisi Gürcü Osman Paşa'nın yazısıyla Alemdar Mustafa'ya "Hassa Hasekiliği" rütbesi verilmiştir. 1801 yılı Ocak ayı civarında yine Tirsinikli İsmail Ağa'nın tavsiyesi ile Alemdar Mustafa "Hassa Silahşorluğu" rütbesine yükselmiştir.<sup>310</sup>

Alemdar Mustafa İstanbul ile iyi ilişkiler içindeydi. Yılıkoğlu Süleyman ile mücadele halindeyken İstanbul'dan gelen emir üzerine kendi aralarındaki mücadeleyi bırakıp Manav galesi ile uğraşmışlardır. 1803 yılında Pazvantoğlu Osman'ın en önemli adamlarından biri olan, aynı zamanda İstanbul tarafından yakalanıp cezalandırılması zaruri görülen Manav İbrahim'i Totrakan'da mağlup edip esir almış ve onu Tirsinikli İsmail Ağa'ya teslim etmek üzere Ruscuk'a göndermişti. Bu başarılarından dolayı Bayraktar Mustafa'ya "Kapıcıbaşılık" onun adamı olan Pehlivan Ağa'ya da "Hassa Silahşorluğu" rütbesi verilmişti.

Daha sonra Tirsinikli İsmail, Alemdar Mustafa'yı 1800 yılında zorla zapt etmiş olduğu Hezargrad'a âyan olarak atamıştır. İsmail Ağa'nın burayı zorla almasından dolayı Alemdar'ın âyanlığı kabul edilmemiştir ama Manav galesini bastıran Alemdar Mustafa'nın Hezargrad âyanlığı hükümetçe kabul edilmiştir.<sup>311</sup>

İsmail Ağa'nın bir kadın meselesi nedeniyle öldürülmesinden sonra İsmail Ağa'nın hasmı olan Yılıkzade Süleyman fırsat bularak derhal faaliyete geçmiş ise de başarılı olamamış, kırk küsur kaza âyanının desteğini alan Hezargrad âyanı Alemdar Mustafa Ağa'nın baskısıyla geri çekilmiştir. Civarın eşraf ve âyanı Ruscuk'ta toplanıp görüşerek

---

<sup>310</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* s. 41-42; Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.*, s. 254

<sup>311</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* s. 43-52; Erdoğan Tokmakçioğlu, *a.g.e.*, s. 254; Feridun Fazıl Tülbentçi, *a.g.e.*, s. 203

Alemdar'ı İsmail Ağa yerine seçtiler. Hükümet ise Edirne vakası dolayısı ile belki muhalifleri tahrik eder korkusuyla Alemdar Mustafa Ağa'nın âyanlığını tanımıştır.<sup>312</sup>

Hükümet arzı mazharla âyanlığa talip olarak sadıkane hareket eden Alemdar Mustafa Ağa'nın Ruscuk âyanlığını kabul ediyorsa da, Tirsiniklioğlu İsmail'in büyük servet sahibi olmasını sağlayan Tırnova Voyvodalığı'nı vermek istemiyordu. Ayrıca hükümet Alemdar Mustafa Ağa'nın sadece Ruscuk'ta kalmasını ve diğer âyanların işine de karışmasını istemiyordu. Fakat durum hükümetin beklediği şekilde gelişmedi. Alemdar Mustafa Ağa, bütün Silistre eyaleti (Silistre kasabasındaki Yılıkoğlu müstesna) Âyanların ittifakıyla "Âyanlar Âyanı" oldu.<sup>313</sup>

Bundan sonra Alemdar Mustafa faaliyetlerine yoğunluk vermiştir. Alemdar Mustafa Ağa'nın kuvvetleri bir taraftan Yılıkoğlu Süleyman'ı takip ve İbrail'i muhasara ederlerken diğer bir kısım kuvvetleri de Silistre'yi zapt etmişlerdir.<sup>314</sup> Ayrıca bir kısım kuvvetleri de Ahyolu Emimi Köse Ahmet Efendi kumandasında Yenipazar üzerine hareket etmişler ve orada da Gavur Hasan ve Odacıoğlu Seyfullah'ı tazyik eylemişlerdir. Gavur Hasan ve Odacıoğlu Seyfullah, Yılıkoğlu Süleyman tarafından Alemdar Mustafa Ağa'nın Yenipazar ve çevresini savunmak için göndermişti.

Alemdar Mustafa Ağa bundan başka kendisine muhalefet edebilecek olan Selvi Âyanı Hasan Ağa üzerine de kuvvet gönderip orayı muhasara ettirmiş ve Köse Ahmet vasıtasıyla İslimiye'yi de işgal ettirince Hükümet ister istemez Alemdar Mustafa'ya güler yüz göstermiş ve daha önce çok gördüğü yerlerden daha fazlasını (Silistre, Aydos, İslimiye) Alemdar Mustafa Ağa'nın nüfuz sahası olmasını kabul etmiştir.<sup>315</sup>

Bu tarihten sonra Alemdar Mustafa'nın şöhreti günden güne arttı. Maiyetindeki askerlerin sayısı kırk bine yükseldi. Bayraktar Mustafa Ağa, halkın arzusuyla Ruscuk âyanlığına geçtiğini Sultan Selim'e arz ederek devlete itaat dairesinde hizmet etmek istediğini bildirdi. Padişahın hoşuna giden bu hareketi Alemdar'a yeni rütbeler kazandırdı. Bu tarihten sonra Tuna boylarında Bayraktar Mustafa Ağa, devletin güvenilebileceği tek kuvvet halinde bulunuyordu. O da bu kuvvet ve nüfuzundan

---

<sup>312</sup> BOA, HAT, Dosya No: 55, Gömlekl No: 2526

<sup>313</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 44-50

<sup>314</sup> BOA, HAT, Dosya No: 56, Gömlek No: 2580

<sup>315</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 43-54



faydalanarak daima Sultan Selim'e ve hükümete sadık kaldı.<sup>316</sup> Rusya seferinde görülen ihtiyaç dolayısıyla kendisine “vezirlik” rütbesi ile “Tuna Seraskerliği” tevcih olundu.

Sultan Selim'in tahttan indirilmesi ve Nizâm-ı Cedit'in kaldırılması üzerine Sultan Selim'i tekrar tahta çıkarmak ve Nizâm-ı Cedit'i kurup kuvvetlendirmek maksadıyla İstanbul'a geldi. Fakat işler umduğu gibi gitmedi Sultan Selim'in öldürülmesi ile Sultan Mahmud'u tahta çıkarıp devlet işlerini yeniden tanzime çok ehemmiyet vererek işe başladı. Devleti bulunduğu durumdan kurtarmak için hemen işe girişti. Çeşitli tayin ve aziller yaptı. Âyanlarla Sened-i İttifak denen anlaşmayı yaptı ve orduya düzen vermek için ise Sekban-ı Cedid ordusunu kurdu. Menfaatleri zedelenen kişiler ve yeniçeriler el ele vererek fırsat kolluyorlardı. Bunlar harekete geçtiklerinde hazırlıksız yakalandı ve uzun süre dayanmasına rağmen yardım gelmeyince isyancıların eline düşmemek için cephaneyi ateşleyip onların bir kısmıyla birlikte öldü.<sup>317</sup>

#### 4.5.2. Ailesi

Alemdar'ın Ruscuk'ta ki ailesinden ve Sadrazam iken istifraş ettiği cariyelerden sırasıyla Hasan, İsmail, Hüseyin,<sup>318</sup> Mustafa<sup>319</sup> ve Musa<sup>320</sup> adalarında beş oğlu ve Hatice<sup>321</sup> isminde bir kızı olmuştur. Alemdar, Ruscuk'ta doğmuş olan ilk üç oğlundan birincisine babasının, ikincisine efendisi Tirsinikli İsmail Ağa'nın ismini vermiş ve kendisinin ölümünden altı yedi ay sonra doğmuş olan oğluna da kendi adı konulmuştur. Alemdar'ın Ruscuk'ta doğan üç oğlu da babaları ölünce küçük yaşta olduklarından Alemdar Mustafa Paşa'nın sadık silah arkadaşı olan Ruscuk âyanlığında bulunan kapıcı başı Boşnak Ağa denilen Abdullah Ağa'nın himayesinde bulunmuşlardır.

Alemdar Mustafa Paşa'nın küçük oğlu Hüseyin Bey babasından takriben sekiz, sekiz buçuk ay sonra Ruscuk'ta ölmüştür. Diğer oğullarının ne kadar yaşadıklarını bilmiyoruz. Alemdar Mustafa Paşa'nın sadece Hasan Bey'den torunları vardır ve bunlardan İbrahim Bey hala Ruscuk'ta bulunmaktadır. Alemdar Mustafa Paşa'nın bu

<sup>316</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 7-8

<sup>317</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. V, s. 2268-2269

<sup>318</sup> BOA, C.DH., Dosya No:84, Gömlek No: 4167

<sup>319</sup> BOA, C.ML., Dosya No: 498, Gömlek No: 20240

<sup>320</sup> BOA, C.SM., Dosya No: 49, Gömlek No: 2465

<sup>321</sup> BOA, C.DH., Dosya No:229, Gömlek No: 11417

Ruscuk'ta ki torununun oğlu Hamid Bey ile yine aynı aileden Süheyla Karan Hanım Ankara'da bulunmaktadırlar.

Alemdar Mustafa Paşa'nın hanımlarından biri Kemerveş Hanımdır.<sup>322</sup> Kendisinden sonra doğan oğlu Mustafa'nın annesi Fatma,<sup>323</sup> oğlu Bekâr'ın annesi Refiye<sup>324</sup> ve kızı Hatice'nin annesinin adı da Hatice'dir. Alemdar'ın Emine isminde bir hanımı<sup>325</sup> ve yine Emine isminde bir de kız kardeşi vardı.<sup>326</sup> Ayrıca Hacı Nuri Bey<sup>327</sup>, Sabi Bekâr ve Hasan Bey adlarında üç yeğeni vardır.<sup>328</sup> Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra hanımlarına, oğullarına ve kız kardeşine hazineden bir miktar maaş bağlanmıştır. Ruscuk'ta bulunan Hasan, Hüseyin ve İsmail beyler malikâne suretiyle Tırhala, Eğriboz, İnebahtı ve Mora mukatasının pamuk rüsumu eshamına sahip idiler.<sup>329</sup>

Hasan Bey'in vefatından sonra üzerindeki mukataatın İstanbul'da cariyeden doğmuş olan küçük kardeşleri Mustafa ile Hatice'ye verilmesi için müracaat edilmişti.<sup>330</sup> Alemdar Mustafa Paşa'nın küçük oğlu Mustafa Bey henüz dört yaşında iken annesi vefat ettiğinden annesinin maaşı olan yüz kuruş aylık tahsis edilmiştir.<sup>331</sup>

Alemdar Mustafa Paşa'nın oğlu diye bilinen Mehmet Bekâr Bey 1250 tarihinde ya maaşının tezyidi veya borcunun fazlalığı dolayısıyla başka suretle taltifi hakkında bizzat kendisinin takdim ettiği istidasında Alemdar'ın oğlu değil, oğulluğu olduğunu belirtmektedir;<sup>332</sup> hatta bu istidasında Alemdar Mustafa Paşa'nın mahzende kadınları yeniçeri odabaşısına teslim ederken kendisinin de beraber olduğunu ve iki buçuk sene Rüştü Paşa konağında oturduklarını yazmaktadır.<sup>333</sup> Diğer bir vesikasında da Bekâr Bey'in Alemdar'ın oğlu olduğu yazılıdır.<sup>334</sup>

---

<sup>322</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 39

<sup>323</sup> BOA, C.ML., Dosya No:498, Gömlek No: 20240

<sup>324</sup> BOA, A.MKT.NZD., Dosya No: 206, Gömlek No: 63

<sup>325</sup> BOA, C.DH., Dosya No: 229, Gömlek No: 11417

<sup>326</sup> BOA, DH, Dosya No: 135, Gömlek No: 6741

<sup>327</sup> BOA, A.MKT.MVL., Dosya No: 58, Gömlek No: 94

<sup>328</sup> BOA, HAT, Dosya No: 671, Gömlek No: 32818

<sup>329</sup> BOA, C.DH., Dosya No: 84, Gömlek No: 4167; BOA, C.ML., Dosya No: 38, Gömlek No: 1716

<sup>330</sup> BOA, C.DH., Dosya No: 229, Gömlek No: 11417

<sup>331</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 39; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 191-192

<sup>332</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 192

<sup>333</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 39

<sup>334</sup> BOA, A.MKT.NZD., Dosya No: 206, Gömlek No: 63

Alemdar Mustafa Paşa sağlığında kck olan bu çocuğu ‘‘Bek arım’’ diye sevdiğinden dolayı Mehmet Bey isminden ziyade bu lakap ile tanınmıştır.<sup>335</sup>

Bek ar Bey tahsil görüp yetiştikten sonra Rif i tarikatına girerek Davutpaşa iskelesinde Abacı Mahallesi Yokuş eşme sokağında namına mensup Bek ar Bey tekkesinde şeyhlik etmiş ve ölümünden sonra oğul ve torunları aynı tekyede aynı hizmette bulunmuşlardır. Bek ar Bey’de Alemdar’ın diğer oğulları gibi devletten maaş alıyordu.<sup>336</sup>  nceleri yüz kuruş olan maaş<sup>337</sup> daha sonra zamanla artırılarak iki yüz elli kuruşa kadar çıkarılmıştı.

Alemdar Mustafa Paşa’nın Ruscuk’ta kalmış olan oğullarından ahf dı varsa da İstanbul’da doğmuş olan Mustafa Bey ve Hatice’nin yaşayarak çocukları olup olmadığını bilmiyoruz. Alemdarz de diye şöhret bulan şeyh Mehmet Bek ar Bey’in Alemdar’ın zürriyetinden olmadığı vesikalardan anlaşılıyor. Bundan dolayı Alemdar Mustafa Paşa’nın silsilesinde Bek ar Bey silsilesi ayrı ayrı gösterilmiştir.<sup>338</sup>

#### 4.5.3. Mezarı

Alemdar Mustafa Paşa’nın mahzeni havaya uurmasından sonra yangın şiddetinden dolayı Alemdar’ın mahzeninin bulunduğu yere girilemediğinden Alemdar’ın ölüp ölmediği bilinmiyordu. Hatta Yeniçeriler arasında Alemdar Mustafa Paşa’nın ölmediği ve gizli mahzen yollarından kaçtığı haberi kulaktan kulağa yayılıyordu. Yangın, binadan sonra odun kömür deposuna yayılmış ve burası bir türlü s ndrlememiştir. Tam iki gün bütün şiddetiyle yangın devam etmiştir.

Yangın diner gibi olunca kazmacılar yangın yerinde araştırmalara başlamışlar ve bir demir kapıya denk gelmişlerdir.<sup>339</sup> Kapıyı açınca içerinin boş olduğunu görmüşler ve ikinci bir demir kapıya rastlamışlar burayı açınca hiç bozulmamış  ceset bulmuşlardır. Bunlardan biri Alemdar’ın, diğerı baş kadını ve ncs de hadım ağasının cesetleri idi. Yanlarında altınla dolu keseler ve kck sandıklarda mücevherat bulunuyordu. Alemdar’ın ve diğerlerinin cesetlerinde herhangi bir yara izi yoktu. Bu cesetlerle karşılaşanlar evvela etrafa saçılan mücevherat ve altınları yağma etmeye başlamışlar;

<sup>335</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* , s. 192

<sup>336</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.* , s. 39-40; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* s. 192-193

<sup>337</sup> BOA, C.ML..., Dosya No: 101, Gömlek No: 4477

<sup>338</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.* , s. 39-40; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.* s. 192-193; BOA, C.ML..., Dosya No: 249, Gömlek No: 10339

<sup>339</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.* , s. 37

fakat haber verilen yeniçeri ağasının gelmesi üzerine Alemdar'ın cesedinin teşhir edilmesini istemiştir.

Bunun üzerine orda bulunanlar derhal paşanın cesedini iple bağlayarak Et Meydanı'na kadar sürüklemişler ve orda bir miktar samanın üzerine yerleştirmişlerdir. Alemdar'ın vefakâr adamlarından birkaçı bu cesedi bir gece kaldırarak Yedikulede bir hendeğe gömmüşlerdir. Bazıları da cesedin Et Meydanı'nda başı aşağı dut ağacına asılıp, çırılçıplak, avret yeri dahi açık ve ağzına çubuk sokulu olduğu halde bırakıldıktan sonra parçalanıp dağılmış olan cesedin bazı kısımlarının Yedikule haricinde bir hendeğe atıldığını yazmaktadır.<sup>340</sup>

Alemdar'ın hendeğe atılan parçalanmış cesedi yirmi yıla yakın orada kalmış ve Yeniçerilerin korkusundan hiç kimse kemiklerini toplayıp defnedememiştir. Sultan Mahmud Yeniçeri Ocağı'nı kaldırınca o sırada sadrazam olan Benderli Selim Mehmet Paşa'nın emriyle hendek veya kuyudan çıkarılan mevcut kemikleri "Yedikule" suru yanına defedilip kabrine taş da dikilmiştir.<sup>341</sup> Alemdar Mustafa Paşa'nın Yedikule civarındaki kabri üzerine bir türbe inşası için Hazine-i Hassa'dan elli lira ayrılmıştır.<sup>342</sup> Meşrutiyetin ilanından sonra Tarihi Osmanî Encümeni'nin teşebbüsüyle merhumun mevcut kemikleri Yedikule suru yanında defnedildiği yerden çıkarılarak Defterdar Tahsin Efendi'nin kemikleriyle beraber, şimdiki Alemdar caddesindeki Zeynep Sultan Camii bahçesine defnedilmiş ve defnedilirken büyük bir cenaze merasimi yapılmıştır.<sup>343</sup>

---

<sup>340</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 188-189; Vahid Çubuk, *a.g.e.*, C.8, s. 39-40

<sup>341</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 38; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 189

<sup>342</sup> BOA, İ.MBH., Dosya No: 2, Gömlek No:1328/N-002

<sup>343</sup> A. Cemal Erksan, *a.g.e.*, s. 38; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 189

## SONUÇ

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı ordusu yüzyıllardır zaferden zafere koştukları Avrupa orduları karşısında ağır yenilgiler almaya başlamışlardı. Osmanlı ordusunda yaşanan bu ağır yenilgilerin nedeni ise devlet yönetiminde, askeri alanda ve toplum yapısında meydana gelen bozulmalar artık son haddine ulaşmış ve Devlet'i zayıflatan unsurlara dönüşmüştür. Osmanlı-Rus savaşları sırasında ordunun başarısızlığı ve devleti çökme noktasına getirmesi ve bunun akabinde 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır. Devlet yöneticileri Avrupa'nın düzenli orduları karşısında ülke savunmasının geleneksel askeri sistemlerle başarıya ulaşamayacağına farkına vararak Batı'nın askeri sistem ve teknolojisini alarak bir takım ıslahat girişimlerine yöneldiler. Bu ıslahatlar yapılırken Batı'nın üstünlüğü kabul edilmiyor ve Osmanlı ordularını eski düzene döndürmeye yönelik ıslahat girişimlerinde bulunuyorlardı.

Bu ıslahat çabaları ise kişilere bağlı ve yüzeysel olarak gerçekleştirilmiştir. Kişiler ölünce veya iktidardan uzaklaştırınca ıslahat çalışmaları da otomatik olarak son bulmuş ve herhangi bir başarı elde edilememiştir. Bu durum III. Selim dönemine kadar böyle devam etmiştir.

III. Selim daha şehzadeliği sırasında, İmparatorluğun bütün müesseselerinde çözümler olduğunu görmüştü. III. Selim (1789-1807) tahta geçtikten sonra Devlet'in taşrada âyan ve hanedanların güçlenmesi nedeniyle hükmünün kalmamış olduğunu görmüş ve 1887'de başlayıp devam eden Osmanlı-Rus savaşında Yeniçerilerin başarısızlığı ve ıslahat yapılması gerektiği fikri üzerinde herkes birleşmiştir. Hatta Yeniçerilerden kendi ocaklarında ıslahat yapılması gerektiği üzerine bir mektup III. Selim'e ulaşmıştır.

1792'den sonra devleti çöküşten kurtarabilmek amacıyla daha önce denenmiş ıslahat hareketlerinden farklı olarak daha kapsamlı bir yenilik hareketi olan Nizâm-ı Cedit'i uygulamaya koymuştur. Nizâm-ı Cedit sadece askeri alan değil aynı zamanda sosyal, ekonomik vb konuları kapsıyordu. Sultan Selim Nizâm-ı Cedit'i yürürlüğe koymadan önce bu konu hakkında devlet görevlilerinden bu konu üzerine yoğunlaşmalarını istedi. Bunun üzerine III. Selim'e 22 layiha sunuldu. Layiha sunanlardan ikisi ise Hıristiyan'dı.

Nizâm-ı Cedit'in yürürlüğe girmesi ile bazı çevrelerin çıkarları zedelenmişti. Bu kesim Nizâm-ı Cedit'e karşı muhalefeti oluşturmuştu. Bunlar bozuk düzenden yararı olan

ulema, yeniçeri ve bürokrasi kesimi ile taşrada devletin zayıflığından faydalanarak kendi başlarına hareket eden ve yeni ordunun kurulmasıyla taşradaki varlıklarının yok edileceğini anlayan âyanların Nizâm-ı Cedit'e karşı muhalefeti başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin bu zayıf döneminde dünyaya gelen Alemdar Mustafa Paşa, Hotinli veya Ruscuk'ludur. Hasan Ağa adında Ruscuk Yeniçerilerinden birinin oğludur. Alemdar Mustafa Paşa'nın çocukluğu Hotin'de geçmiştir. Alemdar Mustafa hayatı boyunca herhangi bir eğitim almamıştı ve okuma yazma da bilmiyordu. Alemdar Mustafa gayet mert, cesur, asker yetiştirmeye kadir, cömert, yoldaş uğruna can vermekten çekinmeyen bir insandı. Alemdar Mustafa babası gibi koyun ticareti ve ziraatla uğraşıp zenginleşmiş ve bir eşraf durumuna gelmiştir.

Alemdar Mustafa bu ilk devrinde Ruscuk ve diğer kazalar âyan ve diğer voyvodaların idareleri altında bulunduğu için kendisi yerel halkın yaptığı gibi zenginliğini devam ettirebilmek için bir âyanın maiyetine girmesi gerekiyordu. Bunun için Alemdar Mustafa, Ruscuk Âyanı Tirsiniklizâde İsmail Ağa'nın maiyetine girmiş ve onun yanında yetişmiştir. Alemdar Mustafa kısa zamanda elde ettiği başarılarla İsmail Ağa'nın güvenini kazanmış ve bunun sonucunda İsmail Ağa'nın has adamları arasında yer almış ve İsmail Ağa'nın her faaliyetinde yer almıştır. Alemdar Mustafa ayrıca babası gibi Yeniçeri olup ağa bölüklerinden kırk ikinci bölüğün yoldaşlarındandı.

Alemdar Mustafa, efendisi Tirsinikli İsmail'in etkisi ve Yeniçeri Ocağı'na mensup olmasının etkisiyle Efendisi Tirsinikli İsmail ile birlikte hareket ederek ocaklılar gibi ilk başlarda Nizâm-ı Cedit'e muhalif olmuştur. Alemdar Mustafa bu muhalifliğini III. Selim'in emriyle Rumeli'de Nizâm-ı Cedit birliği teşkil etmeye çalışan Kadı Abdurrahman Paşa'ya karşı, Rumeli âyanlarının desteği ile isyan eden Dağdevirenöğlü'na 3000 adamını destek olsun diye göndererek göstermiştir.

İlk başlarda Alemdar Mustafa 1768 Rus harbinde bölüğün bayraktarı olmakla Alemdar diye şöhret bulmuştu. Ruscuk âyanı Tirsinikli İsmail Ağa, 1797 yılında isyan eden ve kendi bölgesi olan Ruscuk'a saldıran Pazvantoğlu Osman ve kuvvetlerine karşı, çok güvendiği has adamı olan Alemdar Mustafa'yı Ruscuk şehrini savunmakla görevlendirmiştir. Alemdar Mustafa efendisinin güvenini boşa çıkarmayarak iki yüz adamı ile birlikte Pazvantoğlu kuvvetlerini püskürtüp Ruscuk şehrini istiladan kurtarmıştır. Alemdar Mustafa'ya bu başarısından dolayı Tirsinikli İsmail'in desteğiyle

“Hassa Hasekiliği” rütbesi verilmiştir. 1801 yılı Ocak ayı civarında ise Tirsinikli İsmail Ağa'nın tavsiyesi ile Alemdar Mustafa “Hassa Silahşörlüğü” rütbesine yükselmiştir. 1803 yılında Manav gailisini bastırıp onu esir alarak Tirsinikli İsmail Ağa'ya göndermiştir. Bu başarısından dolayı Alemdar Mustafa'ya “Kapıcıbaşılık” rütbesi verilmişti. Daha sonra Tirsinikli İsmail, Alemdar Mustafa'yı zorla zapt etmiş olduğu Hezargrad'a âyan olarak atamıştır. Hükümet bu durumu Alemdar Mustafa'nın Manav gailisini bastırmadaki başarısından dolayı kabul etmiştir.

Tirsinikli İsmail Ağa'nın Ağa'nın bir kadın meselesi nedeniyle öldürülmesinden sonra civarın eşraf ve âyanı Ruscuk'ta toplanıp görüşerek Alemdar'ı İsmail Ağa'nın yerine seçtiler. Bu tarihten sonra Alemdar Mustafa kişisel becerisini kullanarak nüfuz alanını hızla genişletme yoluna gitmiştir. Alemdar Mustafa'nın maiyetindeki askerlerin sayısı kırk bine yükseldi. Bunun üzerine Alemdar Mustafa, halkın arzusuyla Ruscuk Âyanlığı'na geçtiğini Sultan Selim'e arz ederek devlete itaat dairesinde hizmet etmek istediğini bildirdi. Bu durum ise Sultan Selim'in hoşuna gidip Alemdar'a yeni rütbeler kazandırdı. Çünkü Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de otoritesi sarsılmıştı. II. Edirne Vakası'nda görüldüğü gibi âyanlar yeri geldiği zaman devlete karşı birleşebiliyorlardı. Bunun farkında olan Sultan Selim, Rumeli'de güçlü bir konumda olan Alemdar Mustafa'yı yanında tutmak için çeşitli rütbeler vermiştir. Hükümetin Alemdar'a karşı yumuşak bir politika takip etmesi Silistre havalisinde devletin nüfuzunu iade eylemiş, o zamana kadar Silistre'ye giremeyen valilerin eyalet merkezinde bulunmaları temin olunmuştur.

Diğer taraftan Alemdar Mustafa âyanlık makamına geçtikten sonra, şehri derhal tahkim etmiş, kara tarafından istihkâmlar, derin, geniş ve muhkem tabyalar, hendekler, surlar yaptırmıştır. Tuna sahiline toplar ve askerler yerleştirmiş ve büyük ihtiyat tedbirleri almış idi. Şehri adeta büyük bir kale haline getirmiş ve herhangi bir harp durumunda zor durumda kalmamak için büyük depolar yaptırarak içine zahire doldurtmuştu. Alemdar Mustafa ayrıca ordusunu cesur askerlerle takviye etti. Şehrin su ihtiyacının karşılanması için 36 çeşme inşa etti. Şehrin mamur hale gelmesi için çayları, dereleri takviye ettirdi, kurak yerlere kanallar açmak suretiyle oraları suya kavuşturdu, ağır vergiler altında ezilen halkın çektiği ıstıraplara vergileri hafifleterek son verdi. Vergilerin hafiflemesiyle birlikte ağır vergilerden dolayı başka yerlere göç etmiş olan halk geri geldi. Ayrıca

güzel hanlar, kervansaraylar ve faydalı binalar yaptırdı. Bu suretle şehir nüfusu hızla artmaya, yaşam standardı yükselmeye ve yaşanılır bir şehir olmaya başladı.

Bu tarihten sonra Tuna boylarında Alemdar Mustafa devletin güvenebileceği tek kuvvet halinde bulunuyordu. Rusya seferinde görülen ihtiyaç dolayısıyla alemdar Mustafa'ya "Vezirlik" ve "Tuna Seraskerliği" tevcih olundu. Çeşitli rütbelere alan Alemdar Mustafa Paşa, kuvvet ve nüfuzundan faydalanarak daima Sultan Selim ve Hükümet'e sadık kalmıştır.

Bu sırada Avrupa'da Napolyon'un başarıları Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya karşı güttüğü politikada yumuşamaya gitmesine sebep oldu. Osmanlı Devleti Avrupa'daki bu karışık durumdan yararlanarak Rus yanlısı Eflak ve Boğdan beylerini azletti. Fakat Rusya ve İngiltere'nin baskısıyla Osmanlı Devleti bu beylere tekrar görevlerini iade etmek zorunda kalmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nde bir rahatlamaya sebep olmuştur. Bunun etkisiyle bir harp durumunu düşünmeyerek (Rus sefiri de bu hususta bir teminat vermişti) hudutların erzak ve levazımını ihmal etmişti. Osmanlı Devleti'nin bu durumundan faydalanmak isteyen Rusya savaş ilanı olmaksızın Osmanlı topraklarına saldırmış 14 Ekim 1806'dan itibaren Ruslar önce Bender ve Hotin sonrasında Kili ve Akkirman kalelerini işgal etmişlerdir.

Ruslar bu kaleleri aldıktan sonra İsmail kalesine yönelmişlerdir. Bu ani Rus taarruzunu haber alan Alemdar Mustafa Paşa, devlete bağlılığını bir kez daha ispatlayarak durumu derhal hükümete bildirdiği gibi, İsmail kalesi üzerine yürüyen Ruslara karşı da Pehlivan Ağa'yı göndermiştir. Bunun üzerine Pehlivan Ağa İsmail Kalesi'ne gidip müdafaaya başlamışlardır. Muazzam kuvvetlerle İsmail Kalesini saran Ruslara karşı Pehlivan Ağa büyük bir başarı sağlayarak Rus istilasını durdurmuştur. Ayrıca Alemdar Mustafa Paşa bizzat kendisi Eflâk'tan ilerleyerek Yergöğü'ye gelen Michelson kuvvetlerini beş saat süren bir muharebeden sonra bozmuş ve Rusların bu taraftan da ilerlemeleri durdurulmuştu. Bu durum Rumeli'de Alemdar Mustafa'nın devlete bağlılığını ve almış olduğu rolün önemini bir kez daha kanıtlamıştır.

Hükümette Rusların bu ani saldırıları duyulunca Rusya'ya harp ilan olundu (1806) ve hududa ve bilhassa İsmail Kalesi ve Alemdar Mustafa maiyetine kuvvet sevk edildi. İşte bu sırada yani 4 Şubat 1807'de Alemdar Mustafa Ağa vezir ve Serasker tayin edildi.



Osmanlı ordusu, Rusya ile muharebe etmek amacıyla Rumeli'ye ancak Nisan ayında gelebilmiş ve Sadrazam'ı karşılayan Alemdar Mustafa Paşa ordunun iâşesini üstleneceğini sözünü vermişti. Bu sırada İstanbul'da çıkan Kabakçı Mustafa Ayaklanması başarıya ulaşmış ve III. Selim tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa tahta çıkarılmıştır 25 Mayıs 1807. Ayaklanmanın başarıya ulaşmasından sonra İstanbul'da ve Rumeli'deki ordu içerisinde III. Selim ve Nizâm-ı Cedit taraftarı avı başlamıştır.

Bu katliam nedeniyle İstanbul'dan ve Rumeli'deki ordudan kaçan III. Selim taraftarı Ramiz, Behiç, Galip, Tahsin ve Refik Efendiler Ruscuk'ta bulunan Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına sığınmışlardı. Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınan bu kişilere tarihte Ruscuk Yaranı denilmiştir. Bu kişilerin Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınmaları da gösteriyor ki Alemdar Mustafa Paşa'nın III. Selim'in ıslahat projelerini benimsediğini ve III. Selim'in tahtta kalmasını isteyen birisi olduğunu kanıtlıyor.

Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınan Ruscuk Yaranı adı verilen kişiler Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a giderek III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak için ikna çabalarına girişmişlerdir. Bazı tarihçilerin de dediği gibi Alemdar Mustafa Paşa beş hocalı bir öğrenciye dönmüştür. Özellikle Galip Efendinin Alemdar Mustafa Paşa üzerinde büyük etkisi olmuştur. Sonuçta Ruscuk Yaranı, amacına ulaşmış ve Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a giderek III. Selim'i tekrar tahta çıkarması için ikna etmişlerdir. Kendi bekalarını da düşünen Ruscuk Yaranı Alemdar Mustafa Paşa'nın da içinde olduğu gizli bir komite oluşturarak amaçları doğrultusunda harekete geçmişlerdir.

Rumeli'de ordu içerisindeki karışıklıklar Sadrazam İbrahim Hilmi Paşa'ya kadar dayanmış ve yeniçerilerin taşkınlıkları Pehlivan Hüseyin Ağa'nın onlara ön ayak olup yeniçerileri kışkırtmasıyla "kul sadrazamı istemiyorlar" diyerek birdenbire sadrazamın çadırına saldırmışlardı. Sadrazam İbrahim Hilmi Paşa daha önce bu tertibattan haberdar olduğundan dolayı saldırıdan kurtulup Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınmıştır. Bu durum gösteriyor ki Alemdar Mustafa Paşa Nizâm-ı Cedit ricali gözünde Rumeli'de güvenilebilecek tek kişiydi. Alemdar Mustafa Paşa'da II. Mahmud'u tahta çıkarmakla güvenlerini boşa çıkarmamıştır.

Alemdar Mustafa Paşa, Rumeli'de ordu içerisindeki isyanı gücü vasıtasıyla bastırılmış, tard edilen sadrazamı ise himaye etmişti. Bu hizmetlerinden dolayı Alemdar Mustafa sadrazamlık beklentisi içerisinde girmiştir. Fakat gelişmeler Alemdar Mustafa Paşa'nın

beklediği şekilde gelişmemiştir. IV. Mustafa, Sadrazam İbrahim Hilmi Paşa'nın yerine Alemdar Mustafa Paşa'yı değil de yeniçeri ağalarından Çelebi Mustafa'yı sadrazam olarak atamıştır. Bu sırada Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa Silistre'ye gelmişti. Sadrazam geldiği zaman Alemdar'a ehemmiyet vermeyerek soğuk davrandı, samimi muameleye ve güler yüzle iş görmeye alışık olan Alemdar Mustafa Paşa bu halden ve Sadrazamlık beklentisine kavuşamamasından dolayı Sadrazam'a soğuk muamele edip küskün bir halde Ruscuk'a dönmüştür. Alemdar Mustafa Paşa giderken yanında Tahsin Efendi'yi de götürmüştür. Bu durum ise en çok Ruscuk Yaranı denilen kişilerin işine yaramıştır. İlk defa Alemdar'ın yanına giden Tahsin Efendi Ruscuk Yaranı denilen cemiyetin temellerini atıyor. Ruscuk Yaranı denilen kişiler Alemdar Mustafa'nın yanına toplanırlar. Alemdar Mustafa Paşa bunların cezalarının affını sağlamıştır.

Bu sırada orduda karışıklıklar da devam ediyordu ve Pehlivan Ağa'nın tahakkümü de had safhaya ulaşmıştı. Ayrıca ordunun erzağını karşılamayı vaat eden Alemdar Mustafa Paşa kırgın ayrıldığından dolayı işi ağırdan alıyordu. Eflak yakasında ise Çarhacı Ali Paşa'nın Ruslara yenilmesi vaziyeti çok tehlikeli bir hale sokmuştu. Rumeli'de düzenli ve muntazam olan tek ordu ise Alemdar Mustafa Paşa'nın kuvvetleriydi. Durumun ciddiyetinden rahatsız olan IV. Mustafa biran önce Alemdar Mustafa Paşa ile Sadrazamın aralarının düzeltilmesi için emir verdi. Bu durum Ruscuk Yaranının amaçlarına ulaşabilmeleri içinde çok önemliydi. Bundan dolayı Ruscuk Yaranının yönlendirmeleriyle Alemdar Mustafa Paşa, Sadrazamla barışmıştı.

Ruscuk Yaranı bu durumu en iyi şekilde değerlendirerek faaliyetlerine ağırlık vermişlerdir. Ayrıca bunlar Alemdar Mustafa Paşa'yı da istedikleri yönde yönlendirebilmek için yoğun çaba harcamışlardı. Alemdar Mustafa Paşa'yı en çok etkileyen ve son ana kadar yanında olan kişi Ramiz Efendi idi. İlimiye sınıfından yetişmiş olan Ramiz Efendi yüksek vasıflarıyla Alemdar'ı istediği gibi idare ve sevk edebiliyordu. Bundan başka yine ilmiye sınıfından yetişmiş olan Tahsin Efendi'de Ramiz Efendi gibi hareket ediyordu. İlk defa Alemdar Mustafa Paşa'yı etkileyen kişi ise Ramiz Efendidir. Ruscuk Yaranı'nın etkisiyle Alemdar Mustafa Paşa'nın devlet idaresi hakkındaki görüş ve düşünceleri değişmeye başlamıştı. Özellikle Ramiz Efendi'nin III. Selim hakkındaki açıklamaları onun meziyetlerini ve devleti kurtarmak için yaptığı

hizmetlerden bahsederken Alemdar Mustafa'nın III. Selim'e olan bağlılığı iyice artarak hemen İstanbul'a gidip III. Selim'i tekrar tahta çıkaralım diyordu.

O devride yaşamış olan Ermeni tarihçi Kalost Arapyan Efendi, Ruscuk Âyanı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kahramanlıkları adlı eserinde olaya farklı şekilde yanaşmakta ve Rusya ile yapılan mütarekeyi müteakip, ordunun kış dolayısıyla Ruscuğa geldiğini ve orada Sultan Selim'i tekrar iclâs için görüşüldüğünü bu görüşmede Çelebi Mustafa Paşa'nın da bulunduğunu yazmakta ve şöyle demektedir:

“ Bu müzakereler esnasında Büyük Mustafa Paşa, onlara büyük bir cesaret ve itimatla: ‘Ey yüksek şan ve şeref sahibi devlet ricali, kumandanlar, ne için bu âsiler yüzünden müzakere ve müşavereleriniz korku ve dehşet altında oluyor? Biz, devleti idare eden adamlarız. Eğer biz, kendimiz, maruz bulunduğumuz musibetlere, felaketlere süratle derman bulamaz isek öldürücü korkunç tehlike gelip çatacaktır. İşte, Tuna civarındaki şehir ve kasabaları düşmanlarımız elimizden alacaklar. Hepsinin üstüne, her tarafa, büyük bir musibet çöktü. Âsiler tarafından tahta geçirilmiş olan padişahımızın idareye cesaret ve kifayeti yoktur. Takdir ve tefekkür kudreti, kendisinde mevcut değildir. Bilhassa onlardan çekinmektedir. Bu yüzden kanun ve nizam ortadan kalktı, her yerde fenalıklar, fesatlar yol aldı. Eğer devletimizin menfaatini, halkın refah ve saadetini arzu ediyorsanız, evvelâ, meşru hükümdarımız Sultan Selim'i hapisten çıkararak tahta geçirmeli sonra hepimizde matlûp veçhile devleti idare etmeliyiz’ dedi.

Devlet ricali, askeri kumandanlar, ileri gelenler, vaziyeti taktir etmekle beraber, bu işi başa çıkarmaya muktedir olamayacaklarını itiraf ettiler. O zaman Mustafa Paşa onlara ‘Acaba size neresi güç geliyor ki böyle söylüyorsunuz? Bana itaat ediniz, Allah'ın inayetiyle az zaman içinde size bunu temin edeceğim.’ dedi. Derhal sadrazam Çelebi Mustafa Paşa, Kaymakamı Mustafa Kethüda, reis Galip Efendi, defterdar Behiç Efendi, Yeniçeri ağası, çavuşbaşı Tahsin Efendi, kul kethüdası, ordu kadısı ve orda mevcut bulunan bazı zevat, kendi dinleri üzerine, emirlerine sadık kalmak üzere derhal yemin ettiler ve bu aht ve misakı yazı ile de tespit ve tahtim eylediler”<sup>344</sup>

Ruscuk Yaranı'nın asıl maksadı Sultan Selim'i tekrar tahta çıkararak Nizâm-ı Cedit'i ihya etmek olduğuna göre Alemdar Mustafa Paşa'nın kendi kuvvetleriyle İstanbul'a

<sup>344</sup> Kalost Arapyan Efendi, *a.g.e.*, s. 7

gelmesi şarttı. Bu amaçlarına ulaşmak için çalışmalar yapan Ruscuk Yaranı Rusya ile mütareke olmasını fırsat bilerek saray ve ordu içine nüfuz ederek Alemdar Mustafa Paşa'yı Padişah'ın, Sadrazam'ın ve saray erkânının gözüne iyi göstermek için propaganda faaliyetlerine girmişlerdi.

Propaganda faaliyetlerinde başarılı olan Ruscuk Yaranı, Alemdar Mustafa Paşa'yı Edirne'deki Sadrazam'ın yanına getirmeyi başarmışlardır. Ayrıca Ruscuk Yaranı, IV. Mustafa'nın İstanbul'da zor durumda olduğunu isyancıların kendi kafalarına göre hareket ettiklerini padişahın bir hükmünün kalmadığını belirterek Alemdar Mustafa Paşa'nın IV. Mustafa'ya bağlılığına değinerek ordunun Alemdar Mustafa Paşa ile birlikte İstanbul'a giderek isyancıları bastırarak IV. Mustafa'yı isyancılardan kurtarmayı teklif etmişler ve Sadrazam'ı kandırarak amaçlarına ulaşmışlar. Alemdar Mustafa Paşa'yı ordu ile birlikte İstanbul'a getirmeyi başarmışlardı. Ruscuk Yaranı Alemdar Mustafa'yı İstanbul'a getirmeden önce İstanbul'un onayını da almayı ihmal etmemişlerdi. Hatta Ramiz Efendi daha önceden saray görevlilerinden olan Nezir Ağa'dan Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a geliş izni ile ilgili bir mektupta almıştı. Hatta bazı kaynaklarda IV. Mustafa'nın izninin dahi alındığı rivayet edilir.

Alemdar Mustafa Paşa, ordu ile İstanbul'a hareketinden önce isyancı başı Kabakçı Mustafa'yı öldürtüp kellesini kendisinden önce İstanbul'a ulaştırıp Padişah'ın itimadını kazanmıştır. Ordunun İstanbul'a hareketini öğrenen IV. Mustafa mutad üzere Sancağı Şerifi yolda karşılamak üzere Davutpaşa'ya geçti. Burada Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Çelebi Mustafa Paşa ayak öpüp sancağı Padişaha teslim ettiler (19 Temmuz 1808). Bundan sonra Sadrazam delâletile Alemdar Mustafa Paşa da ayak öptü. Bu sırada orda bulunan Ramiz Efendi, IV. Mustafa'yı oracıkta tevkif ettikten sonra İstanbul'a girip III. Selim'i tahta çıkarmaları fikrini ileri sürünce erkândan bazıları bunu kabul ettikleri halde Alemdar Mustafa Paşa: "Böyle kahbelikle iş görmek merdliğe yakışmaz" diyerek bu teklifi reddetti.

Alemdar Mustafa Paşa, IV. Mustafa'nın bizzat yanına gelmesine ve çok uygun bir ortama rağmen onu tevkif etmeyi mertliğe yakıştırmayarak sonraya bırakması ve bunun sonucunda gelişen olaylar III. Selim'in öldürülmesine sebep olmuştur. Hâlbuki Alemdar Mustafa Paşa orada IV. Mustafa'yı tevkif etse ve İstanbul'a giderek rahatlıkla III. Selim'i tahta çıkarabilirdi. Bunu yaparken de Alemdar Mustafa Paşa'yı durdurabilecek

hiçbir güç yoktu. Alemdar Mustafa Paşa'nın bu ve yeri geldiğinde değinilecek olan buna benzer birkaç hatasından dolayı ağır bedeller ödenmiştir.

Davutpaşa'daki merasimden sonra Alemdar Mustafa Paşa İstanbul'a gelip IV. Mustafa'nın itimadını kazandıktan sonra Şeyhülislam Ataullah Efendiyi azlettirmiş ve isyancı ile destekçilerini ya sürgün ya da azlettirmiştir. Alemdar'ın askerleri bir hafta içerisinde yeniçeri ve yamakları sindirerek muhalefeti ortadan kaldırmıştır.

Alemdar Mustafa Paşa İstanbul'a gelmeden önce Sadrazam ile anlaşmışlardı. Bu gizli anlaşmaya göre İstanbul'da Padişah ile Sadrazam aleyhtarlarıyla hükümet işlerine fuzuli karışanlar tedip olunacaklar ve bu iş bittikten sonra Alemdar Mustafa Paşa yine Tuna boyuna eski vazifesine dönecekti. Ruscuk Yaranı'nın etkisindeki Alemdar'ın gerçek amacı ise Sultan Selim'i tekrar tahta geçirmekti. Alemdar'ın kendi yaptıkları anlaşma çerçevesinde İstanbul'a geldiğine inanan Sadrazam bu durumdan pek memnundu ve Alemdar Mustafa Paşa'nın sadece bu iş için geldiğine inanıyordu. İstanbul halkı ve saray da aynı kanaatteydiler. Bu durum bize Ruscuk Yaranı'nın faaliyetlerinde ne kadar başarılı olduklarını göstermesi açısından takdire şayandır.

Ruscuk Yaranı'nın planladığı çerçevede azil sırası Kaptanıderya Seydi Ali Paşa'ya gelmişti. Alemdar bu azlin yapılmasını Sadrazamdan istemişti. Sadrazamda hemen bu azli gerçekleştirmişti. Fakat hem Sultan Mustafa hem de validesi, Seydi Ali Paşa'nın ileride kendilerine yarayacağını Sadrazam'a söyleyerek azl edilmemesini söylediler. Bunun üzerine Sadrazamda Alemdar Mustafa Paşa'ya: "Mukavelemiz üzere mütegalibenin ortadan kaldırılmasına tarafımızdan ne derece dikkat edildiği hatırlardadır. Fakat hali hazır duruma göre bazı hususların geri bırakılması lüzumu hâsıl olmuştur. Kendileri selamete dönsünler ben burada istediklerinden daha âlâ işlere nasıl nizam veririm görsünler. Bundan böyle artık bu taraflarda kalmalarına sebep kalmadı" demesi üzerine Alemdar Mustafa Paşa hiddetlenerek: "Bizim anlaşmamız devleti mütegalibeden temizleme şartına bağlıdır. Dönüşümüzde bunun temininden sonradır." diye cevap verdi. Böylece Alemdar Mustafa Paşa ile Sadrazam'ın arası iyice açıldı.

Sadrazam daha sonra, Refik Efendi'nin odasından sızan bir bilgiye göre Alemdar Mustafa Paşa'nın asıl maksadının Sultan Selim'i tahta geçirmek olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Sadrazam telaşla saraya koşarak durumu Sultan Mustafa'ya açıklar. Fakat Sultan Mustafa dâhil saray erkânı böyle bir duruma ihtimal vermeyerek

Sadrazam'ın telaşına kimse ehemmiyet vermedi. Bu durum bize Ruscuk Yaranı'nın işlerini ne kadar iyi yaptıklarını ve Sultan Mustafa dâhil herkesi kendilerine ne kadar inandırdıklarını göstermesi açısından ilginçtir.

Durumu haber alan Refik Efendi hemen Ramiz Efendi'ye haber vererek harekete geçilmezse neticenin vahim olacağını bildirdi. Bunun üzerine Alemdar Mustafa Paşa ertesi günü yani 28 Temmuz 1808 seher vakti on beş binden fazla askerle İstanbul'a girerek doğruca Babiâli'ye giderek arz odasına çıktı. Burada Sadrazam'dan mührü alarak onu tutuklamış ve karargâhına hapsedirmiştir.

Alemdar Mustafa Paşa ile Ruscuk Yaranı gerçek amaçlarına ulaşmak için saraya yönelmişlerdir. Bunun üzerine tahttan indirileceğini anlayan Sultan Mustafa rakipsiz kalmak için III. Selim ile II. Mahmud'u öldürme emrini vermiştir. Bu emir üzerine harekete geçen cellâtlar III. Selim'i öldürmeyi başarmışlar. Fakat II. Mahmud'u öldürmeyi başaramamışlardır. Çünkü III. Selim'i öldürülmekten kurtaramayan yardımcıları bari II. Mahmud'u kurtaralım düşüncesiyle hareketleri ve Cevri Kalfa denilen kadının gayretleri ve yanında bulunan ağaların yardımıyla dama çıkarılarak kurtarılmıştır.

III. Selim'i çok seven ve onu tekrar tahta çıkarmak için Rumeli'den gelen Alemdar Mustafa Paşa onun öldürülmesi karşısında çılgına dönmüş ve ne yapacağını şaşırmıştır. Ne varki yanındaki tecrübeli Ruscuk Yaranı'nın tesiriyle II. Mahmud'u tahta çıkarmıştır. Tahta çıkan II. Mahmud, Alemdar Mustafa Paşa'yı önce Sadaret Kaymakamı, III. Selim'in cenaze töreninden sonra da Sadrazam olarak atamıştır.

Sadrazam olan Alemdar Mustafa Paşa vakit kaybetmeden icraatlarına başlamıştır. Alemdar Mustafa öncelikle III. Selim'in ölümüne sebep olanları ve Kabakçı İsyanı destekçilerini ya sürgün etmiş ya da idamla cezalandırmıştır. Alemdar Mustafa Paşa ile Ruscuk Yaranı bu faaliyetleriyle İstanbul'da asayiş sağlamışlardır. Alemdar Mustafa Paşa'nın en büyük gayesi ise ülkede asayiş sağlamaktır. Kendisi de bir âyan olduğundan devletin geldiği noktayı çok iyi biliyordu. Alemdar Mustafa Paşa ülkede asayiş sağlamak ve birliği temin etmek amacıyla Anadolu ve Rumeli âyanlarını İstanbul'a davet ederek bir meşveret meclisi kurmuş ve ülkenin birliği, huzurun temininin birlikte hareket edilmesiyle sağlanabileceğini belirtmiştir. Bunun yolunun da âyan ve hanedanlarının haklarının tanınmasını ayrıca âyan ve hanedanların da hükümete

bağlılığının tesisi ve gerektiği zaman bozulan düzen veya bir isyan durumunda izinsiz hareket ederek bu isyanı bastırarak saltanatın devamını sağlamakla, âyanlarda yükümlülük altına girmişlerdir. Meşveret meclisi sonucunda tarafların karşılıklı çıkarları etrafında ortaya çıkan Sened-i İttifak (29 Eylül 1808) metni devlet erkânı ve İstanbul'a gelen âyanlarca imzalanmıştır.

Sened-i İttifak metni âyanların haklarını tanıyan, bu haklarının oğullarına intikali ve haksız yere cezalandırılmamalarını sağlayan maddelerin yanında padişahın emirlerinin uygulayıcısı olan Sadrazam'a dolayısıyla Alemdar Mustafa Paşa'ya da geniş yetkiler tanıyordu.

Normal şartlarda âyanları İstanbul'a getirtip Sened-i İttifak denen belgeyi imzalamak imkânsızdı. Çünkü âyanların hükümete güveni yoktu. Ayrıca âyan ve hanedanların çoğu da bir nevi bağımsız hareket edip hükümetin emirlerini yok sayıyorlardı. Fakat Alemdar Mustafa Paşa bunları İstanbul'a meşveret meclisi için çağırdığında bunlar hiç düşünmeden İstanbul'a gelmişlerdir. Tabi ki bütün âyanlar gelmemiştir. Örneğin Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Tepedelenli Ali Paşa gibi güçlü âyanlar bu teklife icabet edip İstanbul'a gelmeyen âyanlardandırlar.

Bilindiği gibi IV. Mustafa 31 Mayıs 1807'de Kabakçı Mustafa İsyanı neticesinde III. Selim'i tahttan indirenlere Hüceti Şeriyye ile onlara bu yaptıklarından dolayı hiçbir surette dokunulmayacağına dair garanti vermiştir. Bu belgenin Osmanlı tarihinde benzeri bir daha görülmemiştir. Bu garip vesika ile isyancılar da bir daha devlet işlerine karışmayacaklarına dair yemin etmişlerdir. Fakat isyancılar devlet işine karışmaya devam etmişlerdir. Ta ki Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelişi ve bunları cezalandırmasına kadar bu durum böyle devam etmiştir.

Sened-i İttifak ile II. Mahmud, kardeşi IV. Mustafa'dan farklı olarak Yeniçerilerin değil de âyanların teminatı altına giriyordu. Sened-i İttifak'ın en ağır maddesi âyanların İstanbul'da bir karışıklık çıkması durumunda İstanbul'a gelip isyanı bastırmak için izne ihtiyaç duymamalarıydı. Bu maddenin kendi otoritesini sınırladığının farkında olan Sultan Mahmud ordularıyla İstanbul'u sarmış olan âyanların varlığı ve Alemdar Mustafa Paşa'nın gücünün ağırlığı nedeniyle bu senedi imzalamak zorunda kalmıştır. II. Mahmud'un Sened-i İttifak'ı imzalamak zorunda kalması nedeniyle âyanlara ve Alemdar Mustafa Paşa'ya kin beslemesine sebep olmuştur. II. Mahmud bunun acısını

Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı çıkan Yeniçeri isyanında yardım göndermeyerek ve 1812 Bükreş Antlaşması sonrasında âyanları ortadan kaldırarak göstermiştir.

Alemdar Mustafa Paşa Sened-i İttifak ile ülkede asayiş sağladıktan sonra ıslahat girişimlerine başlamıştır. III. Selim'in ıslahat teşebbüslerini tekrar hayata geçirmeyi amaçlamıştır. Alemdar Mustafa Paşa öncelikle Eski Ocakları, Kanuni dönemindeki talim ve kurallar geçerli kılınarak ıslaha çalışılmış, tersane nizama sokulmuş, sonrasında esame denilen Yeniçeri maaş defterlerinin satışı kademeli bir şekilde yasaklayarak kaldırmak istemiş ayrıca Sekban-ı Cedit adıyla Nizâm-ı Cedit ordusu tekrar kurulmaya çalışılarak 4000 kişilik bir güç oluşturulmuştur. Alemdar Mustafa Paşa'nın özellikle esameleri kaldırmaya çalışması Yeniçerilerin kendisine karşı kin beslemelerine sebep olmuştur.

Ruscuk Yaranı, Alemdar Mustafa Paşa'nın eğitim görmemiş olmasını ve devlet yönetiminde tecrübe sahibi olmamasını kendi menfaatleri doğrultusunda bir araç olarak kullanmışlardır. Alemdar Mustafa Paşa'nın mühim bir kuvvetle İstanbul'a gelişi ve onun davetiyle âyanlarında onu takip etmesiyle zorba ve kabadayılardan faaliyetlerine son vermiş ama tam anlamıyla yok edilememiştir. Nizâm-ı Cedit ile Sultan Selim aleyhtarlarının sürgün edilmeleri ortalıkta zahiri bir sükûnet husule getirmişti. Ruscuk Yaranı ise Alemdar Mustafa Paşa'yı istedikleri gibi yönlendiriyorlar ve III. Selim düşmanı diyerek Alemdar'a suçluların yanında kendilerine rakip olarak gördükleri kişileri de yok ettirmişlerdir.

Günler geçtikçe Ruscuk Yaranı asıl amaçlarını unutup zevk ve sefaya dalmışlardı. Bunlar birbirlerinin konaklarına müzekkeratı mühimme bahanesiyle giderek zemin katlarında yaptıkları eğlence salonlarına çekilir, orada saz ve içki âlemleriyle kendilerinden geçerlerdi. Cevdet Paşa tarihinde bu konuya şöyle değiniyor: "Her gece bir yerde müntehap sezende ve hanendelerle tezyini bemzgâhı ıyşü işret ederek meşguli hâyuhuy ve yerli yerlerine avdetlerinde kucaklarında sabahladıkları güzel cariyelerle hâbı gaflet olarak imrarı leylü Nehar eylemekte idiler" der.

Alemdar Mustafa Paşa cahil ve ümmi olmakla beraber, oldukça zeki bir insandı. Etrafında bulunan Ruscuk Yaranı bu durumdan yararlanır kendisini isteği gibi kullanırlar, birçok yolsuzluğa alet ederlerdi. Kadın meselesinde de Alemdar Mustafa'yı



kendilerine uydurmuşlar, güzel cariyelerle başını döndürüp zevk ve sefa deryasına boğmuşlardı.

Örneğin, Sultan Selim'in tahttan indirilmesinde rol oynamış olan Anadolu Kazaskeri Hafit Efendi, Alemdar'a güzel bir cariyeye hediye ederek canını kurtarmayı başarmıştır. Kamertab adındaki bu Gürcü kız çok güzeldi ve Alemdar Mustafa Paşa'nın başını döndürmüştü. Bu durumu fırsat bilen Hafit Efendi Gürcü kıza: "Ne yapıp da şu paşaya silahlarını çıkartırsan seni ziynet ve servetlere gark ederim" diyerek onu yönlendirmişti. Çünkü Alemdar Mustafa Paşa hiçbir surette silahlarını yanından ayırmaz ve bu haliyle insanı ürkütürdü. Kamertab adındaki kız güya silahlardan korktuğunu söyleyerek Alemdar Mustafa'nın silahlarını çıkarmasını başarmıştı. Alemdar Mustafa Paşa gibi kahramanlıklarıyla tanınan birisinin böyle kadınların sözleriyle hareket etmesi kendi askerleri arasında dedikoduya sebep olmuştur: "Abe artık bizim Paşa'da karılar gibi silahsız gezmeye alıştı, yazık olsun..." diyerek hislerini belirtiyorlardı.

Ayrıca Alemdar Mustafa bürokratik işleyişi bilmediğinden sadrazamlığı döneminde büyük memuriyetlerde bulunanların gereksizliğine inanıp bunların sadece birer imza ile onay makamı olduğu bu işlerin küçük memurlarca da yapılabileceği tavırları ilmiye sınıfını, Alemdar'ın yakın çevresi ve Birun'daki görevliler vasıtasıyla devlet işlerini halledebilmeleri saray görevlilerinin aleyhine dönmesine sebep olmuştur. Ayrıca Alemdar Mustafa Paşa, sadrazam olarak kazandığı başarılar ve yanındakilerin tesiriyle daha önce kendisinde mevcut olamayan engin bir gurur uyandırmıştı. Sadrazam artık arkadaşlarını lüzumsuz ve düşmanlarını her türlü değerden mahrum görüyordu. Bu durum ise Rumeli âyanlarından çoğunu kırdı ve askerlerini alıp memleketlerine döndüler. Alemdar Mustafa Paşa ise bu duruma aldırış etmedi. Çünkü yanında on altı bin askeri vardı.

Zaten II. Mahmud Sened-i İttifak'ın imzalanmasından dolayı Alemdar'a kin besliyordu. Ulema ise kendilerine itibar edilmediği ve nüfuzlarını kırdığı için, Yeniçeriler ise Sekban-ı Cedid ordusu kurulduğu ve talim terbiyeye mecbur bırakıldığı için Alemdar Mustafa'ya kin beslemeye başlamışlardı. Alemdar Mustafa Paşa'nın zevk ve sefaya dalması halkın üzerindeki olumlu etkisinin zamanla kin ve nefrete dönüşmesine sebep olmuştur.

Hükümet Sekban-ı Cedid askerinin sayısının artmasını beklemeyerek âyanların memleketlerine gitmelerine izin vermekle büyük bir hata işlemiştir. Çünkü bu sırada Sekban-ı Cedid askerinin sayısı dört yüz civarındaydı. Bu suretle Alemdar Mustafa Paşa'nın etrafındaki askerlerin azalması ise aleyhtarlarını cesaretlendirmiş ve yavaş yavaş fısıltılarını yükseltmişlerdir. Hatta Alemdar'ın kuvvetlerinin iyice azalması için yeni bir yol buldular. O da İstanbul'da Ocaklının teşvikiyle Vidin valisi olan İdris Paşa'nın Ruscuk'un zaptı için harekete geçmesi oldu. Bunun üzerine Alemdar Mustafa Paşa maiyetinde bulunan serkerdelerden Boşnak Ağa'yı mühim bir kuvvetle o tarafa gönderdi. Böylece Alemdar'ın yanındaki kuvvetlerin sayısı iyice azaldı.

Yeniçeriler bu müsait durumu çok iyi kullanarak halk arasında propaganda yapıp Alemdar ve taraftarlarını halkın gözünden düşürmeye çalışmışlardır. Ayrıca IV. Mustafa'da boş durmamış tekrar tahta geçmek için propaganda faaliyetlerine girişmiştir. Bunun yanında IV. Mustafa'nın kız kardeşi Esmâ Sultan'da tebdili kıyafet ile sürekli bir propagandaya girişmiş, hatta bazı ocak erkânıyla görüşmüştür. Alemdar Mustafa bu durumu II. Mahmud'a iletmişse de, II. Mahmud Sadrazam'ın diktatörlüğünden memnun olmadığından bu duruma aldırılmamıştır.

Yeniçeriler işi laftan çıkarıp fiiliyata geçirmek için aralarında gizli bir cemiyet kurmuşlardı. Bunlar gizli toplantılarında Alemdar ve arkadaşlarını öldürmeyi planlıyorlardı. Bunun içinde en uygun zamanın 15 Kasım Salı günü Ramazan ayının yirmi yedinci günü adet gereği Sadrazam'ın, Şeyhülislam'ın konağındaki davete alayla katılacağı gün olarak belirlenmişti. O gün konak yolunu kapatan halkın Alemdar Mustafa Paşa'nın askerlerince dövüldüğünü bahane ederek halkı tahrik etmeye çalışmışlardır. Bu olmayınca yangın çıkartıp yaygara kopararak Babiâli'deki konağına giden Alemdar'ın dışarı çıkacağını hesaplanmış ve Alemdar dışarı çıkınca da onu öldüreceklerdi. Fakat Alemdar Mustafa Paşa tertipten haberdar olduğundan dolayı dışarı çıkmamıştır. Bunun üzerine Yeniçeriler Alemdar Mustafa Paşa'nın Babiâli'deki konağını sarmışlardır.

Alemdar Mustafa Paşa on dört saat dayanmasına rağmen beklediği yardımı bir türlü alamamıştır. Bunda ise II. Mahmud'un Alemdar Mustafa Paşa'dan kurtulma isteği yatmaktadır. Beklediği yardımı alamayan Alemdar Mustafa Paşa maiyetinde

bulunanlardan iki kişi haricindekileri Yeniçeri ağalarına teslim ettikten sonra kendisini teslim almak için Yeniçeri ağalarını yanına çağırıştır.

Yanına yaklaşan Yeniçeri ağalarından ikisini öldürmüştür. Alemdar'ın bulunduğu mahzeni Yeniçerilerin kazmalarla kazdığını anlayan Alemdar Mustafa Paşa onların eline geçmek yerine ölmeyi tercih etmiş ve yanında bulunan barut fıçılarını ateşleyerek intihar etmiştir. Alemdar Mustafa Paşa kendisiyle birlikte 300 kadar Yeniçeri'yi de öldürmüştür.

Alemdar Mustafa Paşa 1806 II. Edirne vakası öncesinde Nizâm-ı Cedit muhalifi iken birkaç ay sonra Nizâm-ı Cedit taraftarı olması düşündürücüdür. 1806 yılından öncesine baktığımızda Alemdar Mustafa'nın Tirsinili İsmail'in himayesinde olduğu ve onun yönlendirmesiyle hareket ettiği ve Alemdar'ın da efendisini çok sevmesinden dolayı istediği her şeyi yapması ve ayrıca Alemdar'ın bu ilk devrine bakıldığı zaman görülecektir ki Rumeli tamamen âyan ve derebeylerin kontrolü altındadır. Hükümetin atadığı valilerin bile çoğu zaman görev yerine gidemediğini görmekteyiz. Bu durum Alemdar'ın Ruscuk âyanı olmasıyla değişiyor. Valiler Alemdar Mustafa Paşa'nın âyanlığı döneminde Ruscuk'a girebiliyorlar. Zaten bu durumun farkında olan III. Selim Rumeli'de güçlü bir konumda olan Alemdar'a rütbeler vererek onu yanında tutmaya çalışmaktadır.

Alemdar Mustafa'nın taraf değişikliğinin diğeri bir boyutu da III. Selim döneminde idaresi altındaki toprakları genişletmesi ve III. Selim tarafından değer görmesi çeşitli hediyelerle ödüllendirilmesi ve vezirliye kadar olan rütbeler alması akla gelen ilk sebepler olarak görülebilir.

Alemdar Mustafa Paşa'nın Ruscuk Yaranı ile hangi şartlarda ittifak yaptığı üzerine kaynaklar yeteri kadar bilgi verememekte ve ortak bir görüşe sahip olamamaktadırlar. Kaynakların çoğu Alemdar Mustafa Paşa'nın Ruscuk Yaranı denilen kişilerin etkisiyle hareket ettiğini, onların yönlendirmesiyle III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak için İstanbul'a yöneldiğini ve adeta beş hocalı bir talebeye dönüştüğünü yazarlar. Ermeni tarihçi Kalost Arapyan Efendi ise bu durumun böyle olmadığını Alemdar'ın bu kişileri yönlendirdiğini belirtmektedir. Bize göre de birinci kanaat daha ağır basmaktadır.

Alemdar Mustafa Paşa ve Ruscuk Yaranı sonuç itibariyle amaçlarını tam olarak gerçekleştirememiş olsalar da III. Selim'den sonra II. Mahmud'un başa geçmesini sağlamaları ve II. Mahmud'un yenilikleri devam ettirmesi nedeniyle bunlar yenileşme sürecine çok önemli katkı sağlamışlardır. Alemdar Mustafa sayesinde tarihimizde Sened-i İttifak diye isimlendirilen bir belgenin hazırlanması ve bu belgenin âyanlar ile Padişah arasında imzalanması tarihimizde demokrasi açısından çok önemlidir. Padişah bu belge ile kendi elleriyle yetkilerini sınırlandırmıştır. Bazı yazarlar bu belgeyi Magna Carta ile eş değer tutuyorlar. Bu belgenin şansızlığı Alemdar Mustafa Paşa'nın sadrazamlığının çok kısa sürmesi ve II. Mahmud'un bu belgeyi yürürlüğe koymamasıdır. Her ne olursa olsun bu belge Türk Anayasa ve demokrasi tarihimiz için oldukça önemlidir.

## KAYNAKLAR

- AKDAĞ, Mustafa, (1975), *Osmanlı Tarihinde Âyânlık Düzeni Devri*, Tarih Araştırmaları Dergisi 1970-1974, C. 8-12, S. 14-23, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara
- AKSUN, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi*, C.3, Ötüken Neşriyat A. Ş. , İstanbul 1994
- ALDIKAÇTI, Orhan, (1978), *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, Fakülteler Matbaası, İstanbul
- Alfabetik Okul Ansiklopedisi, (1988), Görsel Yayınlar, C.1, ?
- ARAPYAN, Kalost, (1943), *Ruscuk Âyânı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kahramanlıkları*, çev. Esat Uras, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- AYDIN, Erdoğan, (2000), *Osmanlı Gerçeği "Nizamı Âlemin Gayri Resmi Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul
- BARIŞ, İzzettin, (2002), *Osmanlı Padişahlarının Yaşamlarından Kesitler*, Bilimsel Tıp Yayınevi, Ankara
- BAYDAR, Mustafa, (1973) , *Atatürk ve Devrîmlerimiz*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- BAYKARA, Tuncer, (1994), "II. Mahmud'un Islahatında İç Temeller 1826-1839 Arasında Anadolu", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumu Ankara: 31 Ekim-3 Kasım 1989*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- BAYRAK, Meral (Ferlibaş), (2009), "Alemdar Mustafa Paşa'nın Muhallefatı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.21, Bayrak Yayıncılık Matbaa San. Ve Tic. Ltd Şti., S. 21, İstanbul
- BOA, C.AS.,: 28/1298; 30/ 1352; 460/19187; 160/7053; 160/7050
- BOA, C.DH.,: 84/4167; 134/3632; 229/11417; 135/6741; 84/4167; 174/8669; 192/9571
- BOA, A.MKT.NZD.,: 206/63; 206/63
- BOA, A.MKT.MVL.,: 58/94

- BOA, C.ML.,: 498/20240; 38/1716; 108/4751; 103/4576; 40/1810; 212/8722;  
453/18317; 101/4477; 249/10339
- BOA, C.SM.,: 9/A/470; 63/2771; 49/2465
- BOA, C.NF.: 44/2157
- BOA, C.TZ.,: 154/7652
- BOA, HAT. .: 212/35242; 61/2712; 1356/53136; 1357/53208; 993/41852-B;  
1357/53227; 55/2526; 56/2580; 671/32818; 148/6239; 1360/5352; 1498/18;  
746/35242; 1359/53461; 63/2771;
- BOA, İE. AS,: 87/8036
- BOA, İ.MBH.: 2/1328/N-002
- BERKES, Niyazi, (2007), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- BEYDİLLİ, Kemal, (1999), “Mustafa Paşa (Alemdar)” *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, YKY, İstanbul
- BEYDİLLİ, Kemal, (1989), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul
- CEVDET, Ahmet Paşa, (1994), *Tarih-i Cevdet (Osmanlı Tarihi)*, Üçdal Neşriyat, C.4, İstanbul
- ÇADIRCI, Musa, (1970), “Türkiye’de Muhtarlık Teşkilatı’nın Kurulması Üzerine Bir İnceleme”, *Bulleten*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. XXXVI, S. 135, Ankara
- ÇUBUK, Vahid(2002), *Kuruluştan Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 7, Emre Yayınları, İstanbul
- DANIŞMAN, Zuhuri, (1966), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. XI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul
- DANIŞMEND, İsmail Hakkı, (1972), *İzahlı Osmanlı Kronolojisi*, C.4, Türkiye Yayınevi, İstanbul
- DİLİPAK, Abdurrahman, (1991), *İhtilaller Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul

- DOĞAN, Mehmet, (1977), *Tarih ve Toplum Türkiyede Toprak Meselesi*, Dergah Yayınları, İstanbul
- ERDOĞAN, Meryem Kaçan-Meral Bayrak Ferlibaş-Kamil Çolak, (2009), *Tirsiniklizâde İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806)*, Yeditepe Yayınları, İstanbul
- EREN, A. Cevat, (1980), “III. Selim”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 10, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- ERER, Tekin, (1966), *Türkiyede Parti Kavgaları*, Tekin Yayınevi, İstanbul
- ERKSAN, A. Cemal, (1950), “Selim III ve Alemdar Mustafa Paşa” *Tarih dünyası Dergisi Özel Sayı*, Şaka Matbaası, İstanbul
- EVREN, Burçak, (2003), *Surların Öte Yanı Zeytinburnu*, İstanbul
- EYİCE, Semavi, (1979), “Goleşti (Romanya)’de Küçük bir Türk Hatırası: Alemdar Mustafa adına H. 1221 (M 1806) tarihli bir kitabe”, *İ.Ü. EDB. FAK. Tarih Dergisi*, İ. H. Uzunçarşılı Hatıra Sayısı, İstanbul
- GENCER, Ali İhsan, (1985), *Bahriye’de Yapılan Islahât Hareketleri ve Bahriye Nezâreti’nin Kuruluşu (1789-1867)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul
- Genel Türk Tarihi, (2002), C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara
- HAMMER, (1996) , *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 9, Eko Ofset, İstanbul
- İNALCIK, Halil, (1964), “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu” *Bellekten*, C. XXVIII, TTK Basımevi, Ankara
- JORGA, Nicolae, (2005), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, C. 5, Yeditepe Yayınları, İstanbul
- KARAGÖZ, Rıza, (2001), “İkinci Viyana Seferi Sonrasında Ayânların Güçlenmesi”, *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Uluslararası Sempozyumu 09-11 Haziran 2000*, Can Reklam evi Basın Yayın Ofset, Ankara
- KARAL, Enver Ziya, (1983), *Osmanlı Tarihi “Nizamı Cedit Ve Tanzimat Devirleri” (1789-1856)*, C.V, Türk Tarih Kurumu Basımevi, IV. Baskı, Ankara

- KARPAT, Kemal H., (2002), *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*, çev. Akile Zorlu Durukan, Kaan Durukan, İmge Kitabevi, İstanbul
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, (1957), *Osmanlı Padişahları*, Buluş Yayınevi, Ankara
- KOÇU, Reşad E., (1964) , *Yeniçeriler*, Nurgök Matbaası, İstanbul
- KONYALI, İbrahim Hakkı, (1977), *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi, C. 2,* Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları, İstanbul
- KOTAN, Necati, (1967), *Alemdar Mustafa Paşa*, Kemal Matbaası, Adana
- KUŞMÂNÎ, Ubedullah, (2007), *Asiler ve Gaziler Kabakçı Mustafa Risalesi*, Haz. Aysel Danacı Yıldız, Kitap Yayınevi, 1. Basım Ekim
- KUTAY, Cemal, (1997), *Şehit Tacidarlar Genç Osman ve Üçüncü Selim*, Yelken Matbaası, İstanbul
- Kültür Ansiklopedisi, (2002), C. 1, Mopra Kültür Yayınları, İstanbul
- MAKSUDOĞLU, (?), Mehmet, *Osmanlı Tarihi 1289-1922*, Elif Yayınları
- MERT, Özcan, (1991), “Âyan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul
- MERT, Özcan, (1999), “Osmanlı Devleti Tarihinde Âyânlık Dönemi”, *Osmanlı Teşkilat*, C.6, YTY, Ankara
- METİN, İsmail, (1996), *Osmanlı'nın Kanlı Tarihi*, Ant Yayınları, İstanbul
- MUSTAFA Nuri Paşa, (1980), *Netayic'ül-Vukuat (Kurumları ve Öğütleriyle Osmanlı Tarihi)*, (Sadeleştiren, Notlar ve Açıklamaları Ekleyen Neşet Çağatay), C. III-IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- MÜFTÜOĞLU, Mustafa, (2004), *Yalan söyleyen Tarih Utansın*, Başak Yayınları, İstanbul
- NAGATA, Yuzo, (1976) , *Muhsin-zâde Mehned Paşa ve Âyânlık Müessesesi*, Toyo Shuppan Co. Ltd, Tokyo



- Oğulukyan, Georg, (1972), Georg Oğulukyan'ın Ruznamesi 1806-1810 İsyamları (III. Selim, IV. Mustafa, II: Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa), Terc. Hrand D. Andreasyan, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul
- ORTAYLI, İlber, (2008), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul
- ORHONLU, Cengiz, (1967), *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul
- Osmanlı Padişahları Ansiklopedisi, (1999), *Kabakçı Mustafa İsyanı*, C.3, Nesil Basım Yayın, İstanbul
- Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi Padişahlar Albümü, (?), C.2, Tercüman Yayınları
- ÖĞÜN, Tuncay, (1999), “Osmanlı Devletinde Müsadere Uygulamaları”, *Osmanlı*, C. VI, Ankara
- ÖZ, Tahsin, (?), “Selim III. Mustafa IV: ve Mahmut II. Zamanlarına Ait Birkaç Vesika”, *Tarih Vesikaları Dergisi*, C. 1, ?
- ÖZCAN, Tahsin, (2005), “Muhallefat”, *TDVİA*, C. XXX, İstanbul
- ÖZDEĞER, Mehtap, (2000), *Osmanlı Devlet Teşkilatında Âyânın Mali ve İdari Yönetime Müdahale Devri*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 50, S. 1-4, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- ÖZKAYA, Yücel, (1999), “Merkezi Devlet Yapısının Zayıflaması Sonuçları: Âyânlık Sistemi ve Büyük Hanedanlıklar”, *Osmanlı Teşkilat*, C.6, YTY, Ankara
- ÖZKAYA, Yücel, (1994), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayânlık*, Türk Tarih Kurumu, İkinci Baskı, Ankara
- ÖZKAYA, Yücel, (1983), “Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyamları (1791-1808)”, *Anakara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları Dergisi*, No: 344, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara
- ÖZKUL, Osman, (2005), *Gelenek ve Modernite Arasında Ulemâ*, Bir Harf yayınları, İstanbul
- ÖZTUNA, Yılmaz, (1989), *II. Mahmud*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

- ÖZTUNA, Yılmaz, (1994), *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 5, Ötüken Neşriyat A. Ş. , İstanbul
- ÖZYÜKSEL, Murat, (2007), *Feodalite ve Osmanlı Toplumunu*, Derin Yayınları, İstanbul
- PAKALIN, Mehmet Zeki, (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, Üçüncü Bakı, İstanbul
- PALMER, Alan, (1997), *Osmanlı İmparatorluğu (Son Üç Yüz Yıl) Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, Acar Matbaacılık, Altıncı Basım, İstanbul
- RASİM, Ahmet, (2002), *Osmanlı Tarihi*, C. 4, Emre Yayınları, İstanbul
- Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi, (1971), “Üçüncü Selim’in Saltanattan Uzaklaştırılması”, C. 5, Güven Yayınevi, İstanbul
- SAKAOĞLU, Saim, (1994), “Manzum Tarihi Destanlar”, *X. Türk Tarihi Kongresi Ankara 22-26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. 5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- SAKAOĞLU, Necdet, (1999), “Mustafa IV” *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, YKY, İstanbul
- SALGAR, M. Fatih, (2001), *Üçüncü Selim Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Ötüken Neşriyat A.Ş. , İstanbul 2001
- SAMİ, Şemseddin, (1996), *Kâmûs-ı Türkî*, 7. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul
- SAYAR, Nihad S., (1978), *Türkiye İmparatorluk Dönemi, Siyasi, Askeri, İdari, Metler Matbaası*, İstanbul
- SEYDA, Mehmet, (1973), *Tarihimizde Gariplikler*, Milliyet Yayınları, İstanbul
- SEYDİ, Ali (İlyas), (1913), *Alemdar Mustafa Paşa, Kanaat Matbaa ve Kütüphanesi*, İstanbul
- SÜRGEVİL, Sabri, (2005), *Türkiye’de Çağdaşlaşma Hareketleri*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir

- ŞAPOLYO, Enver Behnan, (1961), *Osmanlı Sultanları Tarihi*, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul
- ŞEN, Adil, (2003), *Osmanlıda dönüm Noktası III. Selim Hayatı ve Islahatları*, Fecr Yayınları, Ankara
- ŞEREF, Abdurrahman, (2005), *Osmanlı Devleti Tarihi (Târih-i Devlet-i Osmâniyye)*, Haz. Musa Duman, Bilimevi Basın Yayın Ltd. Şti., İstanbul
- TALASLIOĞLU, Mesut, (1972), *Türk Devrim Tarihi*, Tel Yayınevi, İstanbul
- TANÖR, Bülent, (1999), *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri 1789-1980*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan, (2004), *Osmanlı Tarihinde Katledilen Şehzadeler*, Geçit Kitabevi, İstanbul
- TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan, (2006), *Osmanlı İmparatorluğunda İsyancılar Darbeler, Baskınlar, İhtilaller, Vak'alar, Suikastler*, Geçit Kitabevi, İstanbul
- TOKER, Rıza Nur, (1994), *Türk Tarihi*, C. 3-4, Toker Yayınları, İstanbul
- TUNAYA, Tarık Zafer, (1996), *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul
- TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl, (?), *Türk Büyükleri ve Türk Kahramanları*, Tan Gazetesi ve Matbaası
- ULUÇAY, Çağatay, (1997), *Taht Uğruna Baş Veren Sultanlar*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1942), *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1979), "Ayan", *İslam Ansiklopedisi*, C.2, Milli Eğitim Basımevi
- YAZ, Nadir, (1986) Ağlayan Batı Trakya, *Yeni Batı Trakya Dergisi Yayınları*, İstanbul

YÜCEL, Yaşar, Ali Sevim, (1992), *Türkiye Tarihi*, C. 4, Türk Tarih kurumu Basımevi,  
Ankara

## EKLER

### EK: 1

Sened-i İttifak Belgesi'nin Latin harflerine çevrilmiş sureti

Bismillahirrahmanirrahîm

Sûret-i Hatt-ı Hümayûn

Estalzubillah, lev-enfakte mâfi 'l-arzı mâ ellefte beyne kulûbihim ve lâkinnellahe ellefe beynehum nass-ı celîli mantûkunca din ü Devlet-i Âliyye ve milleti beyzâ-yı Muhammediye'nin ihyâsı ittifak ve itilâf-ı kulûb-i erkân ve vûkelâya menût ve bi-inâyetillahi te'âlâ bu maksûdun husulü dahi işbu uhûd ve mevâsîk-i müteyemminenin ale'd-devam îfâ ve icrâ-siyle meşrut idüğü emr-i aşikârdır. Binaenaleyh işbu ittifak senedinde muharrer uhûd ve şerâyit-i ma'lûmenin bi-fazlillahi te'âlâ harf-be-harf icra ve ifâsına bi'n-nefs zât-ı hümayûnum müte'ahhid olmagla sadriazamım ve şeyhülislâmım ve vüzerâ ve ulemâ ve vûkelâ-yı devletim ve hânedân-ı Memâlik-i Mah-rûsem taraflarından dahi estelzubillah, ve'l-mûjûne bi-ahdihim izâ ahedû emr-i şerifine imtisâlen uhûd-i mezkûre hâriç ve dâhilde dustûrû 'l-amel tutularak harf-be-harf icra ve ifâsına hasbeten-lillah bezl-i vüs'ü kudret oluna. Kilâfına ednâ hareket ve ma'âzallahü te'âlâ fesh-i ahde cesaret eder bulunur ise min-kıbelillah müstehak-ı la'net ve dâreynde giriftâr-ı vehâmet ve ukubet ola.

Elhamdülillahi ellezi eyyede'l-islâme bi-ricâlin kamu alâ sakın vahidin ve ittifakın ve's-salâtu ve's-selâmu alâ seyyidinâ Muhammedin ellezi refe'a an-ümmetihi en-nifâka ve's-şikaka ve alâ âlihi ve eshâbihi ellezine ictehedû fi sebîlihi bi'l-vifâkı.

Emmâ ba'd sebep-i tahrîr-i kitâb-ı meyâmin-nisâb oldur ki, cümlenin veli-ni'meti olan Devlet-i Âliyye-i Osmaniyye Saltanat-ı Muhammediyye olup bâ-avn-i hazret-i Huda ibtidâ-yı zuhurundan ilâ yevminâ hazâ mazhar olduğu fütûh ve gazliyet ve şân-ü şevket ittihâd-ü ittifak ve ref-i nefsâniyyet ve şî-kak ile hâsıl olduğu varestemi kayd-ı işaret iken bir müddet-den berü iktizâ-yı girdiş-i çarh-ı gerden ile şîrâze-i eczâ-yı nizâm perişan ve vûkelâ-yı devlet beyninde ve taşra memâlik hanedanları miyânında esbâb-ı şettâdan nâşi nefsâniyyet ve şîkak hâlâtı nümâyân olmak mülâbesesiyle Saltanat-ı Seniyye'nin kuvveti sûret-i teşettüte mübeddel ve dâhilen ve haricen nüfuzu muhtel ve

bu halet bâü ü gedâ ve a'lâ ve ednâ hakkına ya'ni umûmen millet-i beyzâ-yı Ahmediyye 'ye mûris-i vehn ü hâlel olmağla refte refte ne sûret-i kerîheyi müntic olduğu ve bi-gayri hakkın vâki' olan fezâyih-i ma'lûme takribiyle esâs-ı saltanat münderis olamak rütbesine' vardığı i'tiraf-kerde-i sigar ü kibar olup Bismillahirrahmanirrahîm ja'tebirû yâ ulî'l-ebzar nass-ı celîlü's-şânı üzere sevâbık-ı me'âmelât-dan ahz-ı ibret ve de'âyim-i nizâm-ı din ü devleti ikame ve ihya ve ilâ-i kelimetullahi'l-ulyâ niyet-i hayriyesiyle bu te-şettütün ittifaka tebdiline ve ol veçhile Devlet-i Âliyye'nin kuvvet-i kâmilesi esbabını istihsal ve izhâra bezl-i makderet eylemek uhde-i diyanet ve zimmet-i sadâkate mütehattim ve vâcib olduğunu cümlemiz derk ü iz'ân birle mecâli-i mü-te'addide akd olunarak cümlemiz yek-vücûd ve ittihâd ve ittifak ile ihyâ-yı din ü devlete sârif-i vüs'ü mechûd olup ik-mâl-i kuvvet-i zâtiyye ve mevâdd-ı sâire-i mülkiyeyi müzâkere ve zavâbit-ı hasenesini şîrâze-bend-i istişare eylediğimize mebni işbu ittifak şerâyıtını dahi ber vech-i âfî senede rabt ve tevsik etmişizdir.

Şart-ı Evvel: Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü ve-li-ni'met-i âlem veli-ni'metimiz efendimiz hazretleri kutb-ı dâire-i devlet-i ebed-müddet olmalarıyla gerek zât-ı şevket-si- mât-ı mülûkânelerine ve gerek teşyîd-i bünyân-ı şân-ı Saltanat-ı Seniyyelerine hazret-i Rabbü'l-âlemînin lütf ü ihsanına istinaden ve imdâd-ı rûhânîyyet-i cenâb-ı Risâlet-Penâhîye tevessülen cümlemiz müte'ahhid ve zâmin olup vatken-mi-ne'l-evkat gerek vüzerâ ve ulemâ ve rical ve hânedânân ve gerek bi'l-cümle ocaklar taraflarından kavlen ve fi'ilen ve sırren ve alenen bir güne ihanet ve hilâf-ı emr ü rızâ tavr u hareket zuhur eder ise ba'de't-tahkîk cesaret edenin te'dîb ve ibret kılınmasına dâhilen ve haricen cümlemiz bi'l-ittifâk ikdam ve gayret edüp bu maddede her kimden müsamaha zuhur eder ise ânın dahi bi'l-ittifâk te'dîb ve tenkiline cidd-i tâm oluna. Ve bu dâire-i ittifaka dâhil olmayan bulunur ise cümlemiz âna da'vâcı olup kavlen ve fi'ilen şart-ı ittihadâ ri'âyet eylesine ve dâhil olmasına cümle tarafından cebr oluna. Ve'l-hâsıl şevket-meâb efendimizin gerek zât-ı hümâyûnlarına ve gerek mülk ve kuvvet-i Saltanat-ı Seniyye ve evâ-mir ve merâzi-i aliyyelerinin muhafazasına ve ihanet ve fe-sâddan vikayesine mâlen ve bedenen cümlemiz umûmen ta'ahhüd ve tekeffül edüp kendülerimiz hayatda oldukça zâtlarımız ve hayatda olmadıkça evlâd ve hanedanlarımız zâmin ola. Ve bu veçhile cümle hakkında hüsn-i teveccüh-i hazret-ipâdişâhi der-kâr olmağla îfâ-yı levâzim-i şükr-güzârî ve hid-met-kârîye ale'd-devam sarf-i yârâ-yi liyâkat kılma.

Şart-1 Sâni: Devlet-i Âliyye'nin bekası ve kuvvet ve şevketinin tezâyüdü cümlemizin zât ve hanedanlarımıza mâbihi'l-be-ka olduğuna binâen cümlemiz beyninde bi'l-müzâkere karar verildiği üzere tezâyüd-i kuvvet-i saltanat için memâlik-i Hakaniyye'den tahrîri tertîb olan asâkir ve neferâtın mecâlis-i müzâkerâtda verilen nizâm mücebince devlet askeri olarak tahrîr ve tekmîline ve ale'd-devam bekasına cümlemiz sa'y ü ikdam edüp nizâm ve rabitalarına dâhilen ve haricen mecmû'-i erkân ve hademe ve hânedânân cidd-i tâm eyleyeler. Ve işbu asker tertîbi maddesi kıvâm-ı din ü devlet için ittifakı ârâ ile karar bulmuş olduğuna mebni inkılâbât-ı zaman ile bu hasâretdir yahud şöyledir böyledir deyü tahrîk-i erbâb-ı fesâd ve hased ile tağyirini kimesne tecvîz eder ve ocaklartarafından i'tirâz ve muhalefet olunur ise cümlemiz ale'l-umûm da'vâcı olup takbîh ve fesh ü tağyirine cesaret değil, feth-i şefe edeni hâin bilüp ale'l ittifâk te'dîp ve def ü refîne cümlemiz ikdam ve gayret eyleye ve bu bâbda b irimiz muhalefet eylemeye. Ve Devlet-i Âliyye'nin her ne taraftan olur ise olsun düşmanı zuhurunda umûmen mukabelesine sür'at-i azîmet ve def ü tenkiline sarf-ı makderet etmek esâs-ı nizâmıdan olmağla bu usûlün bir vakitde mugayiri hareket vâki' olmaya.

Şart-1 Sâlis: Kıvam ve fer-i salatanat cümlemizin akdem-i âmâli olup bu bâbda ale'l-ittifak gayret eylemeğe müte'ahhid olduğumuza binâen tezâyüd-i kuvvet için tâksir-i askere ikdamımız misüllü gerek Beytül-mâl-i Müslîminin ve gerek vâridât-ı Devlet-i Âliyye'nin muhafazasına dahi müte'ahhid olup mahalerinden tahsil ve te'diyesine ve telef ve hasardan vikayesine ve evâmîr ve ahkâm-ı pâdişâhînin infaz ü icrasına her kim muhalefet ve adem-i itâ'at izhâr eder ise bi'l-ittifak te'dîbine cümlemiz müte'ahhid ve mütekeffil olmağla bu usûle dâimen ri'âyet oluna.

Şart-1 Râbi': Devlet-i Âliyye'nin öteden berü usûl-i nizâm ve kanunu kâffe-i emr ü nehy-i pâdişâhî hâriç ve Dâhil cümle erkân ve vükelâya makam-ı vekâlet-i mutlakadan sudur etmek sureti olmağla ba'd-ez-în herkes biyüğünü bilüp vazifesinden hâriç umura tasaddi eylemeye. Ve kâffe-i emr ü nehy makam-ı sadâret-i uzmâdan sudur eyleye. Ve ol emr ü nehy, emr ü nehy-i pâdişâhî bilinüp hilâfına kimesne cesaret eylemeye. Ve her kim umurundan hâriç ve me'mûriyeti olan maslahatdan ziyâde aharın me'mûriyetine tasaddi ederise cümlemi da'vâcı olup filân maslahat filânın me'mûriyeti iken filân zât şu veçhile müdâhele etmiş deyü ol me'mûriyetden ref olunmasına ve ta'arruzâtın ale'l-umûm refiyle her umur makam-ı vekâlet-i mutlakaya arz ve istizan olunarak emr ü

rey-i sadâ-ret-penâhî üzere (hareket) olunmağa cümlemizin ta'ahhüdünden başka makam-ı sadâret-i uzmâdandahi hilâf-ı kanun ve muhull-i ta'ahhüd ir'ikâb ve irtîşa ve gerek taşraya ve gerek umûr-ı dâhiliyeye müte'allik Devlet-i Âliyye'ye 'acilen ve 'acilen muzır olacak şâir güne mekârihe ibtidâr olunur ise cümlemiz da'vâcı olup bi'l-ittifak men'ine ikdam eylememiz şart ola. Ve men'ini bana söylediler deyü ol vekil-i mutlak söyleyenlerden birisine azv-ı müfteriyât ile nefsâniyet eder ise ânın dahi men'ine ve muhafzasına cümle tarafından ta'ahhüd olunmağın bunlara dahi dâimen mürâ'ât oluna.

Şart-ı Hâmis: Zât-ı Hümâyûnun ve kuvvet-i saltanatın ve nizâm-ı devletin muhafzasına cümlemiz kefil ve müte'ahhid olduğumuz misillü gerek memâlik hanedanları ve vücûhunun Devlet-i Âliyye'nin ve gerek dâhilde olan ricâl ve erkân-ı devletin birbirinden emniyet-i şartı a'zam ve tahsîl-i emniyet ve itmânân dahi cümlelerin ittihâd ve ittifakıyla birbirlerine kefalet dâhil olan gerek hânedânân ve a'yânân ve gerek vükela ve rical ve erkân birbirlerinin zâtına ve hanedanına zâmm ve kefil ola. Şöyle ki hanedanlardan birisine hi-lâf-ı şart-ı ittihâd bir hareketi zuhur etmedikçe taraf-ı Devlet-i Âliyye'den veyahud taşralarda vüzerâ ve birbirlerinden bir güne ta'arruz ve ihanet ve sû-i kâd vuku'a gelür ise uzak yakın denilmeyüp cümlemiz da'vâcı olarak mütecasir olanın te'tib ve defîne bi'l-ittifâk ikdam oluna. Ve kendüleri hayatda iken kendülerine ve ba'de'l-vefât hanedanlarının beka ve muhafzasına cümle vükelâ zamm ve müte'ahhid olmalarıyla ol hanedanlar dahi zîr-i idarelerinde olan a'yânlara ve vücûha müte'ahhid ve zamm ola. Ve o makûle a'yân ve vücûha hanedanlardan birisi tama'en veyahud vech-i âher ile nefsâ-niyetin bir güne sû-i kâd etmeyüp eğer hilâf-ı ta'ahhüd ve rıza bir güne cünha ve hıyâneti zahir olur ise ba'de't-tahkîk ve makam-ı (vekâlet-i) mutlakadan bi'l-istîzan def ü ref'ine ol hanedan ikdam edüp yerine âherini intihâb eyleye. Ve herkes uhdesine muhavvel mahâll hududundan hâriç bir karış mahalle ta'arruz ve ta'addi etmeyüp her kim recâvüz eder ise uzak yakın denilmeyüp cümle da'vâcı olup men' eyleyeler. Ve mütenebbih olmaz ise bâ'is-i şikak olanın def ü tenkiline bi'l-ittifâk ikdam oluna. Ve cümle vücûh ve hanedanlar ve a'yân-ı memâlik yek-vücûd olup ale'l-ittifâk def-i ihtilâl ve şikaka şedd-i nitâk eyleyeler. Ve her kim fukaraya zulm ve ta'addi eder ve şerî 'at-ı mutahharanın icrasına muhalefet eyler ise ânın dahi te'dip ve terbiyesine bi'l-ittihâd sa'y oluna. Ve cümle hanedanlar ve a'yânlar hakkına bu veçhile tekeffül olunduğu misillü vükelâ ve ulemâ ve rical ve hademe-i saltanata dahi vatken-mine'l-evkat tahrîk ve fesâd ile bir taraftan bir güne ihanet ve sû-



ikasd vuku'a gelmemesine ve te'dîbini mûcib cünhası cümle indinde gereği gibi ta'ayyün etmedikçe nefsânîyeten tekdir olunmamasına ve zât ve hanedanlarına cümle hânedânân ve vücûh kefi,l ve müte'ahhid olmalarıyla bir vakitte hilâfına hareket olunmaya. Ve eğer has-be'l-beşeriyye birinin cünhası zühur eder ise ol cünha cümle indinde ba'de't-ta'ayyün makam-ı sadâretten töhmetine göre te'dîb oluna.

Şart-ı Sadîs: Âsîtâne'de ocaklardan ve şâirden bir güne fitne ve fesâd hadis olur ise bilâ-istizân cümle hanedanlar Âsîtâne'ye vürûda şitâb edüp mütecasir olanların ve olaca-ğın kaldırılmasına ya'ni o makûle fitne ve fesada bâdı olan sınıf veyahud şahıs tahkik olunup eğer sınıf ise bu defa bâ'is-i fiten olan Boğaz Kafası neferâtının kaldırıldığı misil-lû kendüleri kahr ve tenkil ve dirlik ve esâmileri ref olunmak ve eşhâsdan ise her ne tabakadan olur ise olsun bi't-tahkîk i'dâm olunmak hususuna cümle hânedânân ve vücûh-i memâlik müte'ahhid olup ve cümle (si) Âsîtâne'nin emniyetine ve istihsâl-i asayişine kefil olmağla bu râbîta-i kaviye ne mâkule esbaba tevakkuf eyler ise istihsâline bi'l-ittifâk ve ale'd-devam ikdam ve gayret oluna.

Şart-ı Sabî': Fukara ve re'âyânın himâyet ve siyâneti dâhil esas olduğuna nazaran hânedânân ve vücûh tarafından zîr-i idarelerinde olan kazaların asayişine ve fukara ve re'âyânın tekâlifleri emrinde hadd-ı i'tidâle ri'âyet hususuna dikkat olunmak âzimedden olmağla lef-i mezâlim ve ta'tîl-i tekâlif hususuna vûkelâ ve memâlik hanedanları beyenlerinde bi'l-müzâkere ne veçhile karar verilür ise ânın dahi devam ve istikrarına ve mugayiri olarak zulm ve ta'addi vuku'a gelmemesine i'tinâ oluna. Ve her hanedan yek-diğerin hâline nezâret birle hilâf-ı emr ü rızâ ve mugayir-i şerfat-ı garrâ zulm ve te'addi eder olur ise salimen ani'l-garaz Devlet-i

Âliyye'ye ihbar eyleyûp bi'l-ittifâk men'ine ikdam oluna. İşbu şerâyıt-ı seb'aya bi'l-müzâkere karar verilüp hilâfına hareket olunmamak üzere kasem-i billâh ve ahdi bi'r-resûl vâki' olmağla hıfzenli'l-mevâsik işbu sened-i mu'teber ketb ü tenmîk olundu, femen beddelehû ba'dema sem'ahu fe innema ismihu ale'l-lezine yubeddilûnehû innellahe semium alim. Hurrîre fî evâsıt-ı şehri Şa'bâne'l-mu'azzam sene selase ve ısrin ve miyeteyn ve elf min-Hicret-i men-lehü'l-izz ve'ş-şeref.

İşbu sened-i mu'teberin hâvi olduğu şerait dîn ü Devlet-i Âliyye'nin bi-avnihi te'âlâ te'yîd ve ihyâsı emr-i ehemine esâs olup ale'd-devam dustûr-ı amel tutulması vâcib olmağla tebeddül-i zaman ve zevat ile tağyiri mümkün olamamak içün makam-ı sadâret

ve mesned-i fetvayı bundan böyle teşrif edecek zevât dahi ibiidâ-yı nasb ve mesnedlerine ku'ûdlarında bu sened(i) hatm ve imza edüp harf-be-harf icrasına ikdam eyle-yeler. Ve hîn-i tebeddülde meşgale takribiyle işbu hatm-i sened maddasi te'ehhür kesb etmemek için gerek vekâlet-i mutlaka ve gerek meşihat-ı İslâmiyye tebeddül ettiği gibi derakab Beylikci-i Dîvân-ı Hümayûn bulunanlar asıl senedî kalemden alup kethüda ve reis-i vakt olanları ihtar birle vekâlet-i mutlaka veyahud meşihat-ı İslâmiyye mesânîde ku'ûd eden zâta hatm imza ettirmek üzere bu nizâm dahi Dîvân-ı Hümayûn Kalemi'ne kayd ile dustûrû'l-amel tutu-la. Ve işbu senedin iktizâ edenlere suretleri verileceğine mebni bir sureti nezd-i ferd-i cenâb-ı tâcdâride mahfuz olup dâimen ve müstemirren icrasına bi'z-zât şevket-meâb efendimizin nezâret-i seniyyeleri şâmil ola

El-müte'ahhid bi-mâ fihi Mustafa Sadr-ı a'zam

Cây-ı mühr

El-müte'ahhid bi-icrâi mâ yahvîhi Mehmed Salih-zâde Ahmed Es'ad ufiye anhümâ

Cayr-ı mühr

El-müte'ahhid bi-icrâi mâ yahvîhi

Esseyid Abdullah Râmiz Kapudan-ı Derya

Cây-ı mühr

El-müte'ahhid bi-mâ yahvihî abdurrahman el-vezir Vâli-i Anadolu

Cây-ı mühr

El-müte'ahhid bi-mâ hurrîre fihi Mehmed Derviş el-Kadîbi-asker-i Rumili

Cây-ı mühr

El-müte'ahhid bi-icrâi mâ yahvîhi Dürrî-zâde Esseyid Abdullah el-Nakîb alel'eşrâf

Cây-ı mühr

Te'alleka nazarî bi-mâfihi fe'stesvebtuhû ve te'ahhedtu

alâ mâ yâhi harrerehû el-abdü'd-dâlli'd-Devleti'l-Aliyye Emin Paşa-zâde

Mehmet Eminel-müteşerrif bi-rütbe-i sadâret-i Rumeli

Câyır-ı mühr

El-müte'ahhid bi-mâ hurrîre fihi Hafız Ahmed Kâmiliel-Kadı bi-asker-i Anadolu

Câyır-ı mühr

El-müte'ahhid bi-mâ hurrîre fihi Mehmed Tahîr el-Kadıbi-Dâri'l-Hilâfeti'l-Aliyye

Câyır-ı mühr

Ve ene mine'l-müte'ahhidîn Mustafa Refîk kethüdâ-yı sadr-ı Âlî

Câyır-ı mühr

Ve ene nime'l-müte'ahhidîn Mustafa Aga-yı Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî

Câyır-ı mühr

Ve ene nime'l-müte'ahhidîn Mehmed Emin Behic el-Defterî

Câyır-ı mühr

Ve ene nime'l-müte'ahhidîn Esseyid Mehmed Sa'id Galib Reisü'l-küttâb

Câyır-ı mühr

Ve ene nime'l-müte'ahhidîn Mustafa Reşid Kethüdâ-yı Rikâb-ı Hümâyûn Sabık

Câyır-ı mühr

Ve ene nime'l-müte'ahhidîn Esseyid Ali Nâzır-ı Umûr-i Bahriyye

Câyır-ı mühr

Ve ene nime'l-müte'ahhidîn Mehmed Emin Rûz-nâmçe-i Evvel

Câyır-ı mühr

Ve ene nime'l-müte'ahhidîn Süleyman Cabbâr-zâde

Câyır-ı mühr

Ve ene nime'l-müte'ahhidîn İsmail Sirozî

Câyr-ı mühr

Ve ene nime'l-müte'ahhidîn el-Hacı ömer Karaosman-zâde

Cayr-ı mühr

Ve ene nime'l-müte'ahhidîn Ahmed bâ-pâye-i Muh3asebe-i Evvel

Câyr-ı mühr

Ve ene nime'l-müte'ahhidîn Mehmed Ağa-yı Sipâhiyân-ı Dergâh-ı Âlî

Câyr-ı mühr

Ve ene nime'l-müte'ahhidîn Mehmed İzzet Beylikci-i Dîvân-ı Hümâyûn Râkımü'l-hurûf

Cayr-ı mühr

Ve ene nime'l-müte'ahhidîn Hüseyin Hüsni Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

Câyr-ı mühr

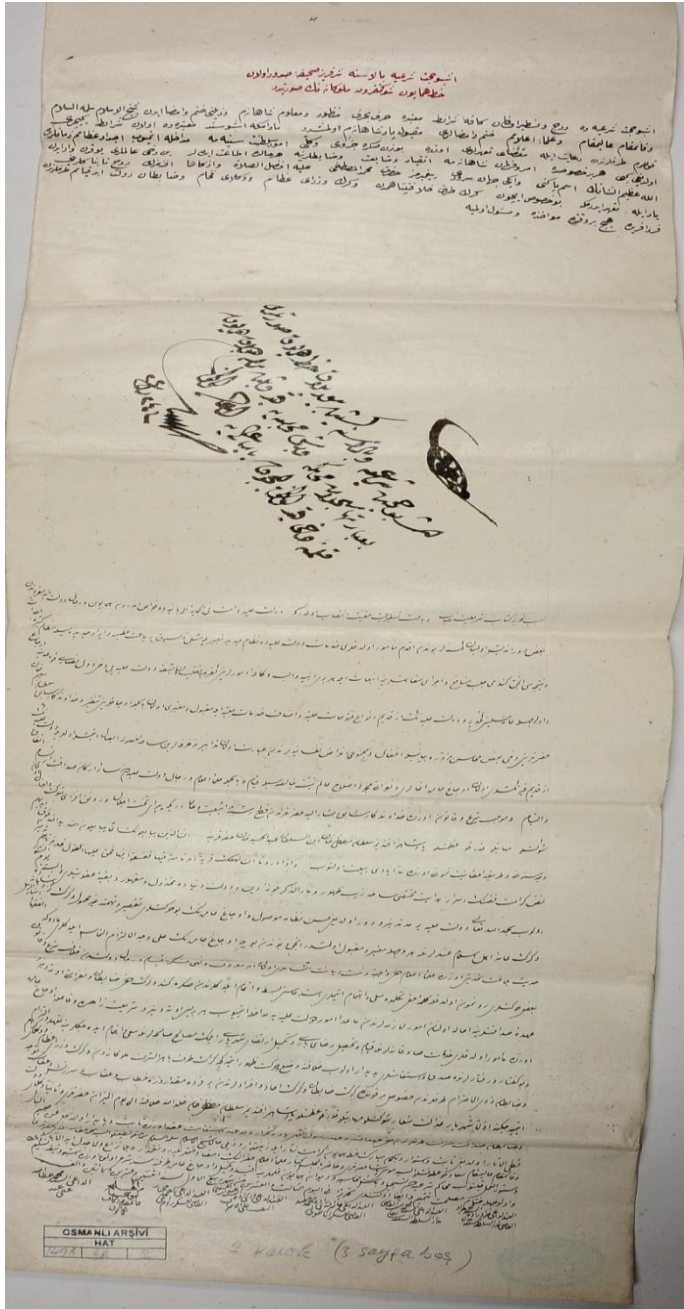
Ve ene nime'l-müte'ahhidîn Mustafa Mirliva-i Çirmen

Cayr-ı mühr<sup>345</sup>

---

<sup>345</sup> Ali Akyıldız, "Senedi İttifak'ın İlk Tam Metni" *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 209-222, İstanbul 1998





Hüccet-i Şeriye (BOA, HAT: 1498/18)



Nefyi emredilen Refik, Tahsin ve Ramiz Efendilerden Kethüda Refik Efendi'yi azlinin muvafık olmadığı, Tahsin Efendi zaten mazül olup Alemdar'ın ordusunda olduğu, Ramiz Efendi'nin azledilerek Kavala'ya nefyolunduğu hakkında Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa'nın telhisi. (BOA, HAT,; 1360/53523)

مکتوبه مکتوبه قزلباش اعظمی و نورمحمدخان حضرتی  
 قباچی مصطفایلی اعدا اجهت اربابک حاجی علی و سار علی اردوی طرفین مکتوبه  
 کذب و کید می کند کبری استعلا ایچون طرف عایدلرک دونلو صدراعظم حضرتی طرفه کبر  
 بیوردینک قائمیه جوب اولدی ظهور و رود این قاسمی باجیص خایمای هایبونه عطف  
 و تقدیم بیوردینکده بوخصمی اردو طرفین ناموز اولدی معلوم هایبون اولدی کن  
 حاله قلم بیلر کله اردودک و کله بو طرفین بو وضعه و قریب امر و اراده بوغ بیلر  
 و یوزک بقعه اعانه کبی حاله اولدی شمدی یماقلر بوم اولدی فیه ایدر لایسه غایت  
 قنابندی اولدی اشکاره و اجد هرقدر اردو طرفین ناموز کلدی ایسه دخی قلم بیلر  
 بلا فر بیدیلر طرف عایدلرک دخی بزم واقفینک خبر و اگاهی بوغ و رش اولدی  
 کندی اعدا مکتوبه ایدیلر اردو طرفین مقدمه طرف عایدلرک انتعار اولدی  
 اولدی بر جاره و تبریدی بولسور ایدی انا بویم خبر سزجه حرکت اولدی بولسور  
 کب آتدی الحاصل اردوی هایبون آستانه عظیم وصوله فر بوخصمی بوم اولدی  
 کتم و اخقا بیورملری منقلب ظن اولسور ایشو تذکره با ارمایون احرار اولسور  
 طرف اشرفیه ارسال اولسور هر وجهه بوخصمی مکتوبه طومنی منبدر اتم

Kabakçı Mustafa'yı idam eden Hacı Ali vesair askerinin bu işi ordunun emriyle mi yoksa kendilerinden mi yaptıkları hakkında vaki olan suale Sadrazam'dan gelen cevaptan Ordu'nun emriyle olduğu anlaşıldığı fakat işin böyle olduğu yamaklarca malum olursa büyük fenalıklara sebep olacağı cihetle Ordu'nun İstanbul'a vusulüne kadar hakikatın mektun tutulması münasip olacağı... (C.SM.: 9/A/ 470)

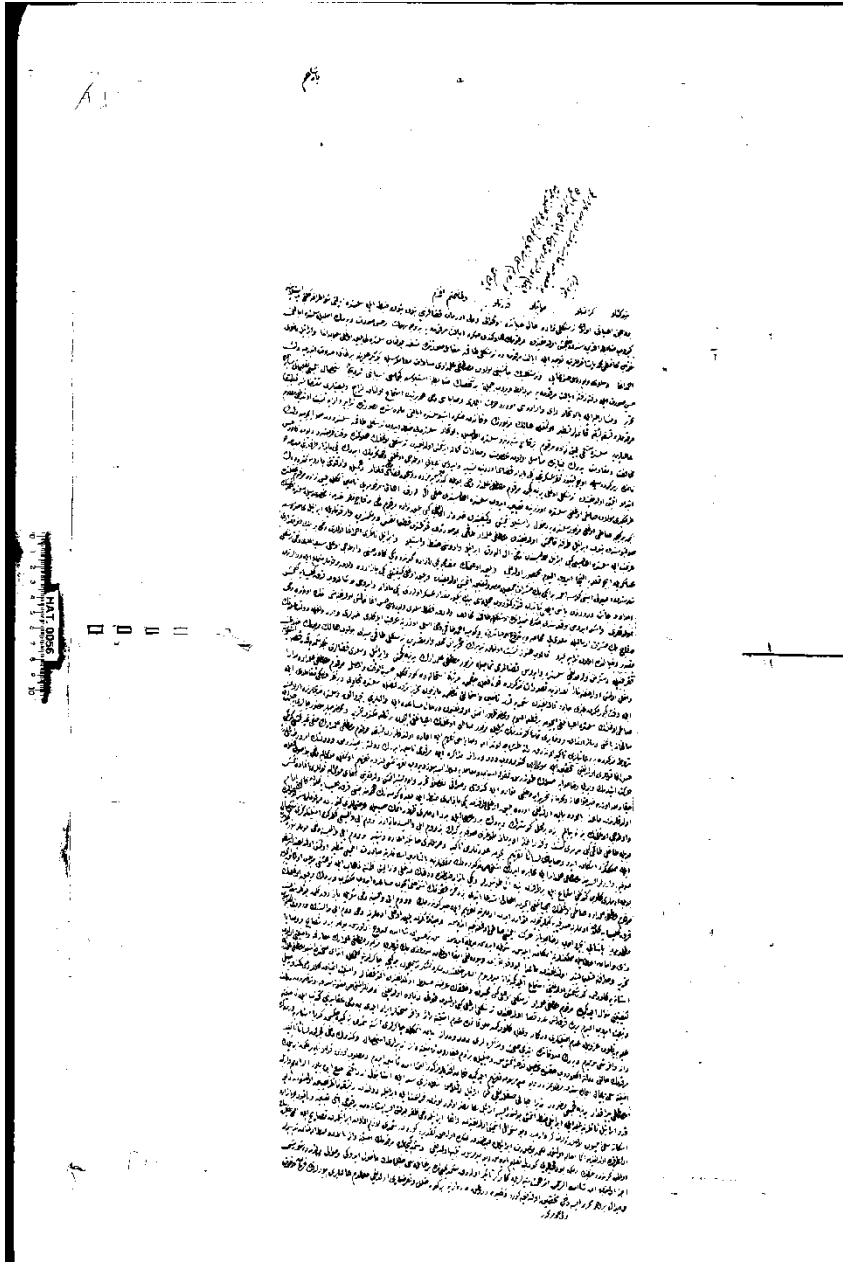


**هاتفی در اولیاء استادی با قیودیجه: حاجی قاسمی و کتبی  
تاریخ: ۱۳۰۲/۱۲/۱۲**

دو نعلو حنا بنو مرشدو دلی آغا کزما اقدیم سلطانم حضرتی  
 دبع مریضت اشتیاء اجود سینه دیسه و دلو حنا بانا حضرتیلک ادرسته مأمور بزرگم کتبت  
 قورقیزه اولوه مأمور لرایه جهادی الوطرح کجری کتبی کون حون خنایت دینی دهر ادوی معده علم علیاری بوره حاجی وهرشدر در کجمن جا جنده باسبان اوعلی لیکبر لری طرولتیان  
 ولأشقر ارایه ده واستقر اولون غنی به معزله وادنه لفته وعاوی اوعلی پانازمه عربتی لایرا سیله بنه یکلوری لرقظه وچند دن مشتات واماد لری کجی حواصی اطرافتی محاصره  
 اوخلت ویا بنده اولوه اشقیانک اعلامنه مأمور خنای قوی اباد ویاتوی واستید ایدر دناه وچین تریزیه انجمن بیادینه کجده سی طویا وچیرا ازمنه کول کوی نقیب وصادرت  
 دغنی و هزار غراد قضا لریک قدرتو توانا عساکری من مأمور بترینه عزت اقبان لرش  
 لکولیه آدرشد ابرنرد ختین و هزار غراد اصبان حاجی هر زاده لرقظه لکون خبر داده اولوه  
 حرکت کجیون تکیه و قزقین اوغلن مشتقای مأمور بیزوره اولدیننه بانا قزقین اباد و ایدر حضرتی بالجه نوره و دیوقورنه مشاریبه دونلو حنا بنو حنا بانا حضرتیلک مریضتیه دارن حرمانه  
 یولادوزی اولدیننه تکیه و مشایا اولوب و یوقه عربتی اوعلی باقی باقی قشایینه ایدر ایدر حضرتیه ابدلیه و دو نعلو دوما لری و ایسی معصتی بانا حضرتیه  
 ایکی عدد جمود حوی اقبام و مشقیله و کوشقه و قوزق و بیشتی و طویلی قزقینیه لرقظه بر  
 قزقه طوران خنای قشینه اوز لریته لری و معادیرینه کجیون توانا سوز عساکری ایدر  
 معمرن اصیان نصیب و هر لریته کجیون قزقین اوزره اولدیننه  
 اعانت وامداد او قزقیه یولوقده بر حمله حرکت و طریش پستنه مریضتی و طویلی اقبام مشاریبه  
 شریک گروه و پیوسته شریکان با جمعی کتبی با جمعی کتبی و وجسه کتبی و وجسه کتبی و وجسه کتبی و وجسه کتبی  
 اصیان جادنی زاده حاجی اشقیان آغا قزقین دغنی مشار کتبا شریکان تریقن سربیا اسرار کتبی برا غلی و خد اولدین خیرات و کتک اولدین  
 ز کجری قزقین اباد قشاندنه سربت زاده کون آغا قزقینیه مریضتیه سوز قضا درت زار لک  
 دغنی ایدر کجی حنا سوز اوج کجی پاراز لک اسرامتیه جمعی ایشکله تکیه و مشایا اولدیننه  
 کسره نارنج عربتیه جابری کون کجی بازلله حاصری و یوحولیکر اهالی و نزا و عساکری و نیت  
 قزقین لکون شاقی قزقین عربتی اوعلی و یوقه لرایه لری اصیان کور لری اوعلی خرا و حنا  
 سز دیند ایدر طروریه خیال اولدو وانفاقی پانونه به نقل و تجرد لری قضا و قراره  
 بر لوقده یغما و خادانه حیا اولوب اوقده غنی و هزار غراد و کمد و خنای باز ایدر قالیبا  
 نسله حرکت ایدر کجی کتبی لکه کتبی مأمور اولدین زحار بر صاید معصتی و کجیات  
 تحریک بر دیه مکین اوله عربتی اجود بریزد اولوه اوصلیته نالت اخباری دغنی مکنت  
 اود عربتی فقط قزقین شریقه مریضتیه لرقظه و امیریه بی اومر بنه لرایه یغور مریضتیه  
 طروریه کتبی مشیتیه یمن باقی و مشقیله و کوشقه و قوزقین طروریه کتبی و کجیون مسوول  
 و کمد و یوقه لرایه اوسل ادایی اولور لایه مذکور و مشاد اولدیننه معصتی یوقه و  
 لرقظه حون باری ایدر دونلو حنا بنو دوما لری و ایسی معصتی بانا حضرتیه لرقظه کتبی  
 معصتی ایدر طروریه اوندینه و ایلوب لرقظه و مشقیله و قزقین عربتی اوعلی لکون  
 کرد اوصلیته ایدر کجی کتبی اوصلیته جمعی لرایه و کجیون حیات یوقه لرایه نا و دین کتبی  
 قدر و ارضتیه خیریه کمد کجیون کجیون نزل کتبی حاجت معصتی ایدر کجیون لرایه اوقده قزقین یوقه  
 بالجه و دیه دیکه و کل طروریه بلشیرتیه ساین ادرسته ایدر بیادینه حنا بنو حنا و حنا و حنا و حنا و حنا و حنا

HAT 61/2712

Ordu Defterdarı Hüseyin Ağa'nın, Silistre Valisi Osman Paşa'nın ordusuna Şumnu'da katıldığına ve Paspandoğlu'nun adamları Rusçuk'u kuşattıklarından Rumeli Valisi Mustafa Paşa'nın bütün askerleriyle yardım etmesine dair tahriratı... (BOA, HAT.: 61/2712)



Tirsinikli'nin helakinden sonra takımının ileri gelenleri arasında savaş çıkmış ve neticede Mustafa Alemdar'ın Silistre ve İbrail kentlerini zabt etmiş olduğuna ve alınması düşünülen geçici tedbirlere dair... (BOA, HAT.: 56/2580)





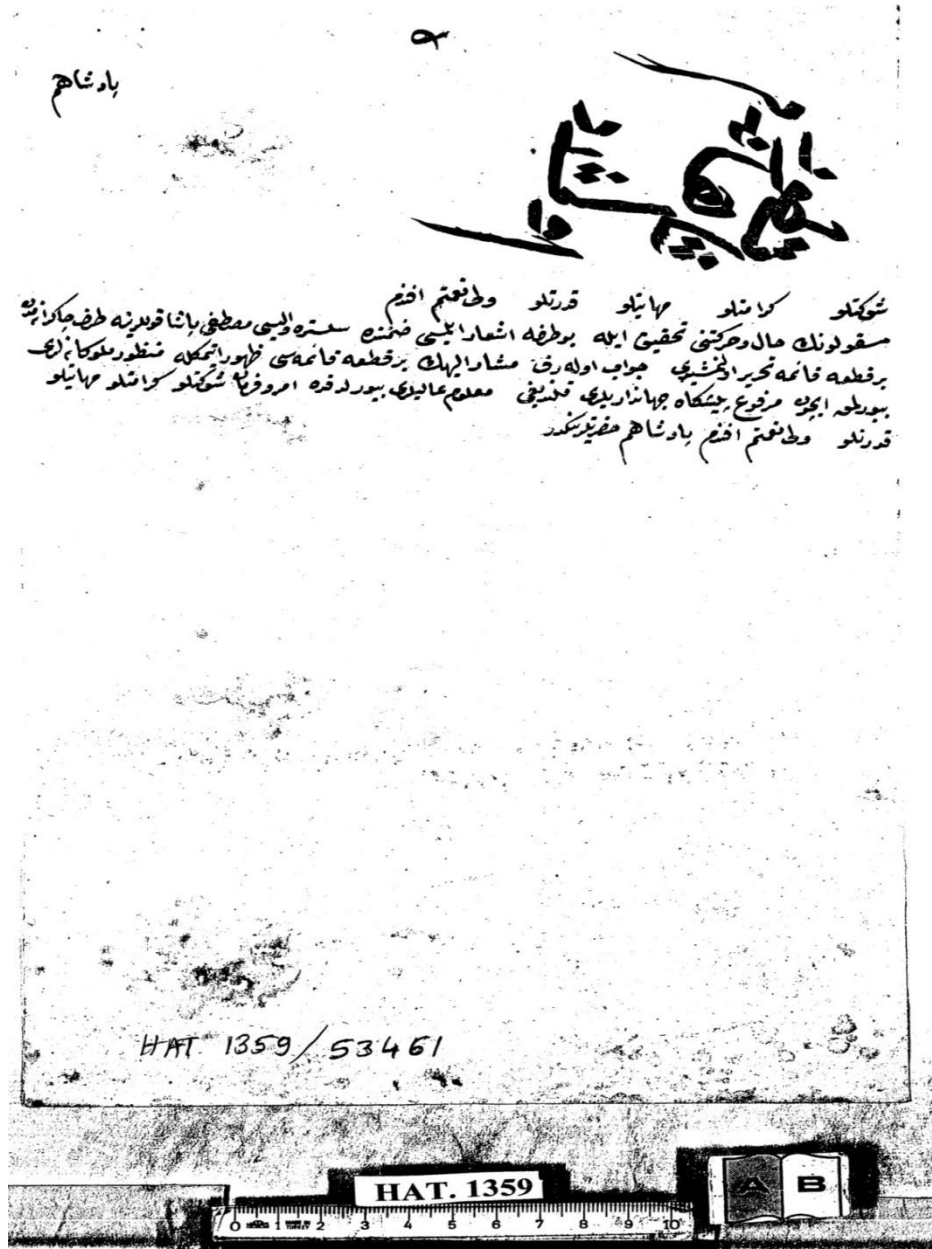
بیتنام

تقدیر کرتے ہوئے... (The text is a handwritten document in Urdu, written in a dense, cursive style. It appears to be a historical record or a letter, possibly related to military or administrative matters. The text is written on a page with a vertical margin on the left side. The handwriting is in black ink on aged paper. The document is titled 'بیتنام' (Baitnam) at the top right. The text is organized into several paragraphs, with some lines starting with 'اور' (and) or 'اور' (and). The document is dated '1862/12/10' at the bottom center. The page number '160' is written at the bottom center of the page.)

1862/12/10

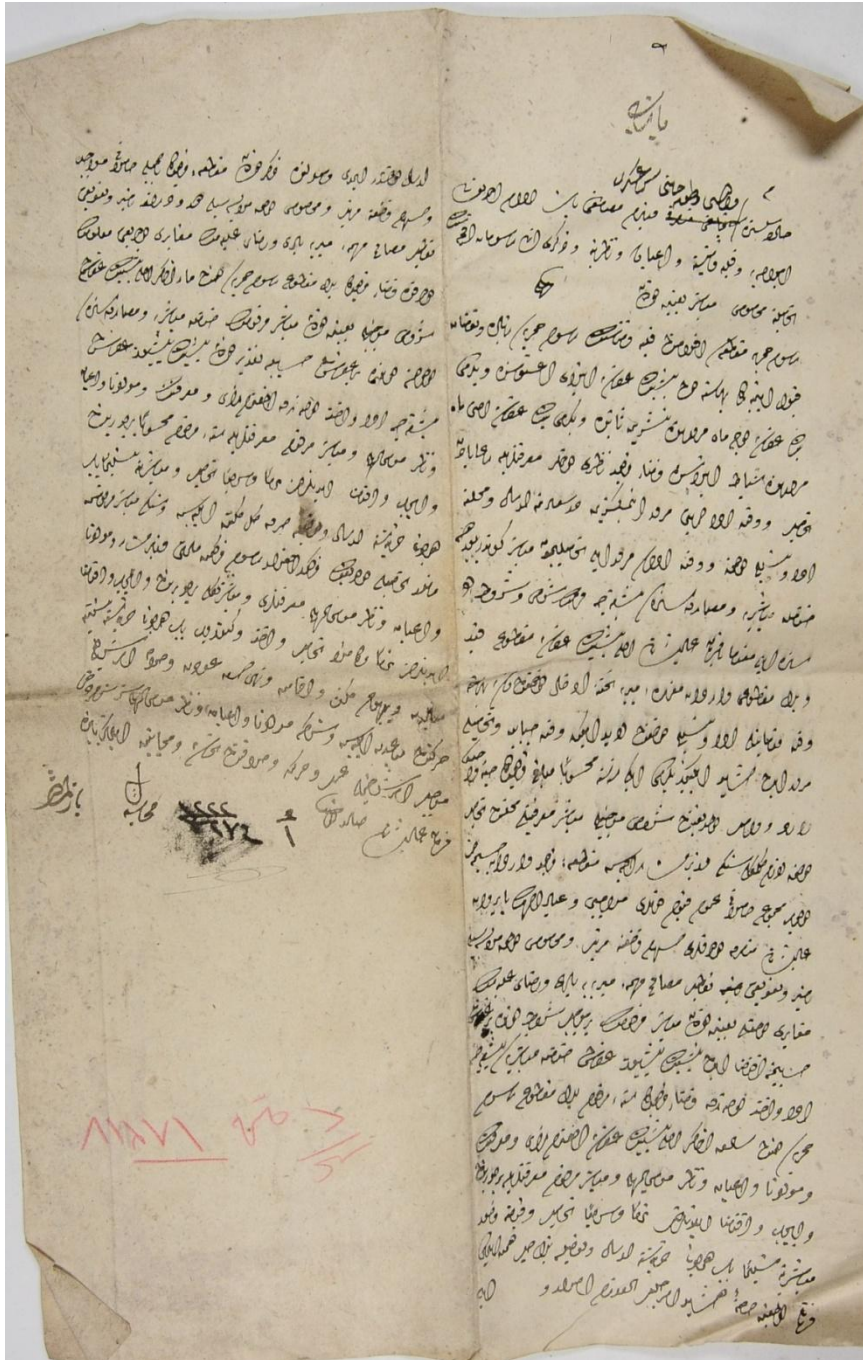
Ordu'nun Edirne'den hareketle Babadağ'a teveccüh ve azimet üzere olduğuna ve ordu ricaliyle akdolunan meclis-i meşverette Tuna Seraskeri Mustafa Paşa'nın Ordu Seraskerliği'nde istihdamına ancak bu hususun Bükreş'in zaptından sonra icrasına ve düşman Bükreş'te iken Mustafa Paşa'nın o tarafı bırakması muvafık olamayacağına karar verildiğine ve ordular için muktezi çadırların mehterhane mevcudundan irsali hususunun irsali hususunun kaymakam paşaya yazıldığına dair. (BOA, HAT.: 148/6239)

EK: 11



Rusların hal ve hareketi hakkında Silistre Valisi Mustafa Paşa'dan gelen tahriratın huzura takdim olunduğu... (BOA, HAT,; 1359/53461)





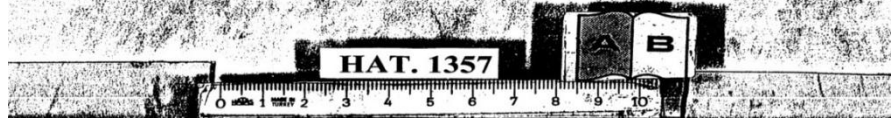
Filibe kazası rüsum-u hamriyesinin tahsil olunub gönderilmesine dair Silistre Valisi ve Tuna Seraskeri Mustafa Paşa'ya yazılan hüküm... (BOA, C.. ML.,: 453/18317)

**روم التکرار**  
**کلیه کتب**  
**و کتب تکرار**  
**و کتب تکرار**  
**و کتب تکرار**  
بارشاه

شکوه کردند مه تلو درین و طاعت اتم بارشاه  
سلاجقنه نکه اسحاقی مادی سنه الحسین مصطفی با نیا فردی طرفه انها اوضوجسبه روم جندک عسکر تاغی  
اولی حلقه تیزدند اوله اودن تیش بیک مقدری عسکر تریب اولسی خصوصیه بالذکر قرار ویش و عسکر مکوره نکه  
سیداً اخراجی لوزم الصور اولی الامرک خاصکدرا به ارسلی تحسینیش اولینده کجفت صمد غطوی قودینه  
انعام و خاصکدری سیار تندی معلم شاهان زبیر برودعه مشارالیه قولدند و درود ایرود منظور مدبر کار کرد  
پوزونو تحریک تیزادند اولقدار عسکرک اخراجی مکن اولی کیمن ایشیا ایشیا فی انذار سال اولی مقارن اولی غتی دو کیمه  
تغویب سکیان تقاری تحریزه منظم و سکیان تحری دی آنچه ایصاله مقض ایردی محروم و مکور اولی غتی دو کیمه  
خا بزقنا شاهین عقد انان مجھ شورن تحریک مکره دی خوات برل برود صی نذکر اولی قون بودیا به با عاتاق تیز  
جرمانده سک نهایت کار سکیان تحریزه بلانده و منظر مظهر کور اما اول محدودار شیه کورس ذکر انان سکیان اولی  
ان ای این معلوفه ای بر قاج بیک کیمه ایره بود و ای ای این و شین و قصوی دی کوندری بزیده کور ایردی تحریزه مکور  
اولی الخاله هک فقلان نغمه جمله به معلم اولی حلقه اولی غتی عسکرک اخراجی مکن و برنزه نشق نه روم اولی غتی عسکرک  
بولنه می جفته سخی اولی غتی مضر کجفت اولی غتی و صحاح نکه اولی غتی بوسوره سکیان تحریزه صمد نظر ای غتی مقوم انعام  
تندی و جمله روم ایبنک بعضی حلقه نکه اودن تیش بیک مقدری عسکرک اخراجی مکن و برنزه نشق نه روم اولی غتی عسکرک  
کوندری و بر قاج بیک کیمه ایره بود و ای ای این و شین و قصوی دی کوندری بزیده کور ایردی تحریزه مکور  
تغری دی تریب و اوجافه به انذار رسوب اولی غتی عسکرک اخراجی مکن و برنزه نشق نه روم اولی غتی عسکرک  
تجریزه فقلان نغمه مانع اولی غتی بیانیله روم ایبنک اولی غتی عسکرک اخراجی مکن و برنزه نشق نه روم اولی غتی عسکرک  
کوندری و بر قاج بیک کیمه ایره بود و ای ای این و شین و قصوی دی کوندری بزیده کور ایردی تحریزه مکور  
مضار قودیه افاده ایبنک به کجفت تفصیل صدر غطوی قودینه تحری و انعام اولی غتی معلم عالیای بیرد غتی اروزقات  
شکوه کردند مه تلو درین و طاعت اتم بارشاه

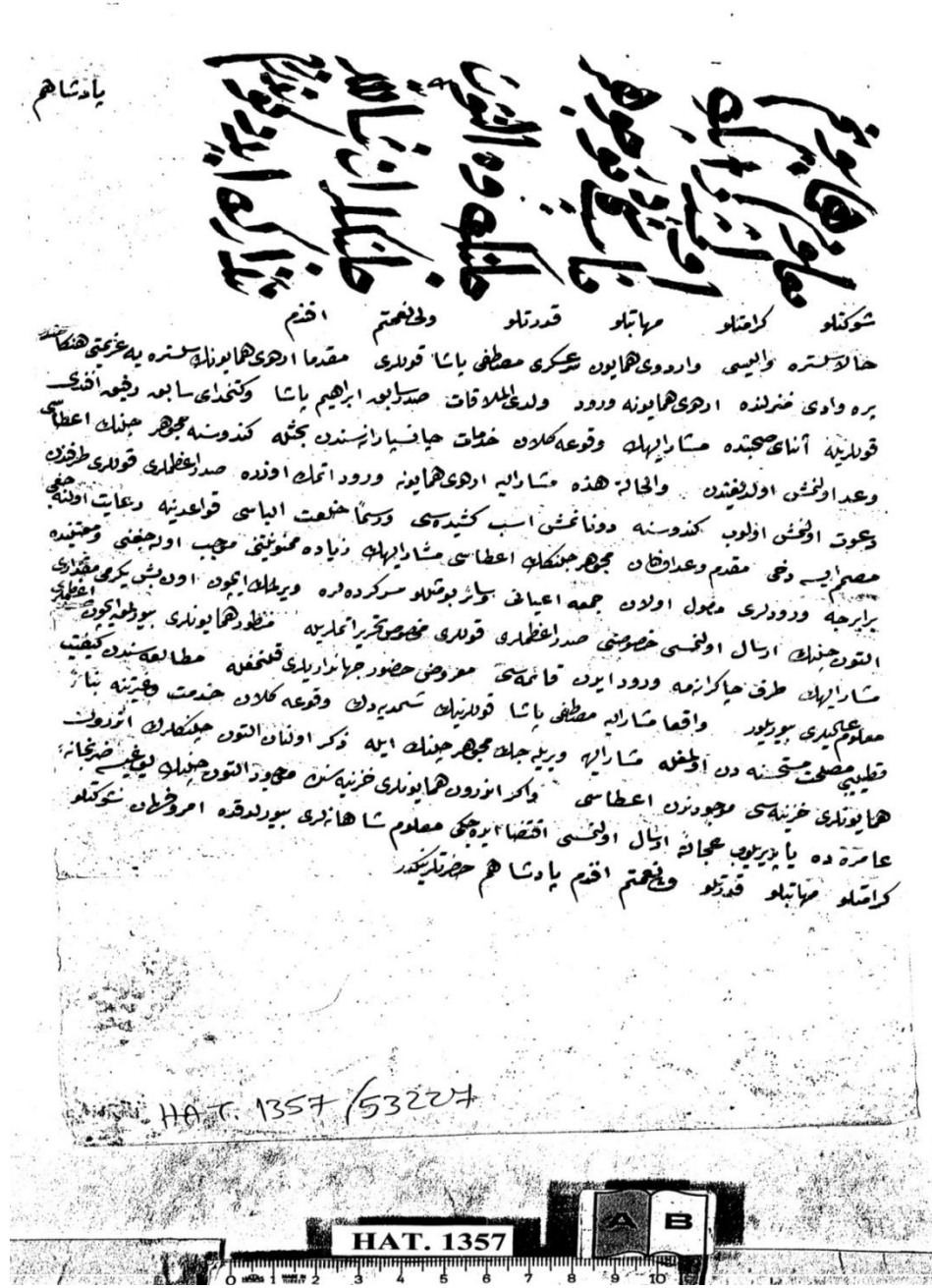
**فیکر اولوز**

HAT.1357/53208



Tuna sevahilinin istihkâmı için Rumeli'den asker yazılmasını Silistre Valisi Mustafa Paşa'nın inha ettiği ve meclis de bu suretle karar verildiği... (BOA, HAT. ;1357/53208)





Silistre Valisi Mustafa Paşa'ya evvelce vadolunan mücevher çelenk ile maiyetinde olan sergerdelere altın çelenkler gönderilmesi... (BOA, HAT,; 1357/53227)

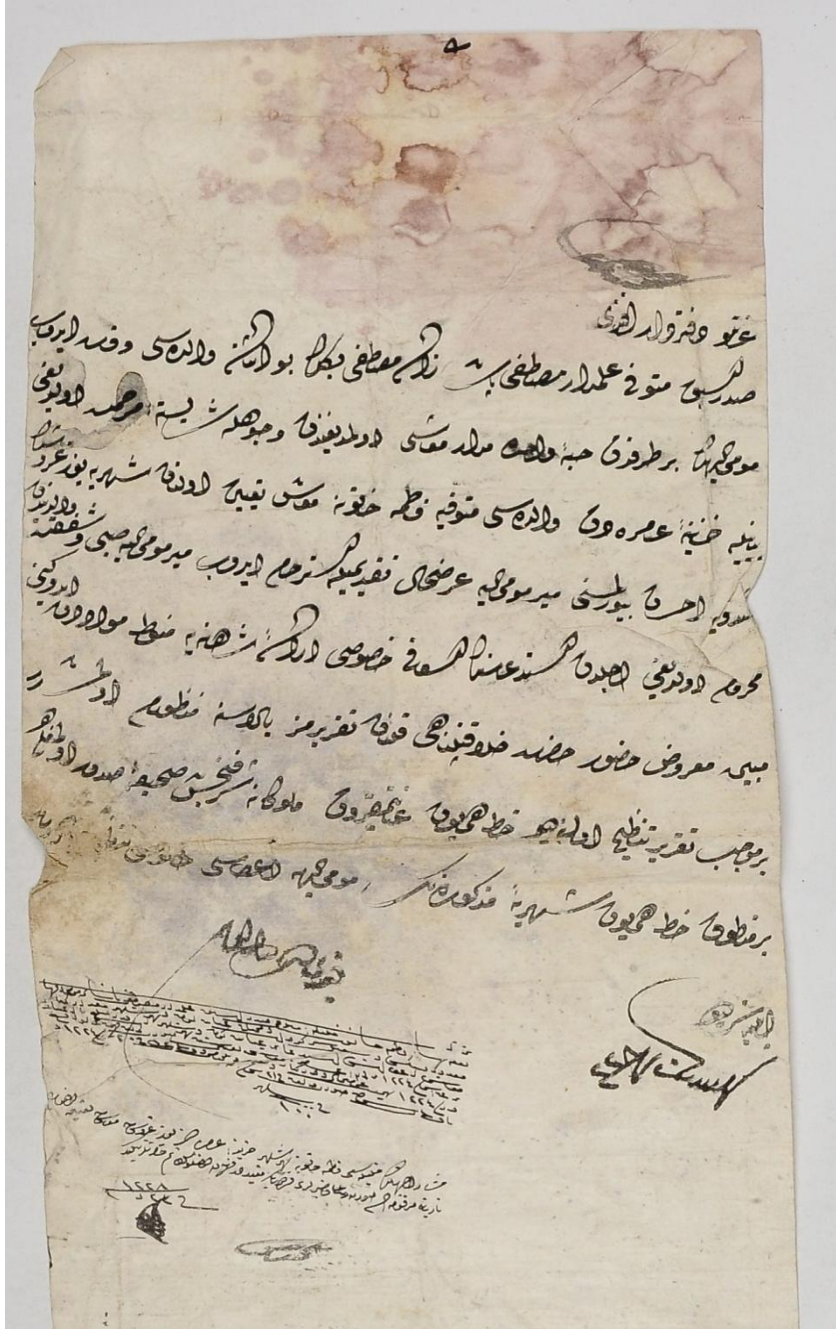
مبرایلو قریلو ولی نعمت اقم  
 دولت عیله زنده تأییدات الهیه آثارند اولیقا تائید انحصار ملوکانه لایحه ترسکی اوغذک و حیضیات نمود انزاله اولیقا  
 اولیغنه بنا؛ هالاک مزبورک زرضیغه کیش اولیقا ولی اورمان و سایر اولیقا قضا لایحه تحت رابطه به ارفا الهیه  
 نظام و آسایش بلق اسبابا استحصالی لوزمه دن وهالاک مزبورک اولیغنه اولیقا صلاحیت و سعادت کی ترسکی لایحه  
 کتوبه روحی اعیانلغک کتوبه اهل الهی استرخاشی ضایق هزار غار اعیان مصطفی عیله طرفه عرض و حضور  
 ایدیه کی محرر اولیغنه تالی مزبور مصطفی عیله و بلیق اوغذک نوجوله مکتوبلر باریش اولیغنه اولیقا لایحه نظامه  
 وار مامورین قولایله کتوبه مذاکره سبقتا ایشی ایدیکه وار مزبور کتوبه جهانلایحه قداق تقریرهای با اوسنه  
 تقریر میجید تنظیم ایدیبه کافه تباریه قتل و ماضیت ایدیه سه خدا موافق ایلشو دیوشط هما بود توتقوی نا هوار کی  
 تفریز صدور اولیش و مصطفی عیله و روحی منتظر اولیقا عرض و محضر بودغه توار ایشی اولیقا سید و کتوبه  
 مصطفی آخر ضمیمه نزد ماکریه عیله ایشی عیله شورده ذکر ایشی تقریرهای و وارد اولیقا عرض و محضر قوت بله  
 برخصصون دی مذاکره اولیغنه و افکار ترسکی اوغذک و هیجور قالدغنی اولیغنه مستوی اولیقا قضا لایحه لایحه  
 حیب و تالیفله نظام اصلینه ارجاع قلدی آسایش بلق و استراحت عیله وقت اقتضای حال اندر و واقعا  
 ذکر ایشی تقریریه مزبور اولیقا و تالیف وقت و حاله و ایجاب مصطفی موافق اولیقا حیبه بوتوبیر جمله عیله  
 سلم اولیقا سارقضاره قارشمای اوزره مزبور مصطفی عیله لایحه و سبقت و سبقت معامله سب  
 زیرا استماع اولیغنه نظر مزبور سارلرند اهور اولیغنه قطع نظر اتلا عیله عیله عیله و مزبور و مزبور  
 کتوبه حیب و تالیف قلدی نظام و آسایش اسبابک اسکیلی اشهرام ایشی ایدیکه ایشی با تکرر روحی ایشی  
 عیله روحی اعیانلغک کتوبه اهل الهی عرض و محضر رساله استه ایشی ایشی ایشی ایشی ایشی ایشی ایشی  
 مزوره اهل عیله سبقت و تالیف و تالیف و تالیف مقدر سبقت ایشی ایشی ایشی ایشی ایشی ایشی ایشی ایشی  
 متلی بودی و الحاصل تقریر مذکوره مطور اولیقا تالیف و تالیف اولیغنه اولیغنه اولیغنه اولیغنه اولیغنه اولیغنه  
 و بر تالیف اجرامی تا حرکت سبقت ایدیه سبقت اولیغنه اولیغنه اولیغنه اولیغنه اولیغنه اولیغنه اولیغنه  
 حیدر و سبقت کس حیدر مصطفی بر صورت بولین دی لوزمه دن اولیغنه عیله لایحه و هم کوه انراز شهنشاهی اید اولیقا  
 انشا الله الرحمن بر ایشی کتوبه وک بروق مزبور قریحون نظام اولیغنه مأمول اولیغنه هان بوتوبیر کی دی سبقت  
 اقم ایشی سبقت اولیغنه لوزمه دن دیو بالذکر لوزمه دن و وارد اولیقا اولیقا مذکور حیدر منتظر نا هوار کی بولین  
 ایشی مزبور عیله عیله ملوکا لایحه قلدی حیدر مأمول عالم اولیقا شهر بار لایحه بود لایحه امر و قلدی شوقلو کرامتو  
 مبرایلو قریلو ولی نعمت اقم

HAT 63/2771

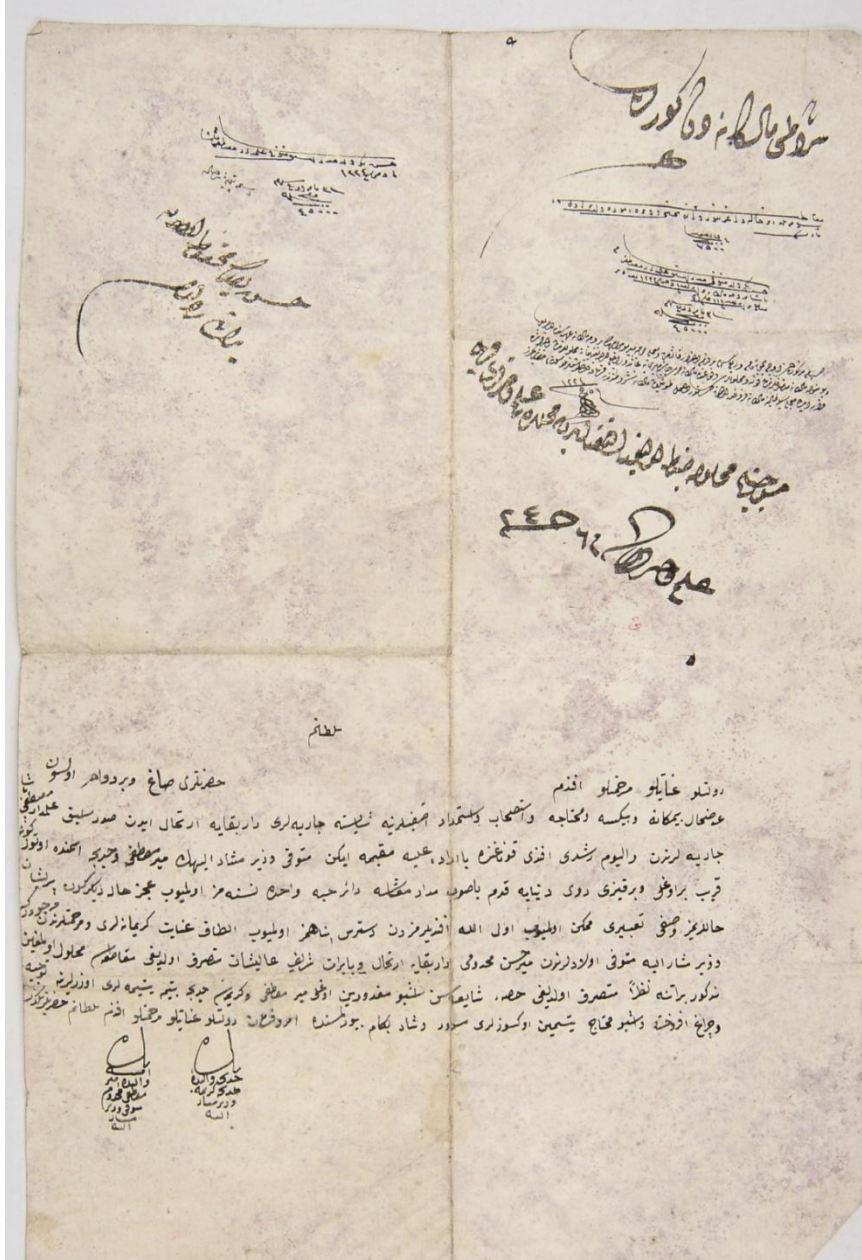
HAT. 0063



Tirsinikli'nin izalesi üzerine Mustafa Alemdar'ın Ruscuk Ayanlığı'na ve Bekir Paşa'nın da Silistre eyaletine tayinlerine ve Köse Ahmed'e de iltifat olunmasına dair... (BOA, HAT.; 63/2771



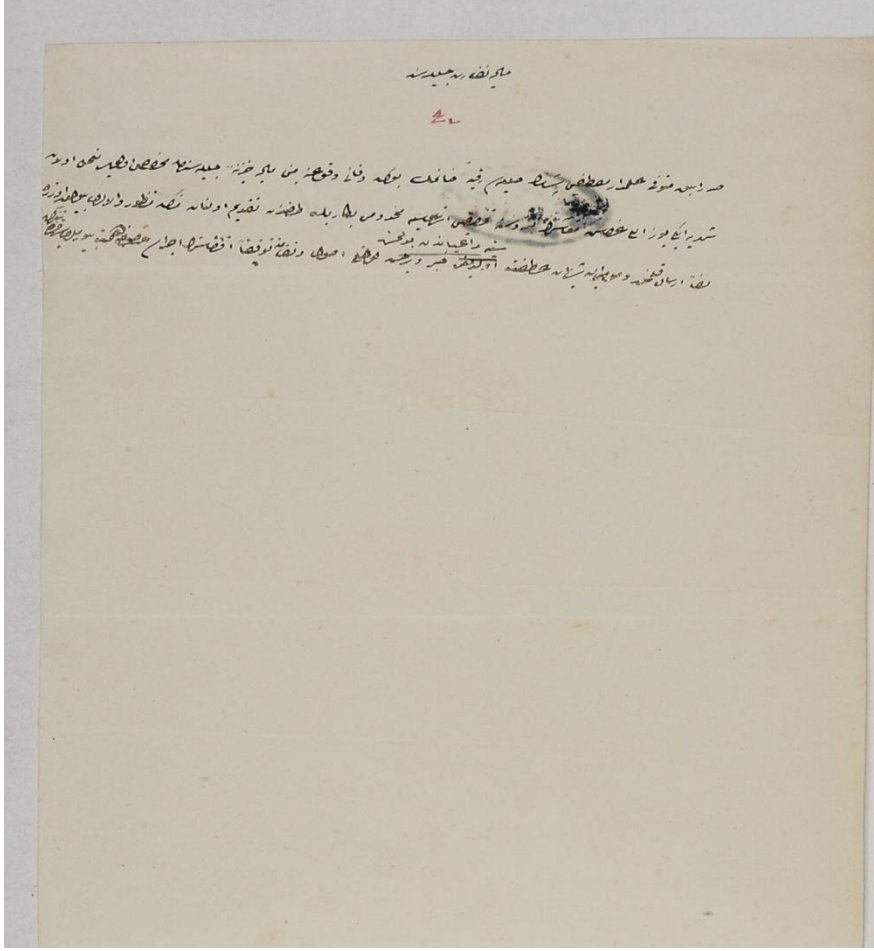
Sadrişbak Alemdar Mustafa Paşa'nın zevcesi Fatma Hatun'un vefatıyla mahlûl olan yüz kuruş maaşının, müşarünileyhin yetim ve kimsesiz olan oğlu Mustafa Bey'e tahsisi... (BOA, C.ML.: 498/20240)



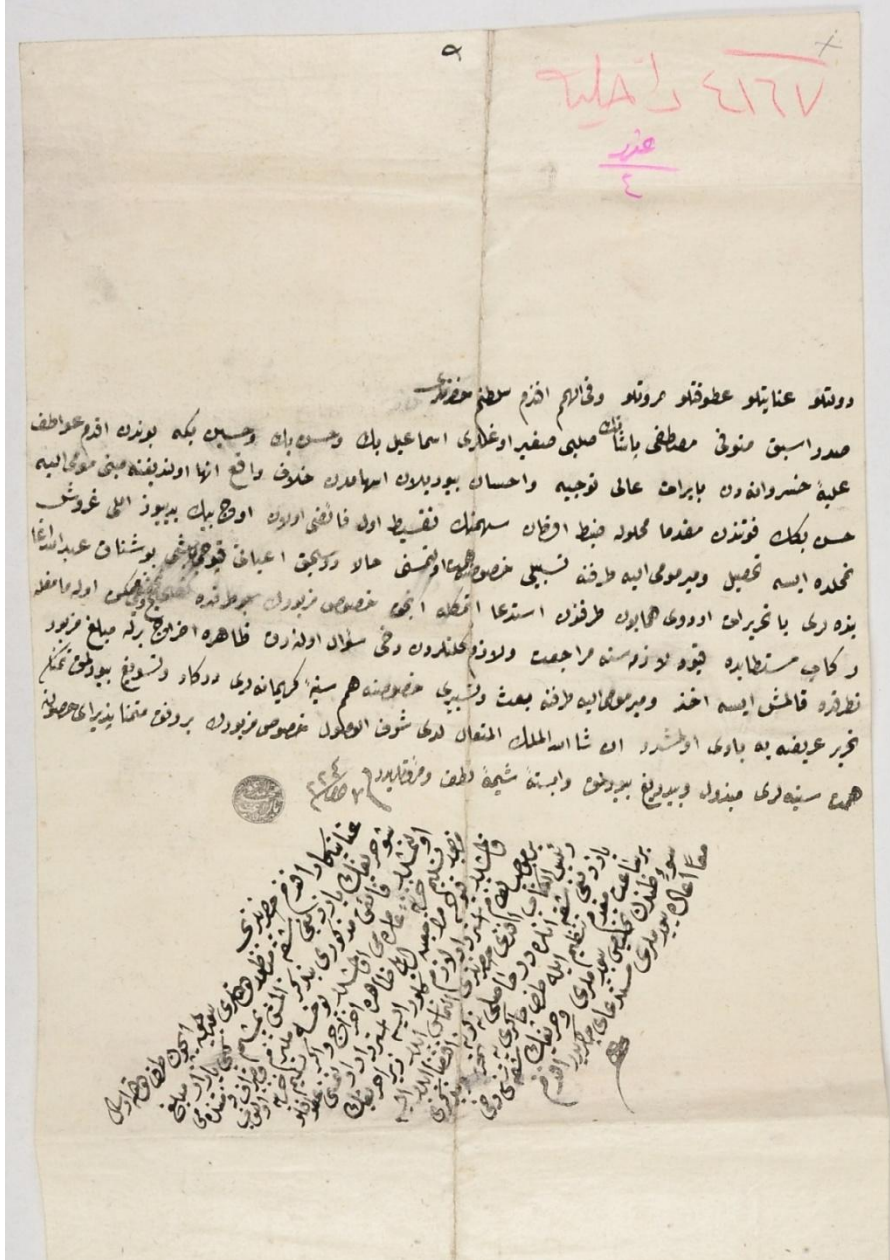
Müteveffa Alemdar Mustafa Paşa'nın karısı Emine'den Mustafa ve Hatice'den Hatice isminde bir çocukları doğduğundan paşanın ölen oğlu Hasan Bey'den mahlûl kalan mukataasının bunlara tahsisi ricasına dair Hatice ve Emine'nin istidası... (BOA, C.DH.,: 229/11417)



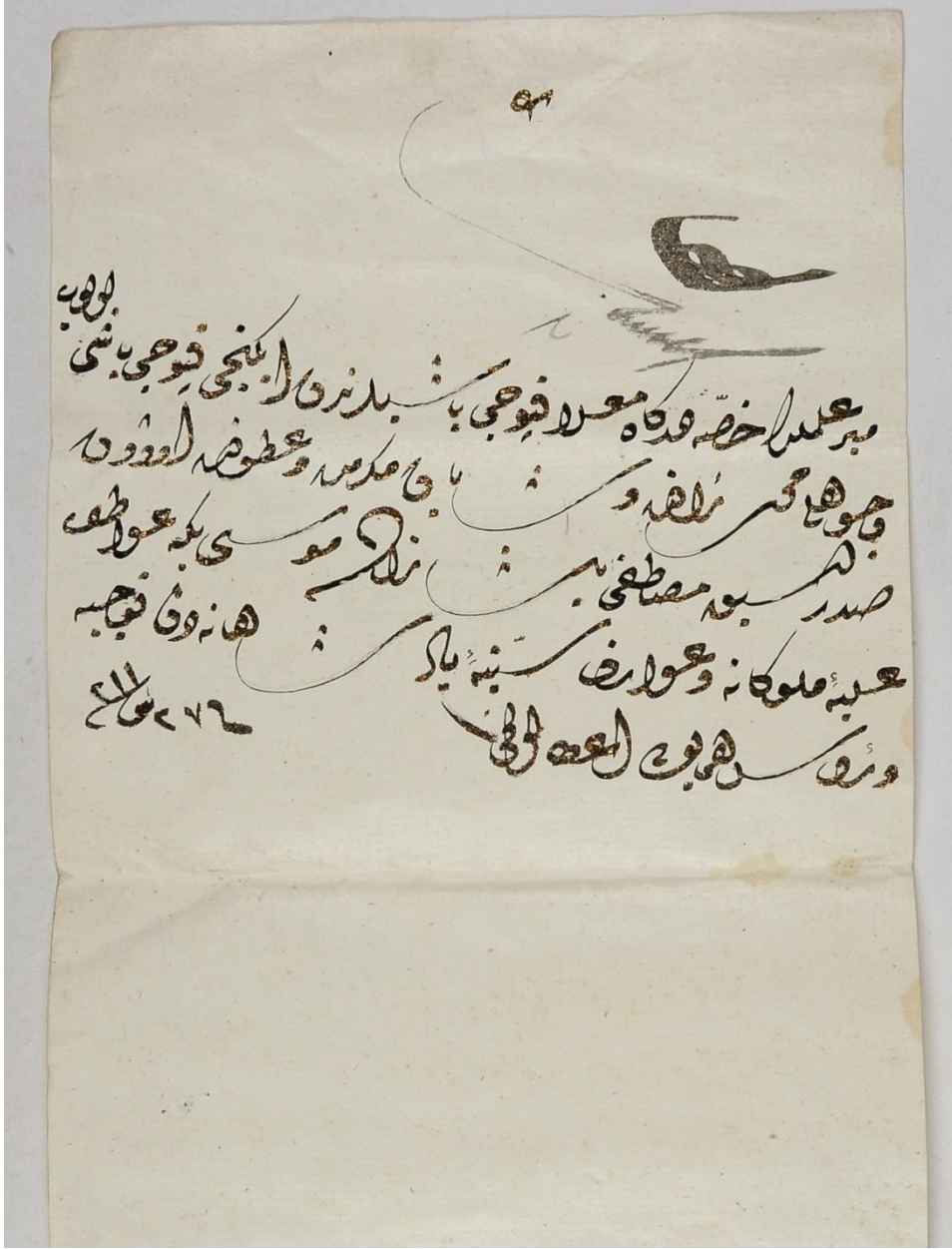
EK: 18



Eski Sadrazam merhum Alemdar Mustafa Paşa'nın hanımı Refiye Hanım'ın vefatı sebebiyle münhal olan aylığın oğlu Bekâr Bey'e tahsisi... (BOA, A..MKT.NZD.,: 206/63)

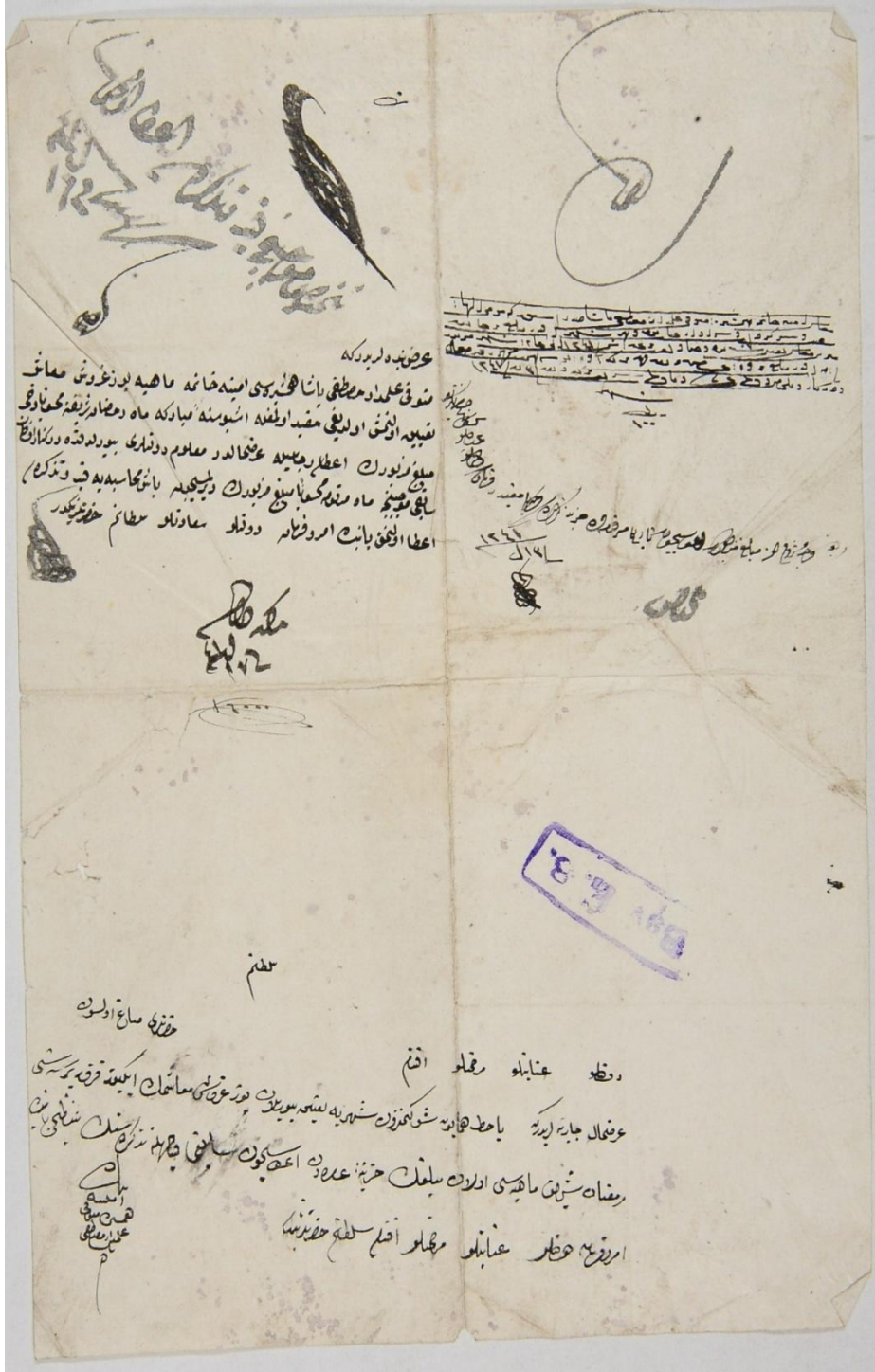


Alemdar Mustafa Paşa'nın sulbi oğulları İsmail, Hasan ve Hüseyin Beyler'e Tırhala Pamuk Mukatası'ndan esham ihsan buyurulduğu ve Hasan Bey'in vefat ettiği haber alınarak hissesi haber alınarak hissesi zabt olunmuş ise de hayatta olduğundan hissesinin iadesi... (BOA, C.DH., : 84/4167)



Alemdarı Hassadan eski Sadrazam Mustafa Paşa oğlu Musa Bey'e ikinci Kapucubaşılık tevcihi ve ruus verilmesi... (BOA, C.SM.,: 49/2465)





Alemdar Mustafa Paşa'nın kız kardeşi Emine Hanım'a muhassas yüz kuruş maaşın verilmesi... (BOA, C..DH.,: 135/6741)



سلاطینک والیمه ماله نظریه

سیر و سنجی داخله طانه تجور صا رفصا مبره صغیره بکلک ونوعوله استغفانه من غایم برنه متبدا برنه  
 نعیین افادته دارا نوارد ایدنه فخر بانه به له عیسی والایم وبرجوب ذکر افاد مبرکک نعیین اولیاده عیسه  
 معنی اعط واور کفله و فیهله اجراسی ایدم جلا شینه فضا مبره سله علیا رفصا من یکنی حاجی نوری بکلک  
 نعیین نذکر و نسبه و فکای ههله صفره موعظه ده استغفانه اوله رده اراد شینه خباب بال شهن رضی اوله کران  
 شعله و شوقه و برجهویا نطوره عالی شیه کیفه ماله نظره حیدر سینه بیدر سینه اوله رفصقای امر و زمانه  
 هه بونه صفره شهنه عیسی ای بکلک اجراد مبره موی البره صا بر معولله سینه و نظما نه ضمیر بر کونه حال و کونه  
 بونوسی و رفنه اصلک مبره ده افه فیکه صوبه دانما البقای صه فرمه و موعظه ابسی ایچدی طرف اوله اراده  
 نظره طامه و نظمه متادیه نکل ایضه هه بونک رفقه شفا

مدیری سلاطه

س

سیر و سنجی داخله طانه تجور صا رفصا مبره صغیره بکلک ونوعوله استغفانه من غایم برنه متبدا برنه  
 نعیین افادته دارا نوارد ایدنه فخر بانه به له عیسی والایم وبرجوب ذکر افاد مبرکک نعیین اولیاده عیسه  
 معنی اعط واور کفله و فیهله اجراسی ایدم جلا شینه فضا مبره سله علیا رفصا من یکنی حاجی نوری بکلک  
 نعیین نذکر و نسبه و فکای ههله صفره موعظه ده استغفانه اوله رده اراد شینه خباب بال شهن رضی اوله کران  
 شعله و شوقه و برجهویا نطوره عالی شیه کیفه ماله نظره حیدر سینه بیدر سینه اوله رفصقای امر و زمانه  
 هه بونه صفره شهنه عیسی ای بکلک اجراد مبره موی البره صا بر معولله سینه و نظما نه ضمیر بر کونه حال و کونه  
 بونوسی و رفنه اصلک مبره ده افه فیکه صوبه دانما البقای صه فرمه و موعظه ابسی ایچدی طرف اوله اراده  
 نظره طامه و نظمه متادیه نکل ایضه هه بونک رفقه شفا

مدیری سلاطه

س

سیر و سنجی داخله طانه تجور صا رفصا مبره صغیره بکلک ونوعوله استغفانه من غایم برنه متبدا برنه  
 نعیین افادته دارا نوارد ایدنه فخر بانه به له عیسی والایم وبرجوب ذکر افاد مبرکک نعیین اولیاده عیسه  
 معنی اعط واور کفله و فیهله اجراسی ایدم جلا شینه فضا مبره سله علیا رفصا من یکنی حاجی نوری بکلک  
 نعیین نذکر و نسبه و فکای ههله صفره موعظه ده استغفانه اوله رده اراد شینه خباب بال شهن رضی اوله کران  
 شعله و شوقه و برجهویا نطوره عالی شیه کیفه ماله نظره حیدر سینه بیدر سینه اوله رفصقای امر و زمانه  
 هه بونه صفره شهنه عیسی ای بکلک اجراد مبره موی البره صا بر معولله سینه و نظما نه ضمیر بر کونه حال و کونه  
 بونوسی و رفنه اصلک مبره ده افه فیکه صوبه دانما البقای صه فرمه و موعظه ابسی ایچدی طرف اوله اراده  
 نظره طامه و نظمه متادیه نکل ایضه هه بونک رفقه شفا

مدیری سلاطه

س

سیر و سنجی داخله طانه تجور صا رفصا مبره صغیره بکلک ونوعوله استغفانه من غایم برنه متبدا برنه  
 نعیین افادته دارا نوارد ایدنه فخر بانه به له عیسی والایم وبرجوب ذکر افاد مبرکک نعیین اولیاده عیسه  
 معنی اعط واور کفله و فیهله اجراسی ایدم جلا شینه فضا مبره سله علیا رفصا من یکنی حاجی نوری بکلک  
 نعیین نذکر و نسبه و فکای ههله صفره موعظه ده استغفانه اوله رده اراد شینه خباب بال شهن رضی اوله کران  
 شعله و شوقه و برجهویا نطوره عالی شیه کیفه ماله نظره حیدر سینه بیدر سینه اوله رفصقای امر و زمانه  
 هه بونه صفره شهنه عیسی ای بکلک اجراد مبره موی البره صا بر معولله سینه و نظما نه ضمیر بر کونه حال و کونه  
 بونوسی و رفنه اصلک مبره ده افه فیکه صوبه دانما البقای صه فرمه و موعظه ابسی ایچدی طرف اوله اراده  
 نظره طامه و نظمه متادیه نکل ایضه هه بونک رفقه شفا

مدیری سلاطه

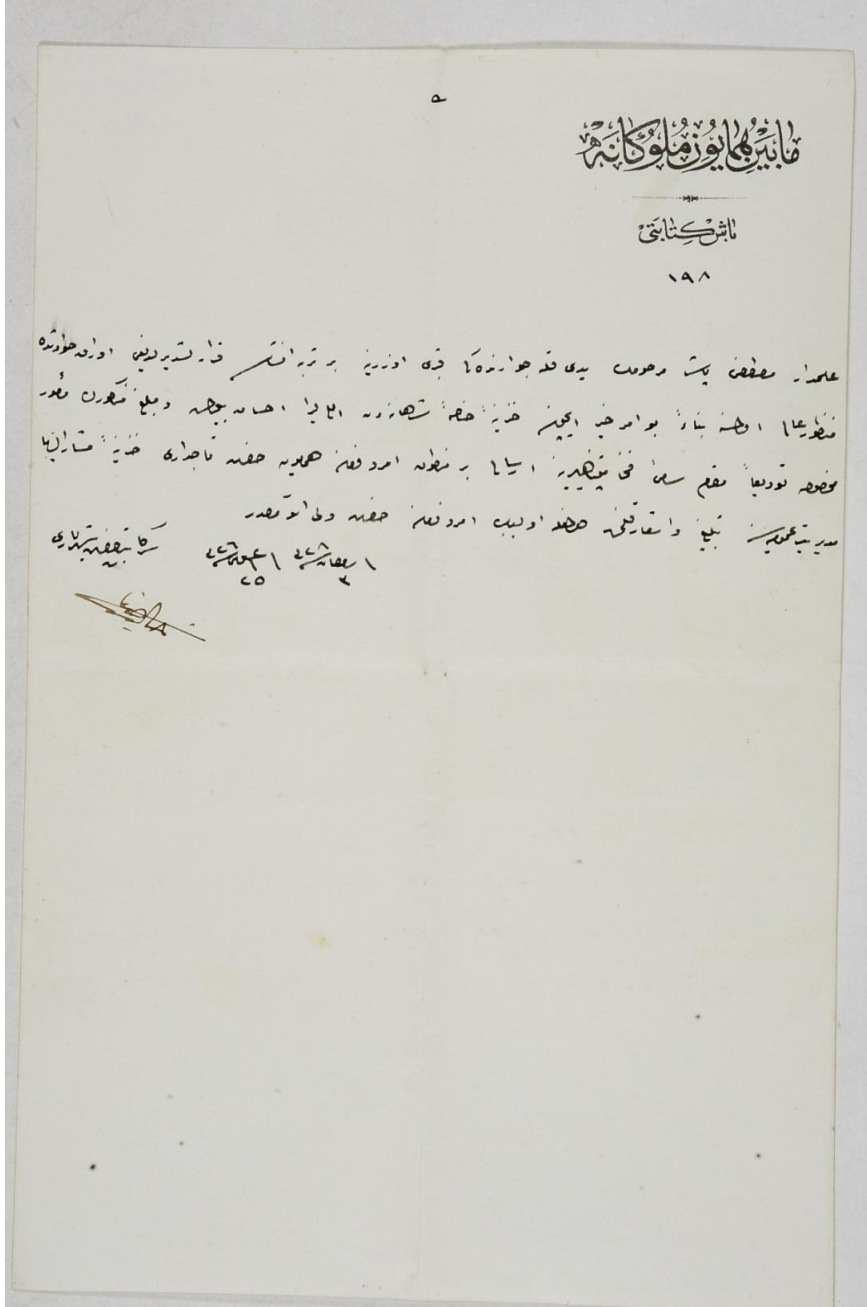
س

سیر و سنجی داخله طانه تجور صا رفصا مبره صغیره بکلک ونوعوله استغفانه من غایم برنه متبدا برنه  
 نعیین افادته دارا نوارد ایدنه فخر بانه به له عیسی والایم وبرجوب ذکر افاد مبرکک نعیین اولیاده عیسه  
 معنی اعط واور کفله و فیهله اجراسی ایدم جلا شینه فضا مبره سله علیا رفصا من یکنی حاجی نوری بکلک  
 نعیین نذکر و نسبه و فکای ههله صفره موعظه ده استغفانه اوله رده اراد شینه خباب بال شهن رضی اوله کران  
 شعله و شوقه و برجهویا نطوره عالی شیه کیفه ماله نظره حیدر سینه بیدر سینه اوله رفصقای امر و زمانه  
 هه بونه صفره شهنه عیسی ای بکلک اجراد مبره موی البره صا بر معولله سینه و نظما نه ضمیر بر کونه حال و کونه  
 بونوسی و رفنه اصلک مبره ده افه فیکه صوبه دانما البقای صه فرمه و موعظه ابسی ایچدی طرف اوله اراده  
 نظره طامه و نظمه متادیه نکل ایضه هه بونک رفقه شفا

مدیری سلاطه

س

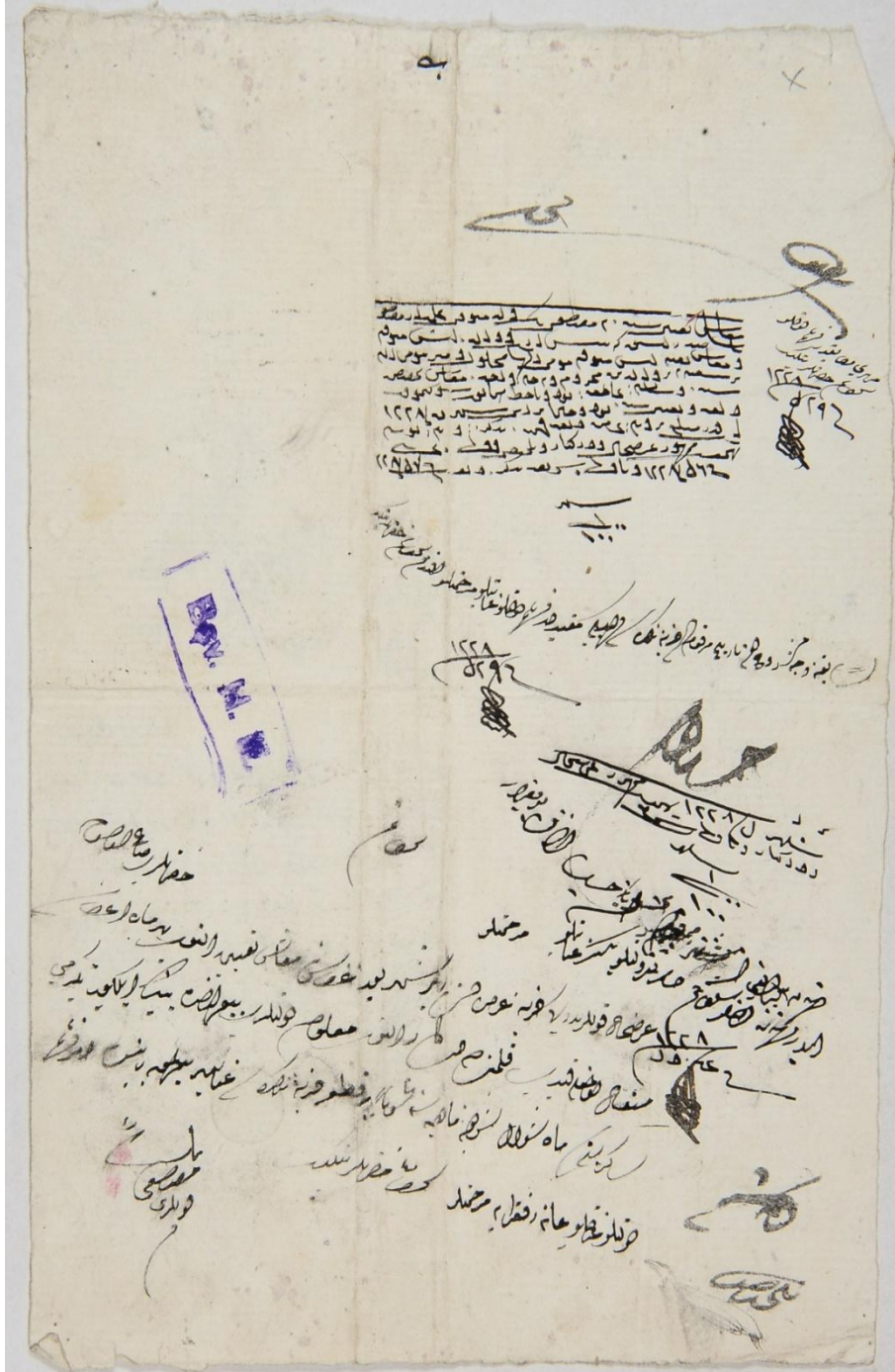
İstifa eden Demirhisar Kazası Müdürü Hüseyin Tahsin Bey'in yerine Alemdar Mustafa Paşa'nın yeğeni Hacı Nuri Bey'in tayini... (BOA, A.MKT.MVL.,: 58/94)



Alemdar Mustafa Paşa'nın Yedikule civarındaki kabri üzerine bir türbe inşası için Hazine-i Hassa'dan elli lira ihsan buyurulduğu... (BOA, İ.MBH.,: 2/1328/N-002)







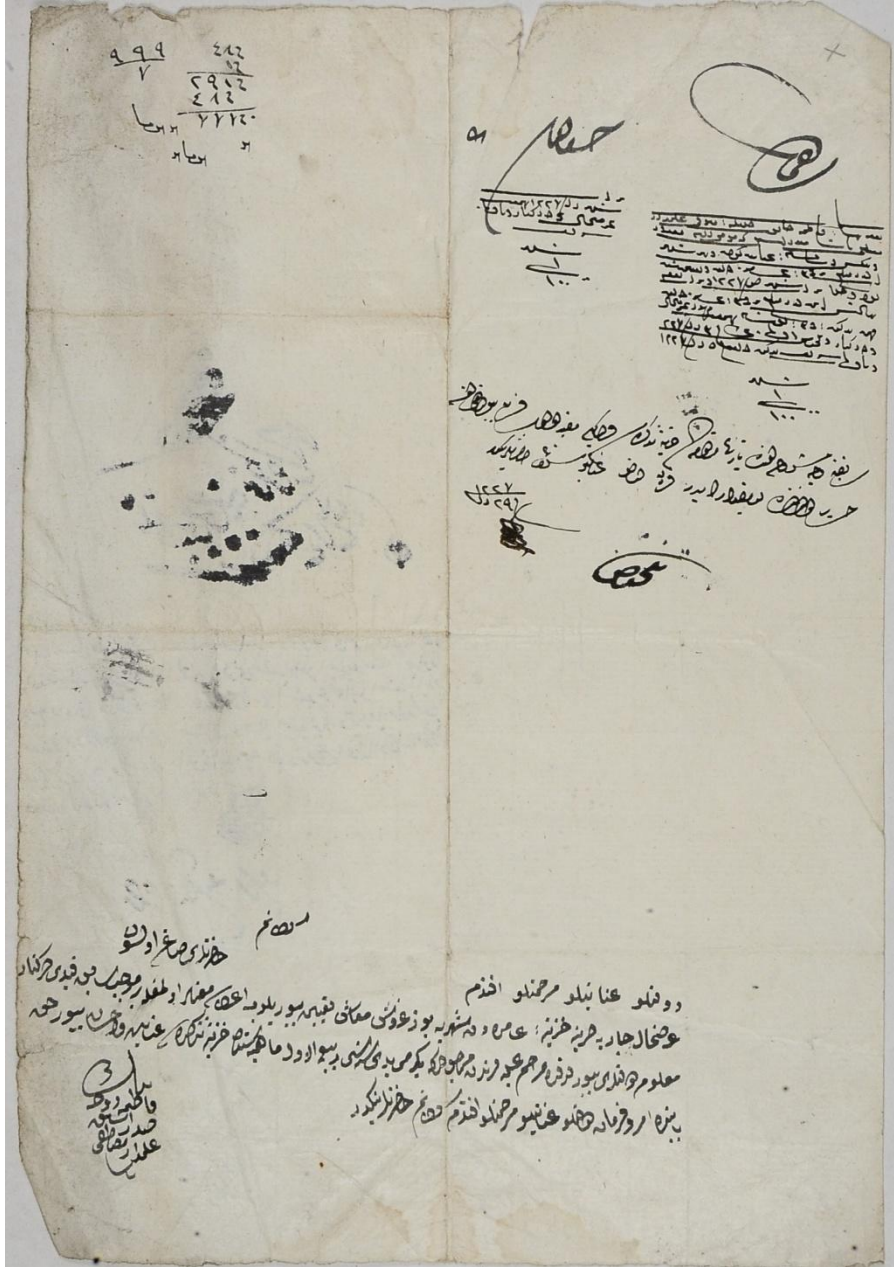
Alemdar Mustafa Paşa'nın oğlu Mustafa Bey'e yüz kuruş maaşın verilmesine dair...  
(BOA, C.DH.;: 174/8669)



Sadr-ı Esbak alemdar Mustafa Paşa'nın zevcesi Emine Hatun'un yüz kuruş maaşının verilmesi... (BOA, C.DH.: 134/3632)





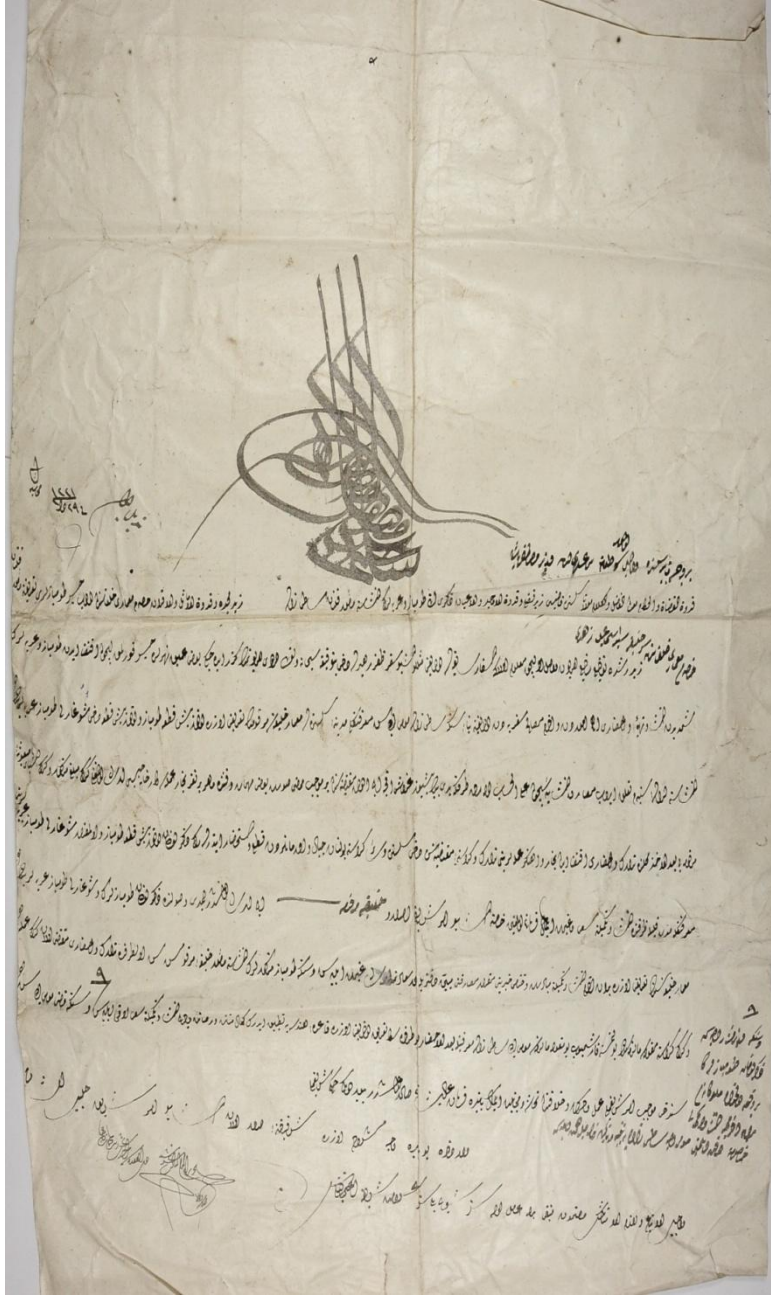


Alemdar Mustafa Paşa'nın kimsesiz kalan karısı Fatma Hatun'a yüz kuruş aylık verilmesi... (BOA, C.ML.: 103/4576)

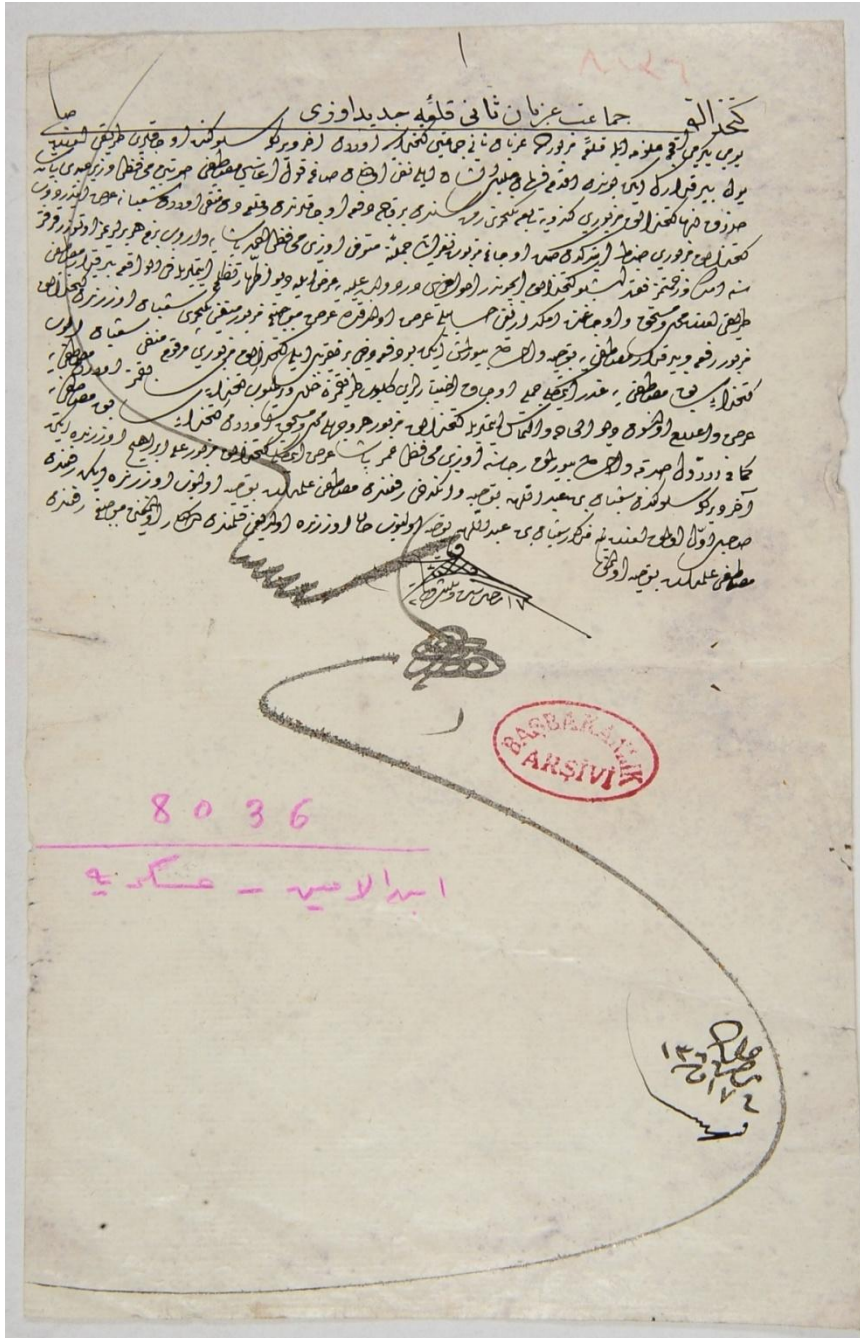


Sadr-ı Esbak Alemdar Mustafa Paşa'nın zevcesi Fatma Hatun'un bir aylık maaşı olan yüz kuruşun verilmesi... (BOA, C.ML.,: 40/1810)





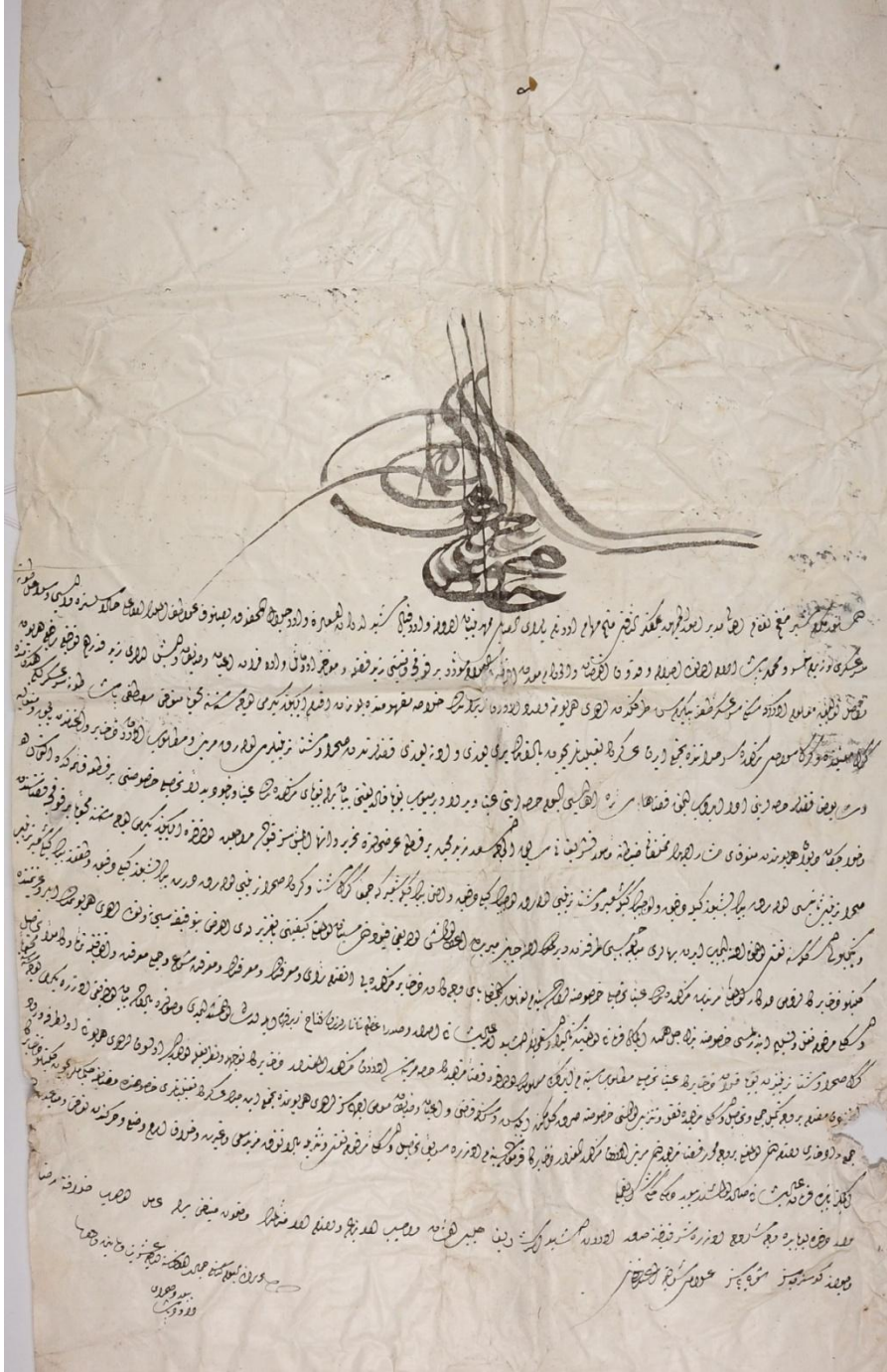
Ordunun geçeceği bazı derin nefirlere kurulacak köprüler için muktazi tombaz ve arabalar hakkında Silistre Valisi ve Tuna Seraskeri Mustafa Paşa ile Hassa mimar hulefasından Serhalife Seyyid İsmail Zühdüye ve kadıya hitaben ferman... (BOA, C..NF.: 44/2157)



Ceditözü Kalesi azeban-ı sani cemaati kethüdalığının Özi muhafızı Ömer Paşa'nın arzı mucibince yevmi yirmi akçe ulufe ile Mustafa Alemdar'a tevcihi hakkında yazılan buyruldu... (BOA, İE.AS.: 87/ 8036)







Mustafa Paşa'nın Tuna Seraskeri iken maiyetiyle sahiller hudut başlarında toplanan askerlerin tayinatı için Balkan'ın öte ve bu taraf kazalarından sahra ve kışlık tertipleri olarak müretteb zahire ve koyunlar hakkında ferman... (BOA, C.AS,; 160/7053)

۹

تقدیر

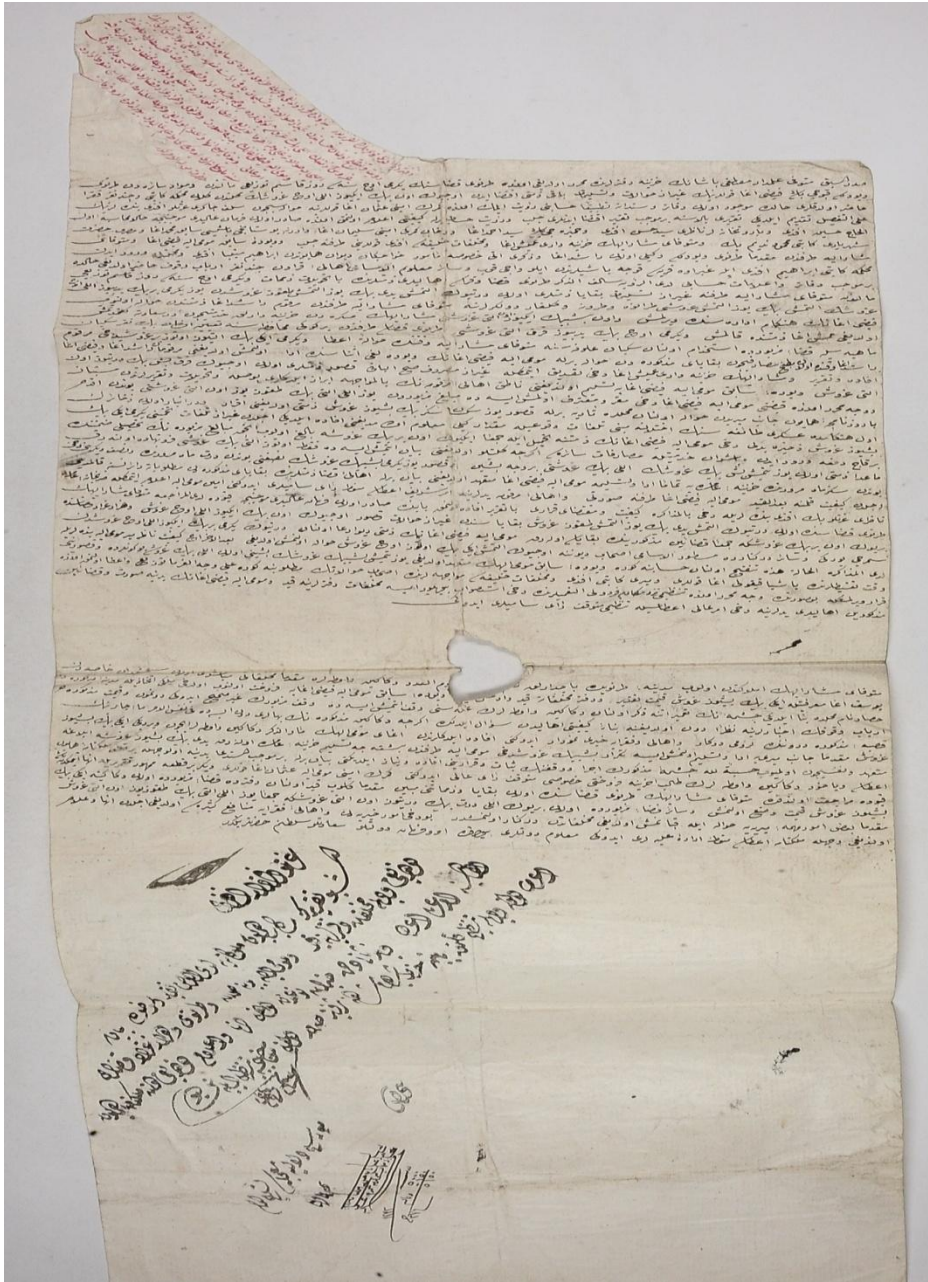
ولدی قضینہ وجہ جی بشر و کینہ و ارجیا و ضابطہ و وجوہ حکم  
 منکر قضی وجہ جی بشر و کینہ و اس زبونی لیا کتر سنہ و اولدی بوجوہ  
 دینا ق بقدر و انقباض و حفظ و محنتی فرغنه لوقه مایندنا حکم کتره  
 و لیبی و بیکه سفلی اروی هر یونہ کسری لوقه فاستور وزیر مصطفی  
 اولدی لستون لجهله نعتله بارود و مایه طبیب ایدر لجهله ویریلور و محنتیه  
 و قید لیجونا ویریلور مایندنا مفروله اوزک و فترنی مشتای اروی هر یونہ  
 تقدیر ایلدی فرغنه لوقه خفته کشتبول ادر حیرت نه اصلدو ایه  
 ادرک لوقه ایدر ایدی و صولت کسری کشت رله لیا مایه  
 منکره و نعتله بارود و مایه طبیب ایدر لجهله و حقیق لجهله ایدر ایدی  
 مایندنا مفروله اوزک و فترنی مشتای اروی هر یونہ تقدیر مبارک  
 و خلدور ادرم حقیق مبارک ایلدی بانه فرغنه صولت کشت

۱۴۴۴  
 ۱۴۴۵  
 محاسب

Silistre Valisi ve bilistiklal Ordu-yu Hümayun Seraskeri Mustafa Paşa ne kadar barut ve mühimmat isterse verilip defterinin orduya gönderilmesinin Varna Kadısı'na ve cebeci başıya emri...(BOA, C.AS.: 30/1352)







Sadr-ı sabık Alemdar Mustafa Paşa'nın borçlarına ve satılan emlakine dair takrir...  
(BOA, C..DH,: 192/9571)

## ÖZGEÇMİŞ

Mehmet ALKAN 1984 yılında Patnos'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Patnos'ta lise öğrenimini ise Bilecik'in Bozüyük ilçesinde tamamladı. 2004 yılında girdiği Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümünü 2008 yılında Bölüm dördüncüsü olarak bitirdi. 2008 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı.